

CORRADO ALVARO

ÎNTÎLNIRI
DE DRAGOSTE *

— COLECȚIA MERIDIANE —

Corrado Alvaro

Întîlniri
de dragoste

Vol. I

În românește de AUREL COVACI

Editura UNIVERS

București, 1971

Desenul copertei de *I. Bănulescu*

Corrado Alvaro

Settantacinque racconti

© Bompiani Editore, Milano, 1957

CINEMA

IAPA NEAGRĂ

Vecinul meu părea un om de lut ; și eu par de lut ; toți din ținutul meu părem de lut, asemenea figurinelor ieșite la lumină în urma escavațiilor sau aidoma paiatelor, care încă se mai dau cu cretă : tipul vechiului om dintr-o veche seminție. Noi, cînd ne părăsim locurile de baștină, devenim cu totul alți oameni : rămînem de lut în aparență, dar cine ne vede răsărind în fața lui, știe cu cine are de a face ; ne prefacem însă că nu mai cunoaștem dialectul, că nu ne mai amintim cine am fost ; mai precis, că nu mai sîntem aceiași. Așa era prietenul meu Bosso, cu care mă întorceam în ținutul natal, să facem negoț cu piei. El vorbea prost italienește și nu-și mai amintea un cuvînt dialectal : hoinărise mulți ani, ca la vreo treizeci, aiurea prin lume. Își însușise gesturi străine și un fel de a fi străin ; dar mai păstrase și felul de a fi specific prin părțile noastre, acel mers mîndru, caracteristic.

— Lămîii, îi zisei eu, și portocalii sînt niște pomi mari, ajung aproape pînă la primul etaj, iar fructele atîrnă grele, dar multe.

Bosso își arătă printr-un gest uluirea și izbucni în râs :

— O să mă duc să-i văd, zise el. Până acum i-am văzut numai la piață.

Era un mod cât se poate de simplu prin care căuta să-mi dea de înțeles că el era de acum orășean și civilizat. Adăugă :

— Cum mai e satul vostru ? Tot așa ? Nu s-a mutat din loc ?

Nu pot descrie cu ce cuvinte îmi pusese această întrebare, deoarece se exprima într-o limbă curioasă, pe care eu cu greu o pricepeam.

— Cum adică să nu mai fie în același loc ? E tot acolo, sus pe munte.

— Și muntele e tare înalt ? Au construit fabrici ? continuă el netulburat.

— De loc, de loc, îi răspunsei. Cred că tot ce are în plus e faptul că populația a crescut de mai bine de două ori față de când eram noi atîtici.

Începu să rîdă, desfăcîndu-și brațul într-un gest larg, însușit în orașele prin care trecuse. Rîdea ca un copil. Voiam să-l întreb dacă o făcea dinadins. Dar îl pricepeam prea bine. Călătoream odată cu o călugăriță care mîncea fructe ; se întorcea la o mănăstire din Marsilia, dar, după felul cum mîncea fructele, mi-am dat seama că venea de prin ținuturile mele, și chiar așa era. Vorbea prost franțuzește și atunci, pentru a face mai ușoară conversația, i-am propus să ne folosim de dialectul nostru local. Mă privise năucită, răspunzîndu-mi că nu înțelege o boabă. Mîncea totuși fructele așa cum se face pe la noi și avea un gest pe care mi-l amintesc și pe care-l regălesc mereu ; acea lăsare a mîinii pe genunchi cu fructul în

pumn, trunchiul ținut drept într-un fel de popas de amiază, capul întors într-o parte și acel mod lent și reflexiv de a mesteca, semn că te lași pradă închipuirilor despre viață. Asta e. Vrem să uităm ce am fost și îndrugăm gogoși când vorbim despre noi înșine. Sînt minciuni nevinovate, se înțelege, căci sîntem plini de fantezie și ne închipuim lucrurile pe care le-am văzut așa cum am fi vrut să fie. Dar cel mai mult îmi place căutătura aceea hotărîtă care vrea să spună : „N-am să-i îngădui nimănui să se poarte nerespectuos cu mine.“ E un fel de a privi care exprimă o îndelungă experiență, a omului care știe deja cum se petrec lucrurile și nu are nevoie de dovezi, un fel de a fi totodată neînduplecat și resemnat. Așa era călugărița asta, dar nu voia să-și amintească nici de satul și nici de dialectul ei.

— S-a dublat ? făcu tovarășul meu de drum. Și ce-au făcut în ăștia treizeci de ani ?

— Au ajuns o mie cinci sute.

— Au camere de baie ?

— Nici vorbă de camere de baie. Totuși, apă există, îl lămurii eu.

— O să mă simt prost și o să-mi iau valea repede.

— Asta nu contează. Orașele sînt foarte murdare. Cu cît sînt mai mari, cu atît afli în ele mai mulți oameni certați cu curățenia. Pe cînd la țară, unde e soare și aer, unde se trăiește sub cerul liber, oamenii sînt destul de curați. Pe urmă, noi ne ducem acolo pentru afaceri. Nu rămînem. Ne întoarcem cu catîrri !

El afecta o oarecare încetineală în mișcări, izbucnea în rîsete neașteptate și fără motiv ;

dar poate că asta era o a doua natură a lui. N-am priceput niciodată pricina acestui fel de a te ascunde și nu știu ce criterii sau instincte îl determină, dar așa se întâmplă. Mi se mai întâmplase și altă dată să dau peste astfel de oameni. Într-o noapte, pe când mă întorceam acasă, am auzit într-un tufiș suspine adânci și o voce. Era lună. Când trecui călare (eram pe un catâr, dar noi vrem să dăm impresia unui ținut foarte important și vorbim de cai), când trecui, zic, călare, auzii pe nu știu cine agrăindu-mă într-un fel de jargon spaniol :

— Signore, mai e mult pînă-n sat ?

Eu îi recunoscui (erau doi) ca fiind unii de prin părțile noastre, plecați din sat cu cîțiva ani înaintea.

— Dar bine, voi nu sînteți Cutare și Cutare ?

— Ba da, răspunseră ei, dar cum am fost în America de Sud, am uitat.

Așa se întâmplase și cu Bosso, precum și cu călugărița care mîncă fructe. Dacă e să spun adevărul, și eu îndrug cine știe ce aiureală când sînt întrebat despre ținutul meu ; când eram mic, înșiram la minciuni fără să clilesc, născociri fără cap și fără coadă. Și mulți alții, prin orașele noastre, se află în aceeași situație. Și, când îi auzi, toți sau aproape toți ar fi fost oameni de vază cîndva, în satul lor ; mulți dau de înțeles că ar fi baroni sau descendenți din familiile de patrioți din Risorgimento, conspiratori, războinici, oameni iluștri. Mulți poartă monoclu, mai cu seamă duminica, ducîndu-și de mîna copilul și nevasta. Dar dacă s-ar putea citi în mîntea fiecăruia, s-ar vedea că toți se gîndesc la satul natal

și la o casă care, în loc să fie un palat cum cred unii, e o căsuță puțin cam strîmbă și simpatică.

Coborîm spre capitala districtului.

Orașul te întîmpină cu larga lui stradă dreaptă, întinzîndu-se pînă la poalele colinelor ce atîrnă deasupra lui, pentru a țîșni apoi atît de distinctă, încît pare perpendiculară. De-a lungul acestei străzi prăfoase și nepavate cîteva trăsuri, cu perdele albe și tremurînde, dau impresia de lux și de trîndăvie. Oameni cu obiceiuri felurite, purtînd straie deosebite, cu catîri și măgari, își făceau intrarea în oraș. Strada aceea îi rămîne în minte și celui ce n-a văzut-o decît o singură dată, cu cele două rînduri de case ridicate abia cu cîteva ani în urmă și avînd de pe acum culoarea fildeşului vechi în bătaia soarelui. Pe aproape toate zidurile se mai zărește urma schelelor, iar soarele, bătînd pieziș, aruncă o umbră romboidală, singura care domnește peste orașul întins și primitor. Salcîmii ce mărginesc strada sînt tineri și pitici; uneori, cîte un nopal răsare din spatele unui zid scund, împănat cu cioburi de sticlă așezate cu tăișul în sus; ghivecele de piper și busuioc, împodobind unele balcoane, alături de fereastra vopsită în roșu și albastru închis, îți dau o impresie de intimitate și tihnă. Ici și colo, pe alte balcoane, rogojini de stuf reprezintă în culori vii Vezuviul, un om pe țărmul mării, cu pipa între dinți, sau o altă fereastră cu balustradă albă și un ghiveci cu flori roșii. Soarele are în el ceva uluitor; parcă ai simți cum căldura zilei năvălește, dînd o senzație de panică asemănătoare cu apropierea unei furtuni. Curînd umbra dantelată a salcîmilor va cădea perpendicular iar umbra găurilor rămase

de pe urma schelăriilor se va refugia în adîncul propriilor concavități. În aer plutește o mireasmă proaspătă, ca de înghețată de lămîie servită la cafelele, cu o chiflă alături, pentru micul dejun. Pe stradă, pe măsură ce se deschid prăvăliile și animalele de călărie se opresc în fața intrărilor, se răspîndește mirosul de mirodenii, de aluat, de ulei, de vin. Dar mai cu seamă se face simțit mirosul mărfurilor, al peștelui sărat, al lemnului proaspăt tăiat și al mării — întărind ca un acid toate celelalte miresme. Apoi, pe cît se scurge ziua, se fac simțite mai mult miresmele de cafea și dospeala gunoaielor. Iar mai tîrziu, o dată cu ultimele „dii ! dii !“, cu boncăluitul și nechezăturile dobitoacelor dispar și cei ce au venit la tîrg să se înțolească ; atunci strada se umple de altfel de oameni, de cei ce-și poartă prin oraș necazurile, bolnavii și împricinații, însoțiți de rubedeniile lor în haine de duminică.

Localnicii se arată mai tîrziu, la ceasul de febrilă activitate, revărsîndu-se de prin gangurile întunecoase, prin ușile de sticlă, tocmai cînd sfîrșitul cratițelor se amestecă, asemenea răpăitului ploii pe un acoperiș de tablă, cu țăcănitul mașinilor de scris. Un grup de femei venite din afară, mîncîndu-și bucățița de pîine stînd pe un gard scund de cărămidă, privesc vag înspăimîntate la toate acestea. Totul e minunat, ca într-o zi de tîrg. Bărbații, îmbrăcați de obicei în haine de culoare închisă, ies aproape deodată pe porți, închipuind o pată neagră pe strada orbitor de luminată de soare. Îți dau impresia unor insecte enorme, de felul celor care, în timpul verilor îmbelșugate, trec în zbor peste arii. „Ce de medici, ce de avo-

cați !”, păreau că se minunează în sinea lor femeile. Bărbații aceștia, abia ieșiți pe poartă, se opresc o clipă, își îndreaptă capetele și își scot pieptul în afară. Cu capul sus, cu pălăria dată pe ceafă, cu o mână spînzurîndu-le într-un deget de un buzunar al jilecii sau de decolteul vestei, sau strîngînd la spate un baston, își compun o alură de oameni țepeni și preocupați de ei înșiși. Borurile pălăriilor, răsucite în sus în cele mai diverse chipuri, într-o parte, spre spate, în față, ochii lor țintuiți în sus, ușor mijiiți printre pleoape sau holbați peste măsură, buzele strînse dar cu un colț ridicat a bunăvoință, precum și fruntea lor înaltă, privesc spre toate și spre nimic, în gol, spre becul electric, spre cerul de un albastru spălăcit, spre imaginea lor care-i însoțește micșorată în chip de umbră, prin praful străzii cu iz de vechime. Poartă pe frunți lumina științei profesionale ; ochii lor văd lucrurile cu indiferența unei oglinzi. Sînt distrați, sau par numai, dar atît de distrați încît femeile noastre se tem să nu-i vadă izbindu-se unii de alții ; zulufi rebeli li se strecoară de sub capricioasele dar meditativele acoperăminte ale capetelor ; sînt oameni care trebuie să-și simtă la fiecare pas întreaga greutate și întreaga anatomie. Cînd se întîlnesc între ei, se apropie țepeni unul de altul, întîrzie să se recunoască și nu se salută decît după un timp, întorcîndu-se pe trei sferturi, alungînd un braț și agitîndu-și degetele : „A, domnul profesor !”, „A, domnul doctor !”, „A, domnul avocat !”, „A, cavaliere !”, pentru ca, îndată după aceea, să-și urmeze drumul, cu o mișcare leonină a capului, fixînd în depărtare muntele și dunga mai închisă a orizontului, vădînd, peste

acoperişurile joase, prezenţa mării. Subalternilor le răspund printr-o şi mai pronunţată ridicare a capului ; celor mult prea umili — printr-un gest de condescendenţă ; bogătaşilor ieşiţi în somnoraţi la balcoane, scrutînd cu o privire vindicativă vremea de afară — scoţîndu-şi pălăria cu un gest solemn şi plin de cordialitate.

Strigăte, ţipete, chemări ; se închid porţile şi porţiţele de lemn, se iau albiturile de pe gardurile unde se albeau la soare, sînt retraşi sacii din pragurile dughenelor şi, dacă s-ar putea, ar fi duse la adăpost pînă şi belciugele de care sînt pironiţi caii.

— Ce să însemne asta ? mă întrebă Bosso.

— Vin ai noştri, cei din Potamo.

— Şi de ce se feresc toţi de ei ?

— Nu-ţi mai aduci aminte. Nu sînt oameni răi cei din Potamo ; din contră, sînt religioşi şi leali, numai că nu ştiu să facă deosebire între ce-i al lor şi ce-i al altora. Negustorii îşi expun marfa afară, la vedere, peştele sărat atîrnă de grinzi, precum şi măturile şi fel de fel de alte lucruri, e atîta belşug încît e păcat de Dumnezeu să scapi prilejul din mîină.

— Sînt hoţi, care va să zică, trase concluzia Bosso.

— De ce să le spunem hoţi ? mă împotrivii eu. Pur şi simplu n-au simţul proprietăţii. Nu prea au ocazia să vadă lucruri manufacturate, pentru că la ei, în munţi, aşa ceva nu există. Şi cum sînt încredinţaţi că, la rîndul lor, sînt traşi pe sfoară de toţi cei ce ştiu să scrie, să citească şi să socotească, îşi scot pîrleala cum pot. Ei cred că orice lucru făcut de maşină nu costă nimic şi-l iau

drept semn al unei lumi prospere și fericite. Unul din Potamo, întâmplându-se odată pe la Napoli, și-a închipuit că florăresele de pe stradă dăruie flori trecătorilor. Au o idee înaltă și sumară despre civilizație. Ei cred că, avînd mașini...

— Dar de ce să scoată belciugele? se miră Bosso. Și ce fac cu ele, o dată ce izbutesc să le care cu ei?

Observația lui mă puse în mare încurcătură. Nu știam ce să-i răspund; nu-mi dădeam seama de ce potamezii șterpelesc pînă și belciugele.

— Nu mi-ai explicat de ce...

— De ce, de ce! Pentru că nu pot să vadă în fața ochilor nici un lucru care să nu fie în siguranță. Poate și pentru că-și închipuie că un lucru care se poate șterpeli cu ușurință nu prezintă prea mare interes pentru proprietarul lui. Dar cum vrei să pot înțelege eu gîndurile unui potamez care sălășluiește prin munți și n-a mai văzut nimic altceva?

Un alt gînd îmi trecu însă prin minte și mă adresai lui Bosso:

— Dar, oare, neguțătorii, cei care fac speculă cu miere, cu brînzeturi, cu grîne, nu-i înșeală pe potamezi cînd se duc pe la ei, prin munți? Unui potamez îi ajunge să-i arăți un lucru pe care nu l-a mai văzut niciodată, că e și gata să-ți dea pe el tot ce are; în schimb, de cele mai multe ori, e tras în chip grosolan pe sfoară. Dar băcanii, nu-i duc de nas? Și mai ales femeile lor, lacome și curioase cum sînt, sînt gata să-ți dea toată rezerva lor de bucate dacă li te înfățișezi cu niscai alune și mai ales cu băsmăluțele alea de doi bani, vopsite în culori țipătoare, care le impresionează

atît de tare. Cum duc o viață aspră, sînt în stare, în schimbul unui ceas de veselie, să-și ia pîinea de la gură.

— Dar, oare, femeile lor sînt într-adevăr așa ?
întrebă Bosso curios.

— Sînt pofticioase și curioase. Și sînt frumoase pe cînte. Și nu dau doi bani pe bărbații lor dacă nu sînt șmecheri și ageri la minte. Cît despre ele, sînt îndărătnice și puternice.

— Potamezii, vin potamezii !

Chemări, strigăte, porți trîntite și, peste toate, vocile puternice și iuți ale potamezilor care, mergînd în monom, își vorbesc strigînd, dar fără a întoarce capul. Strada e largă și aurie în lumina soarelui ; dinspre mare se simte răcoarea brizei, aruncînd un vâl azuriu peste strălucirea orbitoare a razelor ; se simt mirosurile specifice așezării, mirosuri de mărfuri, de pește sărat, de sardele și de hîrtie de împăchetat, mereu mai pronunțate pe măsură ce se ridică soarele. Potamezii vin pe jos sau călare, dar în monom. Șirul femeilor se zărește în spatele bărbaților, într-o procesiune de pieptare roșii și violacee, cu sacii goi împăturiți deasupra capetelor ; și ele vorbesc, dar ciripind, gîngurind sau țipînd ascuțit, ca nișe păsări ; își țin capul drept, proptit în grumazul lung, lat și puternic și nu se întorc nici spre dreapta, nici spre stînga, nici spre înainte și nici spre înapoi. Uneori țipă de parcă ar cotcodăci. De cum se opresc în fața intrării unei prăvălii, proprietarul acesteia iese afară și le îndepărtează cu arșinul, strigînd :

— Înapoi, înapoi, intrați cîte unul o dată.

Potamezele poartă rochii largi, două sau trei una peste alta, și șorturi uriașe sub care își țin mâinile împreunate; niciodată nu se poate ști ce-o să-și bage sub șorturi.

— Hoți, hoți de vi s-a dus buhul! îi întâmpină negustorul.

Potamezii rîd alb. Femeile se întorc spre bărbați, bărbații spre femei, de parcă li s-ar aduce mari laude.

— Hoți grozavi și vestiți!

Potamezii rîd și, toți împreună, alcătuiesc ceva ca o cireadă, ca un stup, ca un fruct, ca orice alt lucru dens și zdravăn.

În depărtare, marea se arcuia, întinzîndu-se pînă la promontoriul calcaros, de culoarea trandafirilor ofiliți, agavele în floare se contopeau cu stîlpii de telegraf iar muntele potamezilor, înălțîndu-se drept în fund, printre văi, părea adorat de munții mai mici din jur, curbați spre el. Pe plaja pustie oile rodeau spinii albaștrii și cenușii, iarba aspră și sățioasă. În văzduhul imponderabil se simțea mirosul trenului care abia trecuse, miros de fum, de lemn încălzit, de cămin locuit.

— E greu să vezi cum fură un potamez. Nu există ochi omenesc să-l poată surprinde. Degeaba te uiți atît de țintă la ei. Pînă și eu mă întreb cum izbutesc, zisei eu.

— Sînt vicleni, nu? mă întrebă Bosso.

— Și încă ce vicleni! recunoscu. Dacă încerci să le vorbești, nu-ți răspund nici în ruptul capului decît pe ocolite.

— Cum adică?

— Prin proverbe, fabule, pilde, zicale, versuri și cîntecele.

— Și-s hoți ! adăugă Bosso.

Ideea că erau atît de hoți îl amuză pînă la urmă și pe el, încît izbucni în rîs.

Încet, încet, potamezii se întindeau ca o pată albastră, vineție, roșiatică, revărsîndu-se dinspre strada vineție din pricina agavelor, menținîndu-și monomul, strigătele, ciripiturile femeilor și săriturile. Cel din capul șirului vorbea cu voce tare, fără să se întoarcă înapoi și-i răspundea cel din coadă, fără măcar să ridice capul.

— Dar de ce nu merg în grup, ca toți oamenii ?

— E cu neputință. Așa cum au umblat dintotdeauna pe poteci, așa umblă și acum. Cu toate că acum drumurile sînt largi, ei tot în șir cîte unul umblă. Ba chiar au trasat o potecă pe o parte a șoselei, tot bătînd același drum. Iar să cheltuiască un ban pentru a călători ca toți oamenii, nici nu le trece prin cap. Oriunde s-ar duce, merg numai pe jos.

Toate astea i le lămuream eu lui Bosso, de parcă el n-ar fi știut cine erau potamezii. Dar Bosso nu voia să-și aducă aminte de ei, pe cînd eu îi vedeam cu ochii celui care se reîntoarce în ținuturile natale.

Iar potamezii o țineau înaintea, căci vînduseră recolta și erau puși pe cheltuială. Pînă și în locurile unde se prăpneau caii fuseseră rînduiți paznici, care stăteau acolo neclintîți, supraveghînd măgarii și catîrîii muntenilor ; acești paznici, întrucît purtau berete cu vizieră și pantaloni de aba, îi priveau de sus pe țăranii îmbrăcați în veșminte albastre de lînă pe zăpușeala aceea. Potamezii însă nu-i învredniceau nici cu o privire și nu răspundeau la zeflemelile lor decît prin ghicitori și cimilituri, după obiceiul lor.

Și iată că dinspre celălalt capăt al străzii se auzi un sunet de fluier, și prin norii de colb se văzu revărsându-se o turmă de oi, o masă pămîntie în mișcare, cu obișnuitul zgomot de corpuri ce se agită, se freacă, se ciocnesc, saltă, respiră și încorporează energie; cu marea vitalitate a turmelor, adică. Iată un potamez care-și ducea turma la munte. Căci, trebuie să recunoaștem, sînt păstori de nădejde potamezii. Nu există pe lume lucru mai stupid decît oile, cu boturile lor golașe, cu ochii moi, cu lîneturile purtate în spinare ca niște zdrențe; cu toate acestea fac impresie, mai ales cînd călăuza lor este un potamez, cu fluierul al cărui sunet pare glasul grav al unor tinere potameze la un an după nuntă: un sunet sărbătorec și prelung, compus din nu mai mult de trei-patru note, dar care nu izbutește să se contopească într-o armonie, ci se prăvale mereu în sine.

Țărmlul e alb în bătaia soarelui; departe, de-a lungul străzii, scapără cioburile de sticlă, se simte miros de înghețată și de lămîi. Flăcăii se înfățișează, dar domnii de pe țărm își întorc capul într-altă parte și nu se uită la potamezi decît ca să le arunce niscai vorbe de ocară:

— Imbecili! Sălbatici!

Și potamezii rîd galben prin duhoarea pătrunzătoare a turmei. E miezul zilei. Prăvăliile se închid una după alta iar animalele de povară lasă băta-tura slobodă. Potamezii s-au răzlețit, care încotro. Soarele la zenit face ca toate cele să pară mai mici, pînă și potamezii. Mai tîrziu, ba chiar a doua zi și cine știe cîte zile după aceea se va auzi că nu știu cui îi lipsește nu știu ce, și pentru toate

vor fi învinuiți potamezii. Peste pragurile caselor, aproape de porțile albastre, se așterne tihna insipidă a după-amiezii duminicale.

Eu și Bosso poposirăm la ospătărie și, în vreme ce un vecin de-al nostru, signor Macrino, își făcea siesta moțâind, numai ce o vedem pe servitoarea lui dînd fuga și strigînd cît o ținea gura. Îi spunea ceva ce el nu pricepea.

— Bine, bine, îi răspunse el sculîndu-se, mă răcoresc, mă spăl nițel și vin îndată.

Ei însă îi turuia gura fără încetare și pînă la urmă cuvintele ei pătrunseră una cîte una în creierul lui signor Macrino :

— Ce-ai spus ? întrebă el, nevenindu-i să creadă în ceea ce i se întipărea cu precizie în minte.

— Ne-au furat turma ! răspunse femeia, făcînd gesturi largi spre muntele potamezilor.

— Toată ?

— Pînă la ultima oaie.

— Dar cum au izbutit ? Și unde erau paznicii ?

— Nu știu.

Paznicii, care așteptau afară, tremurau și se strîngeau unul într-altul. Începură să explice că de vreme îndelungată între ei și potamezi domnea dușmănia și rivalitatea, că acum vreo doi ani un păstor de pe țărm le furase potamezilor un bou și că de atunci, potrivit zicalei „fură pe cine te fură“, se furau unii pe alții. Era o chestie de abilitate și rivalitate.

— Și, la urma urmei, hoțul trebuie să fi trecut chiar pe sub casa asta, zise unul dintre paznici.

Auzind asta, signor Macrino simți că se sufocă : îl văzuse pe hoț, pe ciobanul cu fluierul, în fruntea turmei sale.

— Dar voi pe unde erați ? strigă el, ieșindu-și din fire.

— Stăteam sub podul de cale ferată, la umbră. Era cald.

Se pregătiră s-o ia spre munți.

— Au curaj. O să găsim muntele pustiu, și cum potamezii nu se trădează unii pe alții, nimeni nu va recunoaște că a văzut o turmă. Ori o să ne spună că au văzut-o aiurea. Pe lângă asta, își mai și dau de știre între ei, și turma se mută dintr-un loc într-altul. O să ne trebuiască cincisprezece zile bune ca să-i dăm de urmă.

— Dar cum de se apucă să fure o turmă întreagă ? Nu-și dau seama că păgubașul tot reintră pînă la urmă în stăpînirea ei, că trimite carabinierii și că totul sfîrșește prin arestarea hoților ? mă întrebă Bosso.

— Nu se gîndesc nici la carabinieri și nici la arestare. Sînt potamezi și potamezii nu se gîndesc la ceea ce s-ar putea întîmpla, îl lămuri unul dintre paznici.

Omul tăcu însă deodată, căci signor Macrino nu avea de loc chef să mai audă vorbindu-i-se de firea potamezilor. O luară la drum. Era tocmai ceasul cînd, pe răcoare, negustorii coborau în prăvălii, să cerceteze dacă nu le lipsea ceva. Și pentru a nu știu cîtea oară își făgăduiau ca, de atunci înainte, să le vîndă potamezilor mult mai pipărat orice marfă ; de două ori, de trei ori mai scump, căci potamezii sînt ușor de tras pe sfoară.

Macrino și cu ai săi o luară la drum. Carabinierii, cu mantalele în bandulieră, cu pușca la spate și cu pulpele strînse în moletiere, le-o și luaseră înainte. Pe cer răsărise o lună văratică.

— Dar cum de-a izbutit să fure o turmă întreagă numai cu ajutorul unui fluiet ? Şi cine să fi fost acel om ? se minuna mereu Bosso.

— Eu, Bosso şi alţi tovarăşi de-ai noştri ne începurăm, deci, negustoria tocmai la Marina, întrucât în Potamia nu mai cunoşteam aproape pe nimeni, iar la Marina totul ne venea mult mai la îndemână. Atelajele noastre colindau satele de prin împrejurimi, în căutare de miere şi de piei ; adesea ne întorceam acasă noaptea târziu ; aşa ni se întâmplă de vreo cinci sau şase ori, când ajunserăm pînă la Potamia, satul nostru rău famat. Nu că ne-ar fi ameninţat vreo primejdie, dar pe aici nu pătrunsese încă civilizaţia noastră, pe care negustorii o duc peste tot ; din pricina sălbăticiunii locurilor şi oamenilor de pe aici erau încă foarte ciudaţi. În zori, satul părea destul de liniştit, populat de copii care-şi vedeau de jocurile lor ; în miezul zilei însă, la ceasul cînd soarele strălucea orbitor şi părea că pîrjoleşte miezul bolţii alburii, aşezarea neînsufleţită, casele lipsite de umbră, munţii apropiaţi, toate păreau atît de pustii încît, dacă deodată s-ar fi auzit vreun glas sau s-ar fi ivit un om, oricine ar fi fost cuprins de o spaimă vecină cu panica. Tocmai la acest ceas al amiezii ne-am revăzut pentru prima dată satul natal. Cînd ne ivirăm de după coama dealului, cu cătării noştri negri şi cenuşii, trebuie că arătam ca nişte năluci. Sub soarele arzător care inunda centrul satului, nimeni nu ne ieşi în întâmpinare şi nimeni nu se arătă la ferestre ; singura urare de bun venit ne-o dădu cotcodăcitul prostesc al unei găini, care părea un discurs aproape inteligibil. Te apuca groaza,

ca pe vreme de noapte ; te cuprindea senzația unei singurătăți asemănătoare ; lumina orbitoare era aidoma celei dintr-o noapte zăpușitoare. Pe o prispă apăru o femeie cu părul atât de negru de bătea în albastru, îmbrăcată în negru ; ochii îi păreau neobișnuit de mari, privind drept înainte de sub fruntea dreptunghiulară, îngustă și lucioasă ; stătea la umbra unor arbuști sădiți în oale, veștezi în lumina aceea imensă.

Oamenii din Potamia sînt foarte chipeși, bărbații zdraveni și femeile frumoase, lucru care-l făcea mai totdeauna melancolic pe Bosso. Ce ochi aveau femeile lor ! Bosso vorbea fără încetare numai despre asta, noaptea, cînd ne întorceam la Marina. Noaptea ni se arăta ca o negresă dincolo de legănarea torței care ne lumina cărarea. În jurul nostru domnea tăcerea și pustietatea. Uneori cîntam, ca să ne dăm curaj. Am uitat să spun că la Potamia mai trăia încă o vrăjitoare fără vîrstă, cunoscutoare a multor taine. Cîteodată aveam impresia că, prin beznă, cineva călătorește alături de noi sau că se apropie o caravană ca a noastră. Strigam să se dea la o parte din drum, cum ni s-a întîmplat o dată cînd, părăindu-ni-se că auzim zvon de glasuri, ne apropiarăm de presupușii oameni dar, la lumina felinarului, ne dădurăm seama că aveam de a face cu tufe de care atîrnau broaște verzi și mari, ca niște pietre prețioase. Asemenea închipuiri stîrnea în acest sat gîndul îndreptat mereu spre lucruri supranaturale. Oamenii de prin partea locului, neputînd ieși ziua fără a fi observați, se preschimbau noaptea, sau în scăpărarea amiezii, în alte arătări. Cel puțin așa se zvonea. Să iasă, să fie singuri, să întîlnească pe cine voiau ei,

aceasta era dorința care-i stăpînea pe săteni ; satul ca atare era îngrămădit pe un podiș neted, fără un copac, în mijlocul unor ogoare întinse ; mai departe însă se deschideau guri de peșteri, vîlcele umbroase udate de mulțime de izvoare, crînguri și ascunzișuri unde iar fi fost plăcut să te poți regăsi. Sătenii locuiau în case apropiate una de alta, cu pereții subțiri ; se auzeau între ei cum se nasc, cum vorbesc, cum plîng, cum se roagă și cum mor. Cum să nu dorească să fugă, să se însingureze cîteodată ? Uneori se arătau la fereastră, dar precauți și atenți ; doi ochi de femeie se căscău ca un abis ; alteori te fixau ochii tulburi, ca de beție, ai unui bărbat. De cîte ori se ivea cineva în depărtare, suind drumul dinspre vale, se stîrnea un murmur de șoapte : „Cine-i ?“. Toți știau absolut tot ce se întîmpla în jurul lor. Noaptea se închideau porțile, grajdurile, cotețele. Oamenii se întorceau de la cîmp înainte de căderea nopții.

Într-o seară, Bosso susținu că văzuse prin întuneric, în umbră, o iapă neagră. Spunea că-i auzise tropăitul, dar poate că nu fusese decît zgomotul stîrnit de o porțiță prost închisă, bătută de vînt. La han, stăturăm de vorbă despre asta cu hangiul :

— Ce vreți să fi fost ? Încercă el să ne lămurească. Toți caii sînt închiși în grajduri și dorm, ca orice alt animal în bîrlogul lui. E absurd să crezi că vreun cal a fost uitat pe afară. Dar nici nu-i greu să-ți închipui despre ce poate fi vorba. Toată lumea știe ! Și, coborînd vocea : Nu demult, signor Cosma obișnuia să iasă în timpul nopții : se prefăcea, bineînțeles, în porc alb. Numai că pe la noi nu există porci albi, așa că porcul alb nu putea fi decît el. Dimineața era găsit adormit, la

picioarele unei anumite scări. Apoi i-au venit mințile la loc. Putea s-o pățească rău, căci de multe ori a trecut prin primejdia de a fi furat și vîndut la tîrg.

— Ah ! exclamă Bosso. Știu cine putea să fie iapa neagră.

— Nu mai spune ! îl luă hangiuul cu răutate peste picior. Dar, deîndată, tăcu.

Profitam totdeauna de noapte ca s-o luăm din loc. Bosso era foarte contrariat și de cîte ori hălăduiam prin alte așezări, gîndurile îi zburau mereu spre satul nostru, unde femeia aceea cu fruntea îngustă și ochii negri îl căuta mereu cu privirea, printre noi, la sosire. În toiul freamătului de copite tîrșite al dobitoacelor de povară, care ne vesteau sosirea, umplînd așezarea de larmă și dîndu-i deodată un aer de sărbătoare, de lume străină, de neprevăzut, catîrca lui Bosso necheza pe neașteptate, de cum intram în piață. Cel ce locuiește sau umblă prin asemenea locuri își ia măsurile corespunzătoare : trece umil pe uliță, evită să-și ridice ochii din pămînt, se întoarce acasă îndată ce amurgește. Cred însă că Bosso al nostru comitea imprudențe : de îndată ce sosea, scotocea cu ochii în căutarea acelei femei. Într-un sat astfel alcătuit, ochii sînt totul : vorbesc, roagă, făgăduiesc, amenință ; pot pînă să și ucidă. Întorci capul și vezi în umbra unei case niște ochi de smalt, lucitori și inexpressivi, ochii de culoarea laptelui ai copiilor uluiți, ochi atenți în dosul unui tufiș. Codanele sînt învățate să-și țină ochii în pămînt. Ochii femeii care-i plăcea lui Bosso erau tutunii, cu scăpărări aurii. Eram de față cînd colțul gurii ei schițase un surîs. Îl puteam socoti pierdut pe Bosso.

În limbajul ochilor ei, parcă voia să spună : „Trăiesc, sînt vie !“. Noaptea, în vreme ce ne îndepărtam, căldura umană emanată de acea așezare parcă înmuia cale de două leghe întunericul.

O dată, în piață, Bosso mă întrebă :

— N-ai vrea să dăm o mică raită pe cîmp ?

Era pe la amiază. Ceas cînd totul este torid, orbitor, extenuant ; ierburile iscau un miros pătrunzător și uscat, ca atunci cînd le așezi la gura unui cuptor. Pe măsură ce ne îndepărtam, singurătatea aceea strălucitoare ne copleșea tot mai mult. Înainte de a ieși din piață, întrezărirăm umbra femeii cu pricina, îmbrăcată în negru, așa cum întrezărești un loc de adăpost. Cîmpia ni se înfățișa inertă, văduvă de orice zgomot, în afară de foșnetul sec al ierburilor prin care treceam. Eram la ceasul cînd se părea că în acel punct se crează o părere de viață ; florile erau amorțite, lipsite de miros și nici o boare nu înfiora copacii solitari ; căutam o brumă de umbră, dar asta era o veșnică iluzie ; abia ajuns la adăpostul unui frunzar, soarele îți dădea o și mai puternică senzație de sufocare ; rînduite pieziș, frunzele lăsau sulitele de argint ale soarelui să pătrundă încă și mai iuți printre ele ; pomii te întâmpinau cu un iz vîscos, de fructe răskoapte. Era ceasul cînd oamenii și dobitoacele păreau doar niște obiecte în mișcare, născute din năuceala care strivea lucrurile într-o reverberație verzuie. În depărtare, un om pe care lumina aceea scăpărătoare îl făcea mic ca o jucărie și tot atît de distinct, își îndemna boii prin strigăte, dar se părea că strigă pentru a trezi la viață ogorul neted și tare, înainte de a porni împotrivă-i asaltul pentru pîinea cea de toate zilele. Nu

se ştie unde, se auzea scrişnetul metalic al unei sape izbind în pietriş. În depărtare, râuleţele străpunse de soare curgeau parcă îndărăt. Ne simţeam uşori şi inflamabili.

Deodată ne ieşi în cale o iapă neagră ca smoala, o trefină superb de uşoară pe glezniele prea fine. Trecu pe lângă noi nechezând. O pată roşie între pleoape, aproape de globul galben roşcat al ochilor, făcea să-i scapere şi mai mult negrul trupului. Bosso, tovarăşul meu, porni în urmărirea ei. Îl pierdui din ochi când coborî dincolo de marginea platoului. O vreme îi auzii galopul, dar curînd se confundă cu duruitul unei mori. N-am mai auzit nimic despre Bosso şi în curînd se răspîndi zvonul că dispăruse şi femeia în negru.

Noi, ceilalţi din caravană, isprăvind-ne afacerile, părăsirăm satul la căderea nopţii. Iată iarăşi noaptea aceea imensă, cerul atât de dens de părea străfundul unui ocean, cu stelele ce se săltau spre noi din adîncuri. Casele scunde făceau impresia că au căzut de undeva în abisul acelei splendori, şi noi ne gîndeam la dorinţa de a ieşi dintre casele înguste, de a ne contopi cu natura, cu marea, cu rîurile, cu lumea, să ieşim afară din îngrămădirea aceea de lespezi în care orăcăiau plozii, iar bărbaţii continuau să strige pînă şi în somn „Dii ! dii !“ dobitoacelor.

Aşa a dispărut Bosso şi nu l-am mai revăzut niciodată.

Într-o zi de primăvară trebuia să mă întorc la Potamia ca să retrag un credit de la un oarecare domn de prin părţile locului. Mă apucase o adevărată frenezie în dorinţa de a pune mîna pe banii

aceaia ; dar poate că totul nu era decît un pretext pentru a mă întoarce la Potamia. Adevărul este că cheltuiam cu pînita, revedeam mereu aceeaşi bănuţi şi mi-i îndesam cu încetul în pungă : pînă şi în ochii mei banii cîştigaseră prestigiul de care se bucură pe meleagurile unde oamenii au puţine nevoi. Încercam plăcerea omului care-i priveşte, îi ascunde ca pe un mesaj al lumii puternice şi avute ; stilul însuşi al biletelor de bancă îţi aminteşte de saloanele decorate, de amoraşii auriţi, de firidele statuiilor, de baldaohine, de pompa oficială, de solemnitatea legii şi a Statului. Erau nişte idei care nu-mi mai trecuseră pînă atunci prin minte.

Trebuia s-o iau la drum de cum se crăpa de ziuă, ca să ajung pe la zece, şi cum tovarăşii mei plecaseră cu catîrîi, nişte prieteni de bună condiţie îmi împrumutaseră un măgar. În timpul vizitei pe care le-o făcui acestora, stăpîna casei mi se arătă surîzătoare şi mă pofti plină de bunăvoinţă la cafea. Se vorbi despre măgar ; cînd mi-l făgăduiră, mă cuprinse un profund respect faţă de gazdele mele şi mă bucurasem că domnişoara se şi grăbise să dea porunci ca totul să fie gata de plecare. Era „măgarul ei”, deci un lucru ce-i aparţinea şi care mi-ar fi adus aminte de ea tot timpul drumului. Acestea sînt sentimente proprii oamenilor singuratici, şi eu le încercam acum.

A doua zi dimineata măgarul mă aştepta gata înşeuat, cu scările lungi şi cu izul de pămînt îngrăşat cu gunoi.

— Cum îl cheamă ?

Se chema Stendardo, şi era o măgăriţă. Clipea din ochii adumbriţi de gene prelungi, ochii aceia duioşi şi adînci în care se oglindeşte un univers

vag, ca într-un lac crepuscular. Din zăbala cenușie răsăreau peri groși înpestrîindu-i cenușiul de veche mască de paiată. Nu mă învrednici nici cu o privire. Mă simți doar cînd mă săltai pe crupa ei, moderîndu-mi avîntul, ca să nu cad de cealaltă parte. Dobitocul se puse în mișcare ; rîndașul se ținu cîțiva pași după el, stîrnindu-l prin strigăte, îmi dădu o ramură de leandru cu care să-l îndemn la drum și-mi ură drum bun spunîndu-mi :

— Dobitocul știe drumul. Te duce singur unde trebuie.

În față mi se perindau drumul, colinele, arborii, se apropiau de mine domol, ocoleau, se întorceau îndărăt, culmile munților se închegau și se destrămau ca într-o lină alunecare ; natura întreagă era ca o mare agitată, așa cum le apare celor ce navighează pe o ambarcațiune fragilă, ba prea înaltă, ba prea prăpăstioasă. Vîntul țîșnea la fiecare pas din gurile văilor, se domolea și se liniștea de tot ; ici, soarele așternuse o pată a lui, caldă ca o baie, dincolo de un luminiș vîntul sufla vesel și jucăuș. Totul era extraordinar de limpede. Agavele în floare mărgineau drumul, ca niște stîlpi de telegraf, la distanță aproape egală unele de altele ; niște flori violacee, mari și cîrnoase, crescute pe niște tulpini grase și late, înpestrîtau colinele, așa cum petele o înpestrează pe o femeie gravidă. Drumul purta pecetea pașilor trecătorilor ; recunoșteam urmele picioarelor goale ale femeilor și ale copiilor și acea dispunere a amprentelor pașilor de om în mers, asemănătoare urmelor unui zbor pieziș. În unele locuri pămîntul era atît de moale, încît păstra întocmai pînă și amprente în tortocheturilor porilor epidermei. Pe toată lățimea dru-

mului hălăduiau șopârle, scarabei, furnici, toate vîzîndu-și de drum ca într-un ținut pustiu ; iar fluturii, albinele, viespile, cu aripile îngreunate de praf, se zbăteau în el, în vreme ce pe marginea ierboasă, polipii azurii și violeți, petalele de piciorul-cocoșului și crinii-de-pădure purtau podoaba cîte unei picături strălucitoare de rouă. Peste puțin trebuia să dau de femeile desculțe, venind devala cu coșurile pe cap, de catîngii, de vinari, de vînzătorii de haine vechi și de piei ; de departe, aduse de vînt, le auzeam glasurile și clinchetul scărilor animalelor de călărie. Și deodată simții că mă scufund.

Măgărița mea, Stendardo, se lăsase pe genunchi. O îndemnai cu o voce cît mai prietenoasă cu putință, dar ea se muie de tot ; mă pomenii cu picioarele pe pămînt și descălecai : Stendardo se alungise pe burtă și se uita drept înainte, cu indiferența animalelor care nu-ți aruncă barem o privire, ci fixează un lucru oarecare din fața lor, ca într-o contemplație. Obișnuit cu viața civilizată, cu raționamentele, cu parlamentările, pomenindu-mă numai eu și dobitocul pe drumul pustiu, îmi dădui drumul gurii :

— Ei, ce e cu tine ? Nu vrei să-ți vezi de drum ? De ce nu vrei să-ți continui drumul, Stendardo ?

Mașinile sînt lipsite de viață, depind de mecanisme lor și rațiunea și tehnica pot să le pună în mișcare ; dar măgărița asta era o ființă vie, avea voință, instinct, păreri. În clipa aceea nu se zărea în jurul nostru nici tipenie. Animalele au presimțiri, văd lucruri oculte. Dacă ea, vreau să spun măgărița Stendardo, ar fi început deo-

dată să vorbească, nu m-ar fi mirat câtuși de puțin, atît eram de singuri. Muntele ni se ridica în față închis în sine și pustiu, și numai verdeța grădinilor atesta existența unei vieți omenești. Pentru o clipă mă copleși spaima că, poate, măgărița vedea ceva ce le scapă ochilor oamenilor. Apoi însă îmi veni în minte altceva : Stendardo își bătea joc de mine ; mă lua drept un prost ! Credea că va scăpa de povara călătoriei, de vreme ce mă purtam cu ea atît de duios și de delicat. Începui s-o trag de cap, rostind frazele cele mai stupide, ce vocea cea mai împăciuitoare cu putință. Nu era măgărița o domnișoară descinzînd dintr-o distinsă familie ? Mă gîndeam, de asemenea, cît de tîmpit era dobitocul ăsta, care s-ar fi putut răzvrăti și fugi, folosindu-se de dinții lungi și de copitele ferecate.

Încetul cu încetul, Stendardo cedă, se ridică și se puse iar în mișcare, trecu la trapul acela caraghios al măgărilor, se abătu de la drumul mare, se înfundă într-un lan de porumb și începu să roadă vîrfurile hlujenilor, crezînd, se vede treaba, că eu nu-mi dădeam seama de stricăciunile ce le făcea : era un diavol : mă ducea ca o săgeată, mă făcea să mă bălăngănesc ca un butoi plin, mă lovea de crengile perilor și ale smochinilor, și deodată simții că slăbea ceva, că i se rupe chinga de la piept. Izbutii, dar numai după mari eforturi, s-o readuc pe drumul cel bun ; sări peste un șanț, ca un cal de curse.

Dincolo, o tînră descultă, cu un sac gol împăturit peste părul frumos pieptănat, se opri să vadă cum țîșneam peste șanț, clătînîndu-mă în șaua destrînsă.

— Încotro ?

Izbucni în râs.

— Trebuie să ajung la Potamia, dacă e cu putință ! îi răspunsei.

Fata era cu sufletul la gură, îmbibată de sudoare ca un urcior de pământ ; pînă și ochii îi erau umezi. Și cum rîdea deschis, recunoscînd în ea pe femeia bărbătoasă din Potamia, îmi făcui curaj.

— Dacă ai chef să te folosești de caleașca mea, mi-ai fi chiar de ajutor.

Nu mai văzusem o femeie din Potamia de cînd eram copil ; mai tîrziu le privisem ca pe niște surori și tocmai de aceea nu mă însurasem cu vreuna din ele.

Ea se săltă pe măgăriță cu aerul cel mai firesc din lume, cu picioarele delături, în șa, iar eu invers, pe crupă. Puse mîna pe biciuișca de oleandru și începu s-o rotească sînguincioasă deasupra capului dobitocului, alungînd muștele ; și numai ce văzui că, după fiecare șfichiuire ușoară, măgărița își iuțea pasul.

— Uite un lucru la care nu m-am gîndit ! exclamai eu.

— Nu vă pricepeți la măgari ? mă întrebă ea.

Varga de oleandru unduia într-un ritm anume, și coada măgăriței, și mersul ei aveau ritm ; și lumea întreagă avea ritm, norii, frunzele copacilor, soarele. Vedeam mîna scurtă și negricioasă a tovarășei mele de drum învîrtind rămurica, piciorul ei subțire și prăfuit, fruntea ei dreaptă și îngustă și tot trupul ei cu soldurile strîns arcuite, ca un urcior de pământ. Apropierea ei îmi era odihnitoare și de cîte ori o priveam recunoșteam

în ea ceva copilăresc din mine însumi ; bustul pietros, felul de a împunge cu coatele, pînă și răsuflarea ei, toate îmi erau cunoscute ; același tip de femeie care, în după-amiezele pîrjolite de soare, se apleca peste mine, copil în fașă ; stăteam cu capul pe genunchii unei tinere aidoma ei, pictețele des îmi trecea prin păr cu un fîșîit vag și curgător, alături era lighenașul plin cu apă, într-o împletitură de nuiiele, în care juca soarele, răsuflarea aceea domolă, adîncă, egală, o simțeam deasupra mea și mă toropea, soarele din lighenaș mă orbea, iar prin pleoapele strînse descopeream culoarea trandafirie a sîngelui, ca într-un alt cer roșietic, care pălea și se reaprindea din cînd în cînd, pînă ce totul se întuneca într-un somn neașteptat.

Într-o trecătoare a muntelui, toată din piatră sfărîmicioasă tocită de pași și de ploii, ne întîlnirăm cu tovarășii mei, care o luaseră înainte cu catîrii ; ne priviră uluiți. Niște greieri se porniră să țîrîie atît de sonor, de credeai că crapă copacii. De departe, un tovarăș de-al meu începu să urle un cîntec de-al lui, ca și cum și-ar fi adus aminte de lucruri de mult uitate, în ritmul copițelor catîrilor și al clinchetului zurgălăilor.

Înainte să ajungem în sat, fata ceru să coboare. În timp ce eu îi dădeam un ghiont lui Stendardo, ea îmi strigă, făcîndu-și mîinile pîlnie la gură :

— Prietenul dumneavoastră Bosso vă trimite salutări și vă dă de știre că e bine și sănătos !

— Unde ? o întrebai. Dar ea se și spulberase din fața ochilor mei.

DESPĂRȚIRE

El deschise ușa, în vreme ce ea aranja ceva în dulap ; hainele ei, care se agitau ca niște copii, obligați să se retragă cînd intră un adult și care nu se cade să fie de față la discuțiile celor mari ; recunoscă o rochie pe care o îmbrăcase într-o zi de primăvară, la o plimbare. Se întîlniseră dimineața, înainte de spantul tîrgului ; tocmai apăruseră primele cireșe ; cumpăraseră o pungă și se apucaseră să ronțăie pe stradă ; aruncau sîmburii pe jos, și la un moment dat, el spusese :

— Există o poveste cu niște copii rătăciți prin pădure și care-și regăsesc drumul spre casă numai pentru că au semănat de-a lungul lui niște mercele-lupului, luate cu ei.

Ea îl privise cu ochii ei mari, uimiți, așteptînd de la el alte minunate născociri ; adevărul este că și el își muncea gîndul să găsească de spus ceva minunat. Ziua era frumoasă, soarele fierbinte și în aer plutea un iz de pămînt reavăn ; pînă și pudra ei începuse să miroase puternic, ca o tufă de trandafiri în spatele unui gard scund de cărămidă.

Ea îl privea cu aceiași ochi mari și mirați, de sub sprâncenele pensate, și aștepta. Închise fereastră. De la acest geam de la etajul întâi cerul se vedea neobișnuit de înalt ; casele se înălțau de jos ca niște turnuri, ca niște arbori, cald însuflețite în amurg ; deasupra lor se așternea un cer nețăr-murit, un cer de un colorit fraged în primele revărsări de lumini ale înserării, un cer mai strălucitor și mai îndepărtat, în înaltul căruia rîndu-nelele se înscriau ca ochiurile unei plase. În clipa aceea strada adîncă fu inundată de lumina încă fără viață al becurilor, ca niște stele răsărite pe un cer prea limpede ; apoi, de-a lungul fațadelor edifițiilor, se iluminară ferestrele, mereu cîteva dintr-o dată și se zăriră umbre agitîndu-se dincolo de geamuri ; părea că au o viață a lor umbrele acelea. Ici, colo, din toate părțile, auzeai numai glasuri ale umbrelor.

„Din fericire nu sînt singură“, se gîndi ea. Singură, la ora asta ! În camerele alăturate, zvon de glasuri, zvon de pași, ca un murmur de rugăciune. Ea făcu gestul de a aprinde lumina : „Dar se mai vede încă“, se răzgîndi. El zărea în umbră contururile unor obiecte intime, cutia cine știe căruai cadou de Crăciun, de mult hărăzită să-i țină în custodie foarfecile, pestelcile pentru ace, ața și nasturii. Trăia singură, în odaia oarecare a unei pensiuni oarecare. Era o servitoare foarte tînă, venită de la țară, care o dată chemată în casa aceea sorbise totul cu ochi lacomi, vrînd să știe totul, să priceapă totul.

Avea douăzeci și doi de ani, iar el treizeci. De cînd se întîmplase să ronțăie împreună cireșele alea, se simțeau parcă legați unul de altul, ca și

cum ar fi aşteptat sfîrşitul unei poveşti abia începute.

— A, aşa-i camera ta ! exclamă el.

Tocmai se aflau în faţa unei oglinzi şi, în pen-umbră, alunecau ca nişte năluci într-o mare adîncă. Toată odaia se răsfrîngea în oglindă : măsuta, fotoliul, perdeaua, fereastra şi, în dosul ferestrei voalate, toate geamurile luminate ale imobilului din faţă. La cîte o fereastră întunecată aveai impresia că vreo persoană singuratică stă şi priveşte. Poate tocmai din pricina acestor ferestre, din pricina senzaţiei de oameni stingheri, de femei singure, de paşi singuratici prin odăile vecine, el o apucă de încheietura mîinii, şi încheietura mîinii ei era delicată, incredibil de delicată pentru un trup zdravăn şi bine legat ca al ei. Poate că-l înţelegea. În oglindă, umbrele diafane, fumurii, erau fericite să se regăsească ; contururile se pierdeau şi cei doi deveneau parcă o singură făptură, ca şi cum două felurite obiecte din cameră, cînd odăile sînt goale şi pustii, ar fi compus o fantezie amoroasă. Poate că pe după toate ferestrele casei din faţă avea loc aceeaşi scenă, poate că două fiinţe omeneşti se îmbrăţişau la fel de pierdute în umbră, în toiul panicii care emana din toate lucrurile din jurul lor, ca un semn de întrebare ; şi în vremea asta, de la geamurile încă neluminate, cineva contempla luna apărută pe cerul oraşului, vărsîndu-şi învăpăierea aurie în cea roşietică a becurilor electrice. Cum fereastra era joasă, se strecurau prin geam razele unui bec ce lumina trotuarul şi, în fascicolul lui de lumină, oameni singuratici treceau de-a lungul zidului îngălbenit, cufundat în propria-i bătrîneţe

și scorojeală, în ecourile unei nopți adânci, insensibil la farmecul serii și amintind cu încăpăținare o noapte a vagabonzilor

„Dacă ar fi fost altul în locul meu — gândi el — s-ar fi întâmplat, oare, același lucru ? — și-și răspunse îndată : „ori eu, ori altul, e totuna“. Nu mai erau ei înșiși, ci două umbre, una mai luminoasă și mai ușoară, și alta mai întunecată, care se întîlneau și pe care oglinda indiferentă le reflecta cu răbdarea cu care descria fotoliul, perdeaua, măsuța. Ea răspundea la gesturile lui cu răbdare și fidelitate, așa cum i se răspunde unui partener de dans.

— Biata de ea, scumpa de ea ! murmură el.

Erau cele dintîi cuvinte rostite de el, și în tăcerea aceea, în penumbra aceea, își tăiară drum întocmai ca lumina. Și atunci fata, ca și cum un altul s-ar fi strecurat între ei doi vorbind, ca un martor nimerit pe neașteptate, sau ca și cum ea și-ar fi dat seama că îmbrățișează un alt bărbat decît cel pe care și-l închipuise, se dezlipi de lîngă el. Oglinda nu mai răsfrîngea acum decît odaia goală și mobilele răbdătoare. Apoi comutatorul tăcăni în întuneric și lumina își așternu peste toate limpezimea indiferentă.

O dată trecut începutul de panică al serii iminente, lumea devenea practicabilă, cunoscută, obișnuită. Dincolo de fereastra imobilului de vizavi se vedea cineva reîntorcîndu-se acasă ; peste tot, întrerupătoarele electrice declanșau lumina cu același păcănit ; nostalgia, neliniștile, rătăcirile serii nesfîrșite și eterne se potoleau o dată cu primul salut vespéral. Geamurile, pînă atunci întunecate,

erau inundate și ele de o lumină care se confunda acum cu a becului din colț.

Fata se așezase în plină lumină și-și făcea buzele ; se privea într-o oglinjoară ca și cum s-ar fi redobândit pe sine însăși. Era iarăși singură și-și aparținea numai ei ; erau ale ei mâinile de deasupra încheieturii delicate, își aparținea cu toate obiectele familiare și ale ei, cu cutia de dulciuri primită de mult, la o serbare, plină acum de acele, ata și nasturii ei ; își privea ochii limpezi în oglindă, ca și cum nimic altceva n-ar mai fi existat pe lume. Numai ea singură își cunoștea chipul până în cele mai mici amănunte, regăsea micile asperități, petele infime, ca ale unui fruct. În clipa aceea el dădu să se apropie. Ea îl respinse cu blândețe, dar neînduplecată, proptindu-și în pieptul lui dosul mâinii care strângea între degete batonul de ruj. El îi văzu degetele de școlăriță, pe care oja nu izbutise încă să i le schimbe ; degetele unei copile care trăiește singură și se îngrijește de sine cu ajutorul lucrurilor intime, însoțitoare ale ei dintr-o singurătate în alta.

— Nu ! se împotrivi ea, privindu-l rugător.

Își așază oglinda pe genunchi și închise ochii. În atitudinea asta, dulce și suferindă, părea că ea însăși se vede alcătuindu-se ca într-un vis ; doritoare de ajutor, tocmai când nimeni n-o putea ajuta.

— Știi, rosti ea, încondeindu-și cu hărnicie conturul buzei de sus, cu grija celui ce execută un exercițiu greu și periculos, acum mă duc la cinema.

— Pot să te însoțesc ?

— Nu, mă duc singură. Simt nevoia să fiu singură. Trebuie să fiu lăsată să plîng în voie.

— Dar de ce trebuie să plîngi ?

— Sint eu nevoia să plîng. Tu nu simți niciodată nevoia să plîngi ?

— Cîteodată, numai că eu plîng în fața oglinzii.

— Obişnuiam și eu să plîng așa, mai de mult. E un film care te face să plîngi. Te pui pe un plînsușor în lege, îți ștergi ochii și ieși fără să fi făcut rău nimănui.

— Și nu poți plînge din pricina mea ?

— Din pricina ta ? se miră ea, în timp ce-și întărea conturul buzelor, ca și cum ar fi fost vorba de o frază rostită. Rîse și dădu din umeri.

Intrarea cinematografului era luminată ca a restaurantelor. Femeile se opreau, trăgînd cu coada ochiului la fotografia unui tînar care le privea, așteptîndu-le. Și ele se grăbeau ca la o întîlnire, cu pasul hotărît și totodată reținut al celor ce merg să-și întîmpine amantul.

— Hai, vino lîngă mine, o chemă el. De cînd stătea în camera aia nu se așezaseră niciodată pe divanul tapițat cu atlas albastru, prea strîmt pentru doi ; și poate că nimeni nu se întinsese vreodată pe el : era o mobilă din acelea care se află pe la hanuri, uitată, aidoma unor oameni cărora nimeni nu le mai adresează cuvîntul, dar sînt mereu pregătiți și nu așteaptă decît să-ți aduci aminte de ei. Puteai aluneca de pe divan, și trebuia s-o țină strîns în brațe, ca să nu cadă. Își strecurase mîna la spatele ei, dar îi simțea restul trupului alunecînd încet pe atlasul lucios, ca și cum ar fi ținut în mîna un sac plin care se golește. Și tocmai de aceea trebuia să pună mîna pe coapsele ei — regat similar cu cele descrise în cărțile de călătorii, aflătoare de cealaltă

parte a pământului, pline de locuri și peisagii stranii și de insule cu nume caraghioase.

Ea începuse să plângă încetisor, ca și cum i-ar fi vorbit la ureche. Nu plîngea chinuit, ci ca o fetiță care s-a lovit, ca pentru o durere trecătoare. Era vară. Lacrimile acelea răspîndeau între ei o umiditate fierbinte, înăbușitoare; erau lacrimi mari, care-l scăldau pînă și pe el. Chipul fetei părea că se mărește din pricina plînsului, că se acoperă cu un fel de văl, ca lucrurile sub revărsarea ploii. Și cum ea era mai zdravănă decît el, mai voinică și mai puternică, simțea deasupra-i prezența aceea vastă, se simțea mai matur și mai grav, iar căldura trupului ei îl domina și-l copleșea.

Într-adevăr, toate acestea erau impresii pe care le mai trăise cîndva și acum se reîntorceau, dar asemenea unui anotimp ce și-a pierdut farmecul, anotimpul bărbatilor cu experiență, uimiți că au putut fi odată fericiți. Existase în viața lui un asemenea anotimp, cînd i se păruse că vizitează un ținut tropical, plin de ploi torențiale și fierbinți, sub avalanșa cărora totul încolțește și crește pe neașteptate. Apoi anotimpul fertil trecuse și-i succedase un altul, arid și lipsit de mister. Pînă și cuvintele pe care le schimbau între ei erau aride, iar serile galbene, ca spicul părului ei. Părul ei, care amintea deșertul. Și astfel sucombese totul, într-o arsură insuportabilă. El se trezea noaptea, să bea un pahar de apă, iar ea-l dojea că-i strică somnul. Uneori stăteau obraz lîngă obraz și ea abia dacă izbutea să stoarcă o lacrimă aspră și sărată. Și arsura aceasta îi menținuse legați unul de altul, ca într-o călătorie în deșert,

pînă în clipa cînd ea se revărsase în plînsul acela nepotolit. Îi asculta plînsul așa cum se ascultă cea dintîi ploaie de toamnă, cuibărit în tăcere sub forma ei vastă ; și așa cum sub multitudinea de pași a ploii se aude glasul tuturor lucrurilor, se aud acoperișurile, arborii și străzile, tot așa la plînsul ei răspundeau cele mai infime fibre ale trupul ei, tresărind și zvîcnind pînă în măduarele cele mai îndepărtate. Și toate acestea îl făceau să simtă că ea era acum singură, că nu-i mai aparținea.

Plînsul ei era, în aparență, un plîns fără pricină — căci nu plîngea nici de necaz, nici de durere. De aceea nici nu merita să se ostenească s-o consoleze. O ținea ca pe o damigeană care se golește, pe cînd mintea nu e stăpînită decît de gîndul de a o vedea deșertată pînă la ultima picătură. Se gîndea cu încăpăținare că totul se sfîrșise și că o va părăsi. Ea înțelesese lucrul acesta. Îl înțelesese din însuși faptul că se aflau acum pe divanul acela pe care nu mai stătuseră niciodată, ca și cum și-ar fi schimbat universul : ea nu se așezase pe divan decît dimineața, cînd își trăgea pe picior ciorapii lungi, ca o ceață ușoară, cu o expresie stupidă, cu buzele strînse și atente, cu ochii netulburați și indiferenți, pe care-i strîngea ca pentru a nu se face privită. De aceea nici nu-i mai rămînea altceva decît plînsul. Era îndemînată și ordonată și, cum era pudică față de sentimentele ei, nu făcea niciodată decît ceea ce era oportun și potrivit împrejurărilor. Tot de aceea știa că acum trebuie să plîngă. Numai bărbații știu să spună unele lucruri pe neașteptate și devin pe neașteptate răi și ciudați. În sufletul

unei femei tinere există însă un anume respect pentru conveniențe, o anume pedanterie. Ea vorbea și făcea numai cum trebuie și ce trebuie în orice împrejurare.

Dar nu era rîndul ei să vorbească. Era stăpînă pe o experiență firească, o experiență dictată de lungile așteptări ale femeilor, de destinul lor, care le poruncește să aștepte totdeauna lucrul pe care-l fac alții și să depindă de el. El nu scotea un cuvînt, ci doar se gîndea : „Umblă cu vicleșuguri ! Dar nu mă duce ea pe mine. Mîine voi fi liber. Totul se va sfîrși.“ Și-și imagina dimineața zilei următoare, se vedea stînd singur în fața oglinzii, la ceasul în care totul se preschimbă în vechi amintiri, la ceasul cînd se va rade. Se va reîntoarce la prietenii lui, după ce-i pierduse pe toți în clipa cînd fusese invadat de prezența ei, stigmatizat de îmbrățișarea ei, de buzele care, cînd era distrat, se țuguiau mecanic a sărut. Se gîndi că mai era încă primăvară, se gîndi la copaci și la unele străzi de-a lungul cărora se zbenguie vîntul stîrnit dinspre mare. Și cuvintele altora le-ar fi simțit apropiate. În ultimul timp, cînd cineva îi vorbea, i se părea că toate cuvintele interlocutorului veneau de departe, ca dintr-un vis, și că nu erau adevărate. Dar totul era acum fără sens. Nici prietenia, nici munca, nici banii nu mai aveau pentru el nici o importanță. Nu-l mai interesa nici că-i merg prost afacerile, nici că agoniseala lui era în primejdie. Uneori, cînd ieșeau din oraș împreună, i se părea că lumea sensibilă se afla pe un alt tărîm și că pînă la el nu ajungea decît un ecou firav, văduvit și de durere, și de bucurie. Nu-i mai era milă de nimeni,

nu mai îndrăgea pe nimeni, nu mai era curios de nimic, nu mai dorea nimic. De aceea, ca să mai poată simți ceva din lumea aceasta, trebuia neapărat s-o părăsească.

Totuși, de cîte ori ea aluneca pe divan și amețea să cadă, el o strîngea lîngă el. Rîdeau ca de o joacă. Ea conteni cu plînsul, ca și cum ar fi isprăvit o discuție. Era istovită și iritată. El îi simți mădularele de parcă ea ar fi reintrat în stăpînirea lor, smulgîndu-le din puterea altcuiva. Picioarele ei, care pînă la urmă alunecaseră pe covor, o vor susține pînă la ușa, va pași punînd un picior în fața celuilalt, cu acel aer care-l făcuse totdeauna să tresară cînd se apropia de el desființînd distanțele și timpul, imagine vie a ceea ce se poate întîmpla de la o clipă la alta, atunci cînd o ființă se apropie numai pentru tine.

În cele din urmă, el îi vorbi, atingîndu-i ușor buzele cu ale lui; ale ei erau iarăși pline și proaspete, dar deja străine. E de necrezut cum poate o femeie să-și revină în fire!

— Trebuie să plec, îi spuse el, dar gîndi: „Numai de n-ar face scene.”

Ea se ridică și, ca să nu cadă, își înfipse cotul în pieptul lui. Își aminti de clipele cînd cotul acesta nu-i provocase nici un fel de durere. Nu, nu făcea scene. Se îmbracă stînd așezată pe divan și-și prinse ciorapii. El observă pentru prima dată că picioarele ei erau prea slabe mai sus de genunchi. Sau poate că arătau așa numai din pricina poziției în care se afla. Și acest efect de perspectivă i se păru că ar aparține altei fapături. Era ciudat că mai putea descoperi ceva nou la ea. Femeia se sculă de pe divan și se îndreptă

spre baie, după ce-și luase pălăria lăsată pe măsută.

Simțea cum se mișcă în baie. Îi auzea pașii trecînd înainte și înapoi prin fața oglinzii. Cunoștea acest hîrșîit al pieptenului în părul ei uscat. Știa că, de îndată ce-și aranja părul, fruntea ei bombată semăna pentru o clipă cu fruntea unei fete. Iată niște lucruri la care nu știe să reziste. Acum fredona o melodie. N-o mai auzise fredonînd niciodată decît alături de el cînd, în serile fericite de demult, strîngîndu-l la sînul ei, îl făcea să simtă vibrațiile profunde ale cîntecului atingîndu-i pieptul. Acum, pasul acela nesigur, șovăielnic, care stătea puțin în așteptarea celui următor și care venea totdeauna prea tîrziu, răsuna într-o singurătate dezolantă, aîdoma singurătății a cărei existență o simți în casele moderne dincolo de pereți, la unele ceasuri puse cînd nu se aude nici un glas și ajunge pînă la tine acest semn al unor ființe vii închise între patru ziduri. Pașii aceia urmau s-o ducă departe și nimic n-ar mai fi fost adevărat, ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Cînta cu pauze, ca și cum ar fi stat pe gînduri și s-ar fi străduit să-și redobîndească stăpînirea de sine. Cînta numai pentru ea ca și cum, în timpul pauzelor, ar fi căutat un lucru care se spulberase și pe care nu-l mai găsea. Se oprea, reîncepea între un pas și altul și toate se desfășurau într-o singurătate pustie de amintiri, în afara celorla dintr-o vreme îndepărtată, pe cînd încă nu-l cunoscuse.

Reapăru cu poșeta sub braț, schițînd un surîs de conveniență și cu privirea cu care servitorii pleacă de la stăpîni după ce au ajuns să cunoască

toată casa, și îndurînd totul, nemaipăstrînd în minte nimic din greața de a fi cunoscut atîtea secrete ale vieții de toate zilele.

El se săltă pe divan :

— Auzi, o să-mi amîn plecarea. Poate izbuțești să vii și tu cu mine.

Îi era rușine și necaz.

— În regulă, răspunse ea.

Se apropie s-o sărute. Își reproșa că fusese atît de slab. Îi întîlni privirea, — supusă și plină de ură.

SOTIA

— Mergem la Lucia ? mă întrebă prietenul meu, Paride.

N-aveam nici un chef să mă însoțească la Lucia. Știam cum s-ar fi comportat, ce cuvinte ar fi rostit. Era grozav la unele jocuri de prestigiu, știa să citească în palmă și să interpreteze scrisul. Orice fată îi încredința mîna să-i citească în palmă ; toate mîinile acelea subțiri, curioase, cu unghiile ascuțite, se adunau roată în jurul lui. Se arcuiau o clipă deasupra lui, pentru o clipă el își ațintea ochii umezi într-ai lor, apropiați de el cum pare apropiată de pămînt imensa lună de vară. Într-un cuvînt, i se încredințau lui pentru că era simpatic, cu toate că eu îl găseam uneori abject. Și el citea în palma ce i se oferea, sau se prefăcea că citește. Astfel intra în intimitatea lor, izbutea să le afle secretele, întrucît în clipa aceea se părea că ghicește cu adevărat, înșirînd toate banalitățile care le plac ingenuelor. Dar nu se mulțumea numai cu asta : abia descoperea care le erau gusturile, că și le și însușea, și îndată se declara pasionat de ce le plăcea lor.

În afară de acest joc, era în rest un om fără nici o idee proprie, fără o mișcare originală și spontană, fără pic de curaj. Nu era tipul seducătorului ci, mai degrabă, al corupătorului. Dar cât de bine se pricepea să încropească asemenea scene, să creeze o atmosferă amoroasă din toate și din nimic, cum izbutea s-o atragă pe fiecare la el, cu mâna întinsă, de parcă i-ar fi cerut pomană acelei iluzii ! Îl ascultau cu un aer grav, cu ochii plecați, parcă ferecîndu-și casele de fier ale secretelor pe care el, ca un hoț grozav ce era, izbutea să le forțeze. Dacă una din fetele astfel amăgite manifesta la un moment dat un pic de afecțiune sau un oarecare interes pentru el și apoi îl căuta, cum așa de bine știu să facă uneori fetele, de parcă o dată ce încredințaseră un secret trebuiau să se socotească neapărat ale celui care l-a descoperit, el se ascundea, fugea, lua trenul și nimeni nu-l mai găsea.

Iată de ce n-aveam chef ca Paride s-o vadă pe Lucia. Lucia era o fată bună. Și totuși ne duserăm la ea împreună. Își începu jocul obișnuit, care-i izbutea întotdeauna. Stăteam alături de el și vedeam și eu palma deschisă a Luciei. Palma ei vorbea despre lucruri încă prea simple, despre fapte neîntîmplute. Era o mînă de fetișcană lipsită de viclenie. Se putea citi în palma ei că abia de curînd se lăsase de ștregării, că îngrijea plantele din grădină, că mîna ei era cîrligul, polonicul, șperaclul, cleștele — în sfîrșit, orice unealtă care-i putea folosi drept mînă unui copil : nu era încă o mînă cu unghiile ascuțite și roșii.

Și iată că Paride recurse la unul din trucurile lui obișnuite : își strînse umerii și începu :

— Hm, hm, ei, dar ce-mi văd ochii aici !

Hotărî că Lucia trebuia musai să fie o ființă neliniștită, bîntuită de vise stranii, plină de fan-tezii și secrete. Ea se uita la el și exclama :

— Zău, zău, să fie, oare, adevărat ?

Își cobora pleoapele, apoi își țintuia privirea undeva departe, în gol. Stătea încă în poziția aceea de cerșetor cu mîna întinsă. Își cercetă cu ochii podul palmei, apoi își strînse pumnul, de parcă ar fi închis în el un secret. În astfel de clipe omul cugetă la ceea ce este el, și toți cei ce-l privesc se gîndesc la misterul, la rebusul întruchipat de orice făptură vie.

Nu știu de ce, dar scena mă impresionează neplăcut. La întoarcere, îi spusei lui Paride că n-am să-l mai însoțesc la Lucia. El mă întrebă dacă nu cumva sînt îndrăgostit de ea. Mă mulțumii să-i răspund că o cunoșteam de mică și că nu voiam ca el să-i producă o stare de tulburare. Strînse din umeri. Spuneam mai înainte că, în afară de scenele de chiromație, Paride era un om insignifiant, fără opinii proprii și lipsit de voință.

Dar, la drept vorbind, ce știam eu despre Lucia ? Într-o zi, maică-sa mă introdusese în camera ei. Un perete întreg era acoperit de niște ilustrații tăiate cu răbdare din vreo carte, înrămate în hîrtie glasată, albastră și roșie, de parcă fata ar fi locuit pe vreo insulă pustie, unde asta era singura posibilitate de a-și ornamenta camera. Dar să vezi precizia și grija cu care erau tăiate și înrămate pozele ! Te făcea să te gîndești la lucrăturile migăloase ale întemnițaților. Într-un colț era atîrnată o mască neagră ; o ghirlandă de flori uscate, din acelea care se numesc imortele,

imprimau o expresie bizară ochilor găunoși ai acelei măști. Toate aceste lucruri trebuiau să aibă o semnificație, dar numai pentru ea, înțelegă numai de ea. Oare spre ce anume îi zbura închipuirea? Și ce putea să însemne stiletul acela miniatură de lângă perna ei? Pumnal, mască, ghirlandă de flori uscate, lucrături de pușcăriaș. Părea că ar fi intuit cine știe ce tragedie. Sau numai întâmplarea adunase la un loc toate aceste elemente disparate? În rest, odaia era goală, nudă, aproape asemănătoare cu o cameră de internat. De atunci, de câte ori mă uitam la Lucia, nu puteam să nu mă gândesc la odaia ei și la lucrurile care alcătuiau expresia cea mai directă și mai tainică a ființei ei.

Dar, în afara acelei odăi, Lucia era încă o ființă împrăștiată. Firesc grațioasă, era neadunată, așa cum sînt adesea fetișcanele advărate. Nu vorbesc de buzele ei, crăpate din pricina vieții în aer liber, de mîinile aspre, de pielea ei patinată de soare și nici de vocea ei gravă, dîndu-ți impresia că vorbește numai pentru sine. Te făcea să crezi, cum adesea te fac să crezi fetele, că-și crease o personalitate provizorie, după cum o tăiașe capul. La unele dintre ele asta duce la o fragilitate mai mult decît feminină, la altele nu înseamnă decît o imitație a atitudinii adulților sau a modelelor din revistele de modă, sau a actrițelor de cinema. Mi s-a întîmplat o dată să văd o fetiță de zece ani care-și imita mătușa, o doamnă elegantă și mondenă: te îngrozeai văzînd-o pe puștoaică reproducîndu-i gesturile cele mai manierate și languroase. Lucia, în schimb, nu

imita pe nimeni și tocmai de aceea, la douăzeci și doi de ani, avea încă un fel de a fi adolescentin, fiindu-i proprii toate pornirile comune adolescenților de ambele sexe, adică gesturile acelea nesigure, neîncrezătoare încă într-un trup crescut pe neașteptate, și mersul încă nestilizat, de o stângăcie animală. Remarcam toate aceste lucruri și trebuie să spun că-mi ocupau în parte fantezia. Îmi aduc aminte și de o codiță în care-și strînsese o dată părul, dîndu-i un aer de matroană sau de fetiță din antichitate. Ce mai sînt și femeile astea, înainte de a-și căpăta forma definitivă ! Iar mîine, urma s-o văd pe Lucia soție, mamă, doamnă.

Copii fiind, sîntem obișnuiți să privim lumea celor mari ca pe un lucru preexistent, și în soția de astăzi nu ne-o putem închipui pe fetița de ieri. Întreg universul îți pare realizat și definitiv. Înaintînd în vîrstă, ne vedem tovarășele, prietenele noastre, prietenele casei, angajîndu-se în acea călătorie care este căsnicia, în cursul căreia toate se deplasează și se îndepărtează, făcîndu-te să asisti la o adevărată transmutație a personalității : fetișcana devine doamnă, prietenii noștri bărbați — și asta ca în urma unei decizii neașteptate, ca un fapt al naturii, ca o nouă naștere ; legăturile de ieri se desfac, o rupi cu prieteniiile din tinerețe și cu tinerețea.

Și iată că, într-o dimineață, Lucia veni la mine și-mi comunică vestea că se căsătorise. Ghicii îndată cu cine. Era un tînăr pe care abia delzărisem de cîteva ori, dar acum mi se părea că-i fusese predestinat. Ne așezarăm pe o bancă, la soare, în grădină. Era, poate, o vizită de bun

rămas ? Lucia stătea concentrată, înnoită din cap pînă-n picioare, încît mi se părea că se joacă de-a doamnele. Și deodată descoperii că nu mai aveam ce să-i spun, nici măcar cuvintele banale cu care o întîmpinam de obicei. Soțul ei intră pe porțița grădinii. Luă loc alături de noi și începu să vorbească. Atunci i se deslegă și ei limba. El rostea o frază iar ea o completa. Era ca un singur gînd pe care-l duceau mai departe împreună. El zicea :

— O să stăm puțin în oraș. O să venim din cînd în cînd să ne revedem prietenii.

— Să ne revedem prietenii, repeta ea, ca un ecou.

— Nu-mi plac mobilele prea noi, își dădea el cu părerea, și-i răspundea un ecou la fel de fidel :

— Nu-mi plac mobilele prea noi.

Și apoi discreția, gesturile, și supunerea cu care îl urmă cînd pleacă ! El își lăsase motocicletă lîngă porțiță. Lucia urcă pe șaua din spate, petrecîndu-și brațele pe după mijlocul lui ; ridică pentru o clipă brațul într-un semn de salut care mi se păru străin de ființa ei, dar pe care îl recunoscui îndată în semnul de salut pe care soțul ei îl repetă. Nu mai avea buzele crăpate de vînt ca altădată și nici mîinile aspre. Avea o înfățișare calmă, trupul ei se supunea unei ordini și unui ritm, ca și cum nu i-ar mai fi aparținut ei, ci i se dedicase altuia, ascultător și docil.

— Adio ! rosti soțul.

— Adio ! repeta ea, pe același ton.

Nu există pe lume nimic mai banal, dar un lucru e sigur : căsătoria este unul din faptele cele mai misterioase cu putință.

FATA MAMII

Se apropie de mine și exclamă :

— Vai, domnule Alfredo, de cînd nu v-am mai văzut !

— E-hei, Caterina, nu te-am mai văzut de cînd erai fetiță. Te-am văzut cînd erai atîtica.

— Ba ne-am mai văzut o dată, pe cînd eram fetișcană, mă corectă ea.

— Da, da, parcă-mi aduc aminte. Și cum o mai duce mama dumitale ?

— Mama ? făcu ea un semn evasiv. E bine. Mereu aceeași. Mama are o fire fericită. Am o scrisoare pentru dumneavoastră. Mi-a recomandat să trec să vă văd cît mai des.

— Perfect, o să ne vedem cît mai des.

O știam de copilă pe tînăra asta de douăzeci și unu de ani ; mi-o aduc aminte scîncînd, țipînd, făcînd nazuri ; mi-o aduc aminte stăpînită de voința despotică, încăpățînată și obtuză a copiilor ; mi-o aduc aminte stînd pe oliță, ca pe un tron, într-o atitudine specifică numai copiilor și împăraților din basme. Mi-o aduc aminte agi-tînd lingurița în fața farfuriei cu mîncare. Nu-

mai că n-am nici un chef să mă văd des cu ea. Uneori mă bătuse și pe mine gîndul că ar fi fost frumos din partea unui om ajuns la maturitate s-o revadă pe fiica bunei lui prietene din tinerețe, s-o călăuzească, să-i țină tovărășie, să-i acorde sprijin. Și iată că acum trebuia să fac o efortare ca să fiu binevoitor față de Caterina. Cei pe care i-am văzut copii, o femeie pe care am văzut-o pe cînd era fetiță, sînt pentru noi un adevărat mister cînd ni se prezintă stăpîni pe niște gînduri limpezi, pe o voință bine definită.

— Caterina, dumneata ai o față ca pe vremuri, cînd erai mititică, remarcam eu, și spuneam adevărul. Dar nu era un compliment. O compar mintal cu maică-sa, pe care o văzusem ultima oară cu vreo cincisprezece ani în urmă, dar nu descopăr nimic din ea. Apoi o ascult vorbind. Caterina vorbește cum ar fi vorbit mama ei după o experiență de o viață întreagă, începe de acolo, dar cu o nouă vigoare, căci e tînără și plină de vitalitate. Acesta și este miracolul vieții : să poți începe de acolo de unde altul sfîrșește, de unde totul pare iremediabil sfîrșit. O trimiseseră pe Caterina la studii în orașul acesta, unde mama ei își petrecuse tinerețea, unde mai trăiau prietenii ei apropiați, în locurile unde mama ei fusese fericită și nefericită. Îmi înșiră toate acestea cu o voce în care, din cînd în cînd, deslușesc cîte un accent al mamei, numai că vocea ei de acum dispune de cuvinte mai expresive, de idei mai precis conturate și mai limpezi. Și cum orice femeie are dorința de a plăcea cu orice preț și oricui, chiar unui bărbat care o știe de cînd era de-oșchioapă, Caterina își modulează vocea, face ges-

turi afectate, cât se poate de feminine și mă privește pînă și pe mine cu un aer de cochetărie.

Dar e o cochetărie infantilă, de parcă ar fi travestită sau ar lua-o în glumă. E drept că-mi cere des părera, mă cheamă la telefon, vrea să mă vadă, vorbește mult despre ea și despre gîndurile ei. Mie însă îmi dă impresia că din gura ei de fetiță ies cuvinte nu se știe cum și de la cine însușite. Gura ei de copil e dată cu ruj, în toate cele e o adevărată femeie. Dar pentru mine, care am cunoscut-o năpîrstoc, toate cochetăriile și pozele de femeie sînt ca un fel de amăgire. Cred că un bărbat o va iubi fără a-și imagina în ea pe copila de ieri. O va lua chiar în serios, va suferi din pricina ei, îi va fi pe rînd prieten, sclav și stăpîn. Pentru mine, Caterina este însă aidoma atîtor și atîtor zămisliri ale naturii, înzestrate cu anume culori, cu anume arme firești și cu anume putere de atracție, toate adaptate funcțiunilor lor. Așa am văzut-o eu pe Caterina, dotată cu toate armele necesare unei femei. Uneori rîde, alteori plînge, dar nu pot niciodată să-i iau în serios nici rîsul, nici plînsul ; nu izbutesc niciodată s-o ascult puțin chinuit și cu seriozitate. Este iarăși fetița de ieri ; nu pricepe de ce nu-i dau importanță ; se simte jignită, se îndepărtează de mine și nu-mi mai dă un semn de viață. Și atunci mă adîncesc în gînduri despre ea, ca despre ceva ce se irosește.

Apoi Caterina revine la mine și mi se destăinuiește, iar eu mă supăr iar, ideile ei părăindu-mi-se puerile și monstruoase totodată. Uit că e o femeie care abia-și începe viața, că pentru ea totul este nou și că destinul ei este să se irosească. E înconjurată de bărbați care cer neobosiți, roagă și imploră cu ace-

leași cuvinte. Minteai ei, încă a fetei de ieri, trebuie că este saturată de această neîntreruptă coroziune masculină lentă și sigură, fapt care nu încetează se mă uimească.

Mama ei era o femeie în adevăratul înțeles al cuvântului, avea un farmec al ei; o cunoscusem pe când abia intram în tinerețe, iar acum Caterina mi se pare, în comparație cu ea, o imitație nereușită. Uneori, când îmi strânge mâna, am impresia că simt mâna mamei ei, că-mi încredințează o mână cunoscută și de care mi-am adus aminte multă vreme. Eram copil încă: o admiram pe mama ei, care-mi dădea sfaturi pline de afecțiune și-mi vorbea matern. Pe atunci singurul meu regret era că nu-s destul de bărbat. Eram mult prea necopt, cum e Caterina acum, și nu pot uita că impresia de lume virilă, aspră, puternică, închegată, mi-am format-o observându-i pe bărbații care roiau în jurul mamei Caterinei, pe acea vreme văduvă. Trebuie să spun și că, o dată, când îmi dădusem seama că mama Caterinei îl iubea pe unul dintre bărbații aceia, mă simțisem adânc zdruncinat și o evitasem multă vreme. M-am întors totuși la ea și mi-am reproșat de fiecare dată această atitudine.

— Am aflat, o luai eu la rost pe Caterina într-o seară — că dumneata umbli cam prea mult în tovărășia unui tânăr, și că acest tânăr e ușuratic și primejdios. Nu pot pricepe atracția asta a femeilor către bărbații nișel canalii. Ai gustul bărbaților periculoși.

Ea izbucni în râs și mă întrebă cum de izbutisem să aflu. Printre amintirile mele din vremea când căutam tovărășia mamei ei, e vie și asta: într-o seară, mărturisindu-i că mă îndrăgostisem de o

fată, se mohorîse. Caterina nu neagă nimic, ci surîde măgulită. E seară și ne aflăm pe o stradă pustie. Caterina se oprește, o văd că se înfofolește în palton ca și cum ar fi cuprins-o un tremur de frig, cu aerul de zădărnici și suferință imprimat uneori de femeii unui asemenea gest, care ne întristează atîta și care adesea înseamnă pierzania noastră ; un aer care mă face să mi-o amintesc pe maică-sa cînd, fără ca eu să i-o cer, îmi mărturisise că-l iubește pe bărbatul acela, iar eu, în seara aceea, nu mai izbutisem să vorbesc decît tușind.

Am însoțit-o pe Caterina pînă la ea acasă și am văzut-o deschizînd poarta cu senzația de singurătate proprie fetelor care locuiesc în camere mobilate.

— Dar ce-ar fi bine să fac ? mă întrebă, punînd piciorul pe una din treptele porții. Stă aplecată spre mine și, prin decolteul rochiei de seară, întrezăresc sîinii dăruți de mama ei. Așa cum i-a dăruit viața, grația, educația. Sînt doi sîni caști, ca două pînișoare. Pînă și zîmbetul îi este cast, pînă și părul îi este proaspăt. Nu izbutesc să văd în ea femeia ci numai fetița obligată să fie întrucîtva femeie, dar pe care toate o împovărează, pînă și părul ce-i trage spre spate chipul neștiutor. Dar tocmai acest gest îmi aduce aminte de mama ei. Această continuă dispariție și apariție a mamei ei în gesturile Caterinei e aidoma unora din visele ce nu izbutesc să se fixeze nici în însuși actul visării.

Și pornesc pe străzile copleșite de noapte, cercetez cu privirea casele înalte, fațadele severe, ferestrele închise și veșnic pînditoare. Iată casa în care a locuit Caterina cînd era mică, împreună cu mama ei. Îmi amintesc privirea atentă a Caterinei cînd m-am pomenit cu ea adolescentă și ea

m-a văzut trecînd prin fața camerei ei, în timp ce stătea aplecată asupra unei teme pentru acasă, iar pe mine mă năpădisese senzația bruscă de pete de cerneală pe pagini, ba chiar simțisem mirosul de cerneală, ca la școală, în bancă, un miros de rechizite noi și inutile. Îmi amintesc privirea pierdută și visătoare a adolescentelor din perioada cînd ajung să deschidă ochii asupra obișnuiților casei și să-i descopere în ei pe bărbați. Și mi se pare că, în cincisprezece ani, am cunoscut în Caterina nu o singură persoană, ci multe și felurite. A fost ultima zi pe care am petrecut-o în casa ei. Dădea dovadă de capricii inexplicabile dar atît în încăpățînarea ei, cît și în reproșurile ce și le făcea exista un soi de compensație, ca și cum faptul că ești femeie, fie la cincisprezece, fie la treizeci de ani, ar ajunge pentru a porni lupta împotriva unei rivalități firești și acerbe. Era pe vremea cînd maică-sa era îndrăgostită de bărbatul acela. Cîrînd însă ea se mută din oraș.

Și acum Caterina locuiește în același oraș, de parcă ar vizita încă o dată lumea cunoscută odinioară de mama ei ; îi regăsește pe prietenii acesteia și, într-un cuvînt, e tot atît de curtată ca și mama, își îndreaptă privirile asupra lucrurilor care-i plăceau mamei. Iată ce înseamnă perpetuitatea vieții, continuitatea speciei, iată că, într-adevăr, omul poartă în el o fărîmă de nemurire !

Într-o seară, la teatru, în pauză, pe cînd fumam o țigară în foaier, dădui cu ochii de un grup de necunoscuți. Erau oameni de odinioară, tocmai de pe vremea mamei Caterinei, numai că fruntea și tîmplele le erau puțin argintate. Recunoșteam zîmbetele de odinioară, numai că și acestea ca printr-un

văl cenușiu. Și în mijlocul lor descoperii o femeie cunoscută; revedeam mulajul rochiei pe șolduri, felul de a-și lăsa toată greutatea corpului pe un picior și de a-și da capul pe spate când surîdea. Mi se părea că o revăd pe mama Caterinei, cu toată beția pe care o stîrnea în jurul ei, dar nu era ea, ci însăși Caterina, era imaginea mamei ei și totodată o altă imagine, deosebită, era trecutul și prezentul, era ca și cum aș fi șters-o din amintire și aș fi reînviat-o în același timp. Eram aproape de niște ochi pe care-i cunoșteam, dar niște ochi fără memorie, prelungi, adînci și uimiți, la fel ca vocea ei, ca gesturile ei, ca toate manifestările ei. Caterina se simțea bine, se simțea femeie; în făptura ei totul era reluat de la început, în atmosfera aceea luminoasă, cu același joc al dorinței de a plăcea, de a stîrni interesul, de a-i face pe alții să gîndească și să sufere. Cînd ieșirăm, seara era frumoasă și blîndă ca odinioară, exact ca odinioară. Noi eram aceeași oameni de odinioară, iar făptura aceasta era aceeași de odinioară și, totodată, alta. Caterina gesticula, și în fiecare gest al ei puteam să-l ghicesc pe cel următor: fredona încetîșor, punea picioarele pe dalele pavajului cu precizie, străduindu-se să nu calce pe îmbucăturile pietrelor. Cei ce se aflau mai aproape de ea încercau să prindă melodia aceea murmurată și să-i țină isonul. Pînă la urmă însă cîntecul fu fredonat numai de doi dintre ei, de Caterina și de un tînăr pe care-l cunoscusem abia în seara aceea; repetau, fără a se privi, aceleași cuvinte, în același timp. Ea se uita la noi, la toți, cu ochii mamei sale, de parcă nu ne-ar mai fi văzut niciodată. Noi însă știam despre ea totul, cu teribila exactitate a experienței.

PICIOARE DESCULȚE

Uneori, abia închid ușa că și aud telefonul sunînd în camera mea. Cobor cîteva trepte, domol, ascultînd mereu țîrîitul acela care începe să semene cu un glas ce te cheamă. Urc iar scările, redeschid ușa, intru în cameră. Dar tocmai cînd iau în mînă receptorul, iată că semnalul de apel se întrepru și în tubul de bachelită aud acel „crac“ ce strînge parcă un nod imposibil de desfăcut. O să vi se pară ciudat că recurg la asemenea expresii ; un sunet strîngînd un nod și, totuși, așa este. Trebuie să vă gîndiți că, trăind singur, toate lucrurile înconjurătoare îmi dau impresii aparte. Alteori, în loc să mă întorc în cameră, mă opresc la primul palier al scării. Aud telefonul sunînd cu o intensitate din ce în ce mai sporită, aproape cu disperare. Imploră în singurătatea odăilor pustii. Mai cobor puțin, și iată că alte țîrîituri, în apartamentele vecine, se suprapun apelului din camera mea și toate se contopesc într-o singură chemare, de parcă ar cere să fie eliberate din cutia lor sonoră. Cînd se află în casă femeia care-mi deretică apartamentul în cursul dimineții, se îngrijește ea

să asculte comunicările. Întorcându-mă acasă, găsesc scrise pe un *bloc-notes* numele celor ce m-au căutat. Aproape totdeauna sînt necunoscuți. Poate că din pricină că femeia le pocește numele. Nu știu cum să-mi explic altfel unele fenomene : cutare sau cutare, bărbat sau femeie, anunță că trebuie să-mi vorbească urgent și că va reveni cu un telefon ; totuși nu mă mai deranjează vocea nimănui, sau aproape a nimănui. Și atunci, de ce atîta grabă ? Am remarcat că asemenea fapte mi se întîmplă mai frecvent în unele zile, de exemplu în cursul zilelor frumoase.

Dar asta nu mi se întîmplă numai cu persoanele ce mă cheamă la telefon, ci chiar și cu cei care-mi sună la ușă. Mi se comunică adesea că m-a căutat un om foarte grăbit, care trebuie neapărat să mă vadă și că va reveni ; de obicei, însă, nimeni nu mai revine. Trebuie să menționez că în alte împrejurări, dacă aș trăi, de pildă, undeva la țară, asemenea lucruri n-ar avea nici o importanță. Dar anumite aparate, cum ar fi telefonul, i-au imprimat vieții un nu știu ce dramatic, iar o persoană care te cheamă la telefon e ce a mai rămas dintr-un om, sufletul lui, esența lui, toate concentrate în glasul ce solicită. De ce țin însă să știu atît de mult, și cu atîta anxietate, cine a întreat de mine, e altă problemă. Amintiri ale tinereții, cînd cel ce întrea de tine nu o făcea ca să-ți ceară ceva ci, mai degrabă, să-ți dea. Pot să spun că instrumentul acesta a fost pentru mine o măsură a vieții. O vreme mă sunau persoane care-mi dădeau de veste că am realizat un beneficiu, femei necunoscute propunîndu-mi o plimbare pentru că era timp frumos ; nu contează

că, apoi, își băteau joc de mine. Însă nu toate făceau asta. Unele rosteau în receptor cuvinte pătimase, cu o voce neprefăcută. Nu-mi vorbeau mie, bineînțeles, ci bărbatului necunoscut, Necunoscutului, speranței. Mai târziu, imperceptibil dar sigur, lucrurile s-au schimbat. În genere, cel ce telefonează cere ceva. M-am făcut bărbat. Nu mai aștept nimic de la alții. Se cere să dau eu, din puținul ce-l am.

Totuși, iluzia acelui timp mai dăinuie. Fiecare om ce mi se anunță îmi aduce aminte de speranțele de odinioară. O, nu, asta nu mi se întâmplă numai mie. Când eram un necopt la vîrstă, i-am văzut pe oamenii acelui timp, de pe acum cu argintul la tîmple, aproape muribunzi, așteptînd cu nerăbdare un semn de viață de la cel ce li se anunțase odată ; dar chiar și acestora li se întâmpla să aștepte în van. Omul nu ostenește niciodată să aștepte.

Dar iată că, o dată după ce se anunțase zadarnic de mai multe ori, cineva mi se înfățișă, totuși, în carne și oase. Deschizînd ușa — eram singur — descoperii în dosul ei o femeie cu un copil de mîină. Cel dintîi lucru pe care-l văzui fu băiețelul, mititel, dar cu acel aer de maturitate specific copiilor celor săraci și unor copii din unele tablouri vechi, un omuleț de-o șchioapă dar avînd ochii, expresia și experiența celor mari, așa cum se întâmplă printre animale și în cea mai adevărată lume a oamenilor. Pe furiș, dar cu îndrăzneală, femeia făcu un pas înainte. Era deja în biroul meu. Coborîndu-mi privirea, remarcăi că nu purta ghetе, ci avea picioarele înfășurate în nu știu ce fașă de pînză. Stătui să mă gîndesc o clipă la feșele alea, la pasul ei tăcut, la mersul ei cu umă-

rul avântat înainte, și abia mai târziu ochii mei îi întâlneau chipul ferm, ascuțit, negricios, nasul drept, gura cu buzele subțiri și capul mic așezat pe un trunchi înalt și drept. Mă pomenii la masa mea de lucru, de parcă m-ar fi pus cu spatele la zid. Prin prezența ei, mă despărțea de restul camerei mele; ochii ei neliniștiți inventariaseră toate lucrurile din jur, pe măsuțe, pe mobile, în rafturi. Mă gândii la ceva rău și mă pregăteam instinctiv de apărare, când ochii îmi căzură pe pieptul ei și mă năpădi o senzație de încredere și delicatețe.

Începu să vorbească; glasul ei voia să sune liniștitor, dar se strecură în el o umbră de îngrijorare: auzise vorbindu-se de mine și, ajunsă aici, îmi cită două sau trei nume pe care le cunoșteam; știa câte ceva și despre viața mea — și-mi aminti unele episoade, într-un cuvânt, dorea ca eu să pun o vorbă bună pentru ea pe lângă directorul unei instituții de binefacere, ca s-o primească printre protejatele lui, întrucât era o femeie sărmană și voia să se obișnuiască și ea cu munca prin care femeile lipsite de mijloace își plătesc întreținerea la acea instituție chibzuită. Îmi ridicai iar ochii spre ea și regăsii din nou acel chip, desăvârșit alcătuit în frumusețea lui crudă și tainică. Nu mă putui împiedica să nu mă gândesc la un bărbat. Eram sigur că preambulul și cuvintele ei în legătură cu mine îi fuseseră sugerate de un bărbat; ordinea în care fuseseră rostite și genul de măgulire mi se păreau de pură inspirație masculină. Printre altele, pe când tot ce spusese despre prietenii mei corespundea adevărului, asupra unui fapt se înșelase: nu-l cunoșteam de loc pe directorul instituției cu pricina. Sînt bărbat — și gândurile mele

sînt strict masculine. De fapt, mă gîndeam că nu mai văzusem o femeie atît de neglijentă cu ea înșăși ; mă uitam la feșele ce-i înfășurau picioarele și chiar mă bătu gîndul că era vorba de o travestire. Trebuie să spun că frazele ei erau corect alcătuite, ba chiar puțin căutate. Oricine ar fi fost sfătuitoarea ei, un bărbat ar fi căutat să-i facă rost de o pereche de pantofi unei făpturi atît de atrăgătoare. Frumoasă, dar aspră, aproape răzvrătită în feminitatea ei, cu ochii aceia ageri, fugari, care pricepeau totul și măsurau totul. Pînă și pe mine mă măsurau.

Nu voi să stea jos. Aruncă o căutătură disprețuitoare spre fotoliul oferit de mine și mă urmărea cu privirea de parcă s-ar fi așteptat la ceva neprevăzut. Îl mai cercetai o dată cu ochii pe băiețel. Era desculț, se uita țintă la mine, strîns lîngă maică-sa ca și cum și el s-ar fi așteptat la ceva ce trebuia să se întîmple. Poate tremura, poate-l apucase frica, dar se stăpînea cu tăria de care sînt capabili copiii.

— Bine, îi făgăduii eu, o să mă gîndesc la directorul ăsta și am să găsesc eu printre prietenii mei unul care să-l cunoască. Dacă vrei să-mi lași adresa dumneatale...

Vrui să-i întind tocul ; doream să-i văd scrisul ; dar tocul îmi alunecă din mîină, se rostogoli sub masă și, încercînd să-l prind, îi mai dădui un bobîrnac și căzu pe jos. Auzii un plîns subit, un țipăt și văzui gura copilului, o gură roșie, de un roșu din popor, căscîndu-se și lăsînd să se vadă gingiile cu puțini dinți ce-i avea. Vîrfurile peniței, căzînd, îi rănise piciorușul desculț. Îmi pierdui capul. Băiețașul își pierduse răsufarea și era pe

punctul de a se sufoca. Ea îl săltă sălbatic în brațe, fără să ia loc, și mă privi înspăimântată. Era o vitalitate puternică și înspăimântătoare în privirea ei și o teamă de durere cum numai la oamenii simpli întâlnești. Eu alergam de colo-colo în căutarea unei sticlute cu dezinfectant, găsi niște tinctură de iod și mă pregătii să vărs câteva picături pe rana care abia dacă era o zgîrietură, atingînd ușurel piciorușul copilului și simțindu-l ca pe un fruct al trunchiului matern. Băiețelul își recăpătă răsuflarea și cu un glas de adult, pe un ton incredibil de firesc, mă întrebă :

— Ustură ?

— Un pic, i-am răspuns eu.

Atunci scoase alt tipăt, mai pătrunzător, deschizîndu-și gura de i se vedeau amigdalele.

— Bine, încercai eu să-l liniștesc, am să caut o doctorie care nu ustură.

Și începui să scotocesc după un flacon de apă oxigenată, pe care-mi aminteam că-l închiseseam într-o casetă. Băiețașul se potoli imediat și așteptă, dar apoi, cu o prodigioasă ușurință, începu să urle :

— O să mă doară ! O să mă doară !

Își smulgea părul, își zgîria obrajii. Apoi tăcu iar, tot atît de neașteptat cum începuse să urle, în vreme ce maică-sa se uita la noi, așa cum se uită animalele la străinii ce se apropie de puii lor, nedeslipindu-și ochii de la odraslele care sînt pentru ele lucrul cel mai de preț pe lume, încrezătoare în puterea lor. Îi badijonasem rana cu un pic de vată și acum o vedeam strîngîndu-se și sîngele coagulîndu-se. Mă năpădi senzația violentă a cine știe cărei amintiri și, în timp ce-mi duceam la bun

sfârșit operația, analizai carnea aceea, belșugul ei de sânge și de vlagă, acele două trupuri inutile frumoașe, asemenea unei comori îngropate în zăcămintul ei. o nevăzută energie a firii dar trăind cu o profunzime inexplorabilă. Privind în jurul meu, uitându-mă la tot ce acumulasem în atîția ani de răbdare și migală, găsii că totul fusese stupid și meschin. Nu erau gânduri gîndurile mele, ci, mai degrabă, niște impresii vagi, căci eu mă gîndeam la pasul tăcut al acelei femei pe străzile orașului, la viața ei multiplă, la nerecunoașterea niciunei legi sau norme de conduită, la misterioasa ei aventură. Pe de altă parte, limbajul ei, civilizat, lingusitor și dezghețat, contrasta cu țipetele, cu tremurul și paloarea fără pricină, cu stăpînirea de sine neașteptată, cu inconsecvența ei de țigancă. Picătura aceea de sânge, vie, de un roșu intens, mereu nuanțat și irizat, părea ceva prea tare, îmi repugnase un pic și, în același timp mă atrăsese, ca amintirea unei vigori de mult pierdute.

Nici nu avui timp să închid caseta cu flaconul de dezinfectant. că și surveni ceva nou, poate tocmai lucrul de care mă temusem și pe care, nedeslușit, îl prevăzusem. Auzii în spatele meu un zgomot confuz, bufniturile înfundate ale pașilor ei de pluș; văzui cum se deschide ușa, cum mama și fiul se precipită afară, cu îndemînarea și înțelegerea reciprocă pe care le bănuisem la ei de cum îl văzusem pe băiețaș strîns lîngă mama lui. Parcă alcătuiau un singur organism. Mititelul trebuie să fi fost perfect dresat pentru acest gen de ieșiri. Într-o fulgerare, îmi dădui seama că un vas de argint de pe o mobilă nu mai era la locul

lui. La asta mă gîndisem tot timpul, printre altele. Mă repezii spre uşă, dar o auzii închizîndu-se violent. Ieşii. Cei doi coborau deja scările. Îi ajunsei din urmă abia pe palierul de la primul etaj, atît erau de sprinteni. Dădui peste ei în penumbră. De data asta, băieţelul nici nu mai răsufila. Îmi cufundai mîinile în masa trupurilor lor şi mi le simţii atinse de două buze. Pe acel obraz feminin se întipărise acum o altă expresie şi, cum mă privea de sus, fiind mai înaltă ca mine, chipul ei îmi apărea înfricoşător de sigur şi de surîzător. Şovăii în faţa celui îndemn şi iarăşi întrevăzui spaţii imense deschise în faţa temniţei vieţii urbane, drumuri pline de aventuri, scări ascunse în umbră, odăi secrete păzite de niscăi bătrînă cărunţă şi înceată, cu glasul repezit şi complice. Dar, în acelaşi timp, cum stăteam tîntuit de ochii aceia linguşitori, de sub a căror fascinaţie ca de viperă nu mă puteam smulge, şi cum simţeam sub strînsoarea mea două braţe abandonate dar îndemînatice şi puternice, uşile apartamentelor de la etajul întîi se deschiseră. Şi atunci, strîngînd-o încă tare în braţe (după aceea mi-au spus că poziţia mea era oarecum ciudată) strigai :

— E o hoată !

Chipul de deasupra mea se întunecă. Era stăpînit acum de o altă expresie, răsărind ca o imagine limpede şi nemişcată deasupra oglinzii brusc înfiorate a unui lac. Se auziră voci :

— În sfîrşit, a pus mîna pe ea !

— Scotociţi-o ! Poşeta şi rujul meu tot la ea trebuie să fie. Le recunosc imediat : e un ruj pe care l-am cumpărat la Zürich !

— A, uite-o ! Ea e !

Trecu din mînă în mînă. O văzui îndepăr-tîndu-se de-a lungul străzii, cu mersul ei de pelerin, sub încheștarea portarului și a unui paznic.

În învîlmășeală, uitasem de vasul meu de argint. Cînd mă chemă judecătorul și-mi restitui obiectul furat, îi spusei că nu voiam să-i fac rău acelei femei. El îmi răspunse însă că era căutată de multă vreme și că mi se aduceau mulțumiri pentru că o dădusem pe mîna justiției.

— Și, adăugară ei, nu denunți o hoată cu gîndul că n-o să i se facă nici un rău.

Pe cînd ieșeam, ea mă țintui cu ochii ei primejdioși, urmărindu-mă pînă la ușă. Cunoștea bărbății. Știa cît de vanitoși sîntem noi. Nu-și uita jocul nici măcar în condițiile acelea. Cît despre mine, sper să nu mai dau ochii cu ea. Se știe că minciuna și misterul îi ispitesc pe bărbați, că sînt cimiliturile pe care le place să le dezlege și să și le lămurească. Ce mister ? o să mă întrebe cineva : e vorba de o hoată ! Da, e adevărat, dar de ce o femeie, cînd e așa de frumoasă, ajunge hoată ? Din prea multă cinste ?

DUȘMANUL MEU DRAG

Aveam un camarad de arme mai vechi decît mine în unitate și, de aceea, mai autoritar. Eram cel mai tînăr ofițer al regimentului. Li se întîmplă tinerilor să-și facă rost de un dușman, dobîndit nu se știe cum, lucru de care-ți dai seama cu uimire și pînă la urmă sfîrșești prin a te ține scai de el în dușmănie, ca și cum te-ai ține scai de o dragoste. În clipele cele mai năpăstuite de singurătate ne gîndim la acest drag dușman din vremea tinereții noastre, ca la o ființă pe care am iubit-o. Cît sîntem tineri, pînă și un dușman ne exaltă și orice patimă se poate spune că este o patimă de îndrăgostit.

Cît despre camaradul meu, nu prea am avut ocazie să mă înfrunt cu el : pe front, stam în două sectoare diferite, iar în timpul pauzei și la mese el ocupa un loc mult mai de cinste. N-ajunsesem să mă joc cu el „de-a capul sau pajura“, ca să cheltuim cîțiva bănuți pe pere, în fața coșurilor vînzătoarelor care se învîrt mereu în jurul tarabelor cînd militarii se odihnesc. Îmi amintesc ochii lui întunecați, de tînăr iute și îndrăz-

neț ; mă pomeneam ținut de ei când mă așteptam cel mai puțin. Știam că el, pe front, când se plictisea să stea ghemuit zile în șir în dosul vreunui morman de pietriș, ieșea, sub ploia de gloanțe, să-și dezmoștească picioarele, fără să întoarcă măcar capul și fără să se aplece un centimetru. Lucru acesta îi făcea pe toți să rîdă, dar eu rămîneam serios, ca nu cumva să-l fac să creadă că voiam să intru în grațiile lui sau să-i fac plăcere.

În iunie, când regimentul nostru trecu în refacere, se luă hotărîrea să fim încartiruiți în anumite case ale unor mici proprietari, case de zid, cu odăi, cu paturi din pănuși de porumb largi și înalte, cu scaun și oglindă. În refacere, gîndurile soldaților nu zboară decît la femei și sînt atît de preocupați de ele încît, trecînd printr-o așezare, simt nevoia imperioasă ca toate femeile să iasă să-i vadă, împărțindu-și zîmbetele tuturor, iar ofițerul e portdrapelul acelor zîmbete, căci în armată sîntem toți pentru unul și unul pentru toți. Și așa cum cîntecele miorlăite în tranșee sau intonate în timpul marșului sînt, de fapt, o strofă cuprinzînd în ea gînduri despre o femeie, despre o femeie închisă în patru versuri ca între patru pereți sau între cele patru laturi ale ramei unei ferestre, ale unei odăițe, tot așa, pentru un soldat care a făcut războiul, există o strofă în care e prezentă o femeie, semnificînd viață, fidelitate, așteptare, dragoste. Odăile în care eram încartiruiți stîrneau gînduri de dragoste. Odăile protejează, închid, limitează : casa înseamnă femeie.

De aceea, cînd mă văzui între cei patru pereți ai unei odăi, mi se păru că am băut un elixir. Toate stîrneau în mine panică : oglinda, în care îmi vedeam luminile ochilor, sertarele goale, dulapul închis și obiectele cele mai banale îmi aminteau o apropiere omenească, și era plăcut să le atingi cu mîinile ca și cum ai fi atins brazdele gîndurilor altora. Lîngă oglindă, o pernă pentru ace, din mătase, brodată cu roșu, mă făcea gînditor ca un *ex-voto*. Cînd mă răsuceam în așternut, pănușile din saltea trosneau dintr-un capăt în celălalt ; zgomotul acesta mi se părea asurzitor. Dar salteaua era răcoroasă, ușoară, și, în zăduful cîmpiei, aveam senzația că dorm lîngă un pîrîiaș. Mă străduiam să mă răsucesc cît mai puțin cu puțință ; foșnetul se domolea și somnul mă cuprîndea în mijlocul aceluia murmur vegetal în care urechea culcată pe pernă percepea cele mai felurite graiuri ale naturii.

Iată însă că, o dată, în somn, auzii același murmur venind dinspre odaia alăturată, confundîndu-se cu murmurul din odaia mea și ridicîndu-mă parcă în înalturi, atît era de ușor ; cu simțurile nealterate ale tinerilor, pentru care inima știe să ghicească, îmi spuneam în somn că dincolo se afla o femeie și că era ușorică. Murmurele au în somn un sens mult mai elocvent decît în orice altă stare a organismului. Simțeam cum zîmbesc prin somn. În zori mă trezii fericit, fără nici o altă pricină decît descoperirea aceea.

Descoperirea continuă în tot cursul dimineții următoare, urmînd zgomotul de pași ce se auzea de dincolo. Acești pași, foarte asemănători cu ai copiilor, descriau un drum dintr-un punct în

altul al odăii, se opreau în fața oglinzii, în fața
scrinului, în fața unui sertar ce se deschidea.
Apoi o fereastră se deschise ca în fața pieptului
meu, izbindu-se de perete, afară, aproape ca un
avertisment. Întrezării mîna care o deschidea :
mică, subțire, aurie, cu desenul pe care truda la
cîmp îl dă mîinilor tinere. Continuai să ascult
încă pașii aceia, închiderea și deschiderea serti-
relor, șovăielile și pauzele între un fișîit și un
zgomot înfundat de pași, și nu ghiceam nicio-
dată ce trebuia să urmeze. În universul amintirii
mele, printre bubuiturile îndepărtate ale tunurilor,
care-mi intraseră în ritmul sîngelui, se strecura
muzica aceea omenească a unei ființe singure, tre-
băluind prin odaia ei. Acest lucru fu de ajuns
pentru a da acelei zile nuanța unei fericiri a
cărei semnificație n-o cunoșteam, dar care era
o tresărire în fața unui fapt la care numai eu
singur participam.

Seara, mă retrăsei devreme în odaia mea. În-
căperea se alcătuiise în umbră din culorile proprii
odăilor vechi, în care totul este o amintire plină
de răbdare și tainică, amintire a unui somn adînc,
a unor țipete neașteptate de noi-născuți, care sorb
pentru prima dată aerul în plămîni, aproape su-
focîndu-se. O rază de lumină străpunse deodată
umbra, jucînd subțire pe ușa închisă care altă-
dată comunica cu odaia alăturată. Lumina aceea
se strecura printr-o crăpătură infimă a ușii, căpă-
tînd o strălucire diamantină. Curînd răzbătu de
dincolo un zvon de pălăvrăgeală, stîrnind în mine
bucuria celui care, rătăcit într-un univers bărbă-
tesc, aude glas de femeie. Erau două voci femi-
nine, avînd aproape același timbru ; vorbirea lor

curgea ca o muzică din depărtare, schemă nudă a unei armonii, a acelei armonii vagi ce se face simțită în cursul unei discuții ale cărei cuvinte nu se aud. La început era ca un cântec abia șoptit, revărsat mereu din adâncimi tainice și aproape dureroase ; apoi, din cînd în cînd, cealaltă voce adăuga cîteva cuvinte, ca și cum melodia ar fi fost subliniată de acordurile mai grave ale altui instrument. Apoi însă cea de a doua voce relua tonalitatea celei dintîi, dar o tonalitate mai înaltă, dezvoltînd tema muzicală. Și iarăși cea dintîi o relua șoptit, încă și mai joasă, ca o simfonie care reia tema de la capăt, ca s-o scoată și mai mult în relief. Îți dădea o impresie de înălțare. Cînd melodia ajungea la cea mai înaltă tonalitate, se revărsa în rîsete ușoare, izvorîte parcă din niște instrumente cărora li s-a rupt brusc o coardă. Era o lume prohibită bărbaților, alcătuită din lucruri firești, tainice, de nedezvăluit altora ; fleacuri și confidențe ale unei copilării ce nu se sfîrșește niciodată. Ce-și spun femeile cînd sînt singure și-și fac reciproc confidențe ? Singurătatea acestor discuții alcătuiește ceva ca un fel de cerc fermecat, ceva veșnic, o primăvară ascunsă, ca o strădanie stăruitoare menită să eternizeze viața aceea firavă în fața forței și violenței bărbaților. Îmi imaginam vag sensul cuvintelor rostite de ele : amintiri fugare, confesiuni despre anumite întâlniri ; se părea însă că vocile pe care le auzeam eu se destăinuiau în noapte ca florile dintr-o grădină, care emană miresme mai puternice în întuneric. Stăteam mut, în semiobscuritate ; apoi, simțind că în odaia mea întunericul se îngroașe, aprinsei lumina. Păcănitul comutatorului se în-

crustă în murmurul vocilor de dincolo, lumina care inundă odaia făcu să se audă acele voci ca din depărtare, așa cum lumina zilei spulberă vocile tainice ale nopții.

Într-una din zilele următoare, în timpul mesei, cum mereu dispăream nu se știa unde, camaradul meu mai în vîrstă, acel inefabil dușman al meu, mă privi cu atenție. Nu știu cine îi șopti ceva la ureche și în ziua aceea atenția tuturor camarazilor mei de arme se îndreptă numai spre mine. Ca stegar, eram adesea ținta glumelor companiei ; de data asta însă, în glumele ce mi se făceau, distingeam un subînțeles malițios. Eu mă simțeam tînăr, frumos și fericit cu secretul meu. Ei își dăduseră seama de asta. Vorbeau acum de o blondină. Iar eu eram sigur că vecina mea, care dormea ușor pe salteaua de pănuși de porumb, aceea cu vocea mai scăzută, era o blondă. N-o văzusem însă și, la urma urmei, asta n-avea pentru mine nici o importanță.

Rivalul meu îmi adresă cuvîntul, dar ca și cum ar fi vorbit pentru un grup de persoane, și nu pentru unul singur ; îmi spuse că eu, fiind cel mai tînăr dintre toți, trebuia să mă mulțumesc cu o cameră mai modestă și că el, fiind mai în vîrstă, o să-mi ia locul. De fapt, și obținuse ordinul prin care mi se cerea să-mi fac calabălîcul. Vorbele lui fură întîmpinate cu hohote de rîs. Eu mă făcusem deodată foarte serios. Și brusc, șederea mea acolo mi se păru plictisitoare, locul acela din spatele frontului, pe șoseaua principală, indiferent ca panglica drumului, cu nesfîrșita ei trecere de oameni și de vehicule. De azi înainte urma ca rivalul meu să asculte muzica aspră a

pănușilor de porumb, pașii matinali, bufnitura luminoasă a geamului deschis spre aer, dialogurile din amurg. Mă simții căzut pradă unei imense disperări ; toate acestea erau lucruri de nedestăinuit, tocmai pentru că erau nevinovate, cum nevinovat este ceea ce fac școlarii, alegînd mai degrabă o stradă decît alta, din pricina unei simpatii iraționale. Ce mi se întîmpla mie era atît de absurd încît, dacă aș fi încercat să-mi exprim simțămintele, n-aș fi știut de unde să încep.

Eliberai camera. A doua zi, la masă, simții că ochii rivalului meu mă fixează. Aveam un secret comun.

Perioada noastră de refacere luă sfîrșit și ne reîntoarserăm pe linia frontului. Cu rivalul meu m-am mai întîlnit în trecere, în marș, pe timp de noapte. Nici eu, nici el nu ne mai gîndeam la blonda din camera de alături din satul pe care nu-l vom mai regăsi niciodată, cum niciodată nu poate fi regăsit un sat din spatele frontului. Dar între noi doi rămăsese vie o dușmănie de acum înainte fără leac, hrănită de ceea ce era, în fond, o amintire comună. Într-o zi, la ceasul cînd ni se împărțea rația, într-un zăngănit de gamele ce părea un dangăt de clopote în soarele de toamnă sclipind peste mizeria aceea noroioasă, zăngănit care nu putea fi făcut să tacă nici chiar sub nasul inamicului, văzui doi soldați în patru labe, venind dinspre marginea colinei, tîrîndu-l după ei pe un al treilea, fără îndoială un grav rănit. Îl făcură să alunece în jos, pe pantă. Era rivalul meu !

Deschise ochii și mă văzu aplecat deasupra lui, profilat uriaș pe cer, așa cum răniții își văd camarazii. Fără a-l privi în față, începui să sfîșii

uniforma în care sîngele închipuia o rană adîncă, întunecată și curată în comparație cu postavul care, măcinat de nopțile de ploaie și zloată, se destrăma ca o hîrtie udă. Mă apucaî să-i spăl și să-i dezinfectez rana, cu îndemînarea pe care toți ne-o dobîndiserăm pe vremea aceea singuri, în primele linii, unde rănilor își făceau apariția pe neașteptate, cu forța unui fapt al naturii. Se alesese cu o serie de răni duble, de la o coapsă la alta, de la o pulpă la cealaltă, dintr-o parte în cealaltă a pieptului. Și era încă viu, cu nelipsitu-i surîs ferm și incisiv pe buze, dar alb ca varul.

Și în vreme ce eu mă ocupam cu treaba asta, căci ne ajutam între noi și eram unul pentru celălalt sprijinul cel mai sigur, tremuram. Iar cînd îi descoperii trupul rănit, din care țîșnea sîngele, mă apucă deodată un tremur, simții cum mi se strînge inima și-mi stăpîinii cu greutate un sughiț de plîns, care nu era de durere. Era un simțămînt asemănător celui pe care-l încerci revăzînd un loc sacru, un chip iubit, ceva înfiorător și majestuos, care te-a făcut odată să suferi. Încercam regretul după un bun pierdut, după o solidaritate aspră întreșută cu dușmănia noastră, și mi se părea că voi rămîne însingurat, ca un orfan, o dată ce celălalt n-o să mai fie alături de mine și n-o să se mai gîndească la mine așa cum mă gîndeam eu la el ; și asta se întîmpla tocmai acum, cînd mă obișnuisem cu el și ajunsese pentru mine ca un gînd de fiecare zi ! Rivalul meu încercă să ridice mîna, poate voia să mă bată pe umeri, și-mi rosti numele. Și atunci simții că se rupe ceva în mine, tocmai pentru că el se preda, și-l încurajai :

— O să ne revedem, o să ne revedem.

Îl luară. Rămîneam singur. Încercam aceleași simțăminte ca atunci cînd mă alungaseră din camera învecinată cu a blondei.

NEVASTA LUI GIOVANNINO

Într-una din zilele de război, dislocați de pe linia întâi, ne opriserăm pe o cîmpie, așteptînd să ne retragem și mai mult, spre satele din spatele frontului ; noi nu aveam corturi ; doar unul stătea în picioare, acela al comandantului ; în fața acestuia, pe două capre de lemn, era așezat drapelul unității, în husa lui de piele ; văzîndu-l, îți puteai închipui culorile lui, închise acolo ca o esență de preț. Era vară ; pămîntul se arăta îngălbenit cît cuprindeai cu ochii, iar arborii, în depărtare, păreau suri și sălbatici în singurătatea aceea ; și noi stăteam în cîmp deschis, și nu ne simțeam de loc în apele noastre, ca și cînd am fi putut fi văzuți din toate părțile în timp ce ne spălam, dacă nu de oameni, cel puțin de ochiul limpede al soarelui. Dar era plăcut să vedem sub noi pămîntul tare și odihnit, pe care pașii noștri nu lăsaseră urme și pe care nici proiectilele nu-l presăraseră cu gropi, făcîndu-l să semene cu peisajul selenar al bombardamentelor. Doar bucătăriile de campanie, care începuseră să fumege ca niște obiecte negre pe cîmpie, o stricau printr-o dezordine ce nu ne plăcea. Ni se dădură uniforme

curate, cu mirosul lor de vopsea și de stofă nouă, cu căptușeala întunecată ca o epidermă puțin cam aspră dar sănătoasă. Soldații stăteau de vorbă în grupuri restrânse, amestecați între ei sau în cerc; apoi amuțeau subit și, deodată, începeau să fredoneze un cântec. Mai încolo se zărea un drum gălbui, străbătut în toate sensurile de vehicule, încât aveai impresia că te uiți la un râu. Departe, foarte departe, se auzeau ca un mormur stins bubuiturile tunurilor care se împotmoleau într-un teren moale, fără efect. Și mai departe încă, dunga lunguiață a unui șir de copaci ne reconforta, limitînd întinderea plană, iar între cer și pămînt, de cealaltă parte, parcă sclipea o mare; pe nici unul dintre noi nu-l interesa să cunoască numele acestui loc. Obişnuiți cu lucrurile inexplicabile nu ne întrebam ce rost avea acea lungă îngrăditură de sîrmă ghimpată despicînd orizontal cîmpia, întrerupîndu-se abia la marginea drumului, dar ne făcea să ne gîndim vag că a trece dincolo de îngrăditură ca s-o iei în jos, însemna un lucru important. Și, cum era și firesc, îngrăditura fiind un hotar, o santinelă fusese postată lîngă ea. După-amiază, lungiți care pe unde, ne puneam lucrurile în ordine, ne treceam în revistă avutul, pînă și cele mai infime bucățele de hîrtie pe care le aveam în portofele. Acum stăteam toți răzlețiți, singuri cu noi înșine, după atîta viață în comun; simțeam pămîntul bun, reavăn, neumblat, ca pe un pat curat; cu capul culcat pe braț ascultam miriștile foșnind în jur și recunoșteam unele buruieni din vremea copilăriei. Cîte un fir verde de iarbă avea un gust puțin cam aspru, plăcut. Soarele limpede ne gîdila prietenos spinările.

Peste câmp se apropia o formă omenească într-un veșmînt negru și lung ; era toată în negru ; la început ne apucă o teamă vagă, întrucît nu puteam ghici ce era, poate o închipuire de-a noastră ; unii o ținteau cu privirea, aproape încremenți locului, ca și cum s-ar fi temut să nu se spulbere. Auzii un glas în spatele meu :

— E clar că e o femeie !

O femeie ! Îți venea să rîzi numai gîndindu-te la asta ; între timp o văzuserăm cu toții și nici unul nu schițam o mișcare, poate că fiecare aștepta să fie strigat, pe neașteptate, ca la sosirea poștei. Și iată că năluca aceea se apropia de noi, o vedeam acum bine, cu capul învelit într-o basma neagră ; și inimile începură să ne bată, gata să ne spargă coșul pieptului, fiecare își aducea aminte de femeia lui și se lăsa pradă gîndurilor adolescenței, cînd femeia e un vis morbid și interzis, dar se știe totul despre ea. Iar ea se apropia mereu ; se opri în fața rețelei de sîrmă ghimpată ; cîeva începu cu voce tare un cîntec, dar nimeni nu-i ținu isonul. Cînd o văzui pe femeie vorbind cu santinela, eu, care eram de serviciu, mă apropiai.

Ea își pusese mîinile pe rețeaua de sîrmă și mă privea. Cum de ajunsese pînă aici ? Avea un permis de liberă trecere în regulă, eliberat de un comandant de etapă, dîndu-i dreptul să vină pînă la locul unde ne aflam noi, dar nu mai departe. Avea picioarele încălțate în niște bocanci grosolani și întreba de soldatul Patruno. Era nevasta lui. Dar cum de izbutise să obțină permisul ? Dar dacă nu ne-ar fi găsit aici ? Nici măcar nu se gîndise la asta, nu se îndoise o clipă că ne va

găsi. Nu se mira de felul cum arătam noi, de viața de tabără și nici de bubuiturile ciudate ce răzbăteau din cînd în cînd pînă aici. După atîta vreme, să vezi privirea unor ochi de femeie ! Și în adîncurile lor nu se citea decît așteptarea aceluia om ! Și răsuflarea care-i umfla pieptul și gura care rostea numele lui Patruno, ca și cum și-ar fi amintit subit de acel patronimic ! Iată ce înseamnă o femeie !

— Cum îi zice pe nume ? Patruno ?

Răspunse imediat, de parcă numele acela i se întipărise pe buze și buzele ei nu știau rosti altceva :

— Giovannino.

Un sodat începu să dea în fugă ocolul taberei, strigînd :

— Patruno Giovannino !

Parcă ar fi anunțat un număr cîștigător la loterie. Un soldat schiță gestul de a se ridica, altul se trezi și se cufundă numaidecît iar în moțaiala lui ; în sfîrșit, se înfățișă un omuleț pierdut într-o uniformă prea largă pentru el.

— Cum te cheamă ?

— Patruno Giovannino.

— Vezi cine te caută.

Se părea că n-o recunoaște ; stăteau față în față, despărțiți doar de firul de sîrmă ghimpată. Îi vedeam cum stăteau așa și cum se priveau ! El își ținea mîna peste mîna ei și, genunchiul lui, simțea genunchiul ei. Dar ce privire ! Se uitau tîntă unul în ochii altuia, așa cum, copil fiind, îi văzusem pe străzi pe îndrăgostiți, cînd se plimbau singuri, seara, iar noi ne simțeam părtași la dragostea puternică, prea puternică și înfricoșă-

toare a oamenilor. Stăteau faţă în faţă şi, în sfîrşit, Patruno o sărută pe buze, dar se dădu brusc îndărăt de parcă i-ar fi furat sărutarea.

Patruno să tot fi avut opt sau zece ani mai mult decît mine, care aveam douăzeci ; îţi dădeai îndată seama ce fel de soldat putea fi el, dar iată că, alături de femeia lui, arăta cu totul alt om. Mulţi dintre soldaţi scrutau cu ochii panglica lungă a drumului, aşteptînd parcă să se ivească alte femei, care să se rînduiască în spatele celei dintîi. Dar nu se arăta nimic, doar cîte o căruţă, un biciclist care, de departe, părea că aleargă pe jos, uşor ca un înger. Şi, la urma urmei, însuşi faptul că femeia aceasta răzbătuse pînă aici era inexplicabil, ca un noroc picat din cer. Probabil femeia crezuse că ţinta călătoriei ei era destul de apropiată de satul de baştină şi, odată aşternută la drum, cu candoarea şi îndărătnicia oamenilor simpli, nimic n-o mai oprise. Trecură dincolo de reţeaua de sîrmă ghimpată. Bărbatul o ţinea de mîină. Jur împrejur, nimic altceva, decît cîmpia întinsă, fără o cută măcar. Ochii noştri scormoneau împrejurimile, în căutarea unui ascunziş pentru ei ; dar şirul acela de copaci era denarte, iar cei doi mergeau pierduţi ; se zăreau desluşit şi măriţi pe cerul limpede, bărbatul cu mersul lui obosit (unul de-ai noştri), iar femeia ţepăună, cu mîinile aduse la piept ; din cînd în cînd, bărbatul alungea, distrat, un braţ spre ea. La un moment dat, după ce făcu un asemenea gest, se întoarse spre noi, să vadă dacă-l privim. Se aşezară pe marginea drumului, care era puţin mai ridicată — singurul lor refugiu. Bărbatul se lungise la pămînt iar femeia se aşezase lîngă el, tot dreap-

tă, părăind de departe o amforă. Acum nu ne puteam da bine seama dacă el îi strîngea mîna sau dacă-și punea distrat palma pe genunchiul ei ; noi ne imaginam doar toate aceste gesturi, dar cu atîta veridicitate, încît deveneam gînditori. Ne aminteau de alte gesturi, ale noastre. Un fapt ne făcu să închidem uimiți ochii cînd femeia, cu o mișcare hotărîtă, respinse mîna bărbatului, mîna ei rămînînd totuși prizonieră într-a lui, căci bărbatul o ținea strîns, ducînd-o spre fruntea lui, ca pentru a o face să simtă că are febră. Ni se părea că deslușim lămurit toate astea, dar poate că fan-tezia noastră lucra. Între timp, pîndeam dacă se lasă amurgul. Dar ziua de vară este lungă.

În goana mare, țîșni pe fîșia îngustă a drumu-lui o vietate mărunță, întunecată, pe patru labe, unul din acele animale care-și căutau de lucru în durătul războiului, poate un cîine rătăcit, o pi-sică, viețuitoare ce rătăceau de colo-colo, fără a izbuti să-și mai găsească un stăpîn ; animalul trecu pe lîngă perechea așezată, se opri o clipă și-i fixă pe cei doi cu privirea bănuitoare și cu-noscută a animalelor. De departe, Patruno ridică brațele și strigă spre noi :

— Băieți, o vulpe !

Animalul înspăimîntat o zbughi de pe drum peste cîmp. Patruno alerga după el, strigînd :

— Huși ! Huși !

Vulpea sări peste îngrăditura de sîrmă ghimpată și se pomeni în mijlocul nostru, cu botul ei de animal din poveste. Asta ne făcu să ne amintim de animalele domestice, care au uitat de natură ; pînă și vulpea asta avea o fizionomie aproape umană, simțeam că pînă și ei îi eram stăpîni.

Toată tabăra sări în picioare, se strînse în cerc ; animalul se zbătea să-și afle o ieșire, vociferările noastre o zăpăceau, fiecare voia să pună mîna pe ea, vie, tremurătoare, sălbatică. Și iată că, dintr-un salt, vulpea scăpă, țîșnind printre picioarele asediatorilor. O luă la goană spre copacii din depărtare. Noi încă mai stăteam în cerc, mofluzi și dezamăgiți, cînd unul dintre ai noștri ieși la mijloc și începu să execute salturi în ritmul unui dans popular. Noi ne așezarăm pe jos, începînd să batem cadentat din palme, ca la dansurile de la țară, ritmînd silabele monotone : Tara-rara-tarara. Femeia lui Patruno, care alergase spre noi împreună cu el, se apucă să rîdă de născocirea noastră, acoperindu-și gura cu mîna, ca să nu i se vadă dinții albi și puternici. Cîntam cu toții și ne uitam la ea ; rîsul o făcea drăcoasă, îi avînta spre înaintea coatele conturate de mîneca mulată pe ele și bustul plin. Cineva îi făcu vînt în mijloc ; ea înaintă nesigură, dar de pe acum ea și dansa, fără să-și dea seama. Soțul ei, cu ochii arzători și palid, intră și el în dans, potrivindu-și pașii după ai ei ; îi făcea loc, se părea că o vede venind de la o depărtare imensă, o încuraja cu aplecări și ridicări brusce ale capului, umil și supus. Ea ajunse în mijlocul cercului, continuă să danseze cu pași mărunți și leneși, frămîntînd harnică palma de pămînt de sub picioarele ei, abia rotindu-se și fixîndu-și ochii pe poala rochiei, pe care o ținea ridicată cu două degete. Soțul începu să sară în jurul ei dezlănțuit, de parcă ar fi învîrtit în mînă o sabie ; se rotea fără s-o atingă, ca o planetă în jurul soarelui ; săltînd avîntat piciorul, își privea vîrfurile bocancilor țintuiți, se azvîrlea îndă-

răt ca izbit de o rafală de vînt puternică, cel-
uîra, sau se apleca spre pămînt, făcînd cu mîna
gestul celui ce aruncă sămînța în brazdă. Femeia
căpătase culoarea caldă a ambrei și continua, în-
singurată, să se învîrtească pe loc, avînd grija să
nu se îndepărteze cu un pas. Iar soldatul care
stîrnise acel dans se învîrtea în jurul amîndurora,
gîfîind, sărind și chiuind, pe cînd noi tot băteam
din palme și silabiseam monoton ritmul; nu ne
gîndeam la nimic, stînd cu ochii ațintiți la fe-
meia aceea, dar unuia de lîngă mine i se înfio-
rase pielea iar altora le străluceau, umezi, ochii.
Mulți își așteptau rîndul să intre în dans, așa cum
aștepți să reiei refrenul unui cîntec intonat de
altcineva; asistam la unul din acele dansuri popu-
lare în cursul căruia un al treilea se învîrte în
jurul perechii propiu zise, amenințînd parcă să-i
ia locul iubitului. Din cînd în cînd, din cerc țîș-
nea un altul și o lua pe urmele celui de al treilea
dansator, pînă ce acesta se retrăgea, istovit. Lung,
lung, lung era cîntecul; tot mai puternice se auzeau
glasurile noastre. Patruno se apropie mai mult
de nevasta lui, executînd acum niște figuri care ce-
reau să lovească ușor cu coapsele șoldurile femeii,
s-o atingă ca din zbor, să-i înconjoare pentru o
clipă talia, ca și cum ar vrea s-o culce la pămînt.
Dar nu mai mult de o clipă. Și, totuși, dacă ar
fi sărutat-o, așa cum fără îndoială dorea, noi am
fi continuat să batem din palme, menținînd ritmul,
căci nouă înșine ni se părea că sîntem undeva de-
parte, cufundați într-unul din visele în care do-
rești să îmbrățișezi o femeie iubită, dar nu izbu-
tești să-ți călăuzești visul potrivit dorinței.

PICIUL SINGURATIC

Îl întâlneam pe piciul care stă veşnic singur ; mai întâlneam şi alţii în satul acesta ; era pe plajă şi nu puturăm desluşi de la bun început dacă era băiat sau fată ; purta un pieptăraş îmbrăcat pe dos, era ras în cap şi se plimba desculţ, cântînd în ritmul valurilor mării ; rostea, în dialectul lui, numele lucrurilor pe care le vedea în jur, dar nu numai numele acestea le rostea ci şi fraze întregi, auzite de la oameni. Vorbea şi cînta. Valurile adăugau modulaţiilor cîntecului ritmul frămîntării lor şi astfel el făcea paşi mari şi fiecare lucru pe care-l atingea cu mîna, o barcă, o vîslă, o pietricică intra în stăpînirea lui de îndată ce-i rostea numele cu voce tare. Cînd ne văzu pe noi, se opri şi ne privi ţintă, aşa cum priveşti un lucru, de parcă el ar fi fost invizibil pentru noi. Îşi întrerupse mersul, cuvintele, melodia ; avea nişte ochi de adult, dar în felul animalelor, de o maturitate naivă ; asemenea lor, nu-şi dădea seama cine puteam să fim, bărbaţi şi femei, deosebiţi de cei pe care-i vedea totdeauna în jurul lui, şi atît de apropiaţi, stînd pe nisipul plajei. Încercăm

să intrăm în vorbă cu el : nu ne răspunse și nici nu dădu semne că ar fi înțeles sau recunoscut cuvintele noastre. Dar de uitat, nu ostenea tot uitându-se la noi. Singurătatea puștilor, la țară, e un lucru de loc de trecut cu vederea, care-i apropie de obiecte și de viețuitoare, într-o lume cărora ei îi sînt stăpîni absoluți. Puțin mai încolo, alți tovarăși de-ai lui se jucau, făcîndu-se că duc un mort. Un băiețel făcea pe mortul și ceilalți îl duceau în spate, întins pe timona unei ambarcațiuni ; în junul lui răsuna psalmodierea grăbită și fără cuvinte a tovarășilor săi de joacă, dintre care unul preceda alaiul cu o ramură în mînă, iar altul îl încheia, lovind într-un borcan gol. Mergeau repede și păreau veseli. Apoi, însă, băiatul care făcea pe mortul se aruncă jos de pe timonă și o luă la fugă plîngînd. Puștiul singuratic îl privise încîntat, apoi își reluă mersul de-a lungul țarmului, mersul lui eroic.

Îl regăsirăm apoi pe puștiul singuratic pe strada noastră, într-o seară luminată de lună ; era o lună plină și risipea raze aproape unduitoare în drumul nostru ; nucii din grădinile înșirate de-a lungul străzii întindeau deasupra un umbrar de frunze, și în pădurea aceea de frunze trunchiurile lor apăreau albe. Nu se zărea nici o fereastră luminată, de parcă toți ieșiseră încîntați sus, pe terase, să privească acel răsărit de lună. Lumea întreagă era fragilă, pașii de pe stradă aduceau aminte de alți pași și de întîmplări trecute ; aveau ritmul amintirilor ; gîndurile zburau spre ceva petrecut de mult ; licărul acela palid ni se părea un lucru din alte vremuri, de care ne bucuram acum fără să ne fi așteptat la ele. Dar glasurile,

cîntecele, pocnetele, în lumina aceea de lung crepuscul, se revărsau din toate părțile, în jurul nostru și deasupra noastră și toate păreau că vin de aproape și din depărtare totodată. În spatele nostru izbucni un glas : era puștiul singuratic, vorbind încă tot singur. De data asta pricepeam ce spunea, dar erau cuvinte fără importanță. Închii-puiți-vă numai că, neavînd nimic de spus ca să vă treacă de urît, vă apucați să recitați o poezioară sau un fragment învățat la școală, sau rămas în memorie din discuțiile celor mari. Așa făcea puștiul și, cum nu știa prea multe, aduna tot ce auzise la vîrsta lui fragedă. Băieții n-au fantezie, sau mai bine zis toată fantezia lor e cuprinsă în niște cuvinte care nouă ne par atît de banale ! Puștiul vorbea deci despre lună, zicea că nu era încă plină, că într-o parte îi mai lipsea o felie, că așa seamănă cu un pepene, că luna era pepenele și pepenele era luna — și toate acestea erau ciudate puse la un loc ; apoi semăna cu un do-vleac cu găuri drept gură și ochi, din acelea în care se pune o lumînare ca să sperie oamenii. O glumă, o glumă spusă și răspusă de mii de ori și care pentru puștiul singuratic era nouă-nouță, îl făcea să rîdă și să se cutremure. Era sezonul pepenilor, în sat ancorau bărci încărcate cu pepeni și pînă și pe nisipul de pe țărm răsăreau lozișoarele și frunzulițele de pepeni, în locul unde căzuse vreun sîmbure. Se apropia sărbătoarea Sfintei Fecioare. Cu acest prilej cîntă fanfara, se trage cu bombardele, se formează o procesiune.

Puștiul singuratic nu era de prin părțile locului, ci de la munte, era „mocan“, cum zic locuitorii de pe țărmul mării. Sus, în munți, își petrecuse

el cei dintâi ani ai vieții, pînă acum cîteva zile, cînd familia lui părăsise pîscurile și se pornise să caute de lucru pe mare. Acolo sus, sus, acolo se desfășoară marile sărbători, mai ales aceea a Sfîntului Arhanghel Mihail, cînd se aprind focuri. Apoi, printre cuvintele rostite de el apărea iar pepe-nele, și era un ritm care lega totul, pînă cînd luna și pepe-nele își pierdeau semnificația lor precisă și voiau să însemne ceva abstract, nimic altceva decît două sunete ce se împleteau unul cu altul, formînd un acord. E greu de redat monologul puștiului singuratic și, de fapt, asta n-are importanță ! Dar cum rîdea, cum își făcea curaj, cum își îngroșa glasul, cum și-l modula și cum repetarea cîtorva silabe semnificau și cuprindeau totul pentru el ! Iar cînd aceleași cuvinte reapăreau în cele mai ciudate combinații, aveai senzația că puștiul descoperise secretele limbajului și esența armoniei. Cu siguranță că-și ridicase puțin glasul, auzindu-ne aproape pe noi, oameni pe care nu-i cunoștea ; dar, cu toate că tremura sub bolta de nuci, voia să ne facă frică nouă. Unul dintre noi repetă numele sfîntului său, Arhanghelul Mihail, și atunci, puștiul ripostă scandalizat :

— Ce tot vorbești !

Trebuie că i se părea ciudat ca niște străini să cunoască un nume știut numai de el și care-i aparținea. Se depărtă lunecînd printre umbrele noastre prelungi, apoi însă strada pustie îl sperie, se întoarse și se ținu după noi pas cu pas, pînă la poarta noastră, ca să nu rămînă singur. Cînd se desprinsese de grupul nostru, un glas îl strigă de sus, de pe munte :

— Nicolino !

Și el urcă sus ușor, pe scara de argint. Pentru că satul acesta, în afară de strada ce-l taie în două, e alcătuit tot numai din scări ale căror trepte se numără cu sutele și cu miile. Noaptea, de la înălțimea teraselor, scările acestea se văd ca dîrele unei căi lactee, iar casele, albe și trandafirii, se ridică la capătul balustradelor ca niște mase fosforescente. Ziua, scările sînt interminabile și răsună ca niște clape ale unui pian hodorogit. În spate — se sumește muntele. În față — se întinde marea.

În zori, auzirăm pe treptele ce duceau la casa noastră vocea lui Nicolino, care cînta și voia să se facă băgat în seamă.

— Încotro, Nicolino ?

— Mă duc să fac o plimbare.

Izbucnirăm în rîs fără ca el să ne audă, căci avea o sticlă în mînă și, fără îndoială, se ducea să cumpere ceva de la băcan. Cu siguranță că-l făcuseră să creadă că merge să hoinărească dar, în fond, îl trimiseseră să cumpere ce trebuia pentru casă. Nu mai purta zdrențele îmbrăcate pe dos care-i acoperiseră trupul cînd cu prima noastră întîlnire, ci o pereche de pantalonași largi, legați cu o sforicică, în formă de bandulieră, pe pieptul gol. Scările sînt obositoare, oamenii le coboară și le urcă ducînd poveri, fiind imposibil să se recurgă la căruțe sau la măgari, și numai oamenii au putere și spinări potrivite pentru a le urca. Și le urcă, purtînd apă, lemne, bare de fier, butoaie de vin, coșuri cu fructe, saci de făină și de ciment, pietre de construcție ; îi întîlnești încovoiați sub poveri, cu ochii aproape ieșiți din orbite, cu chipurile ca de ceară din pricina sfor-

țării peste fire, cu buzele fără pic de sînge și pe obraz cu acea tresărire aparte, specifică momentului cînd toate puterile se adună ca să înfrîngă un istov care depășește posibilitățile omenești. Unele fete par decapitate sub sacii de cereale. Unii, pămîntii, par îmbătrîniți cu zece ani sub truda aceea copleșitoare. Se opresc la capătul balustradelor, la piciorul altei scări și-și trag sufletul, în timp ce inima le bate sacadat, salutînd cu răsufierea tăiată pe cei ce trec, dînd binețe ca și cum ar fi pe punctul de a se sufoca. În toate acestea nu scapără o scînteie de ură împotriva nimănui ; pe fețele lor citești doar supunerea la o osîndă prin care vor dobîndi un loc în Paradis. Cu siguranță că-l vor dobîndi.

Noi asistam acum la recrutarea altuia pentru această trudă : Nicolino. Cînd îl auzeam, unii din noi ieșau pe terasă, ca pentru a pîndi ziua în care puștiul își va da seama că s-a încorporat trudei tuturor. Îi văzusem uneori pe acei purtători de poveri, pe jumătate goi în timpul căldurilor zăpușitoare, cu tot trupul încordat, mușchi cu mușchi, tendon cu tendon, în sus, spre cap și spre brațe, ca o plantă care se dezvoltă spre înalt, ca și cum spre înalt ar fi iradiat puteri fiecăruia mușchi în efortul de a ajuta capul și spinarea turtite sub povară. Ne apăruse așa chiar la ceas de odihnă, conturați fibră cu fibră în tot trupul în stare de veghe și de alarmă, dînd o senzație continuă de încordare și tremur. Acum era rîndul lui Nicolino. Și ne gîndeam că, o dată, și cei care acum stăteau gîrboviți pînă și cînd se odihneau, cu ochii veșnic țintîți în sus, cu fruntea plecată și strivită de greutatea poverilor — cariatide vii,

cu toate că libere sub văzduhul ușor — pînă și ei fuseseră copii, ca Nicolino. Cele dintîi poveri ale lui Nicolino au fost o sticlă, un săculeț de cărbuni, un coș : pe astea le căra în sus și în jos, gîfîind, și se mai oprea încă sub terasa noastră, ca să ne facă să-l auzim cîntînd ; dar noi simțeam deja că abia mai putea să răsufle în ritmul cîntecului. Ținea să fie văzut. Dar într-o zi, pe cînd cobora vesel, împovărat deja de un săculeț, nevoit să coboare scările în fugă, întrucît îl silea povara, frînghioara ce-i lega pantalonii se rupse, i se văzu buricul și pîntecele care, din pricina sfortări, se umfla ca o minge spre stern. Ne prefăcurăm că n-am văzut nimic, dar din clipa aceea el n-a mai cîntat.

Începuse să priceapă cît caracter intim, personal, cîtă dorință de a nu fi văzut conține truda ce se ferește de martori. Cu siguranță că, urcînd și coborînd scările, avuseseră loc întîlnirile sale decisive : fetițele începînd ca și el, cu urciorul cu apă, socotind asta drept o dovadă de maturitate feminină — și unele nu aveau încă pasul destul de mare ca să poată păși de pe o treaptă pe alta. Mai erau apoi fetițele care, ca să-și înșele oste-neala, urcau aruncînd din treaptă în treaptă un bănuț de metal, care le însoțea cu clinchetul lui. Sau cînd cei ce cărau apă se arătau în ploaie, purtînd pe cap un sac atîrnîndu-le pînă la călcîie, năuciți și răvășiți, și, de la înălțimea balustradelor vedeau marea indiferentă, valurile munților din zare, o frumusețe aproape disperată de ea însăși, de neclintirea și seninătatea ei. Dar mai înfricoșătoare era noaptea, cînd balustrăii scărilor

păreau că ating cerul, iar prin miezul lor trecea firmamentul cu puzderia lui de stele.

Tocmai într-o astfel de noapte îl întâlneai pentru ultima oară în acel sezon pe puștiul singuratic. Coboram — era iarăși lună plină — abia o lună de la prima noastră întâlnire. Era aceeași lună și-mi aduceam aminte de pepenle lui Nicolino. Pe scări era beznă ca în fundul unui puț ; de sus, foarte de sus, luna își revărsa vâlul limpede peste stâncile muntelui întunecat și peste terasele ce se deslușeau clar. Coboram călăuzit de razele unei lanterne oarbe când, la picioarele scării, auzii tresărind un glas :

— Cine-i ? Cine ești ?

Era vocea lui Nicolino.

— Eu sînt. Nu mă recunoști ?

Îmi luminai fața, ca să-l liniștesc. Apoi îi luminai fața lui. Stătea ghemuit și avea alături o sarcină de lemne. Din pricina obișnuinței de a purta poveri și de a privi pieziș pe sub fruntea aplecată, albul ochilor lui parcă era dat peste cap, ca și cum puștiul ar fi fost gata să se sufocă. Nu voia să-l privesc drept în față și-mi răspunse simplu :

— Da, da.

Pricepuse totul și se încadrase și el trudei omenești. Îmi îndepărtă mîna cu care voiam să-l mîngîi. Îl întrebai :

— Te duci să-i tragi o plimbare ?

Îmi răspunse grav :

— Nu.

FLORILE MĂNĂSTIRILOR

Ne petreceam cîteva zile din an vizitînd o mănăstire — căci se aflau trei sau patru în acel ținut din Lazio unde eu îmi urmam studiile, pe lîngă o comunitate de călugări. Chiar și astăzi, cînd văd anumite flori de grădină, cum sînt condurul-doamnei și gura-leului, sau unii arbuști, cum ar fi camforul și, în general, acel regn al florilor cărnoase, înmiresmate, de forme ciudate, îmi aduc aminte de astfel de mănăstiri ; și, în fond, parful anotimpurilor e legat pentru mine de amintirea unor astfel de grădini mănăstirești. Nu numai atît : o grădină sau un parc, oricît de stilizate ar fi ele, oricît de artistic alcătuite, vederea unor asemenea flori înseamnă pentru mine o amintire monahală ; și totuși, într-un alt anotimp al vieții mele, cunoscusem de aproape natura, eram familiarizat cu florile slobode ale cîmpurilor, cu crinii de pădure și cu orchideea sălbatică ; dar pînă și vița de vie, ale cărei roade le culesesem în copilărie, vița aceea răsucită, regăsind-o în pergolele unei atare grădini, mi se părea că se făcuse călugăriță și mă uimea că pînă și acolo

purta ciorchini. Apoi, în cursul lungilor reveniri din timpul anului, revedeam aceste flori, revedeam margaretele, gura-leului, arbustul de camfor și vița de vie, împrejmuid o casă de țară, acum pădurețe și sălbăticate, evadate o dată cu mine. Eram împreună cu o fetiță și ne dădeam în scrînciob, în fața ușii pivniței; bătătura din jur mai mirosea încă a zăcatoare și a cules de vie; eu împingeam scrînciobul, buclele fetei îmi gîdilau o clipă fața, simțeam mirosul de țesătură al hainelor, mirosul acela proaspăt de furnituri și o simțeam pe ea, așezată pe scăunel, tremurînd ca o vietate speriată. Era ciudat că toate florile acelea mănăstirești se aflau și acolo, în fața orizontului imens pe care se desenau, verzuialbăstrui, viile. Aveam să mă gîndesc iar, mai târziu, la pendularea ritmică a scrînciobului, o dată reîntors în internatul meu. Orașul de care vorbesc e situat la o oarecare altitudine, e friguros, străjuit deasupra de pini și de castani; e barocul acela aspru al împrejurimilor Romei unde, printre pietre, țîșnesc mucegaiul, mușchi, părul Maicii-Domnului, ca într-o peșteră naturală; ceva mai jos, pe coastele colinelor, aerul e mai blînd și acolo e așezată mănăstirea capucinilor, una dintre cele pe care le vizitam; cea a camaldolezilor, în schimb, se ridică mai sus, printre pini și castani.

Poate natura mai blîndă, poate lipsa pădurilor aspre primprejur, sau, cine știe, felul mai apropiat de a fi al călugărilor franciscani, ne făcea să preferăm grădina lor. Încă de la intrare te simțeai ca într-un colegiu, coridorul lipsit de ornamente dădea impresia unei sărăcii fericite, lumina zilei întîrzia acolo vrăjită și fără ieșire, cadranul

solar al curții interioare, cam deteriorat și fără înscrisuri ; grădina, apoi, era o natură pitică și discretă, florile aveau de obicei culoarea naselor călugărilor, poate ceva mai aprinse, sau culoarea tutunului, iar ici-colo, o nuanță de vinețiu sacerdotal. Aici florile creșteau pipernicite, panseluțele făceau niște mutrișoare mirate de drăcușori ținuți în captivitate și nu prea răi. Fântâna era joasă și fără ornamente, arbuștii folositori, ca via sau coacăzul. Din grădină treceai printr-un coridor și ajungeai la biserică. Poarta bisericii era întunecată, și încă din prag te întâmpina mirosul de tămâie, iar vocea începea să capete tonalitatea bîlbîită și prelungă a lăcașurilor de închinăciune. Călugării, cînd se arăta vreunul, dădeau impresia de oameni simpli, de familie săracă ; fluturii, albinele și muștele roiau printre frunze și flori, și mi se păreau niște insecte citadine cu bîzîitul lor masculin, profani ce cunoscuseră grădinile prin care se plimbau doamnele care scoteau cîte un strigăt descoperind o floare nouă.

Fără îndoială că eram prea tineri ca să pricepem toate aceste lucruri, dar le presimțeam cu intuiția promptă a adolescenței întrucît, dacă trupul era tînăr, gîndurile erau mature și diavolul, în vis, ne șoptise deja multe la ureche. Și tocmai datorită acestei ciudate presimțiri de bărbat, fetița cu care mă jucam în timpul zilelor de vacanță mi se părea — și lucrul mă durea — o femeie gata predestinată, fără vina ei, să cadă în păcat ; și totuși fetița era slobodă și nevinovată, și părul ei mirosea a fîn și ciorapii ei tricotați, și pantofii cu tocurile joase mă făceau să-mi aduc aminte cum adormea seara istovită de zbenguială

și cum o duceau în brațe, cu piciorușele-i care-i atârneau, la pătucul ei ; dar roșul buzelor, lăcrița aceea pe care o deschidea larg cînd plîngea sau rîdea sau cînd îmi trimitea bezele, mi se părea o casetă de atlaz în care un giuvaer cu luciri sinistre scăpăra solitar. N-o puteam privi fără să mă întreb de ce oare trebuia, fără vina ei, să fie considerată vlăstar al seminției diavolești și băgam seama ca ea să nu descopere asta, ca și cum ar fi fost spurcată de o pată oribilă. Și mă mai gîndeam că atunci cînd va fi mare (totdeauna mi-o închipuiam mai mare decît era) nu va ști niciodată cum arată locurile astea, unde oamenii fug de lume. O chema Cecilia. Mai tîrziu a fost dată la un pension al călugărițelor.

Iată o poveste de pe vremea aceea, așa cum am auzit-o și noi. Poate că n-a fost chiar așa. Se știe doar că băieții au o imaginație tulbure.

O dată, slujind la liturghia maicilor, Remigio, unul dintre colegii noștri, simți că-i vine rău. Nu dormise aproape de loc așteptînd ziua aceea, căci rectorul îi promisese :

— Dacă o să fii cuminte, Remigio, am să te duc duminică să slujești la liturghia maicilor.

La maici găseai totdeauna ciocolată fierbinte și plăcinte. Pe lîngă asta, dis-de-dimineată, poarta se deschidea numai pentru el, el mititel, alături de rector ; afișe de cinematograf pe străzi (cu o femeie în uniformă militară) ; cărți cu titluri ciudate, expuse în vitrine (o femeie cîntînd la pian și, în spatele ei, aplecat, un bărbat) : o senzație de panică, acum cînd se găsea în afara zidurilor colegiului, ca și cum diavolul ar fi viețuit în toate

lucrurile omenești și în unii oameni ; mergea cu ochii în pământ și, din când în când, rectorul îi murmură :

— Smerește-te, fiule !

Trăgînd cu coada ochiului, văzuse o femeie cumpărînd niște violete de la o florăreasă ce-și așezase taraba aproape de biserică ; și mai văzuse o fetiță cam de vîrsta lui, în rochiță scurtă, albă, cu piciorușele vîrte în ciorăpei galbeni, dar galbeni, lungi de tot. El, Remigio, era fericit că era împăcat cu Domnul.

Apoi, capela surorilor era plină de flori, flori brodate cu mătase și fir de aur pe patrafirul greu al preotului și flori puternic mirositoare pe altar ; erau crini adevărați, împestrițați de un buchet de violete. Toată capela era în umbră, în afară de altarul scăldat în lumină. Ferestrele erau închise, dar prin crăpături se vedea cerul și năvăleau șuvițe de aer luminos. Remigio abia întrezărise acele capete aplecate deasupra băncilor, dincolo de cafas, capete de călugărițe și de fete de pension ; în timp ce muta pupitrul dintr-o parte într-alta a altarului, auzea în spatele lui șoapta rugăciunilor rostite din vîrful buzelor, zgomotul înăbușit al mătăniilor, și un murmur atît de stins, atît de suav încît, dacă ai fi putut auzi cum se deschide o floare, se putea spune că așa suna murmurul acela. Cel mai mult îl impresiona pe Remigio vărsarea apei și a vinului în potire : vinul avea un parfum tare de trandafiri, potirul în care-l vărsa strălucea de aur, iar vinul și potirul se contopeau într-o unică fulgerare ; preotul rostea rugăciunile grăbit, de parcă ar fi anticipat un mare eveniment și i se auzeau „s”-urile ca un

scîrîit de zăpadă înghețată. În clipa aceea, dinspre orgă, se înălțau glasurile femeilor și păreau o singură voce, răsunînd într-un spațiu celest ; acest cîntec făcea capela să cîștige și mai mult în strălucire, își așternea reverberația ca o aripă albă, toate lucrurile cîntau împreună, de sus se revărsa lumina unui soare nou, în răcoarea zorilor ; cîntecul dilata ziua de sărbătoare, lumînările se răsfrîngeau în aurării, în aurele icoanelor, în florile de aur, în sfeșnicele de aur, amintind o vară plină de glasuri, de zăpușeală, de miresme, o vară eternă. Bucuria de a fi făpturi ale lui Dumnezeu, de a-i spune lui Dumnezeu cuvinte inefabile, de a-i vorbi de aproape, era atît de copleșitoare încît Remigio, strîngînd în mîini clopoțelul argintiu în așteptarea clipei cînd îl va face să sune, se încovoie și căzu pe brînci. Părea că se roagă. Se simți ridicat și dus de acolo ca în copilărie cînd, adormind cu coatele pe masă, era dus în patul lui.

Cînd își veni în fire, se trezi într-o sală dreptunghiulară, căptușită toată cu dulapuri. I se păru că are un cap enorm, ce se rotea ca o lună beată. Era ușor, parcă simțea că zboară ; tocmai de aceea, cînd puse piciorul jos, coborînd de pe fotoliul pe care fusese așezat, încercă o plăcere nouă, aparte ; i se părea că pășeste pe o suprafață mișcătoare, netedă. Și iată că deodată, pe cînd căuta o ușă prin care să iasă undeva, îi fulgeră prin minte un gînd asupra căruia șovăise, un gînd ascuns în ființa lui, și anume că voise să iasă afară în clipa cînd auzise murmurul rugăciunii înălțîndu-se în spatele lui ; căci el o cunoștea pe una din fetele de la acest pension, pe tovarășa lui de joacă, pe

Cecilia, și încă de la intrare nu-și putuse alunga gândul de la aceste câteva silabe, care nu spuneau nimic precis, dar care alcătuiau portretul acestei fetițe ; numele acesta avea înfățișarea unei rochițe cenușii, prinsă în talie cu un iac enorm de siguranță, a unor obrăjori îmbujorați, puțin cam umflați, a doi ochi de culoarea cerului, dar ca florile de bălușcă, a unei cosițe castanii cu reflexe de aramă, încîrlionțată la capăt. Știa că fetița intrase la mănăstire, dar, la început, crezuse că se va călugări. Mai târziu însă aflase că va sta numai la pension, urmînd să iasă la optsprezece ani. Și ce-o să facă la optsprezece ani ? Fără îndoială că o să fie liberă, se va mărita. Remigio mai avea încă stiharul pe el, mirosind a tămîie, și proaspăt scrobit. Și-l scoase. Descoperi o ușă ; traversă un coridor lung vopsit în cenușiu, în ulei, rece și lucios ; la capătul lui, într-o nișă, era o icoană a Maicii Domnului în mantie azurie, albă și delicată, iar dedesubtul icoanei era scris : *Ave*. Icoana era presărată cu stele, iar sub mantia azurie se zărea veșmîntul alb, strîns în talie cu o cingătoare ce părea grosolană pe fondul lui imaculat. Toate lucrurile de aici i se păreau mai delicate ca la colegiu și peste tot se împînzea un miros ca de cozonaci scoși din cuptor sau ca de cafea cu lapte, cum numai dimineața de vreme se simțea în rectoriul colegiului. Și aici nu existau unghere din acelea întunecate și înfri-coșătoare în care parcă stau aciuiți diavoli, gata să te apuce de pulpana hainei. Scăldat în lumina strecurată pe o fereastră, icoana unui sfînt bine pieptănat, cu chipul suav și feminin, strălucea în fund.

Se întoarse, la întâmplare, spre dreapta ; zări o uşă întredeschisă şi, în spatele ei, un uriaş soare alb, de parcă uşa s-ar fi deschis spre o terasă cu rufe întinse la uscat. Din nou i se păru că simte miros de tămâie iar soarele îi aminti capela colegiului, duminicile, cînd razele străbăteau prin ferestrele mari, făcînd să tremure mai palid lumînările din altar, făcînd ca atmosfera să pară şi mai sărbătorească. Nu erau rufe, ci un rînd de paturi, un dormitor. Lîngă fiecare pat era cîte o noptieră vopsită în verde. O candelă pîlpîia în faţa unei icoane ; paturile erau toate adormite, pe cele patru picioare negre de fier. De foarte departe se auzi un glas, ca al unui înger pus să stea de pază. Lui Remigio i se făcu frică. Dar nu putu să nu-şi îndrepte ochii spre locul de unde venea glăsciorul, de-a lungul şirului de paturi, care acumina închipuiau o minunată scară albă. I se păru că zăreşte o aureolă strălucitoare ; dar nu era decît un căpşor culcat pe o pernă, nimic altceva.

— Cum te cheamă ? îl întrebă glăsciorul.

El se apropie în vârful picioarelor, fără să răspundă şi ajunsese în mijlocul sălii. I se părea că nu va mai putea ieşi, paturile acelea împiedicîndu-i trecerea iar pătrăţelele de pe duşumea îi dădeau ameţeală.

— Nu cumva eşti Remigio ? se auzi iar glăsciorul.

El se întoarse şi rîse cu o mutră speriată :

— De unde ştii ?

— Prostule ! îl dojeni glăsciorul, nu vezi că eu sînt Cecilia ?

Se părea că nu înţelese, căci nici măcar nu mai rîse ; grăi însă, după puţină vreme :

— Ești bolnavă ?

— Da, sînt bolnavă. Cum de-ai ajuns aici ?

— Și mie mi s-a făcut rău.

— Dar nu știi că măicuța Celeste te dă afară dacă te vede ?

Remigio începu să-și roadă unghiile.

— Tare mai ești prost, Remigio !

Și Cecilia izbucni într-un rîs cu sughițuri. El se uita preocupat spre ușă ; apoi se apropie de pat, tot în vîrful picioarelor ; Cecilia ridică o mîină și-l întrebă :

— În ce clasă ești ? și, fără să-i aștepte răspunsul : Îți amintești cum ne jucam împreună. Vrei să mergem să ne jucăm ?

— Unde ? se miră Remigio, și privea de jos în sus, făcînd niște mutre caraghioase, de părea un prostănac.

— Avem o grădină aici. Uită-te numai pe fereastră.

— Vai, ce frumoasă e ! exclamă Remigio. Mai frumoasă ca a noastră, și în pomul ăla mai sînt încă fructe. Ce pom e ?

— Sînt duode, niște duode roșii și mari, uite, atîta ! Și zemoase. Le-am lăsat în dud ca dar pentru Sfînta Fecioară.

Pomii aveau crengi lungi, încovoiate aproape pînă la pămînt, ca niște plete.

Ceva mai încolo, Remigio ghicea niște arbuști de coacăz, și aceștia mai verzi decît la colegiul lor. I se părea că aduîmecă mirosul trandafirilor ce se cățarau pe arbuști. Erau aproape aceleași plante ca în grădina colegiului și în toate grădinile mănăstirilor, pînă și floarea de gura-leului creștea acolo, floarea aceea pe care o apeși și deschide un

rel de gură în care pistilul e o limbă lungă, galbenă și subțire. În timp ce privea și compara grădina asta cu cea a colegiului, și observa că la ei daliile și hortenziile erau câte un fir ici și colo, pe cînd aici creșteau nenumărate, dîndu-i chiar impresia că se află la locul lor, flori feminine, căci florile de gura-leului sînt masculine și le stă bine în grădinile călugărilor în timp ce privea și compara, simți brațul slăbuț al prietenei lui :

— Mergem ?

Mînuța ei era moale, mirosea a sudoare de copil bolnav ; unghiile, lipsite de sînge, îi crescuseră ca niște gheruțe plătînde și făceau ca vîrfurile degetelor să-i pară turtite.

Traversară o încăpere în care se afla un șir de robinete peste un lung spălător de marmură ; apoi o sală dreptunghiulară, cu o arcadă pe care era pictată o mască : era un decor de teatru cu niște culise făcute sul, iar din decor se zăreau vîrfurile unor copaci, ca un orizont privit dintr-o mansardă. Asta îi aduse aminte de diminutiile de-acasă, cînd se mătura, și perdelele și cuverturile erau strînse ca să nu se murdărească.

— Aveți și voi teatru ? întrebă fetița.

— La teatrul nostru eu am jucat rolul unui maur convertit, care stă îngenuncheat în fața Sfîntului Petru, se laudă el.

— De fapt, chiar semeni cu un african, remarcă fetița.

Coborînd niște trepte de piatră neagră cu punctișoare strălucitoare, tocite de pași, recunoscă un coridor cu care se obișnuise, care ducea spre bucătării și refectorii, cu miros de pîine caldă și saci cu cartofi ; dar aici totul i se părea mai gingaș ;

și aici pragul ce dădea spre grădină erau umed, dar în loc de mușchi creșteau niște feregute delicate ; clopoțelul de apel nu era prea sus, era grațios ca o jucărie, iar pe straturile din față niște clopoței albaștri se agitau în voie. Doar ici și colo, câte un copac mai întunecat, un portocal, un dud, îi apăreau străini, cum străin se simțea și el în clipa aceea în lumea roză și feminină a daliilor.

Puștoaica era plinuță bine în rochița ei bleumarin, cordonul lucios de piele îi strângea mijlocul ca unei femei în toată firea, și gulerul mare, scrobrit, amintea de foile albe ale caietelor de școală. Părul ei castaniu, cârlionțat, avea printre fire reflexe neașteptate, mai deschise și de bronz, ca păduricea în care Remigio se ducea deseori la plimbare cu colegii lui. Din când în când, răzbăteau acordurile de orgă din capelă și zvonul glasurilor argintii ale corului, părînd, de departe, pline de neliniște, oa niște cuvinte rostite prin somn. Dar rămaseră uimiți văzînd că prin grădină mai zburau încă păsărelele, că lîngă bazin poposeau să bea apă porumbeii coborîți din înaltul cerului, albi și ușori ca hîrtia. Și ei, cînd se rugau, își închipuiau, poate, că toată lumea trebuie să se roage o dată cu ei, că animalele și fîntîna cîntau în cor ; aici, în schimb, totul aducea a vacanță, peștii roșii din bazin hălăduiau în căutarea hranei, păsărelele se strigau unele pe altele ca niște copii, porumbeii se uitau la cerul strălucitor și la norii albi, iar izvorașul fîntîinii ținea un discurs despre el însuși. La toate astea se gîndea Remigio ; îi se părea însă că prietena lui umblă printre toate lucrurile acelea goală de gînduri, ca la un joc de ieri. Fu cuprins de frică și de neliniște, și în același timp de o

plăcută senzație de sufocare. Fetița începu să tușească, și lui i se păru că e vorba de un avertisment. Dar chiar ascunzându-se, cum făceau acum, îndărătul unei tufe de bambus (frunzele foșneau ca niște spice) încerca plăcere și, totodată, frică. Numai că aici se simțea mai în siguranță.

Cecilia îl tîrîse după ea aproape poruncitoare, și pentru o clipă ochii ei, în care iradierile azurii se topeau parcă în alb, îl fixară cu ochii mamei sale.

— Aici, zise ea, și începu să sape în pămînt.

Era ca și cum abia ieri și-ar fi întrerupt joaca ; să facă pe călăuza era un lucru de la sine înțeles și necesar, cum se întîmplă adesea cu fetele. Pămîntul era cam jilav și mirosea puternic. O rîmă se ascundea și dispărea, ca un arc de oțel ; minuscule tulpinițe subțiri, ca perișorii din copilărie, alcătuiau pe o brazdă o cîmpie în miniatură și-ți aminteau de nesfîrșitul verde proaspăt al pășunilor. Un rîuleț — asta trebuiau să facă ; iar apoi, îi zicea Cecilia, după ce aveau să-l umple cu apă, porumbeii urmau să vină să bea. Încă nu văzuse cum beau apă porumbeii ? Îi poate vedea colo, sus, pe balustrada terasei, cu gheruțele trandafirii, privind cerul. Remigio lucra cu grijă și-i plăcea starea asta de supunere ; i se părea că este dominat de o dulce tiranie, că este un băiat ascultător ; toată viața ar fi stat așa, cuminte, își spunea lui însuși. Se simțea ocupat cu o treabă serioasă și această senzație îi era întărită de faptul că amîndoi răsuflau greu, aproape le unison, iar el, auzind răsuflarea tovarășei de joacă, încerca un sentiment de protecție superioară.

Isprăviseră cu construcția stăvilarului. Începură să care apă din bazin, dar pierdeau pe drum câtă izbuteau să ia în căușele palmelor ; ajungeau la râulețul lor doar cu câteva picături, pe care pământul le suga repede. Nu erau prea contrariați. Atunci Cecilia se așeză pe vine :

— Să vezi numai !

Ca un izvorăș de munte țîșni din ea un râuleț spumegînd, tîrîndu-se înainte ca un șarpe : iată râulețul ! Remigio privea cu atenție. Cecilia stătea acum într-o poziție asemănătoare cu a porumbelilor. Pîrîiașul curse o clipă iute și tumultuos și amîndoi îl admirară.

Tocmai atunci de la fereastra refectoriului se auzi strigînd, pe trei tonuri diferite, exprimînd uluire, vocea micii Celeste :

— Cecilia !

Pînă în clipa aceea se simțiseră oameni mari. Acum însă, despărțindu-se fără să se uite unul la altul, presimțeau că-i mustră cineva, nu-și dădeau seama pentru ce.

Nu ne mirăm prea mult cînd, la un moment dat, Remigio fu exmatriculat de la colegiu. El susținea că e îndrăgostit de Cecilia și că fetița răspundea dragostei lui. Ea însă nu știa nimic despre asta. Era doar o închipuire a lui Remigio, o închipuire bolnăvicioasă de adolescent. Peste cîtiva ani o regăsim pe Cecilia ieșită de la pension și ne povesti ce viață dusesese acolo.

Fetele așteptau una de la alta cine știe ce surprize. Era de ajuns ceva dulce, o prăjitură, ca să se retragă cu colegele de dormitor și să mănînce în tăcere, zîmbindu-și cu gura plină ; însuși faptul

că mâncau împreună (cu lăcomie, cu ochii strălucitori și jucăuși) stîrnea în ele o anume tulburare ; tăcerea vibra în jurul lor ca un șuier prelung ; prăjitura nu mai avea un gust de patiserie, ci le amintea orașul, seara, cînd se auresc vitrinele parfumerilor ; le aducea aminte de flori ; și le amintea ora ceaiului în casa părintească, ceștile ce împrumutau pe negîndite parfumul degetelor.

Altă distracție a lor era să se adune cîte două-trei laolaltă, pe ascuns, și să-și dea cu pudră pe vîrfurile nasului : călugărițele de la pension, care sînt atît de agere și știu să-l vadă pe dracul peste tot, de asta nu-și dădeau seama : luau culorile sulimenului drept culori ale inocenței ; crini și trandafiri. Călugărițelor le place să-și aducă aminte de nevinovăție, o regăsesc în flori, în pînzeturile de in, în obrajii fetelor. Își închipuie că frumusețea este ceva îngeresc. Tocmai de aceea fetele mai urîte sînt mereu suspectate. Cecilia, care avea doi obrăjori rumeni, o frumoasă frunte albă, cu micile întrînduri ușor aurite, și părul blond, era socotită un crin. Maica stareță, cînd Cecilia era la orele de broderie și de pictură (flori, flori, nevinovăție) aștepta să sune de ieșire, înțîrzia nerăbdătoare un minut, plimbîndu-se în sus și în jos în fața ușii și, în sfîrșit, intra în camera profesoarei, o privea cu o mînie abia reținută, și zicea că fetița nu isprăvea niciodată la timp.

— Ușa e deschisă. Puteți intra, răspundea profesoara, privind înțeleghătoare prin ochelarii cu lentile groase.

O vedea pe Cecilia ieșind, tîrîta de mîna de către maica stareță, care o pișca de-i făcea pe pie-

lea bronzată o vînătaie pe care ea o arăta apoi colegelor : era și asta o noutate.

Totuși, Cecilia știa o groază de lucruri. Știa să danseze rumba ; păstra fotografia unui tînăr (nu era Remigio) între învelitoarea cîniepie și coperta manualului de istorie. Cecilia era exact contrariul Ernestei, care nu era frumoasă, avea niște plete prea negre și nu tunse scurt ca părul blond al Ceciliei, o frunte măslinie și un neg dizgrațios pe pielea roșietică, de o culoare de indiană, pe obrazul drept. Cînd sînt în rînd, la cîte o cotitură a coridorului, Cecilia își încearcă pasul de dans : se înalță din călcîie, își răsucește picioarele și șoldurile de pe acum împlinite, se leagănă în ritm, sutana i se saltă în sus și nutrișoara ei de păpușă capătă expresia îngerașilor din sculpturi, încărcăți cu greutate peste puterile lor. Și ce se mai zvîrcolea de rîs și ce mai fremăta, de parcă în trupul ei ar fi sălășluit diavolul. Ernesta, vecina ei de rînd, nu izbutise să-și însușească pasul acela pe care toate colegele asteaptă să-l vadă ; nu are nici fotografii, în afară de una, a unui actor de cinema cu părul cărunt. Nimeni n-o iubește, nimeni nu-i destăinuie nimic, nimeni nu-și împarte prăjitura cu ea și nu-și pudrează nasul împreună cu ea în singurătatea emoționantă a unui ungher îndepărtat. La început, Ernesta trecuse de la un grup la altul, rugîndu-se :

— O, spuneți-mi și mie ceva ! Incredințați-mi și mie un secret !

Dar toate amuțesc la apropierea ei. Adesea Ernesta încearcă să spună ceva interesant, dar nu știe nimic, și atunci inventează : se laudă, de

pildă, că a cunoscut o dată un chiromant care făcea negoț cu femei albe.

Acesta era dormitorul fetelor de vîrstă mijlocie. Nu mai sînt mici, dar nici mari nu sînt încă ; superioarele au pentru acestea priviri tandre, ca pentru florile gata să se deschidă ; nu mai au față de ele atitudinea caldă, ocrotitoare, de aripă, de care dau dovadă față de cele mititele ; li se acordă o supraveghere bazată pe îndemnuri solemne : „Fiți credincioase și neprihănite !“. Cîntă adesea în biserică, pînă și Cecilia cîntă, ea care cunoaște canțoneta „Nici măcar nu știu cum te cheamă“ ; cîntă cu voce guturală, trîmbițată, ca pe o coardă de contrabas sau pe una din vinele grumazului auriu. La ceasurile de rugăciune uită însă de toate astea și toate glasurile se contopesc într-un cor solemn, într-o unică dăruire către Dumnezeu, un cor ce se revarsă ca apa unui izvor. În corul acesta se aude și glasul Ceciliei. Călugărițele, cu capetele aplecate pe bănci, par decapitate, ca în urma unei martirizări. De cum ies, încă pe prima treaptă, Cecilia și revine la pasul ei de dans.

Maicile le îndemnau spre neprihănire, spre floarea neprihănirii, și pe un ton de invidie, ca și cum le-ar fi spus : fericirea, copilăria, aurora, nu se folosesc de același limbaj în dormitoarele celor mari, unde toate stau serioase, liniștite și vorbesc cu glas scăzut. Bretelele uniformelor se arcuiesc din pricina sînilor. Îți dau senzația că au pierdut un lucru de mare preț. Ca și cum nimeni n-ar mai stropi aceste flori, aceste vlăstare omenești, chipurile lor devin criste și

rigide, ochii uscați. Cele mijlocii și cele mici se simt însă în largul lor, ca într-o grădină împrejmuită cu gard de fier, și sînt mulțumite să stea așa, în așteptarea nu se știe cărui lucru.

Pe la mijlocul anului se întîmplă că Ernesta, oacheșă, negriciosă, singuratică, trecu în dormitorul celor mari. Nimeni nu știe motivul : totul s-a întîmplat într-o dimineață : a fost ca un fior pentru cele ce rămîneau, fiorul despărțirilor și al plecărilor neașteptate. Adolescența e o vîrstă pentru care orice plecare poate aminti moartea. Ernesta nu era iubită, dar plecarea ei neprevăzută, locul ei gol, vederea chipului ei înnegurat printre atîtea alte chipuri înnegurate, a fost ca o condamnare mută. Chiar și ea trăise un moment de panică : nu voia să plece, plîngea, țipa. Doar ea știa de ce e silită să plece. Găsiseră o scrisoare de-a ei, scrisă, nu se știe de ce, în franceză, începînd direct cu cuvintele : „*Chérie, je te donne un baiser sur la bouche*“. O împăturise cu grijă și o pusese în fundul unei casete. Cui voia să i-o trimită ? N-a vrut să mărturisească. Nu-i era adresată nici uneia dintre colegele ei, nici uneia dintre prietenele ei din afara pensionului. Cui atunci ? Poate și-o adresase ei însăși, întrucît nimeni nu-i făcea confidențe ; dar n-a putut mărturisi asta și, oricum, uitase de scrisoare ; poate era convinsă că o primise de la cineva din afară. Și acum iat-o, căzută din paradisul neprihănirii și supravegheată cu strășnicie : în grupul celor mari parcă o vezi deja femeie, soție, intrată în viață. Maica superioară vorbește despre cele mari cu seriozitate, ca despre niște fapte omenești căzute pe pămînt.

Și ce frumos era la început ! Culegeau flori în timpul plimbărilor, le deschideau caliciile cu degetele lor crude și mestecau florile ; se rugau în cor și, apoi, cu glas scăzut : „Nici nu știu măcar cum îl cheamă“. În timpul studiului, Ernesta stă cu capul plecat peste manualul plin parcă de semne convenționale, pe care de atâtea ori călugărițele le-au întors pe față și pe dos, studiind pînă și cuvintele subliniate de ea și frazele scrise pe margine, ca pentru a descoperi semnificații ascunse. Stînd așa, cu obrazul pe carte, cu un gest necugetat dar precis, Ernesta începu să rupă toate foile, fascicolă cu fascicolă, de sus în jos, lăsîndu-le prinse doar un pic, în subsolul paginii. Ferfenițirea aceea seacă, îndemînatecă, precisă, îi dădea un fel de beție. Terminînd, sări de pe scaun și izbučni în plîns :

— Am găsit cartea asta toată ferfeniță și nu știu cine a făcut-o !

Toate colegele ei se priviră uimite, ca și cum fiecare din ele ar fi putut fi vinovată. Maica stareță, cu buzele strînse, alcătuiînd doar o dungă subțire, puțin vineție, cugetă foarte mult la acel caz ciudat.

Cît era de interesant ! Toate se ocupau de Ernesta, i se puneau mii de întrebări și fu chemată de cîteva ori la directoare. De fiecare dată ieșea de acolo rezervată, gravă, radioasă. Despre cine putea fi vorba ? Planau asupra faptului nenumărate presupuneri : nelegiuitul necunoscut (dintr-o dată se vorbea la masculin) le dădea tuturor o stare de tulburare și de excitație. Ea nu știa, nu putea ghici cine fusese. Poate una din dormitorul grupei mijlocii. O ajutoră să lipească la loc, cu fișii de

hîrtie gumată, paginile rupte, și era o plăcere pentru ele să participe la operația aceea.

Dar iată că în dormitorul grupei mijlocii se descoperi aceeași stricăciune: Sara, Ornella, Clemența, primiseră vizita aceluiași necunoscut și se aleseseră cu cărțile sfîșiate la fel. Cecilia, nu. Cu Cecilia, Ernesta avea o socotecală personală. Victimele acestei întîmplări se aleseră cu un fel de celebritate. Umblau acum arborînd niște schime pocăite, concentrate. Se simțeau mature, vizitate de mister și se arătau în refectoriu ca înconjurate de o aură de martiriu. Unele chiar visau să-și descopere cartea ferfeniță, ca să poată pretinde că nu pot studia „pentru că mi-au făcut cartea ferfeniță”. Acest fapt devenise un mesaj secret, un semn al aleșelor, o pecete, un gest de înfrumusețare, ca mușcarea buzelor, iarna, pe ger, fenomen foarte la modă pe vremea aceea. În această stare de spirit, într-o seară, Bice începu să țipe că nu știu cine trage învelitorile de pe ea.

Dar iată că Ernesta fu surprinsă de maica stareță, care le supraveghea dintr-un colț, în timpul studiului, pe cînd își rupea dicționarul de franceză. Fu exmatriculată din pension. Săru-tînd-o pe gură, colegele o rugau :

— O, scrie-mi, scrie-mi cîteodată, pe ascuns, păcătoaso !

O vreme, se mai vorbi de ea. Dar nu se mai întîmpla nimic. O dată doar, Cecilia leșină în fața unui buchet de violete.

În vara următoare ieșirii mele din institut eram la mare și-mi închipuiam că sînt îndrăgostit de Sandra, o fetișcană de vîrsta mea, așa cum îmi mai imaginasem că sînt îndrăgostit și de alte

fetișcane pe care abia le cunoscusem. Zic îndrăgostit : dar era, de fapt, ceea ce noi, internii, numeam „a fi amoretat“, lucru despre care nu se știa bine ce înseamnă.

Pregătisem vreme de câteva zile cuibul nostru pe malul mării și așteptam ca Sandra să apară și ea. Când, pe terasa vilișoarei ei, tinerii și domnișoarele ar fi început să danseze, cum făceau acum, plaja fiind pustie iar marea întunecată și agitată, Sandra ar fi putut vizita cuibul construit de mine. Încercasem o dată să dansăm împreună, printre ceilalți ; toți însă ne împingeau din toate părțile, înghesuindu-ne într-un colț, unde nu puteam decât să batem pasul pe loc. Cu toate că închideam ochii și-mi lipeam obrazul de al Sandrei, așteptând să mă simt fericit, nu mă simțeam fericit de loc. Și, pe urmă, Sandrei nu-i plăcea să-mi lipesc obrazul de al ei. Îi auzeam în jur pe frații și pe surorile noastre, pe prieteni și prietene, ritmându-și pasul după muzica de la radio ; dar eu aveam impresia că mă aflu printre cai, printre picioarele cailor, strivit de forța întunecată a animalelor. O dată ce ne trăgeam deoparte, vedeam crețurile caraghioase ale costumelor de baie pe trupurile acelea tinere, și ne venea să rîdem. Ne alungară dintre ei, făcându-ne proști. Sandra avea patrușprezece ani, iar eu ceva mai mult.

— Am să-ți fac eu un cuib, unde să vii să mă cauți, îmi spuseseam eu. Am să te aștept. Bine ?

— Și unde ai să faci cuibul ?

— Colo, în măracinișul ăla.

— Phii, ce cuib drăguț !

— Așa nu ne mai vede nimeni. Stăm ascunși. Nu-ți place să te ascunzi ?

Ea făcu semn că nu, dar rîse cum rîdea sora ei, care era acum mare.

Fetele și băieții dansau. Era caraghios, căci marea părea să le spună : „Cărați-vă, cărați-vă !” Marea bombănea. Vara era aproape pe sfîrșite, și marea trebuia să rămînă singură, așteptînd să se ivească, sub linia întunecată a orizontului, corabia care trebuia să găsească totul agitat și înnegurat.

Eram deja avansat cu lucrul la cuibul meu ; mărăcinișul alcătuiă acum un gard viu, tăiat în adîncime, cu niște spini lungi și ascuțiți de culoare mai închisă spre vîrf ; locul unde te înțepau te durea cîteva zile în șir. Retezam mărăcinii cu o foarfecă veche. Tăiasem deja o galerie adîncă. Nu voiam să-i spun Sandrei că mișunau pe acolo gușteri a căror gușă se umfla ca a porumbeilor, și șopîrle ce te fixau cu ochi ca bobitele de in, cu o privire blîndă, ca de copii sărmani. S-ar fi speriat. Cuibul era verde, împodobit cu cîte o florică descoperită ici-colo, în timp ce lucram ; nu știusem că pînă și mărăcinii înflorească, ivind o floare ca de sticlă sau de porțelan, din acelea pe care fetele, în anul acela, și le puneau în păr. Miezul tulpinelor de mărăcinie era galben ca rădăcinile de lemn dulce. După ce toți mărăcinii fură îndepărtați, se putea sta destul de comod înăuntru. În fiecare zi stăteam în cuib vreme de cîteva ceasuri, altfel ar fi rămas nelocuit ; era casa mea și trebuia să stau în ea. Stăteam și nu mă gîndeam decît la faptul că locuiam în casa aceea încropită din ramuri verzi, unde nimeni nu-și închipuia că s-ar afla cineva.

Înăuntru era moale, ca pe alge. Vedeam de acolo oamenii trecînd pe stradă, fetele dansînd, auzeam muzica ce se rostogolea pe mare și ajungea nealterată pînă la mine. Într-un cuvînt, stăteam ca în casă, ca unul care stă numai să privească, în vreme ce, afară, toate cele sînt în mișcare. Uneori mă auzeam chemat, dar nu răspundeam. Descoperii o rădăcină ieșită în afară și o curății cît putui mai bine : semăna cu un braț de canapea și despărtea locul meu de al Sandrei. Puteam sta acolo liniștiți, ca în două camere separate, sub același acoperiș.

Într-o după-amiază se făcuse iarăși cald. Marea revenise la culoarea ei obișnuită din zilele bune de baie și unduia spre țărm cu un clipocit ușor. Auzii cum cineva se învîrte în jurul cuibului meu, și-o zări pe Sandra. Îi arătai pe unde să intre și ea veni lîngă mine. Îi indicai locul destinat ei. Purta un costum de baie, pe acela de un trandafiniu spălăcit, care se desfăcea la spate ca o coadă de pasăre, ca o coadă a uneia din păsările acelea colorate ce se văd în cărțile despre ținuturi îndepărtate. Se așeză și apoi se întinse. Acum pricepea ce înseamnă să stai într-un cuib. Ni se părea nu numai că eram feriți de ochii altora, dar ascunși de noi înșine. Genele Sandrei se lăsau ca ferestrele alca care se cheamă jaluzele, nu știu unde, într-o țară geloasă.

Ne luarăm cu vorba în ascunzișul acela, departe de lume ; aveam senzația celor care, trecînd prin preajma unei gospodării, aud vorbindu-se înăuntru ; o senzație de viață pașnică. Eu îi spuneam Sandrei că nu-mi plăcea să dansez și că n-o să

mai dansez cât oi trăi. Ea, la rîndul ei, îmi destăinuia că ori de cîte ori dansa, îi venea să-l ia la pumni pe partener.

— Chiar și pe mine ? o întrebai.

— Chiar și pe tine ! recunoșcu ea.

Se întinse iar, despărțită de mine prin rădăcina aceea ca un braț de canapea. Nu semăna cu nici una din surorile ei, părea abia schițată, cu picioarele groase, cu capul greoi ; semăna cu un băiat.

Poate ațipiserăm, căci auzeam cu mai multă acuitate toate glasurile din jur, ca și cum lumea nu mai ostenea, nici cînd era atît de plăcut să te odihnești. Răzbăteau pînă la noi glasurile puternice ale oamenilor ce-și vedeau de treburile lor, strigătele, scîrțîitul căruțelor, tropăiturile animalelor, toate curgînd ca un vast fluviu transparent. Apoi însă auzii un cor de voci ca un rîu îmbelșugat gonind spre noi. Într-adevăr, niște oameni veneau de-a lungul plajei.

Era un grup îmbrăcat în negru : călugării de la o mănăstire de pe coama dealului ; veneau în șir, doi cîte doi, așa cum fac călugării, care parcă au alături un fel de dublură a lor înșiși, căreia-i vorbesc cu unei imagini dintr-o oglindă, ca unui ecou : cum sînt obișnuiți să se roage, murmurul discuțiilor lor se auzea pe un ton de rugăciune. Nu erau în vîrstă, în afară de unul care-i escorta, gras și roșu, cu barba albă, ținînd în mînă un băț lung, abia tăiat din pădure. Ceilalți erau sfrijiți și palizi, cu o expresie a chipului ce mi se părea foarte delicată ; unii aveau sub pleoape o umbră, mi se părea că linia ce-i adumbrea Sandrei ochii. Dar nu i-am spus

Sandrei. La un semn al bătrînului cu bățul se opriră cu toții și se întoarseră spre mare.

Bătrînul cu bățul cercetă cu ochii împrejurimile și, văzînd un băiat coborînd spre plajă, îi făcu semn să se îndepărteze. Băiatul se îndepărtă foarte puțin și alene, apoi se așază nu prea departe, să privească. Bătrînul îi făcu iarăși semn.

— Pleacă, tinere, îi strigă, ăștia sînt novicii.

Rămaseră singuri, ci și cu marea. Nu se zărea nici o pînză, nimic. Se așezară după o cotitură a țărmului, la adăpostul comod al unor stînci. Noi — muți ca mormîntul. Auzeam lîngă mine respirația Sandrei.

— Ce fac ? mă întrebă ea, răsufliînd greu.

Îi făcui semn să tacă. Ea tăcu, dar acum răsufli atît de greu, de parcă ar fi avut un tăune în piept.

Iată ce făceau : Își scoaseră încălțărilor, stînd înșirați pe stînci și-și băgară picioarele în apă. Își băgau picioarele în apă ușurel, unii chiar și le mișcau puțin, parcă aducîndu-și aminte de vîsle, de înot, de pești ; apoi și le scoteau repede afară, ca și cum i-ar fi strigat cineva. Nu văzusem decît în cărțile cu poze cum se adapă oile la rîu ; dar cam așa trebuiau să arate. Acum novicii nu mai vorbeau, absorbiți de plăcerea de a-și ține picioarele în apă. Cîte unul încerca să-și cufunde un pic mai mult piciorul, încet-încet, pînă la gleznă. Marea era pustie la ora aceea. Avea culoarea proaspătă și nouă a unor după-amieze de septembrie, cînd soarele apune printre nori luminoși ce aruncă fascicule de raze și de umbre azurii, descoperind privirii pînă și arborii cei mai îndepărtați din zarea unei cîmpii ce ți se deschide în fața fără de sfîrșit.

Și în timp ce nu se auzea decît murmurul valurilor ce mîngîiau țărmul, bătrînul cu bățul silabisî deodată cuvîntele unei rugăciuni, și toți îi răspunseră. Picioarele tuturor rămaseră nemișcate în apă, iar rugăciunea se înălță ca frunzele unei plante proaspăt udate.

Eu și Sandra ne împingeam ca să vedem mai bine ; cu siguranță că făcuserăm zgomot, căci bătrînul se întoarse spre tufișul nostru, se apropie puțin de el și, văzînd cu proprii lui ochi ageri că acolo se aflau două persoane, se precipită ca apucat spre novici, agitîndu-și brațele. Aceștia își scoaseră picioarele din apă, își traseră grăbiți încălțările, se ridicară și o luară la drum fără să arunce o privire îndărăt.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă Sandra.

Își lipi capul de spatele meu, strîngîndu-mă tare pe după gît cu brațul ei subțire. Și deși cotul ei ascuțit mă făcea să sufăr, nu-i spusei nimic, căci mă credeam fericit.

DINCOLO DE GRATII

Ți se pare că tot așa ne-am fi căsătorit dacă ne-am fi întâlnit în orice alt loc de pe pământ și nu pe insula aceea unde am coborât după trei zile de călătorie pe mare. Așezată pe puntea navei, citeai o carte groasă, care descria viața unei faimoase regine. Eu mă întrebam : „Dar asta ce are, de nu privește marea ?“

Ne aflam departe de coastă : marea era imensă și pustie ; ritmul elicei bătea egal în spațiul infinit și timpul devenea spațiu pe întinderea aceea unde nu întâlnea nici un obstacol. Pescărușii ce se țineau de câteva zile după noi, alcătuiau la pupa un nimb înaripat, alb și monstruos, așa cum i se potrivește mării. Apoi se ivi coasta insulei, pământul pe care totdeauna e plăcut să pui piciorul când vii de pe mare, miraculos sumețit din depărtare peste suprafața mișcătoare a valurilor ; plin de praf : praful anunță forfota oamenilor. Purtați o pălărie ce-ți venea bine. Chipul unei femei se pare că trebuie înțeles din prima clipă ; sau, mai bine-zis, e o șaradă pe care ai dori s-o descifrezi ; are ceva, ca un boboc închis, care ar vrea să înfloreas-

că, și ceva înghețat între ochi și gură. Mai târziu, când totul e scaldat în valul de încredere al dragostei, pare a înflori într-un anotimp minunat. Pot să-ți spun că uneori, dimineata, când apari în pragul ușii ca să-mi dai binețe, chipul tău de fecioară revine și-l străvăd prin bobocul închis al somnului.

Oamenii stăteau pe chei, asistând la ancorarea vaporului, și ne dădeau iluzia că ne așteaptă pe noi. Iată insula. Era suspendată ca un pod, și se legăna în ritmul ultimelor legănări ale navei. De pe țărm nava părea o jucărie ingenioasă, pe când, cu puțin înainte, fusese o lume : iată cât de mult stă în firea omului să tîrască universul acolo unde se află el. Pe insulă se găseau case, oameni, copii, animale, și viața reîncepea pînă și aici după vechile și uniforme ei tipicuri. Dar copacii ! Insula asta era plină de brazi înalți și zvelți ; printre acești brazi, pe o stradă inundată în lumină, trăsurile se țineau una după alta, în mers domol, ducîndu-i pe pasagerii debarcați o dată cu noi. Strada, populată pe neașteptate de atîția oameni feluriți, te făcea să te gîndești, tocmai din pricina învâlmășelii de care îți dădeai seama că e neobișnuită, la ceasurile cînd nu se zărea pe ea țipenie, părăind un colț banal și familiar. Astăzi, strada aceea îmi stăruie în amintire ca o cotitură a uliței din satul meu și, în amintirea mea, e o stradă pustie. Alaiul sărbătoresc al trăsurilor dispare o dată cu zvonul clopoțelilor.

Credeam că te-am pierdut în mulțimea care-și continua drumul în căruțe, cu toate că nu te deslușeam în aglomerația aceea — și pe atunci eram tînăr și aveam ochiul atît de ager, încît te-aș fi

recunoscut dintre o mie după mers și după felul cum erai îmbrăcată. Ne-am reîntîlnit, în schimb, în subteranele fortăreței de la promontoriu, una dintre curiozitățile insulei. Locul căpătase aspectul unei scene de teatru ; despre multe lucruri din trecut oamenii nu izbutesc să păstreze decît o asemenea impresie. Stăteam acolo și așteptam ca mintea mea să surprindă o idee despre lumea de odinioară dar, în loc de asta, simțeam cum trece deasupra mea timpul asemenea unui fluviu îmbelșugat, curgînd ca un vînt albăstriu, dar fără voiață, fără gînduri, fără bucurie și fără durere. Și nu ghiceam măcar o umbră din toată istoria ce se desfășurase acolo, sub pămînt. Iată ce înseamnă antichitățile ! Printr-o barbacană verticală se strecura soarele, iar marea, dedesubt, pînă și ea de un colorit antic, era amorțită ca o mlaștină. În clipa aceea uitasem că ne aflam mult spre nord, într-o lume ciudată și printre oameni ciudați ; există în istoria umanității o epocă în cadrul căreia oamenii nu sînt nici din nord, nici din sud, ci sînt înrudiți în orice parte a globului s-ar afla și durează plăsmuiri gigantice, fortărețe, grote, orori — e o epocă unică a omenirii. Întîlnești aceleași plăsmuiri în Cipru, precum și în insula noastră. Unicul sentiment care-și afla un ecou și în noi era teroarea cruzimii, a temnițelor, a omului redus la o agonie încătușată într-o celulă. Te-am văzut făcînd o săritură în lături, îndată ce m-ai deslușit așezat sub greutatea zdrobitoare a bolții. Te însoțea un băiat de prin partea locului, făcînd pe ghidul.

Ne-am regăsit apoi pe aceeași îngrăditură de zid din fața așezării. Dedesubt, marea vuia izbînd în

cetate, iar deasupra, la picioarele noastre, evolua viața gîzelor și a șopîrlelor, spiridușii locurilor străvechi. Vietățile astea, mișunînd pe pajiștea ce acoperea fortăreața, dădeau impresia de pace adîncă.

— Iată ce înseamnă istoria ! ai exclamat tu, deodată.

Nici nu-ți închipui cît m-a impresionat fraza asta a ta. Miracolul prieteniei dintre oameni se bazează în întregime pe o primă frază, revelatoare a unei pasiuni sau a unui sentiment față de lume ; omul dorește să cunoască sentimentul acesta, să-i pătrundă miezul, și astfel e pătruns el însuși. Și atunci eu te-am cercetat cu privirea din cap pînă-n picioare, vie, și minunat alcătuită cum erai, stînd pe ruinele acelea, și m-am simțit cuprins de un sentiment nedefinit ; eram, adică, încredințat că aș izbuti să te păstrez veșnic tînără dacă ai fi a mea, căci pe atunci mă simțeam și eu nemuritor, ca toți tinerii. E curios cum bărbații cred că salvează și păstrează o femeie legînd-o de viața lor și lăsînd-o să se consume o dată cu ei.

Și ne-am mai revăzut în jurul unei mese, primind explicații la institutul acela ce alcătua o altă curiozitate a insulei și după care se dau în vînt multe vizitatoare, în general fete bătrîne care, la o anumită vîrstă, cînd pasiunile sînt înfrîmate sau stinse de tot, își permit să vizioneze spectacolul infernurilor omenești. Era un institut de reeducare pentru femeile pierdute. Medicul ne explica despre ce era vorba. Printre cele ce luau notițe în jurul mesei, tu singură erai tînără. Toate celelalte notau cele spuse de director în niște caiete groase, impasibile, sîrguincioase, de parcă și-ar fi acordat un

premiu pentru castitatea lor de o viață întreagă. În țara căreia-i aparținea insula — zicea directorul — se luase hotărârea de a desființa vechea instituție a prostituatelor și de a le reeduca, redându-le societății. Directorul debita cifre și se referea la statistici ; femeile pierdute năvăleau, cu sutele de mii, din cele mai îndepărtate pînă în cele mai apropiate orașe, ca o seminție aparte, ca o invazie. În clipa aceea, uitîndu-mă la femeile aplecate deasupra mesei, mi se părea că ficare amănunt al toaletelor voastre, culorile, croiala hainelor, penele și florile din păr, vălurile, dantelele, erau însăși neprihănirea lumii. Femeile, mai toate englezoaice, tot scriau și scriau : semănau cu tinerii seminariști care, cu chipurile lor trase și neștiutoare, studiază tratate despre patimile cele mai întunecate ce le slujesc la spovedanie. Descrierea medicului ne zugrăvea marile bîlciuri de altădată, din Orient, sosirea femeilor pierdute ce se socoteau cu zecile de mii și caravanele negustorilor bogați. Apoi ni se înfățișau amurgurile marilor orașe moderne. Și cum eu eram singurul bărbat de față, vedeam din cînd în cînd priviri atîntite asupra mea ca asupra unui reprezentant al acelor bărbați călăi, care stîrnesc atîtea fenomene respingătoare. În momentul acela pînă și tu te uitai la mine ca la un vinovat.

Începu vizita. Se închise violent o ușă și, de dincolo de ea, răzbătura strigăte de femei. Se deschise o alta și se auziră acordurile unui pian. Profesoara stătea cu spatele la intrare, iar de-a lungul peretelui din față vreo zece dintre femeile acelea, așezate, cîntau. Cîntau cu obrajii lor ciupiți de vîrsat, buhăiți, roșii, scofîlciți sau foarte palizi ; uitîndu-te la ele, nu rețineai decît o singură formă

În mii de înfățișări : erau chipuri ce purtau pe buze grimasa unui zîmbet peren și gura se căznea în zadar să moduleze notele cîntecului ; se țuguia a sărut. Din ochii, din gurile lor, emana un fel de chemare. Și cum cel dintîi apărut în cadrul ușii am fost eu, descoperind în mine un bărbat, nu mai izbutiră să continue ; doar cîteva mai țineau sus o notă, în vreme ce profesoara lovea cu încăpăținare o clapă a pianului. Pe ușa aceea deschisă, eu le apărusem ca o amintire subită a atîtor ani, străzi, întîlniri, ca o senzație a libertății lor și, totodată, a tiraniei masculine. Unele își țineau mîinile inerte la piept și în brațele lor se descifra obiceiul de a strînge pe cineva la piept ; de fapt, unele își petreceau brațele pe după spatele unor tovarășe de-ale lor, incapabile să stea pe scaun fără să știe ce să facă cu măduarele lor, acum că se simțeau singure și pustii. Tot așa se întîmplă cînd o vietate sălbatică e capturată : în încăperea goală mai caută încă ascunzătorile, vizuinile sau ramurile în care să se cațere.

Ușa aceasta se închise și se deschise o alta, dînd într-o încăpere în care alte femei cîntau la felurite instrumente muzicale, viori, ghitare, mandoline, privind rătăcite dușumeaua cu carourile și culorile ei scurgîndu-se egale spre infinit ; sunetele se iscau fără vlagă, nearmonice, ca și cum aceste femei ar fi fost osîndite la munca forțată a muzicii. Dar brațele și mîinile lor se arcuiău peste formele instrumentelor cu o totală abandonare, și mai că-ți venea să crezi că strîng la piept o făptură vie. Se ridicară în picioare brusc, așa cum se întîmplă cînd intri într-un pavilion de nebuni, cu un simț exagerat al etichetei și al conveniențelor. Aveau niște guri

și niște ochi inexpressivi, un fel de găuri din care se vărsau, zîmbete, cuvinte și lacrimi, așa cum țîșnește apa dintr-un izvor. Cum stăteau în picioare, le puteam desluși de ce soi erau, și pe cele mai grosolane, ca animalele în embrion, și pe cele mai rafinate, ca și cum s-ar fi bucurat de un privilegiu natural sau de un dar divin prost irosit. Grimasa cu care ne întîmpinau se voia cordială.

Ne-am întors privirea de la ele. Eu și cu tine eram aproape unul de altul, dar atenți să nu ne atingem măcar. Printr-o ușă întredeschisă zăream acum altceva: una dintre aceste sărmane femei stătea într-o cămaruță albă, în fața unei oglinzi, și-i vedeam imaginea în oglindă. Își cerceta chipul pînă în cele mai mici amănunte, își trecea un deget peste buze, peste ochi, peste obraji, pe gît, explorîndu-se, recunoscîndu-se, reamintindu-se pe ea însăși. Singurătatea ei era lipsită de sens, ca a unui naufragiat pe un țărm pustiu, reîncepînd mecanic să-și poarte de grijă, cu gesturile unuia care s-ar afla în odaia lui. Aproape că se mîngîia singură, aidoma insectelor de pe cîmpuri, pe care le surprinzi uneori trecîndu-și piciorușele peste aripi și peste ochii duri, ca de sticlă. Nu-ți poți imagina o făptură mai însingurată.

La ieșire, am nimerit amîndoi în aceeași mașină. Fără să vrem, ne-am îmbrățișat cu disperare, îmboldiți de o forță necunoscută, de parcă am fi vrut să reînnoim lumea și ne-am făgăduit să ne iubim toată viața.

FARĂ CUVINTE

Am locuit o bucată de vreme într-un cartier de surdo-muți. Nu erau chiar toți surdo-muți, dar așa mi-au rămas mie în amintire ; era unul din acele cartiere despre care îți aduci aminte ca despre o călătorie și, cu toate acestea, se află în orașul în care trăiesc de douăzeci de ani : e un cartier în care oamenii au crescut în preajma unor monumente antice, nu știu câte la număr ; toate monumentele astea fuseseră odinioară palate dar, printr-o prefacere lentă, de care numai omul este în stare, ajunseseră cocioabe, vîzuini, maghernițe ; sălile uriașe fuseseră împărțite în două, ferestrele prea lungi și terasele de pe acoperișe zidite, blazioanele de pe portaluri și arcadele acoperite de rufe întinse la uscat. Aici, în după-amiezile zilelor de sărbătoare, vezi câte un steguleț filfîind în bătaia vîntului, alături de hăinuța unui copil, sau unduindu-și pînza printr-o fereastră deschisă, legat de o sfoară. De altfel, cartierul acesta a rămas la nivelul său de odinioară, în vreme ce orașul s-a dezvoltat peste ruinele sale ; tocmai de aceea e un cartier decăzut, sub nivelul restului omenirii,

răsărită peste moartea trecutului ei : praful, noroiul, gunoaiele acestui cartier numără multe secole. Mai mult de un mileniu, de două milenii ! Dar gunoiul lui nici nu e măcar gunoi : e sordidul decrepitudinii, e viața prea îndelung trăită, de pe urma căreia rămîne tot ce s-a strîns cu anii, ca de pe urma unui bătrîn centenar (și cartierul nu duce lipsă de ei) care și-ar fi păstrat în decursul vieții toate perechile de încălțăminte scîlciată, toate boarfele, toate hîrțiile, pînă și biletele de tramvai.

Din toate acestea, oră de oră, emană o rumoare confuză, nu rumoarea aceea fără cuvinte și ritmată a unui oraș modern, ci o lărmuială ca în sînul unei familii numeroase unde tot timpul i se întîmplă cuiva ceva nou ; care plînge, care cade și se lovește, care cîntă : un murmur strict omenesc de istorie cotidiană, același murmur străvechi ce a însoțit viața vreme de milenii, încetînd abia de vreo treizeci de ani, depășiți în amploare de hurele mașinilor. De fapt, noi aflăm tot ce se întîmplă în cartier, de îndată ce unul din locuitorii lui trăia ceva vrednic de luat în seamă. Dar nu încercăm nici o emoție, ca și cum orice eveniment ar fi fost scris în cartea destinului.

Singura noutate din cartier este cafeneaua : mese lăcuite în albastru, automatul de la bar, teigheaua căptușită cu tablă zincată. Aici se adunau la o anumită oră figurile ce-l populau, bărbați zdaveni și înfloritori, ca hrăniți de gunoaiele acelei decadente, sau alții rebegiți și dărîmați ca șopîrlele și mîțele din locurile părăsite ; sau femei mărunte, tinere numai prin faptul că arătau plîpînde și palide, și matroane cu trupuri enorme, ducîndu-și

copiii să guste plăcerea de a fi serviți și de a-l putea striga gălăgioși pe chelner. La anumite ore nu se auzea decît clinchetul lingurițelor pe tăvi și pe farfurioare. Fetele și băieții alcătuiau singura neprihănire a localului, ocupau locuri privilegiate, erau serviți, îngrijiți, îndemnați stăruitor, într-o mereu proaspătă frenezie a dragostei. Un cartier, cum s-ar zice, al oamenilor de inimă.

În toiul acestei lărmuieli, pe care noaptea o subțiază într-un prelung fluierat sub o fereastră, lărmuială care dacă, din întâmplare, se întrerupe pentru o clipă, toată lumea se alarmează de parcă s-ar fi întîmplat un dezastru, i-am întîlnit într-o zi pe surdo-muții mei. Erau doi, la o masă, în cafe-nea ; discutau aprins și, în felul lor, le-aș fi ascultat cu plăcere cuvintele. În timp ce treceam pe lîngă ei, mă izbi expresia lor. Nu știam că erau surdo-muți. Nu mai văzusem de o bucată de vreme chipuri care să oglindească atîta puritate, zîmbete atît de firești — lucru care m-ar fi uimit oriunde, dar-mi-te aici ! Vorbeau, dar nu se auzea un cuvînt. Unul dintre ei povestea ceva cu însuflețire și, după cîte se părea, trebuie să fi fost vorba despre un fapt foarte complicat și ciudat. Vorbea prin gesturi, dar nu cu gesturile acelea rudimentare și grosolane atribuite de noi muților ; erau gesturi abia schițate, amintind de un sculptor în jurul plămadei sale de lut, sau de un dirijor de orchestră. Față de discuția lor, mă simțeam în postura unuia care, necunoscînd o limbă străină, în fața unui povestitor expresiv, se simte despărțit doar printr-un vâl extrem de subțire de înțelegerea cuvintelor acestuia. Povestitorul se ajuta și cu unele expresii ale chipului, dar foarte sobru ; trebuie să fi fost

vorba de un surdo-mut capabil să se exprime cu ușurință și elegant. Îi admiram parcimonia epitetelor, gustul pentru anumite nuanțe, construcția savantă a unor fraze, Din cînd în cînd, interlocutorul lui izbucnea în rîs sau surîdea ; și rîsul acesta dădea măsura povestirii. Dar pînă și interlocutorul rîdea fără sunet și o nebănuită tăcere însuflețită își găsisese locul ei sub soare, ca sub un clopot de sticlă. Poate că nici în lumea asemănătoare din înalturi, dincolo de o anumită zonă a cerului senin, nu răzbăteau țipetele rîndunelelor, ieșite din minți la ora aceea. Avusesem de multe ori prilejul să-i văd pe muți discutînd între ei ; dar limbajul lor mă izbise printr-o anume exagerare, părăindu-mi-se declamatoriu. Aceștia însă cu siguranță că-și comunicau gânduri mai subtile și mai în șoaptă, și mi se părea că gândurile acelea erau bine alcătuite și demne să fie expuse în fața tuturor, ca reprezentările prin simboluri simple ale unui primitiv. Limbajul lor se afla la nivelul epocii de dinaintea apariției graiului articulat, cînd totul se exprima vizual și evident, reprezentarea simplă și nealterată, prin semne, era suficientă spre a exprima miracolul inteligenței. În discuția lor totul trebuia să se limiteze la reprezentarea unui fapt sau a unui personaj văzute din afară, cu arta unui maestru al mozaicului. În acel cartier prăpădit, unde se spusese tot ce era de spus și din care nu mai rămîneau decît gunoaiele secolelor, acești surdo-muți erau niște plăsmuiri noi, reîntoarse la momentul uluitor al întîiilor simboluri ale omului. Cunoșteau ei, oare, binele și răul ? Mi se părea că nu erau de prin părțile locului. Mă întreb chiar dacă se mai întîmplă ca, la rubrica despre furturi

și crime, să citești că unul dintre protagoniști a fost un surdo-mut. Izolarea lor mi se părea totuși ciudată, precum și expresia lipsită de patimă a chipurilor lor. Unul trebuia să aibă ca la douăzeci, altul — ca la treizeci de ani. Se ridicară de la masă și-și continuară drumul împreună, cu intimitatea proprie numai copiilor, purtând deasupra lor acea infinită coloană de tăcere. Încercai să mă țin după ei, dar la capătul unei străzi înțesată de tonete pline de mărfuri, în vacarmul mulțimii, cei doi se făcură nevăzuți împreună cu tăcerea lor.

Prin natura noastră sîntem îndemnați să ne închipuim că la oraș pînă și întîlnirile cele mai neașteptate sînt posibile : acesta e lucrul care ne susține și care imprimă o notă de aventură vieții noastre de toate zilele ; cu alte cuvinte, acest lucru nu este altceva decît Speranța. Am sperat, deci, să-i reîntîlnesc pe surdo-muții mei. Și iată că, într-o zi, într-un grup de trei persoane, îi recunoscu. Îmi dădui seama că erau ei încă de departe, după felul lor de a privi și de a se privi, de a se asculta, și după senzația aceea de aer rarefiat din jurul lor, de aer incapabil să transmită sunetele. Iar faptul că omul care stătea în mijlocul lor avea părul cenușiu mă surprinse ca o ciudățenie a naturii, dîndu-mi impresia de copil cărunț, de inocent îmbătrînit. Dar nu era numai asta. Tot trotuarul, pe o bună bucată din lungimea lui, era înțesat de oameni, în grupuri și perechi, și în jurul lor plutea aceeași tăcere uluitoare ; toți erau surdo-muți și vorbeau pe limba lor, ca niște oameni ieșiți de la slujbă sau de prin prăvălii. De fapt era tocmai ora cînd slujbașii își isprăveau lucrul și imaginația mea alergă în cău-

tare a locurilor de muncă ale surdo-muților în acest oraș. Bărbatul cărunt, care mergea în fruntea tuturor, încadrat de doi tineri, trebuie că era cineva de vază ; era interesant să vezi cât de respectuos i se adresau cei doi și cu câtă demnitate răspundea el. Și cu siguranță că era respectat pentru autoritatea ce i-o conferea părul cărunt și vârsta, pentru nimic altceva. Tinerii lui însoțitori se comportau potrivit cu vârsta lor, atenți și prevenitori, dar fără umbră de servilitate. Și atunci, ca și cum aș fi însoțit o procesiune cerească trecând printre oameni distrați, care în ziua următoare — auzind că a fost vorba de o minune — sînt mîhnîți că n-au văzut-o, cu toate că și ei se aflau pe aceeași stradă, la aceeași oră, începui să mă țin pe urmele mulțimii a cărei vorbire nu cunoștea sunetul, cu încrederea cu care urmezi un fluviu îmbelșugat și domol. Mi se părea că le pricep limbajul.

Nu știu de ce noi le atribuim surdo-muților o puritate fundamentală, ca bătrînilor și copiilor ; asta ar însemna, implicit, o judecată asupra puterii de corupție și de falsificare a cuvintelor, de parcă o dată cu evoluția limbajului, cu forța de expresie din ce în ce mai mare pe care acesta a dobîndit-o, ceva s-a corupt și s-a pierdut în om. Și astfel, mie, în mijlocul lor, mi se părea că mă aflu într-o lume străveche, în lumea basmelor populare în care totul e văzut cu ochii, nu gîndit și nici cugetat. Unul dintre ei se întorsese cu fața spre mine și schițase începutul unei discuții în felul lor, cu gesturile celui ce însăilează pe pînza groasă a unui goblen ; mă privi însă în ochi și asta îi ajunsese ca să-și dea seama că eu pricep

cuvintele tuturor celorlalți oameni, așa că-și văzu de drum.

În clipa aceea îmi dădui seama că tot grupul dispăruse, risipit nu se știe cum prin străduțele cartierului. Îi căutai în zadar. De atunci, în decadența totală a cartierului, mi se pare că oamenii aceia lipsiți de darul vorbirii și a căror ureche nu percepe sunetul alcătuiesc o zonă de puritate.

SECRETE

Abia coborât din tren, dădui fuga la persoana pentru care aveam o scrisoare de recomandatie. Adevărul este că nu mă aflam pentru întâia oară în acel oraş ; mai fusesem pe aici în tinereţe, pe cînd îmi executam serviciul militar şi, deci, mai cunoscusem pe cîte cineva ; era însă vorba de fete, şi cine ştie pe unde se aflau acum. Odinioară mi se părise că umpleau atît de mult cu prezenţa lor străzile şi pieţele, încît, reamintindu-mi de ele din depărtare, oraşul acela îmi părea familiar. E ciudat cum uneori un loc ne rămîne întipărit în minte prin amintiri despre oameni, adică printr-un aspect dintre cele mai schimbătoare. Şi acum nu mai cunoşteam pe nimeni ! Nu mai recunoşteam nici măcar locurile. De fapt, dacă înainte oraşul fusese o aşezare crescută în jurul unei cetăţi transformate în cazarmă, bazată pe îndeletniciri pescăreşti, acum regăseam un oraş ce aspira să devină capitală de ţinut. Vechiul centru, mai bine-zis ceea ce însemnase pentru mine centrul pe vremea cînd mă aventuram în urmărirea fetelor drăguţe, e acum o veche mahala uitată şi urîită, scăpată de demo-

lare nu se ştie pînă cînd. Iar fetele, căci lumea nu duce lipsă de ele, nu mi se mai păreau ca altădată. Frumuseţea, graţia, dragostea însăşi, se schimbă repede, din zece în zece ani. Vorbesc o altă limbă, au alte secrete.

Căutîndu-l pe omul meu, intrai într-un bulevard larg, inexistent pe vremea mea şi care-mi dădu impresia că a fost zidit tot deodată, încît mă minunam să văd oameni intrînd şi ieşind din edificiile acelea, deschizînd şi închizînd ferestrele, într-un cuvînt, trăind ca şi cum aşa s-ar fi petrecut lucrurile dintotdeauna; aşa mi se părea mie şi cred că nu numai mie. Şi aşa se întîmplă cu oraşele cunoscute pe cînd erau sate, şi tot aşa cu oamenii care s-au cunoscut pe vremea cînd erau copii.

Gazda mea ţinea un atelier fotografic pe bulevardul cel mare. Abia parcurse biletul după ce, la chemarea mea, ieşise în uşă, că mă şi invită să mergem la o cafea, iar pe stradă mă cercetă plin de bunăvoinţă cu privirea, ca pentru a şi-l imprima în memorie pe mesagerul prietenului său. Era puţin cam miop. Faptul că-şi întrerupsese lucrul pentru mine îmi făcu plăcere; era un semn al unei vechi ospitalităţi; tot aşa şi încercarea lui de a face cunoştinţă cu fizionomia mea. Pe de altă parte, îmi închipuiam că, într-un astfel de oraş, nu prea avea mult de lucru. Fotografiiile pe care le văzusem la intrarea în atelierul lui erau: fotografii pentru legitimaţii, perechi de tineri căsătoriţi, copii, bărbaţi şi femei tinere îmbrăcaţi ca pentru o vizită de curtoazie; fotografii ce-ţi îngăduiau să-ţi imaginezi evenimentele obişnuite ale vieţii.

De aceea, meseria gazdei mele nu trebuia să fi fost prea bănoasă. În orice oraș vitrina unui fotograf e un roman destul de aventuros pentru cine știe să-l citească : fotografiile reprezintă personaje adevărate ; îți dai seama pentru cine pozează femeia aceea lunguroasă, pe cine vrea să sărute cealaltă, care înfioară cu buzele o orhidee, pe cine așteaptă cea care-și întoarce capul, acoperindu-și pieptul sumar ascuns sub un văl. Aici însă totul era limpede : logodna, căsătoria, copilul, amintirea. Iar fotograful era un soi de ofițer al stării civile. Orașul de altădată era mult mai mic dar mult mai aventuros. Mi-l aduc aminte ca pe un sat bine închegat, răsucit în jurul lui însuși ca o cochilie de melc, cu un corso îngust, cu o piațetă rotundă și închisă în care soarele se concentra ca într-o lentilă groasă și strălucitoare. Pe atunci nu știai ce apariții ți se puteau înfățișa în cadrul porților, ce personaje, bărbați sau femei, bătrâni sau copii. Până și marea îți apărea în față brusc, de după o cotitură, înălțată pe valuri enorme, înfuriată în singurătate, de dincolo de un țărm pustiu, șerpuitor printre dune.

Astăzi, marele bulevard de care am amintit se deschidea la unul din capete spre marea verzuie, dincolo de o terasă împodobită cu lampioane. În grădinile amortite vântul apleca spre pământ leandrii și pinii de mare, învinețea agavele, spoia pereții, făcea să se legeze firmele, perdelele și lampionanele. Da, asta era impresia ce ți se crea : de zi de sărbătoare, printre rafalele vântului.

Am uitat să vă spun ce fel de om era fotograful la care m-am prezentat. Era un om cât se poate de modern, vreau să zic cu idei moderne și radicale,

aşa cum întâlneşti mai adesea în provincie decât la oraş. Vorbea despre tehnica modernă şi cunoştea temeinic problemele cinematografilei. Dar nu părea aşa după înfăţişare : modest, cu mâinile pătate de acizi, cu unghiile groase şi lungi, cu o accentuată miopie în ciuda ochelarilor, cu un nas roşu şi puţin cam caraghios, care imprima un subînţeles capricios şi maliţios pînă şi lucrurilor despre care vorbea cu seriozitate. M-am plimbat cu el în susul şi în josul bulevardului, pînă la podul unde se văd grupuri de statui reprezentînd mai cu seamă femei de o decentă nuditate, susţinînd ghirlande de lampioane. Hotărîrăm să ne ducem să luăm masa la o ospătărie faimoasă din cartier. Pereţii localului erau toţi acoperiţi cu reclame şi versuri în dialect şi în italiană, înălţînd în slăvi bucătăria autohtonă. Ferestrele înguste şi albastrii dădeau ambianţei un aer de casă de țară pe timp de iarnă. Într-un colţ, două persoane, bărbat şi femeie, pădură surprinşi de venirea noastră, dar se liniştiră imediat. Nu-i cunoşteam.

— Ei, îmi zise gazda mea, sînt amănţi dintr-un oraş vecin, care-şi dau întîlnire aici.

Consumarăm un fel de mîcare despre care el spunea că e specifică locului. Voia să-mi placă. Era frig înăuntru, un frig straşnic şi aspru.

— Pe vremuri, remarcă eu, erau atîtea fete drăguţe în oraşul ăsta !

— Mai sînt şi acum, poate chiar mai multe decât atunci, îmi răspunse el.

— Dar pe atunci, replică eu, oraşul era mai misterios. Acum e fără ascunzişuri. Nu mi se mai pare aşa de misterios ca atunci.

— Bineînțeles, fu de acord gazda mea, dar această lipsă de mister, cum o numiți dumneavoastră, nu se datorează doar faptului că orașul e lipsit de ascunzișuri. Și oamenii sînt alții. Viața s-a schimbat peste tot. E mai simplă. Poate mai sănătoasă. E limpede că în trecut totul era mai complicat. Pe atunci nu existau mari bulevarde, ci doar stradele întortocheate și potrivite pentru aventuri. Pe de altă parte, oamenii se lăsau tîrîți mai ușor de pasiunile lor. Nu puteai ști niciodată cum vor sfîrși lucrurile. Te puteai pierde. Ți se cerea mai puțină vigilență și disciplină ca să trăiești. Avariția, înfumurarea, trîndăvia sau desfrînarea prin care devenea vestit cutare sau cutare erau moduri firești de a fi, așa cum în chip firesc unii sînt blonzi iar alții bruneți.

Așa grăi gazda mea, și vorbea cu detașarea unuia ce aude povești despre vremuri de mult apuse.

— Așa-i, îi dădui eu dreptate ; poate că orașul modern, drept și ca-n palmă cum e, își are propria morală în arhitectură. Pe vremuri găseai mult mai ușor unde să te ascunzi.

Interlocutorul meu nu mai adăugă nimic. Își aplecase capul peste farfurie, într-o poziție ce mai că mi-l sugera copil, în ciuda nasului roșu și a miopiei lui ; sau poate tocmai de aceea. Apoi remarcă :

— Ați observat că moluștele ce ni s-au servit sînt o specialitate aparte și unice în marea asta ?

Și apoi, tot el :

— Adevărul e că orașul e încă mic.

Ne despărțirăm, dîndu-ne întîlnire pentru seara aceea. Eu începui să alerg de colo-colo, rezolvîn-

du-mi treburile, făgăduindu-mi să plec a doua zi. După ce pusei toate lucrurile la punct, mă pomenii și eu luînd parte la plimbarea de seară a localnicilor. Toți păreau să se cunoască între ei, schimbau saluturi, unii bărbați treceau de la un grup la altul, încît totul părea legat ca inelele unui lanț. Se vădea o mult mai mare libertate și familiaritate decît altădată, cînd vedeai defilînd pe promenadă grupuri familiale, într-o paradă de intimitate încheiată demn la toți nasturii. Se înțelegea de la sine că obiectul atenției tuturor erau femeile; unii le însoțeau ca să le ocrotească și să le apere, alții încercau să le acosteze și să le smulgă un semn de atenție sau o privire. Trăiai o senzație de impediment, de distanță și, totodată, o nevoie de amăgire, hrănită de puținele semne nevinovate, care făceau nostalgic ceasul acela. Unele zîmbete feminine se poticneau înghețate pe albul dinților, unele saluturi ale bărbaților reflectau teama; sînt convins că bărbații se simțeau mărunți și mizerabili. Femeile, însă, puternice. (Unde-or mai fi fetele de altădată care, trecînd, aruncau îndărăt o privire ce făcea ca toată strada să-și întoarcă după ele capetele?) Plimbarea dură pînă tîrziu, cînd o lună mohorîță izvorî din mare și, o dată cu ea, se ilumină și mai rotund orologiul gării. Strada deveni pustie. Vîntul agita firmele și făcea să se legene lumina lampioanelor. Sub cerul limpede și rece casele păreau părăsite și te făceau să te gîndești la țări îndepărtate.

Mă refugiai în studioul fotografului meu, care tocmai trăgea obloanele prăvăliei. Mă pofti înăuntru, în așteptarea cinei. El revedea niște hîrtii în laborator. Deasupra foilor, nasul lui roșu căpăta

un aer îndărătnic și neîncrezător. Ridică la un moment dat capul, ca să-mi spună :

— Dacă doriți să vă omorâți timpul privind câteva lucrări executate artistic, deschideți mapa aia.

Dezlegai șnururile și deschisei mapa. La început nu-mi veni să-mi cred ochilor.

O fotografie mare, în alb-negru, reprezenta o femeie cât se poate de goală. Fusesse luată din profil, îngenunchată, cu șezutul proptit de călcâie. Coapsele i se turteau pe pulpe, oferind una din perspectivele ce par atât de îndrăznețe în pictură și sculptură. Ridicai ochii spre gazda mea. Nu-mi dădea atenție. Întorsei pagina. Aceeași femeie, de astă dată luată din față, își ținea mâinile împreunate pe piept, capul răsturnat, și acum puteam să-i disting trăsăturile feței : era un chip fără umbră de vinovăție, lipsindu-i și cea mai neînsemnată trăsătură care, pînă și pe un chip nevinovat, dezvăluie un destin pervers. Întorsei iarăși pagina, grăbit, și într-o succesiune fantastică mi se perindară prin fața ochilor intimitățile acestei femei și ale altora. Femeia geloasă, cea crudă, cea timidă, cea cochetă, mi se înfățișau în pozițiile cele mai bizare și mai sofisticate, și fiecare pătăcică a trupului gol le dezvăluia fizionomia. Și ce splendoare ! Era ca un travesti, ca o serbare secretă și solitară. Se știe că prerogativa unor asemenea viziuni este să stîrnească melancolia, o tristețe densă și chinuitoare, poate ca spectacolul unei imense bogății tănuite.

— Cum vi se par ? mă întrebă gazda mea, ridicîndu-și nasul din hîrtii.

— Toate sînt de aici, din oraș ? articulai eu.

— Da, firește.

— Dar de ce ? Cui servesc asemenea lucruri ?
Nu înțeleg.

— Cum ? De ce ? rosti el distrat.

Poate nu-mi auzise întrebarea și nu-și dădea seama de uluirea mea. Se uită la ceas și adăugă :

— Putem să mergem la cină.

Ieșirăm. Cerul era deosebit de limpede. Luminele aprinse în dosul ferestrelor îți dădeau o senzație de căldură domoală și de profunzime. Dincolo de geamuri se profilau umbre ușoare și calme.

— Ei, reluai eu discuția, e greu de priceput ce înseamnă un oraș.

CABA

„O să vorbesc puțin despre mine, am să vă spun cine sînt eu. E greu să vă spun totul în cîteva cuvinte și, în genere, nu pot să mă prezint pe mine însumi fără explicații prealabile întrucît, dacă v-aș spune numele meu, ați zîmbi, poate n-ați crede. Eu, care mă aflu seară de seară pe terasa acestei cafenele, sînt unul dintre cei mai grațioși oameni din oraș, din acest oraș imens, în care oamenii fac atîtea eforturi ca să iasă la suprafață. Numele meu e în mintea dumneavoastră, în mintea vecinului, toți cei din cafenea asta îmi cunosc numele, îl învață copiii ce abia au prins să silabisească, fetele care ies de la slujbă, toată lumea. Sînt un om cu adevărat celebru, ca numele unui lucru ; mi-am ajuns scopul. Dar adevărul este că numai la glorie și la celebritate nu mă gîndisem la început. Eram un om mărunț, fără bani, fără sprijin în viață, fără speranțe, fără prieteni. Și nu sînt nici măcar un bărbat frumos ; n-am fost frumos nici măcar în tinerețe. Și cum, deci, nu eram nimic, nici măcar frumos, mi-am zis : «Trebuie să te-imbogățești !» Cînd un om se află în starea

în care mă aflu eu atunci, poate deveni orice : în general, dintre oamenii de felul meu se recrutează artiștii, care sînt tocmai oamenii lipsiți de orice mijloace și care în mod hotărît ajung apoi deștepti la culme sau chiar geniali. Credeți-mă : cu cît unii oameni pornesc mai de jos, disperați, singuri, antipatici, cu atît mai mult au șansa să învingă. E o răzbunare pe care și-o rezervă. Dar totul e pentru ei ca un fel de pariu, nu se știe dacă le iese jocul, nu sînt siguri niciodată și jocul poate deveni mortal. În schimb, bogăția e un fapt, o certitudine, un lucru ce se vede și pe care nimeni nu-l poate contesta. Să nu-mi spuneți mie că poeții și filozofii, luminătorii omenirii, sînt oameni lipsiți de simț practic și cu capul în nori : eu îl cunosc, și zău că am văzut oameni mai dibaci, mai practici și mai ordonați. Iar dacă nu sînt ordonați, înseamnă că-s proști poeți și proști filosofi. Gîndiți-vă numai că, prin același efort, cu aceeași încăpăținare, ar putea ajunge bogați, practicînd orice altă meserie, mai spectaculoasă și mai serioasă. Dar gloria, gloria e un venin înspăimîntător ! Eu o știu prea bine.

Deci, cum v-am spus, îmi băgasem în cap că trebuie să mă îmbogățesc. Drept care, primul lucru pe care-l făcui, fu să-mi iau o nevastă. Singuri, noi bărbății sîntem totdeauna la locul nostru ; totdeauna sîntem săraci sau bogați, și starea noastră contează pînă la un anumit punct ; cînd însă ai și tu femeia ta, e altă chestie, atunci trebuie să fii și tu cineva, căci ierarhia socială se face mai apăsător simțită abia cînd ai terminat cu burlăcia. S-ar părea că, tocmai, dîmpotrivă : întemeiezi o familie, faci copii, perputuezi o stir-

pe, pui bazele sau continui o tradiție, dăruie soldați, mame, lucrători și constructori acestei omeniri, și atunci crezi că toți o să-ți sară într-ajutor. Ei, bine, domnilor, nu ! Toți îți întorc spatele, toți se pun în gardă. Îmi aduc aminte de ziua cînd, ieșind pentru întâia oară din casă, din casa mea, din casa unde imi aveam și eu femeia mea, mă simții ca o fiară în mijlocul codrului, singur, gîndindu-mă numai la ea, la cea care aștepta acasă și nu putea face altceva decît să aștepte. Pricepeți voi ce înseamnă să ai acasă o persoană care stă și așteaptă ? Și unde trebuie să începi ? Unde e prada ? Și apoi, în primele zile, cînd te întorci acasă : „Ce-ai făcut astăzi ? Cu cine te-ai văzut ?“ Auzi, cu cine m-am văzut ! Ei, bine, m-am văzut cu oameni care abia dacă mă învredniceau cu o privire, care mai că nici nu mă salutau. Și atunci mă căzneau să-i descriu acelei femei ce-am făcut și cu cine m-am văzut ; o, dar fără a-i spune nimic despre privirile acelea, de felul cum mă ascultau, de acele jumătăți de salut. Ea însă pricepea totul. În privința asta, femeile sînt extraordinare : rămîn închise într-o cameră și știu să-ți spună cum ai fost primit și ce greutate ai pe suflet în ziua aceea. Nu-ți spun nimic, dar știu totul. Se mulțumesc să-și dea cu părerea : „Ar trebui să-ți cumperi o pălărie nouă și un costum mai elegant.“ Și ele-și aduc aminte de asta mai tîrziu, și se descoperă pline de ranchiună, tocmai cînd de ranchiună nu mai este nevoie, căci, în fond, nu bogăția le tentează atît de mult, cît puterea, izbînda. Ele îl înțeleg pe bărbatul care trebuie să învingă sau care a învins.

Mi-am dat și eu seama cum trebuia să încep, și asta fără ca nevastă-mea să scoată o vorbă. Încet-încet, ca omul conștient că ar comite ceva reprobabil, încet-încet, făcînd temenele, vorbind totdeauna amabil și încercînd să zîmbesc, întrucît trebuia să mă arăt totdeauna bine dispus. Cînd eram prost dispus făceam în așa fel încît să nu mă văd cu nimeni, și tocmai atunci aș fi avut nevoie să-mi descarc sufletul în fața cuiva. Dar în astfel de momente e necesar să te izolezi, să nu vorbești, să nu-ți spui nimic nici măcar ție însuși. Iar după o scurtă cură ca asta nu mai ai ce să-ți mărturisești nici măcar ție însuși. Și nici nu ți s-ar părea că ai dreptate. Cînd eram tînr, tînr de tot, mi se părea tocmai dimpotrivă, dar acum mă rușinez de tot ce-am îndrugat odinioară în fața cui voia să mă asculte. Simțeam nevoia să mă destăinui cuiva, să mă dezvălui, și acest lucru vădește o primejdiosă tendință spre artă, căci artistul este singurul care poate vorbi fără primejdie despre sine, singurul care se poate exterioriza pe de-a-ntregul, și toți îl aplaudă ! Cînd îl aplaudă ! Cu noi, oamenii de rînd, nu se întîmplă însă așa. Noi zăvorîm în trupul nostru jumătate din ce simțim, exact lucrurile cele mai importante, și le vom purta veșnic în noi, nedestăinuindu-le nimănui. E o aiureală, nu ? Încearcă numai să te destăinui și-ai să vezi cum oamenii vor începe să te ocolească. Deci, trebuie s-o iei cu binișorul. Așa am făcut eu și, pînă să-și dea seama că m-am vîrît în sufletul lor, gata, nu mai puteau fără mine, devenisem necesar, aveam dreptul să trăiesc, eram de neînlocuit. Și ziua aceea e o zi mare, îți umple inima, îi cîntărește pe oameni cu mai multă răceală, jocul e

cîștigat, îi vezi pe alții cum se cațără, cum se zbat, și te uiți la ei ca la niște furnici. Am vrea să le sărim într-ajutor, dar chiar că e un mister de ce, în loc să facem cum ne îndeamnă inima, stăm și ne uităm la ei cum ar sta și s-ar uita Dumnezeu. În decursul vieții noastre noi, oamenii, sîntem aidoma unor actori faimoși comici sau tragici : important pentru noi este doar ca alții să știe ce rol jucăm ; după aceea e de ajuns să ne prezentăm la rampă ca să-i aducem pe spectatori la starea sufletească pe care o dorim noi, ajunge să schițăm cîteva gesturi spre a-i face să rîdă sau să plîngă, potrivit cu personajul al cărui rol îl interpretăm. Bineînțeles că fiecare dintre noi e mai bun sau mai rău decît se arată a fi, mai simplu sau mai complex, și adesea fiecare își spune sieși : „E-hei, dacă ar ști ei cît sînt eu de ingenuu și de credul, de desemnat sau de canalic ! E-hei, dacă ar ști !” Dar rolul e gata ales și adesea îl jucăm cu sinceritate, poate că noi sîntem într-adevăr așa, iar celălalt, pe care-l purtăm în noi, e un reziduu al unei vieți anterioare, acea cîțime de animal din sufletul nostru ; sau poate o reminiscență a instinctului speciei. Dacă mă cercetez pe dinlăuntru, mă văd ca o mansardă plină de vechituri. Și toate sînt boarfe de-ale strămoșilor mei.

Așa deci, cu binișorul, am devenit necesar. Am ajuns bogat. Și aici a început problema mea. Pînă atunci mă mișcasem, nădăjduisem, mă zbătusem. Pînă în ziua aceea mă simțisem oarecum solidar cu oamenii, nutrisem un fel de prietenie pentru cei ce luptau asemenea mie. Mi se deschisera toate ușile, ajunsei să pun piciorul unde nu credeam că

voi putea s-o fac vreodată, îmi desăvîrşisem cuocirirea mea socială, lucru la care atîția oameni aspiră, dar care în mine stîrni o melancolie de nedescris. Totul se întîmplase prea repede, poate mult prea repede. Tatăl meu, pe atunci încă în viață, zicea :

— Și cînd te gîndești unde-ai ajuns ! Cine-ar fi crezut, nepotul lui Pepe !

Asta pentru că pe bunicul meu îl chema Pepe, și era sărac. Pînă și astăzi îmi aduc aminte cu ce glas a rostit tata cuvintele astea ; aproape cu ură, de parcă mi-ar fi reproșat mie puțină încredere pe care o avusese totdeauna în mine.

Și iată că, deodată, cea dintîi dorință a mea fu să pot începe totul de la capăt. Căci, pe neașteptate, oamenii nu mă mai interesau, nu-i mai înțelegeam, se aflau de partea cealaltă, iar tinerii, cei ce luptau și aveau buzele supte și veștede cum le avusesem și eu pe vremuri, îmi stîrneau invidia. A învinge pentru a învinge e ca și cum ai grăbi pasul morții. Uneori mă trezeam din somn sau din gînduri, muncit de o vagă preocupare, de o vagă teroare, și erau spaimile și frămîntările mele dintîi ; remarcam în felul meu de a fi reapariția vechilor repulsii, a vechilor stări de timiditate, a vechii însușiri de a mă umili, de pe vremea cînd eram un nimeni și mă rușinam de mine însumi, și acum trebuia să-mi repet că sînt cu totul alt om, că nu mai trebuia să mă tem de nimeni, că puteam plăti, plăti... Căci voi cunoașteți, cred, această morală de dughengii a societății moderne : are sau n-are de unde plăti.

Redevenisem ursuz, antipatic, mai rău decît pe cînd eram sărac — și acum puteam să-mi dau firea în vileag, nu mai eram silit să mă stăpînesc. Să fi

îmbătrînit, oare, așa de repede? Mă apucai să risipesc banii prostește; simțeam nevoia să colecționez orice și, așa cum se întîmplă cu cel ce a trăit multă vreme în sărăcie, mă simțeam atras de obiectele cu valoare intrinsecă și materială, de aur și argint. Le căram acasă și mă entuziasmam, dar nu cine știe cît, căci, o dată rînduite la locul lor, orologii vechi (am o colecție de orologii anterioare reformei alfabetului turc, exemplare acum rarissime), argintărie englezească, argintării vechi pariziene, de Torino, austriece, dar toate, o dată puse în vitrinele lor, mi se păreau asemenea puilor de păsări ce-și părăsesc pentru prima oară cuibul și pe care-i prindeam pe cînd eram copil, iar a doua zi îi găseam morți, chirciți, eu care-i simțisem atît de calzi și de misterioși, atît de vii în mîna mea, cu căpșorul între degetul meu mare și arătător, mișcîndu-se, privind! Toate acestea sînt prostii, neghiobii; atunci am înțeles plictiseala oamenilor bogați. Am fost și sînt oarecum competent în privința vechiturilor ăloră, cunosc calitatea argintului și știu ce gust lasă pe limbă. Lucrurile astea mi-au ocupat multe zile din viață. Formele acestor lucruri mi le ocupau, ca și cum mi-ar fi vorbit. Ceasuri întregi nu-mi dezlipeam ochii de la ele.

Mă lăsa de pasiunea asta, nu numai din pricina plictiselii, ci și din pricina melancoliei ce mi-o inspirau, căci vechiturile astea sînt semne ale bulversărilor și crizelor din sînul societății: află cum sînt adunate, cum trec din mîină în mîină, cum sînt ale tuturor și ale nimănui, cum dispar din casele ce se consideră cele mai sigure. Bine, mi-am

zis, trebuie să devin celebru. Am bani, foarte mulți bani.

Cea dintâi idee îmi veni citind reclamele din ziare. Toate acele denumiri pe care voi sau eu le avem în minte, pe care le pronunțăm, le recomandăm și ai căror propagandiști involuntari ne facem, medicamente, mașini, băuturi, cu numele lor repetate la nesfârșit, pînă ce ajung să-și piardă semnificația, dacă au cumva una, numele pe care le citim pe cerul nocturn al orașului, împotriva cărora reacționăm în principiu, împotriva cărora ne răzvrătim și pe care ne jurăm să nu le mai folosim, ca și cum ne-am sustrage de la o impunere și cărora le devenim apoi sclavi, partizani, adepți, detractori etc. : pe care le găsim apoi în odăile noastre, pe noptierele noastre, care au invadat pînă și satele cele mai îndepărtate, care tapitează, înainte de trecerea măturătorilor, străzile orașului și pe care oamenii le rostesc cel puțin o dată pe zi... Ei bine, mi-am zis, ce-ar fi să fac și eu la fel ? Să-mi scriu numele pe autobuze, pe tramvaie, pe trenuri, în ziare, să-l scriu cu litere de-o șchioapă pe autostrăzi, în suburbii, de-a lungul căii ferate, să-l zugrăvesc în mai multe culori noaptea, pe acoperișurile caselor, în așa fel încît, de la înălțime, un cartier să poată fi recunoscut numai datorită acestei inscripții, să mi-l văd aprinzîndu-se și stingîndu-se și, în sfârșit, pe la miezul nopții, să văd cum rămîne nemișcat și stingher pe strada pustie, ca și cum miile de picături de lumină ce-l alcătuiesc ar fi umplut un vas pînă la margini. Și am făcut-o. Peste tot dați acum de numele meu. Toți îl cunosc. Eu sînt Caba, vestitul Caba, cel ce a devenit un sunet împrăștiat prin tot orașul și

nimeni nu știe ce vrea să însemne, dacă e un medicament, o mașină sau o prăvălie. Eu sînt Caba ! Chestia mă costă. Dar cîți oameni se gîndesc la numele meu ! Cînd unul e istovit și se întoarce acasă, cu gîndurile răvășite din timpul zilei, numele meu iese la iveală ca o cimilitură din foile mototolite ale ziarului și fulgeră în memoria obosită. Și eu îl privesc seară de seară și văd ochii care se ațintesc asupra lui. Sînt satisfăcut. Sub egida numelui meu aș putea lansa acum o industrie, un produs. Oamenii îl așteaptă, simt că-l așteaptă. Am să văd.“

STRĂINI

Trebuia să urmez un curs de perfecționare în acel mare oraș străin, și mama mă recomandase unei doamne pe care o cunoscuse în timpul unui sejur al acesteia în Italia. Am fost bine primit ; doamna mă cercetă puțin cu privirea (mă cunoscuse tinerel, dar eu nu-mi aminteam de ea) și-mi propuse să stau în pensiune la ea. Era văduvă ; locuia împreună cu o guvernantă și cu bătrîna ei mamă. Ocupai odăița pe care mi-o hărăziseră, și cum pe atunci eram curios să le știu pe toate, mă pregătii să ies imediat. Doamna mă conduse pînă la ușă și-mi zise :

— Sper că veți profita de ocazie ca să vizitați fără înîrziere muzeele noastre.

— Aș vrea, mai degrabă, să văd orașul. Totdeauna, cînd mă aflu într-un oraș necunoscut, îmi place să mă pierd pe străzi și să le parcurg pe jos, fără să știu unde voi ajunge.

— Cum ? Nu vă interesează muzeele noastre ?

— Am destul timp să le văd.

Era pe la începutul toamnei, și anotimpul era mult mai avansat ca pe la noi. Soarele se rotea

deasupra orizontului ca și cum n-ar fi știut unde să coboare, seara era nespus de lungă. Probabil se vedea că eram străin, căci trecătorii abia de mă priveau, ridicînd puțin ochii, ca și cum dincolo de mine, devenit străveziu, ar fi zărit o țară stranie. În orașul ăsta găseai o varietate extraordinară de mărfuri și obiecte nespus de frumoase, așa cum se întîmplă în orașele cu care soarele e zgîrcit, de aceea și voi întîlniți în vitrine și peste tot culorile artificiale ale țărilor neînsorite, lucru care dă, desigur o oarecare notă de veselie. Mă întorsei acasă mulțumit și plin de gânduri binevoitoare pentru acest oraș străin. Știam deja că mă voi simți bine aici și-mi plăceau toate, pînă și stegulețul pe care măcelarii și-l atîrnau la intrare drept firmă, cu inscripția : „Astăzi avem sînge proaspăt“. La masă vorbii despre aceste lucruri cu gazda mea și-i povestii una din aventurile mele din timpul zilei : într-o tutungerie, unde bătrînul vînzător rînduise cîteva sute de țigări drept eșantioane, înșirate drept pe un plan înclinat din apropierea tejghelei, iată că eu, făcînd o mișcare distrată cu cotul, le răsturnai pe toate ; bătrînul se făcuse foc, iar cînd eu încercai să pun iarăși ordine în munca lui migăloasă, își ieșise din fire și mă dăduse afară din prăvălie.

— Asta se datorează mișcărilor impulsive și necontrolate ale italienilor, hotărî gazda mea.

Mi se păru că voia să-mi dea o lecție. Nu scosei o vorbă în tot timpul prînzului. Trebuia să învăț să mă mișc cu mai puțină impulsivitate, așa încît să nu mă lovesc de nimeni și să nu răstorn nimic. Eram plin de respect pentru urbea atîr

de meticulos ordonată. Printre altele, îmi făcea plăcere să mă gândesc că, abia ieșit din oraș, dădeai de pădure : orașul părea întemeiat de oameni veniți din pădure și care se apucaseră să reducă întreg universul la niște mărfuri plăcute la vedere și curioase. Veni iarna și mă pomenii matorul altor lucruri nemaipomenite pentru mine : cerșetori purtând un fel de uniformă și un semn distinctiv la braț, cîinii cerșetorilor în mantie și glugă ; vînzători de ziare strigînd moderat, bătînd din picioare pe zăpadă, dar bătucind-o numai într-un singur punct, fără să facă un pas în lături, și mulțimea care trecea și se scurgea ca un rîu. Totul era numai ordine și supunere. Cînd îi comunicai gazdei mele toate aceste descoperiri, ea observă că la noi, în Italia, vînzătorii de ziare strigă prea tare, aleargă în dreapta și-n stînga, îți urlă în urechi, într-un cuvînt fac o larmă infernală, de parcă s-ar întîmpla un dezastru. Eu luai apărarea vînzătorilor de ziare italieni, dar îmi dădui seama că discuția era cît se poate de stupidă și puerilă.

— E o chestiune de temperament, încercam eu să explic. La voi bolta cerului e joasă și se cere să te comporți ca într-o odaie cu tavanul scund.

Adesea nu scoteam un cuvînt cînd stăteam cu gazda la masă ; uneori însă ești atît de încîntat de cele văzute, încît simți nevoia să-ți împărtășești și altuia impresiile. Ea asculta curioasă începutul povestirilor mele, dar abia înnădeam cîteva fraze, că se și irita și se supăra. Pe scurt, îmi inspira un fel de respect amestecat cu teamă. Îmi petreceam zilele în odaia mea, stînd înfricoșat în picioare, asemenea copiilor pedepsiți, ascultînd

veșnic accentele de mînie din glasul gazdei mele, ce răsuna dincolo de ușă. Nu mă țineam de studii. Pînă și afară, pe stradă, mă urmărea aceeași spaimă. Totul începea să-mi pară caraghios, îndoielnic, grosolan, pînă și limba pe care-mi propusesem să mi-o însușesc cît se poate de bine ; o neglijai, mulțumindu-mă cu bruma ce știam, încît toți pufneau în rîs cînd mă auzeau vorbind. Gazda mea remarcă faptul și mă luă la rost :

— Dumneavoastră neglijați limba noastră. Acesta e un semn de insuficientă stimă, de lipsă de respect față de țara în care trăiți. E o chestiune de educație. Noi avem o limbă originală, unica limbă originală și pură din Europa, nealterată de invazii sau dominații străine.

Rînjii, căci pronunța grozav de caraghios cuvîntul „Europa“. Replica :

— Sper, doamnă, că nu vreți să faceți vreo aluzie la limba mea, la limba pe care o vorbesc eu, la limba italiană.

Doamna mea își plecă în jos capul și rosti :

— Puteți să credeți ce doriți.

— Doamnă, să știți că eu plec chiar astăzi și definitiv din casa asta. Nu suport să trăiesc într-o ambianță în care țara mea e jignită în fiecare zi.

Și mă ținui de cuvînt. Găsisem o cameră la o pensiune, zugrăvită toată în albastru, precum creioanele profesorilor, și mi se părea că sînt închis în acel albastru pentru cine știe ce greșală de neiertat. Totul mi se părea urîcios, plictisitor, apăsător. Și iată că, pe cînd eu mă omoram cu gîndurile astea negre, aud o bătaie în ușă. Era doamna de la care plecasem.

Intră cu capul plecat, cu mâinile împreunate și abia ajunse lângă mine, că izbucni în lacrimi. Încercai s-o potolesc, căci nu pot suporta lacrimile. Ea îmi aruncă brațele în jurul gâtului și trebui s-o îmbrățișez. Stătea nemișcată, cu ochii întredeschiși, de parcă ar fi așteptat ceva. Îi sărutai ușor fruntea antipatică. Deschise ochii și-mi zîmbi. Zîmbea cu gura ei rea și aspră, arătându-și dinții ascuțiți, de rozătoare. Iată ce gânduri îmi treceau prin cap, în vreme ce-o țineam în brațe. O așezai pe divan și începurăm să discutăm în liniște. Îmi cercetă odaia, zise că era mohorâtă și c-ar fi mai bine să mă întorc la ea. Refuzai. Începu să-mi facă ordine în odăiță, în vreme ce eu îi spuneam că aici aș fi putut să mă reconcilies cu orașul, care la început îmi plăcuse atît de mult, dar pe care acum mai că-l uram.

— Țara mea, îi predica eu, va ajunge puternică foarte și bogată, și atunci oamenii vor învăța s-o respecte și, ca de obicei, îi vor adopta pînă și cusururile. Acum pricep și eu de ce suferă italienii cînd se duc în străinătate; suferințe pricinuite de nimic în aparență, înțepături de ac, dar care-i otrăvesc pe niște oameni de inimă. În străinătate toți cred că-s educați, pentru că îi tot dau înaintea cu „prego” și „scusate”, dar te lovesc cu coatele și te calcă pe picioare. Neștiind să se miște, sînt greoi și caraghioși; și nu știu vorbi cumpătat; și sînt veseli și drăguți numai după ce beau; chelcheliți — devin galanți.

Ea se întoarse spre mine în timp ce aranja niște flori într-un pahar și-mi rînji cu dinții ei ascuțiți:

— Da, dar pe la voi oamenii scuipă pe jos.

Văzui negru înaintea ochilor și replicai urlînd :

— O să vă învățăm noi să ne respectați !

Și urmară obrăznicii după obrăznicii. Degeaba însă, căci în seara următoare o regăsii pe vechea mea gazdă în odăița mea. Știți ce înseamnă singurătatea, nostalgia, depărtarea. În serile lungi, cînd iarna e neclintită, eternă, întunecată, simți nevoia să ai pe cineva lîngă tine. O mîna strîngîndu-ți-o pe a ta în tăcere domolește neînduplecarea iernii, iar bombănelile și rîsetele șoptite în întuneric sînt accente materne pe care omul le caută toată viața. Apoi însă, pe cînd ne luam la aceeași masă cafeaua cu lapte, vorbele schimbate deveneau din nou rare și pline de suspiciune. La un moment dat ea izbucni în rîs. Ce-o apucase ?

— Voi, zise ea, întingeți pîinea în cafeaua cu lapte.

Și adevărul este că avea dreptate.

— La noi, adăugă ea, lucrul acesta e categoric neindicat. E un obicei italianesc, știu eu.

Mă uitai la ea. Vorbind, își subția buzele de parcă ar fi tăiat ceva cu o lamă ascuțită, iar printre ele ieșeau la iveală dinții mărunți, stricați și răutăcioși pe care-i cunoșteam. Și mai și ciocănea cu nodurile degetelor în masă cît se poate de sîcîtor. Deodată făcui o descoperire. Tremurînd tot și aproape bîlbîindu-mă, așa de tare mă temeam că n-am să izbutesc să spun dintr-o răsufare ceea ce doream, remarcai, cu o voce pe care mi-o simțeam plină de asprime și ură :

— Iar voi, în schimb, beți cu gura plină de pîine ; iar chestia asta în Italia se cheamă tal-meș-balmeș.

— Și ce-i rău în asta ? Am dreptul s-o fac.

— Și de ce voi aveți dreptul să faceți așa, pe când eu...

— Pentru că așa e! Nu-i nici o regulă care să-mi interzică...

Și, vorbind așa, se apleca peste ceașcă și bea din ea abia înclinînd-o pe farfurioară.

— Și în timp ce beți, adăugai eu, vă încovoiați deasupra mesei, bălăbănindu-vă, uite, ca mîna mea.

Făcîndu-i observația asta îmi îndoiam și-mi îndreptam degetele. Ea îmi înhăță mîna, ca să-mi întrerupă acest gest; mă împotrivii; mă mușcă de încheietură. Rîsei și strigai triumfător:

— Voi ați învățat să stați la masă abia acum un secol. Înainte de asta încă mai mîncăți cu mîinile.

Mă denunță la poliție, susținînd că o lovise. Îmi făcui rapid bagajele. Oricine a locuit o vreme în străinătate poate povesti fapte de acest gen. Așa iau naștere amicitiiile și inamicitiiile între diverse popoare, se crează legende, se alimentează și se coc resentimente care apoi izbucnesc, Dumnezeu știe cum. Și între timp se scriu teorii formidabile despre civilizație, despre Europa, despre misiunea ei civilizatoare, etcaetera.

FURTUNA

Acest domn nu scrisese și nu se mai destăinuise nimănui. Îmbătrânise liniștit și curățel ; își ridicase o căsuță la periferia orașului, după ce agonisise cît îi trebuia ca să-și trăiască onorabil bătrînețile. Cînd ajunse între cei patru pereți ai săi, își puse în ordine hîrțiile și corespondența adunată în decursul atîtor ani. Scotocind peste tot, dădu peste cîteva hîrtiuțe mototolite de a căror existență uitase și care erau scrise de mîna lui. Și fiindcă avea experiența vieții, le rupse imediat după ce le citi : era vorba despre lucruri ce nu se cade a fi destănuite nimănui și pe care nimeni nu le destănuie vreodată : clipele lui de slăbiciune omească. Dar iată ce citi sub data de 30 martie 19...

„E o dimineată urîță. Cerul e murdar ; pămîntul — infim și strîmt. Să fug, dar încotro ? Îți vin în minte toate locurile unde ai putea fugi, pe care le cunoști și care ți-au fost altădată dragi. Dar închipuirea ți le readuce în față în lumina asta falsă și palidă care banalizează orice lucru : arborii se profilează în aerul acesta lipsit de mișcare, munții ostili, marea istovită și mohorîță. Și toți oamenii,

vocea lor și istovul lor, cărunți și veștezi. Treci în fugă de la o amintire la alta, de la un aspect la altul al pământului cunoscut. Adevărul este că ar trebui creat ceva nou. Acestea sînt momente primejdioase pentru oameni, căci se joacă cu destinul. O întîlnire, o vorbă rostită la întîmplare, pot însemna o cotitură totală în viață ; și atunci e bine să stai acasă, între cei patru pereți ai propriei tale odăi, ca și cum ai fi bolnav.

Adevărul este că noi chiar sîntem ceea ce vrem să părem ; numai noi știm cine sîntem, dar nu vrem niciodată să recunoaștem adevărul întreg. Adesea noi înșine credem că sîntem așa cum le apărem altora. Și totuși, am fi destul de surprinși dacă ne-am cunoaște într-adevăr așa cum ne văd alții. Dacă stai și te gîndești, îți dai seama că n-avem nici măcar o imagine exactă a înfățișării noastre fizice, nu știi nici măcar cum sînt în realitate gesturile noastre obișnuite, mimica, nu ne cunoaștem expresia surîsului, nu știm cum arătăm cînd privim sau cînd ne mișcăm buzele ca să vorbim. Și, totuși, acestea sînt lucrurile importante, cele ce ne redau imaginea și ne imprimă un sens."

Adesea am vrea să evadăm din schema aceasta pe care noi am creat-o și în mijlocul căreia trăim și să eliberăm din ea un personaj pe care atîția ani l-am ascuns în canoanele ei. Și lucrul acesta se întîmplă cînd sîntem nemulțumiți de noi și cînd am vrea să ne răsturnăm situația așa cum răstorni un pachet de cărți pe măsută, ceea ce este imposibil pentru un om cu capul pe umeri. Unii o fac și pe asta. Uneori, auzi zicîndu-se : «Auzi, Cutare, om la locul lui, ăla, știi, care părea așa de ordonat și fără cusur, a escrocat pe cineva

cu o sută de mii de lire». Sau : «A fugit cu o fată cu douăzeci de ani mai tînăra decît el». Un astfel de individ devine alt om, cel ce a fost ieri abia de mai este o amintire, și toată viața lui anterioară n-a fost decît o minciună în care s-a menținut pentru a ajunge aici, la escrocherie, la fugă. Am vorbit despre escrocherie și despre fugă. Dar poți deveni alt om fără să ajungi pînă acolo, ci numai schimbîndu-ți meseria ; căci atunci ți se schimbă și prietenii, și obiceiurile. Ajungi cu adevărat deosebit față de omul care erai pînă mai ieri. Ba, mai mult, pînă și trupul ți se schimbă. Se zice că din șapte în șapte ani toată structura noastră celulară se schimbă, că nu mai rămîne nici o celulă din cele vechi. Astfel, oamenii își schimbă pe nesimțite viața lor morală ; nu s-au gîndit dinainte la asta, n-a fost un plan premeditat : e o născocire nouă, de moment, nevoia imperioasă de a-ți recrea o nouă viață, de a juca un alt rol.

Tocmai la asta trebuie să rezisti : la ideea de a reîncepe altfel viața. Îți ajunge extrem de puțin ca să izbutești ; uneori e deajuns un gest, un fapt. Toată truda unui om se reduce la atît : adaptarea la mediul lui strîmt, de închisoare, și acceptarea rolului ce i s-a hărăzit să-l joace. Și atunci toți sînt liniștiți în privința lui, știu de unde și cum să-l ia. Știu că e necioplit sau amabil, ticălos sau serafic. Și asta face parte din personalitatea unui individ, și nici asta nu se poate schimba. Pentru oricine noi sîntem gesturi, fapte, acțiuni pe care niciodată nu ți se îngăduie să le duci la bun sfîrșit, cum se întîmplă cu un actor sau cu un perso-

naaj. Nici măcar în clipele noastre de mare luciditate habar n-avem cât de mult sînt legate acțiunile noastre de ideea pe care alții și-o fac despre noi. Și așa se întîmplă că, scotocind printre documentele unei vieți trecute, aflî că un individ a fost cu totul altul decît îți imaginezi ; că în timp ce ținuta și reputația lui erau de om bun și cumsecade, mocneau în el instincte sălbatice și clocea gînduri niciodată exprimate ; sau despre un altul, cunoscut ca fiind un suflet generos și o inimă deschisă, să se descopere că-și disprețuia aproapele ; iar altul, om aspru și dificil, avea o rezervă, niciodată cheltuită, de dragoste.

Eu, de pildă, am o faimă de om echilibrat și răbdător. Poate că și sînt ; numai că eu n-am izbutit încă să-mi însușesc opinia pe care și-o formează alții despre mine. Uneori, în dimineața asta, tulburi și lipsite de viață, mă doare pe neașteptate orice jignire, pînă și cea mai aluzivă sau copilărească. E ridicol, bineînțeles, să spun că mă dor jignirile în timp ce mă rad în fața oglinzii, în timp ce-mi trec lama peste acest chip care a văzut atîtea, pe care este încrustată toată viața mea și ale cărui cute și riduri alcătuiesc semne pe care eu știu să le descifrez cât se poate de bine. Ajunge să-mi compun schima de om răbdător și să fac efortul de a mă stăpîni că, iată, se sapă încă și mai adînc semnul acela de lîngă ureche, cuta aceea imperceptibilă. Trăim un moment de adîncă destăinuire cînd ne aflăm dinaintea oglinzii, față în față cu imaginea noastră, cu documentul trecutului nostru, pe care ni l-am alcătuit din pasiunile noastre. Duiosia chipului omenesc — momentul patetic al acestei corelații

matinale. N-am mai fost niciodată în stare să mă uit cu indiferență la un seamăn al meu când se află în fața oglinzii : face niște gesturi de parcă și-ar lecui o durere, atingînd lucrul acela imaterial și totuși viu care este trecutul său. Și căutătura aceea interogativă, de parcă ar spune : «Tu ești ? Ce vrei, cine ești ? Și ce te așteaptă ?» Să-i iubim pe toți, să-i înțelegem, să le acordăm încredere. Dar de ce, în loc să procedăm așa, sîntem ca niște copii prost-crescuți și răi ? Ar fi de ajuns un cuvînt. Dar cuvîntul acesta nimeni nu-l rostește.

Și iată cum m-am regăsit într-o împrejurare ciudată. Eram gata îmbrăcat de ieșire și mă așezasem pentru o clipă în fața măsuței mele. Zăream în față peretele gol, obișnuit, compact, cenușiu, căruia-i cunosc pînă și cele mai slab nuanțate umbre, recunosc pînă și semnele fiecărei treceri a mistriei pe tencuială, această urmă a mîinii unui om, care va rămîne întipărită aici așteptînd cît va sta în picioare zidul. Îmi place să stau și să privesc aspectul camerei în care locuiesc, ca și cum aș fi străin, ca să-l gust mai mult. De la fiecare din acele obiecte, din ordinea și dezordinea aia, adie spre mine ca un cor delicat și nedeslușit al unor creaturi credincioase și supuse. Pînă și ele se opresc și mă fixează, căci pentru ele eu sînt important. Sînt un personaj al acestui minuscule univers pe care eu însumi l-am alcătuit într-o ordine ce pare definitivă, cu toate că nu are decît durata scurtă a unei vieți. Atmosfera din jurul meu e toată încredere, răbdare, intimitate ; căci eu sînt înțelept, înțelept, înțelept. Chiar și ai mei, care încă dorm, tot așa cred.

Toți cred la fel. Și ar fi de ajuns atît de puțin !...

Uite : ar ajunge să... Pe peretele din față, pe peretele acela atît de compact și de curat, se scurge acum o pată de cerneală. Mă uit la ea cum se împrăștie și se scurge în jos, luînd în-fățișarea unui copac în pădure, a unei caracatițe, a unui animal fabulos. Și eu am făcut asta ! A fost de ajuns un gest, să iau călimara de pe masă și s-o fac țandări de perete și, iată, am creat o nouă realitate. Acum, sînt un alt om. Brusc, toată odaia apare urîtită : obiectele, cărțile, bibelourile, scaunele parcă se strîng unele într-altele ca niște copii înspăimîntați de brutalitatea unui tată inuman, așa cum se vede uneori la cinematograf. Peste puțin va intra servitoarea cu pasul ei matinal de strajă pornită să asiste la obișnuita trezire la viață a tuturor ; și mă va găsi în fața mesei, într-o atitudine cît se poate de liniștită. Se va uita la mine, se va uita la perete, dar eu voi face pe indiferentul. Va zice, poate : «Vai, ce s-a întîmplat ?» Sau : «Săracu' domnu' !» Sau poate că nu va scoate un cuvînt. Va ieși după ce va pune pe masă tava cu cafeaua, făcînd și ea pe indiferenta, dar cu picioarele tăindu-i-se de o frică grozavă și dorind să iasă cît mai repede de acolo. Îmi închipui, de parcă aș și auzi-o cu adevărat, larma stîrnită în casă după ce îi va da de veste soției care încă nici nu s-a sculat din pat : lărmuială de oameni ce se apropie bănuitori. Astăzi copiii se vor duce la școală fără ca să mai treacă să-mi dea bună dimineța ; li se va spune că sînt foarte ocupat. Mă simt liniștit, chiar vesel, chiar cumsecade. Pe nevastă-mea am s-o întîmpin zîmbind, de cum va intra ; dar

zîmbetul acesta îmi va agrava situația ; să zîmbești, într-o astfel de împrejurare, e ca și cum ai da un semn de nebunie. Ar fi oare mai indicat să mă arăt nervos ? Abia atunci ea mă va întreba : «Ți-e rău ? Ești obosit. Trebuie să urmezi un tratament, ca să te refaci.» Dar dacă zîmbesc, dacă vreau să glumesc, e de rău ; aş agrava misterul acestui act inexplicabil al meu.

«Îmi dau perfect de bine seama că am făcut ceva ireparabil : oricîți ani vor trece, faptul acesta va rămîne un punct întunecat în viața mea și va țese în jurul meu atmosfera de bănuială de care e veșnic însoțită soarta unui animal domestic ce a manifestat o dată porniri de sălbăticiune. Nimeni n-o să-mi mai ceară socoteală dacă mă voi purta normal ; dar ieșirea asta va fi subînțeleasă în toate circumstanțele vieții mele ; o vor cunoaște toți colocatarii și toți băcanii din apropiere ; servitoarele o vor amesteca în bîrfele lor. Incalculabile sînt urmările unui asemenea gest. Chiar dacă ani de-a rîndul aş adopta o comportare umilă și plină de cumințenie, tocmai în cumințenia asta ai mei ar descoperi semne ale acelei slăbiciuni iar vecinii dovezi de nebunie. Cine ar mai putea să aibă încredere într-o ființă care, într-o bună dimineată, fără motiv, a făcut țandări, izbind-o de peretele camerei lui, o călimară plină cu cerneală ? Sînt oameni care pentru te miri ce rup scaune și hîrbuiesc serviciu întregi de porțelan. Da, dar ăștia au făcut totdeauna așa ; nici nu-i de mirare ; nu e ceva nou. Dar un domn care părea să fie atît de serios !»

N-a fost decît o clipă de ameteală. Călimara e la locul ei. Peretele neted, compact, curat, cu

semnele trecerii mistriei peste tencuială, e fără cusur. Tot ce-am povestit s-a întâmplat numai în mintea mea. Și mă și pomenisem pe marginea unei prăpăstii. Servitoarea îmi aduce cafeaua : e calmă, vede că toate lucrurile sînt în ordine, că chipul meu are expresia matinală obișnuită. Nici măcar nu se uită la peretele din față. Nici nu-i trece prin cap că mă bîntuiseră asemenea gînduri. Lumea e frumoasă. Totul e în ordine. Pîna și eu sînt în regulă. Iar cît despre unele gînduri aparte, e mai bine să nu le destăinui nimănui, să le porți veșnic ferecate în tine. Acesta este eroismul cotidian al oamenilor.

SPERANȚA

În unele zile de iarnă, ceața învăluia vâlceaua și satul se tupila în spatele acelui zid alb. Toate apăreau în dimensiuni mai reduse sub lumina difuză ce filtra și micșora oamenii, casele, ulița satului, văduvind orice lucru de umbra lui. Atunci satul era într-adevăr singuratic și trist, strâns în sine și nedeslușit, ca o turmă. Se auzeau oamenii trăind, vorbind, suspinând ; și se mai auzea zumzetul singurei mașini, al mașinii de cusut a croitoresei, și loviturile de ciocan ale pantofarului. Femeile stăteau îndărătul geamurilor mate și cenușii ale ferestrelor înalte, împletind ciorapi ; iar lângă ferestruicile scunde, stînd pe pămînt, altele mai treceau încă prin ciur recolta de grîne din vara trecută ; dar asta era o lărmuială cu totul deosebită de lărmuiala verii, ca o discuție plină de întrebări în singurătatea cocioabelor întunecate.

Dar chiar și așa, prin vălurile dense de ceață, se simțea dacă cerul se înseninează sau dacă zidul de negură se surpă undeva : și atunci izbucnea brusc zvon de glasuri, se auzea nota ascuțită a unui țipăt, clinchetul unei monede, un cotcodăcit,

o chemare în fața unei porți. Și toți, ca strigați de o singură voce, se îmbulzeau la geamuri : sub razele neașteptate ale soarelui se ilumina în depărtare o cocioabă ce nu fusese văzută mai înainte, boii suind povârnișul muntelui, o figură profilată în zare, precis conturată, ca o amintire. Se deslușea din depărtare cîte o frază întreagă, încărcată de inexprimabilă fericire. Iar peste cîteva clipe totul se reîngropa în ceață, glasurile și lărmuiala redeveneau înfundate și răgușite, contururile lucrurilor difuze, și fiecare se adîncea în gânduri despre lucruri îndepărtate și imposibile.

Iată cum sînt unele zile de iarnă. Și nu vine nimeni, nimeni ! Oamenii stau zăvorîți în case și așteaptă în dosul ferestrelor. Memoria lor păstrează fiecîce sunet, fiecîce glas, fiecîce pas intrat în obișnuință, ca pe o melodie. Și e într-adevăr ciudat că oamenii așteaptă sosirea cuiva, sau ceva nou : se știe că pînă în primăvară nu mai vin nici negustori și nici străini în vizită la somitățile locale. Nu mai răzbat nici măcar vești din satele vecine întrucît, în afară de multe altele, drumul e impracticabil pe timp de iarnă, desfundat de torenți și, pe anumite porțiuni, plin de un glod în care te afunzi pînă la genunchi. Pentru cei ce trăiesc izolați este interesant să știe unde se află și ce fac unii oameni văzuți o singură dată sau cunoscuți numai după nume ; oameni stingheri, devenind, tocmai din pricină că sînt stingheri, personaje despre ale căror fapte, gesturi și purtări se povestesc multe ; personaje despre care fiecare și-a făcut o impresie mai completă decît dacă le-ar fi cunoscut dar care, cînd ajungi să le vezi, sînt altfel de cum ți le-ai imaginat.

Personajul cel mai popular din ținutul acesta este principesa Lia. Nimeni n-a văzut-o vreodată, dar toți îi cunosc titlul. Toți știu că, uneori, trece în automobilul ei jumătate verde, jumătate galben, luînd-o pe șoseaua care se află la treizeci sau cincizeci de kilometri mai încolo, din cînd în cînd se oprește să stea de vorbă cu cîte cineva, se interesează de el și de nevoile lui, lăsîndu-l să vorbească și să spună tot ce are pe inimă. În satul acesta fiecare vorbește despre sine și despre ce-l doare ; iar cînd n-au pe nimeni să-i asculte, oamenii vorbesc îndesine. Și se mai spune că principesa ar mai avea o moșie, situată nu departe de toate satele în care se vorbește despre ea, un pămînt întins și atotfîmblșugat unde, cînd începe culesul măslinelor, ea se amestecă printre lucrătorii ei, stînd alături de teasc, bea și cîntă laolaltă cu ei, dansează cu argații și cu țărani. Culesul măslinelor ține vreme de trei luni, atît de mare e averea principesei. Așa se zvonește. Dar se știe cum iau naștere unele povești printre oamenii simpli, care nici măcar nu știu dacă principesa e tînră sau bătrînă, urîță sau frumoasă, și nici nu-și pun asemenea întrebări. Cei ce afirmă că au cunoscut-o, o descriu în chipuri felurite și total contradictorii. Cît despre reședința ei, nu are una stabilă, ci trăiește cînd într-un oraș, cînd într-altul, după cum o mîină capriciile ei. Există locuri despre care nu se auzise niciodată nimic înainte ca lumea să înceapă a vorbi despre ea și care, de cînd se știe că ea le vizitează, au căpătat o neașteptată importanță. Fiecare își închipuie aceste locuri potrivit fanteziei lui, precum și sunetele numelor lor ori semnificația apărută une-

ori în silabele ce alcătuiesc aceste denumiri : un schit, un munte răsunînd de tălăngile caprelor, o Madonă într-un sanctuar de aur, pe o pajiște înverzită. Oamenii de aici nu au o fantezie prea bogată ; fantezia lor e mai degrabă imobilă, sucindu-se mereu în jurul unui cuvînt nou spre a-i dibui un sens, așa cum se merge pe dibuite de-a lungul unui perete necunoscut, în căutarea cadrului unei uși. Iată încotro zboară gîndurile oamenilor din acest sat, iarna, cînd ceața împiedică ochii să vadă valea dinspre care șerpuiește șoseaua.

Copiii însă, trebuie s-o spunem, au o fantezie mai slobodă, și uneori, pe neașteptate, dau drumul la niște cuvinte parcă dictate de un duh. Mai ales în unele seri, cînd iarna îi închide în casă și cînd nu se aude decît murmurul ca de rugăciune al andrelor mamei care împletește ciorapi. Copiilor li se acordă mare importanță în acest sat — și pe bună dreptate : ce altceva s-ar putea face într-un sat, dacă nu s-ar naște și n-ar trebui hrăniți copiii ? Cînd copiii vorbesc așa, pe neașteptate, femeile se sperie, de parcă aceștia ar vedea lucruri tănuite. Cei mari, care nu pricep decît faptele obișnuite, de toate zilele, sînt atenți la asemenea cuvinte ; ei știu bine că sînt mărginiți și lipsiți de fantezie.

Și tocmai un copil dădu de veste, într-o seară, pe cînd sta împreună cu maică-sa pe întuneric, căci încă nu se aprinsese lampa, cum și în ce fel principesa trebuia să vină tocmai în satul ăsta, în care nu mai fusese niciodată și unde era așteptată de atîta amar de vreme. „Știu că vine principesa“ rostise copilul. Așa se răspîndi zvonul

despre venirea ei. În genere, cotcodăcitul găinii imitînd cîntecul cocoşului, înălţarea cailor în două picioare, fumegarea feştilor de la lampă, aiurelile subite ale copiilor, vestesc lucruri ciudate. Şi orice aşteptare a ceva nou e însoţită de teamă, de parcă ar fi de rău ; pînă şi sosirea străinilor, a negustorilor şarlatani, a ȝiganilor hoţi etc. „Ce să caute principesa aici ? În satul nostru n-află chiar nimic.“ Copilul care-i vestise sosirea avea fierbinţeli, cum s-a aflat mai tîrziu. Cît despre sosit, sosi totuşi cineva, într-o maşină de tip vechi, cu roţile foarte înalte. Înăuntru stătea o doamnă, însoţită de doi bărbaţi mai tineri ca ea, şi era îmbrăcată bizar, după ultima modă, cu chipul alb-trandafiriu datorită unui machiaj ce-i ştergea orice urmă a vîrstei. Roţile maşinii erau pline de noroi.

„Toţi mă cunosc“, le zicea doamna din maşină celor doi domni ce o însoţeau. „Şi, anume ca să mă recunoască mai uşor, am vrut să vin cu maşina asta, de care se foloseau străbunii mei de prin părţile locului. Oamenii îmi sărută mîna şi-mi cer favoruri ; îmi încredinţează petiţii şi jalbe către toţi potenţarii. Aşteaptă să trec şi-mi înmînează nişte hîrtii îngălbenite, ţinute la păstrare ani şi ani, cum zic ei, pentru cînd va veni principesa. Sînt unii care toată viaţa nici nu s-au gîndit la altceva, şi-au uitat durerile şi greutăţile şi îşi aduc aminte numai de hîrtia asta îngălbenită pe care durerile şi greutăţile lor sînt însemnate cu scrisul frumos al copistului local. Sînt neînţelegeri vechi, vechi demersuri şi cereri. Tot aşa bolnavii de maladii cronice aşteaptă un doctor de departe, care trece pe aici o dată la

doi ani, ca să-i destăinuie răul de care suferă. Uneori doctorul nu mai vine, și atunci ei așteaptă pînă la anul viitor.“

Ajunși în piațetă, principesa și însoțitorii ei coborîră. Casele ce se vedeau în jur erau scunde, aproape mai mici decît oamenii. În dosul ferestrelor se ridicau chipuri pe care era săpată o îndelungă experiență, ale unor oameni care renunțaseră să mai aștepte imposibilul. Cei doi însoțitori schimbau între ei ocheadе pline de subînțelesuri, vrînd parcă să-și spună că nu se vedea nimeni dînd fuga sau cerînd ceva. Pe toate drumurile pe care le parcurseseră, în toate satele prin care trecuseră, primirea fusese aceeași. Principesa nu făcea alta decît să zică :

— Turnul acela se cheamă Turnul Principesei, strada asta e Strada Principesei. Cîmpurile alea sînt ale mele, pădurile alea sînt ale mele. Mulți o iau la drum pe jos ca să mă caute. Toți se gîndesc la mine și toți mă așteaptă. Dacă vreți să vedeți meleagurile astea, eu sînt cea mai bună călăuză.

Peste tot însă lucrurile se desfășurau la fel ; dădeau fuga numai copiii, cu chipurile lor de adulți, ei care erau imaginea vie a tuturor locuitorilor satului , așa cum mieii sînt, față de turmă, imaginea acesteia ; se putea desluși în ei cum au fost și cum vor fi oamenii de prin partea locului, fiecare din ei, din tată-n fiu, avînd aceeași înfățișare.

— Copii, cine sînt eu ? Mă recunoașteți ? Începu Principesa.

Și copiii se părea că nu pricepeau. Își făceau cu ochiul și-și dădeau cu coatele.

— Copii, ați auzit vreodată vorbindu-se despre principesă ?

Toți răspundeau că da și priveau departe, spre densul zid de ceață.

— Și unde e principesa ? întrebă ea.

— În palatul ei, răspunse unul din băieții mai mari.

Principesa rîse :

— Nu e în palatul ei, e aici, în piațeta asta. De ce nu vin tații și mamele voastre ?

— Au treabă. Sînt bătrîni și serioși, răspunse băiatul mai mare.

Ea începu să scotocească în poșeta ei enormă după niște bănuți, ca să-i împartă tuturor.

— De ce ne dă bani ? se întrebau copiii.

— Poate ca să ne cumpărăm pîine.

— Poate pentru jucării.

— E o străină, de-aia ne dă bani !

Cei mai răsăriți strîngeau bănuțul în pumn, de parcă ar fi trebuit să-l dea înapoi. Mititeii se aruncau asupra unui bănuț căzut pe jos, disputîndu-și-l cu lovituri de picioare și de pumni. Piciorușele goale, cu degetele lungi, nedeformate de încălțăminte, înțepau cu unghiile mînuțele cu degete scurte. Se luptau grămadă unii peste alții, ca și cum s-ar fi îmbrățișat, alcătuiind un singur trup. Principesa îi întrebă pe cei mai răsăriți :

— Cine v-a dat banii aceștia ?

— Dumnezeuastră ! răspundeau ei.

— Și cine sînt eu ? continuă ea.

— Nu știm, răspunseră copiii.

Mașina își continuă drumul, cu tot echipajul ei. Cei trei stăteau tăcuți, gîndindu-se mereu la că-

lătoria aceea stranie. Iar principesa repeta, neobosită :

— Ați văzut ? Toți mă așteaptă, peste tot. Numai că mă așteaptă ca și cum ar fi siguri că nu mă vor mai revedea niciodată.

Și călătorii, toți trei, izbucniră în râs, povestindu-și impresiile zilei. Iar între timp, din sat în sat se răspîndea zvonul că principesa trecuse prin satul vecin și toți se plîngeau :

— Vai, Providența a uitat de noi ! Știți cum arată principesa ? Are părul alb și o coroniță de aur pe coc. Toți puteau să-i sărute mîna, iar ea asculta păsurile tuturor, în vreme ce un secretar însemna toate cele într-un cărțoi.

Satul închis între ziduri de ceață aștepta sfîrșitul iernii, aștepta să vină principesa, însoțită de secretarul cu registrul în care se însemnau păsurile.

SĂRBĂTOARE CITADINĂ

Ea își pregătea cu o grijă cu totul deosebită ceaiul ; nu-i plăcea să coboare în salonul hotelului ; aranja totul pe unul din cuferele de voiaj, peste care întinsese o față de masă ; avea o spirțieră cu combustibil solid, care ardea cu un miros puțin cam acru. Așeza una lângă alta cele două cești ale ei, cești vechi berlineze, una altfel decît cealaltă, avînd un ușor gust de porțelan vechi, ce se amesteca vag cu mirosul de pudră al mîinilor ei. Ceremonia ceaiului era pentru ea ceva solemn. Era foarte sociabilă. Și cît se poate de serioasă. Avea expresia concentrată, și cînd îi vorbeai aveai impresia că stă și cugetă adînc la fiecare cuvînt pe care-l asculta. Acesta a fost ritmul vieții ei pe vremea cînd ducea o viață neliniștită, cînd se gîndea la bărbați și fugea de ei cuprinsă de panică. De aceea călătorea : era prezentă la obișnuitele aglomerări anuale ale vieții de astăzi : Veneția, Florența, taberele de iarnă, marea în iunie. În iarna asta trăsesese la un hotel de munte singuratic printre troienele de zăpadă, incandescent în opacitatea nopții din pricina becurilor aprinse. Trăia în mijlocul acelei mulțimi

de străini, de femei, de îndrăgostiți, cum mai stătuse și aiurea, bucurându-se de plăcerea de a se afla în mijlocul pasiunilor ale căror oricât de mărunte schimbări le intuia. Poate că asta îi ajungea ca să poată trăi, acestea erau refugiile ei, jocurile imaginației ei : viața din jur plină de chemări, de întrevederi, de fugi și de întâlniri ; oameni ce se rătăceau seara, când se întorceau pe schiuri, senzația acelui pelerinaj în pustiu înzăpezit, senzația jocului și a primejdiei, iar în jur o natură parcă toată din marmură, ca o arhitectură rațională. Îi plăcea să-i simtă pe oameni trăind în jurul ei. Astăzi, multe femei nici nu vor altceva decât să se așeze la masă printre oameni, să stea la fereastră și să privească zăpada, să-și afle un loc al lor într-o sală unde fiecare intră cu pasiunea lui aparte ; adesea nu există altceva : e celebrarea unui rit care nu mai e decât o amintire, a unui act săvârșit de generații întregi, bărbatul și femeia întâlnindu-se, privind împreună lumea la o fereastră și fugind împreună la bal, pe zăpadă sau pe mare. E aproape plăcerea unui spectacol, un ecou al unor timpuri pierdute și al unor fericiri în care s-a crezut, așa cum face moda cu dantelele, penele și panglicile din alte vremi, care înseamnă mereu o proaspătă reevocare a unor vechi taine ale vieții.

Ea își aranja deci ceștile, și aștepta. Când tânărul pe care-l aștepta intră, încercă senzația pe care o încercau toți prietenii ei : în jurul ei toate căpătau o atmosferă de ritual sau comemorativă. Prietenii o secundau ca în cadrul unui divertisment infantil : să stea sub un acoperiș care strânge sub el atîția oameni feluriți, să facă aceleași gesturi la aceeași oră, să fie cu toții martori printre

atîția mantori, să audă cum se întrețes secretele oamenilor, iată care era plăcerea acestei femei. Prietenia ei era o prietenie aproape a zilei, încorporînd în ea sentimentul unei dragoste pierdute. Alături de ea încercoui sentimentul evadării. Dar ajungea să se istovească repede, ca o plantă ce nu izbutește să prindă rădăcini zdrene ; la un moment dat o trăda strîngerea ei de mînă, slabă și rece. Făcea parte din acea familie a femeilor singure care dau înconjurul lumii, mereu fugind de ele însele, pline de iluzii și de spaimă, veșnic în așteptarea unor mari revelații. Dar pe tînărul ce intra acum în odaia ei din cabana aceea de munte ea îl iubea, sau ar fi vrut să-l iubească. De aceea, după ce-și tăiasă prăjitura obișnuită, totdeauna de aceeași formă și calitate, se așezase la fereastră să contemple nemărginirea înzăpezită, arborii desfrunziți ce arătau ca niște insecte negre pe albul acela imaculat, mica pădurice de brazi, argintată și aproape oglindită de zăpadă, și pe cei ce se întorceau pe schi, pelerini pierduți în amurg ; cuvintele lor, răzbătînd de departe, aproape că loveau geamurile.

Și ea făcu un gest neobișnuit vreodată de față cu prietenii ei ; se privise în oglindă, zîmbindu-și, zîmbindu-și din adîncul oglinzii, încît părea că zîmbește dintr-un tablou ; își adusese un costum și, ca să-l îmbrace, se ascunsese după ușa dulapului deschis ; și apărui în oglindă alta, mai apropiată, mai adevărată ; ochii și dinții îi străluceau, acum părea că ocupă cu prezența ei întreaga încăpăre, așa cum ocupa toată suprafața oglinzii.

În seara aceea urma să aibă loc un bal mascat în salonul cabanei. I se întîmpla ca în asemenea

cazuri să se aștepte la ceva nou. Costumul ce-l încercase era unul de prin 1830, pe care-l combinase în acele zile cu corsajul ei de catifea neagră, cu fusta cloș de un roz delicat și cu pălăria de culoare închisă, împodobită cu pene de struț; sub costumația aceea grația ei apărea întrucîtva estompată și miraculos conservată în timp. Părea că de amar de vreme așteaptă, imobilă, ca o figură dintr-un tablou. Dar și musafirul ei trebuia să se travestească. În sfîrșit, cu o mantie largă de catifea ce-o avea ea și cu o pălărie cu boruri enorme, iată-l și pe el preschimbât în cavalier spaniol. Începuseră să-și facă plecăciuni. Nu izbuteau să-și spună nimic serios. Dar în timpul dansului ea simțea că-l iubește, de parcă ar fi ocrotit-o umbra sombrero-ului său și mustățile-i ascuțite, desenate cu un dop de plută pîrlit la flacără. Tot ce-și spuneau devenea straniu, ca și cum ar fi fost vorba de alte persoane și, involuntar, adoptau un limbaj convențional, încărcat de expresii amabile și distante.

Costumele participanților stîrneau de la bun început un fel de frig, ca și cum, o dată cu trecutul, ar fi reînviat și răceala lucrurilor moarte. Englezii erau ca în uniformă, își purtau propriul lor costum, costumul pe care fiecare englez îl ia cu el în călătorie, ținîndu-l în valiză, ca pe o amintire din copilărie, ca pe un veșmînt al unei vieți tănuite. Odalisce, indience, femei în stilul tablourilor lui Botticelli, alcătuiau marea majoritate. O doamnă în crinolină te făcea să te întrebi unde încăpea în valiză un asemenea costum. Bărbații erau faraoni, indieni, și apărea printre ei obișnuitul călău de pe vremea Reginei Elisabeta, cu

o bucată de pîslă neagră, modelată pe obraz în chip de mască. Legănarea lor răcoroasă, în aerul ce se încălzise, dădu curînd impresia unui zbor într-o atmosferă estivală ; personajele evoluau cu o ușurință extraordinară, și fiecare era altfel decît el însuși, într-un mod încîntător, abandonîndu-se în pragurile vinilității : costumația crea alte gesturi, alte poze, cuvinte nemairostate. Călăul stătea amenințător în colțul lui, supraveghînd parcă fierberea aceea umană și stîrnind fiorul unei primejdii inexplicabile. O fată, travestită în liftier, cu o jachetă în formă de inimă, era tratată cu o ciudată familiaritate, și dansa ca și cum ar fi servit un client. Fiecare își simțea travesti-ul ca pe o fugă din ambianța obișnuită. Doamnele în crinolină simțeau că au sînii mari, șoldurile prea late și senzația de flori transplantate într-un vas mai încăpător ; faraonii se simțeau preschimbîndu-se în statui înghețate de porfir, cu o vagă împuținare a trupului. Fiecare se gîndea la el însuși ca și cum s-ar fi uitat pe umărarul din șifonier, în cameră. Mulți nu izbuteau să rostească decît cuvinte reci și lipsite de viață, în costumele lor antice ; dintre femei, unele se simțeau leșinînd în corsetele prea strîmte, altele revenind la o stare virginală în tulumul mulat pe șolduri.

Fata noastră, sub pălăria ei cu moț, simțea pana de struț unduindu-i ca o migrenă. Migrena ei era o beție rece și fără cuvinte, de parcă nu s-ar fi putut exprima decît într-un limbaj vechi ; cît despre tînărul ei partener, mai zdravăn în mantia-i largă, își simțea mustățile ascuțite ca pe o calomnie ce atrăgea după ea mari gesturi și cu-

vinte. Puteai să te gîndești la zîmbetele, manierele și gesturile dintr-un muzeu de pictură în care fiecare figură, în aura ei, întinde brațele, cheamă, poruncește, imploră, într-o noapte lunară, fără a-și putea schimba poziția, în felurite limbi, felurite costume, felurite timpuri — tinerețe a trecutului. Toți credeau că-și iubesc pentru veșnicie partenera. La un moment dat intră un tip cu țilindru, țilindrul fiind cocoțat pe un cap verde, modelat dintr-o basma de mătase transparentă, înfășurată în jurul capului, care apărea compact și rotund ca un do-vleac ; era curios să-l vezi mișcîndu-se, vorbind, gesticulînd : brațele și mîinile lui păreau niște stranii ramuri umane. Toți fură fulgerați de un fior ; acesta și alte apariții de groază, ca de pildă, unul cu o mască enormă și cu un nas nesfîrșit, ca o trompetă, creară o senzație de primejdie. Participanții la bal se strînseră unii într-alții, într-o pierdută solidaritate.

Muzica de dans ațîta cu alămurile ei lascive, cu acordurile răgușite și înăbușite ale trompetei ce nu izbutea să umfle balonul lipit de ea ; fiecare își căuta dansatoarea de parcă timpul și lumea amenințau să nu mai existe, dar de fapt nu era decît noaptea, apropiindu-se de sfîrșit. Și atunci fata noastră îmbrăcată à la 1830 se strînsese tare lîngă cavalerul ei spaniol, părăindu-i-se că-l iubește cu disperare. Așa trebuie că se întîmpla și cu alții ; femeile se dădeau în vînt după turbane, după mustățile închipuite, după bijuteriile false, precum bărbații erau morți după crinoline și după pantalonii odaliscelor. Era uluitor să simți mădulare omenești sub travestițiile alea, vibrația spinărilor în ritmul dansului, încheieturile palme-

lor desfăcute, mecanismul mișcărilor ; fiecare iubea un personaj fantastic, cu teamă că se va spulbera, în vreme ce muzica se poticnea, se descărca în tromboane ca o mașină pe punctul de a se opri, și se retrăgea ȝopăind, pe cînd un glas începea să se lamenteze amintind de nesfîrșitele chinuri ale singurătății, șovăind în clipele de tăcere ca lovit de o cumplită suferință. În acel moment toate își pierdeau echilibrul : muzica și oamenii. Într-un cuvînt, aceeași mișcare a pasului, aceeași mlădie în jurul genunchiului și a coapsei se schimbau în emoția istovită a unei vechi dragoste, pînă cînd noi furii dădeau buzna dinspre orchestră cu biciuirile lor de sunete și strigăte. La sfîrșit, o pauză fu binevenită. Larma glasurilor creștea asemeni glasului unui cîmp în fapt de primăvară, plin de ȝuitori și pocnituri la oprirea motorului unei mașini. Cuvintele omenști începură să plutească liniștite pe marea aceea de parfumuri rîncede.

În timp ce tînăra stil 1830, mereu alături de cavalerul ei spaniol, nu pierduse nici un tur de dans, pe cînd se aplecau în fața sticlelor goale și împodobite, într-o oarecare stare de beție, una din măști, nu se știu care, scoase un strigăt matinal de cocoș. Cîntecul cocoșului era imitat perfect. Fu ca și cum zorii ar fi dat năvală peste carnaval. În alt colț al salonului, cotcodăcitul mîndru al unei găini răspunse prelung, vestind facerea oului. Sala se schimbă într-un coteț de păsări sau o ogradă : grohăiau porci, lătrau cîini în depărtare, gîngureau turturele. Înțepeniți cu toții în costumele lor, chinciți, băgîndu-se pe sub mese, își răspundeau unul altuia în felurite vier-

sui : păuni, fazani, pițigoi, privighetori, mierle. Era un prelung cîntec de dragoste, de care mulți rîdeau și care-i întrista pe mulți. Cavalerul spaniol, alături de tînăra noastră, nu mai ostenea să facă pe pisicile în călduri. În solitudinea aceea fiecare se depărtă de vecinul lui, cu gîndul de a reface acele glasuri ale animalelor, de parcă fiecare ar fi vrut să rămînă singur, preschimbît într-un animal fericit, în ascunzișul sonor al viețuitoarelor. Răsunau de glasurile lor sălile, coridoarele, scările, sub privirile pline de respect ale ospătarilor. Printre feluritele triluri și țipete, salonul se goli și larma se risipi pe scări. În ușa cîte unei camere se arăta cineva cu chipul încruntat, mînios că somnul i-a fost tulburat, apoi însă își topea și el glasul în corul general. Un porc grohăia atît de mareț, încît îi făcea pe toți să se prăpădească de rîs. Ajunși în camere, fiecare continuă să repete strigătul pe care și-l alesese, în vreme ce zorii așterneau văluri opalescente peste întinderea de zăpadă ; cabana părea un vagon-menajerie, oprit pe o linie de cale ferată, într-o noapte de iarnă. Tînăra stil 1830 începuse să se dezbrace. În camera alăturată auzea mionlăitul de motan al cavalerului ei spaniol. Începu să răspundă și ea acelor voci singuratice preschimbate acum într-un cor neizbutit, imitînd țipătul papagalului. Îi ieșea destul de bine. Țipa cucurigu și se privea în luciul oglinzii, încercînd ciudata plăcere de a se simți animal, cum, de altfel, se simțea fiecare în camera lui. Și acei zori de zi păreau o lungă implorare către natură, către dragostea animalelor nevinovate și slobode de orice încătușare.

CINEMA

— Să i se machieze spatele și brațele : și genunchii ; și picioarele. Va poza în adâncimea cadrului. Trebuie să apară estompată, zise directorul, mîncînd „r“-urile și „s“-urile, cum făcea de obicei cînd avea impresia că a găsit ceva grozav de artistic și era mulțumit de el însuși.

Totul în jur deveni ciudat ; ziua se înnoirase, nu mai era cald și temperatura scăzuse. Prietenele mele se strîngeau prea tare în jurul meu ; se strîngeau întocmai ca la școală, și aveam aceeași senzație de coturi ascuțite, de șolduri osoase. Îmi ziceau :

— Vai, ce fericită trebuie să fii ! Ți-au dat un rol. O să te vedem în film. Ce replici trebuie să dai ?

Aveam impresia că nu voi mai putea scăpa de ele. Le-am răspuns :

— Trebuie să filmez goală.

Se adunară grămadă, sprijinindu-se una de cealaltă, și acum mă priveau de la distanță. Stăteam cu coatele pe genunchi, cu obrazul în palme și nu mă gîndeam la altceva decît că-mi era frig.

Aceeași impresie trebuie s-o ai și cînd te măriți. Pînă și maică-mea stătea gravă la o parte și avea un aer de vinovăție. Oamenii din jurul meu, în costume *Deuxième Empire*, cel puțin așa mi se pare, se fîțiau de colo-colo, înfierbîntați din pricina sulimanurilor și vorbeau cu însuflețire. Costumierul, secretarul de platou, ajutorul mă priveau zîmbind : se gîndeau la mine așa cum s-ar fi gîndit la o proaspătă soțioară. Așteptau să mă vadă, ca la un spectacol. Nu mai puteam fugi, cu toate că numai la asta îmi zbura gîndul. Mama se uita la mine cu severitate. Eram nefericită, părăsită de toți și nimeni nu-mi mai putea da vreun ajutor.

Directorul lăsase deschisă ușa de la cabina lui și era ciudat că eu auzeam limpede cuvintele ce i le spunea operatorului, cu „s“-urile și cu „r“-urile atenuate, poate pentru ca să nu mi se facă rău.

— Fata trebuie să se vadă goală, din profil, pe fundal. Preferabil confuz. Ar trebui s-o voalăm cu ajutorul unui reflector. Publicul se va aștepta să apară în prim plan, dar noi n-o să-i lăsăm pe porcii ăia s-o vadă ! Dar o să fie de efect.

La cuvîntul porci, toți începură să rîdă și să rînjească. Directorul zîmbea, sugîndu-și țigaretul de bachelită mentolată și se uita la mine. Îi simțeam cuvintele de parcă s-ar fi gravat într-un loc fragil al trupului meu, pe pieptul meu, ca o fulgerare fugară și prelungă. Îmi ardeau obrazii. Ici și colo, unii rîdeau zgomotos, și credeam că rîd de mine. Bărbații cu mustăți false păreau niște animale ; femeile, toate zugrăvite cu farduri, parcă făcuseră alergie la cine știe ce fel de mîncare și rămăseseră cu semnele, încă bolnave. Eu simțeam

că am un trup delicat, rece, și care nu mai era al meu. Mă apropiai de director, simțind că puteam să-i vorbesc, o dată ce mă alesese pe mine, o dată ce era patronul meu, un bărbat, și mă putea înțelege :

— Ce replici trebuie să dau, domnule director ?

Mă uital intens în ochii lui reci și ironici.

— Nici una, puicuțo ; trebuie doar să vorbești prin grația celor șaisprezece ani ai tăi.

Și se uită la mine ca la o mobilă. Nici el nu mă iubea. Strivind mereu între dinți „r”-urile și „s”-urile, ca să nu mă sperie, continuă să mă lămurească :

— Eroina principală, Reseda, e îndrăgostită de un pictor. În timp ce tu stai și pozezi în atelierul acestui pictor, Reseda intră și are loc o discuție. Tu pozezi în al doilea plan.

— Și pictorul nu mă iubește ?

— Pictorul o iubește pe Reseda, îmi răspunse el, ca și cum acest lucru n-ar fi fost atât de important pentru mine.

— Domnule director, faceți-l să mă iubească un pic, să se vadă c-a ținut la mine. E foarte neplăcut, domnule director, să faci figura celei de a treia, de prisos. În starea mea nu e frumos să nu fii iubită, domnule director, Nu sînt o statuie. Sînt și eu o femeie. Mi-ar ajunge o singură frază, un singur cuvînt.

Îl rugam cu ardoare, ca și cum ar fi putut să-mi sufle pe buze cuvintele care ar fi făcut din mine o femeie. El își rîse de felul meu de a vorbi, imitîndu-mi strîmbăturile buzelor :

— Tu-tu-tu, ti-ti-ti, ta-ta-ta.

— Ce ți-a spus ? mă întrebară prietenele mele, după ce mă întorsei la locul meu, și iar mă pierdui în încâlceala aceea de brațe subțiri, coate ascuțite, pîntece plate, cum aveam și eu.

În timp ce mă machiam, mă gîndeam la Reseda : ea n-ar fi îngăduit ca pictorul ei să mă iubească un pic și pe mine. Desigur că voia totul pentru ea. Așa fac stelele. Machiorul era un grăsan cu capul rotund ca o lună și cu niște mustați crețe ; mă machia cu o oarecare bruschete, de parcă ar fi spălat obrazul unui copil.

— Nu puteai sta acasă ? mă întrebă. N-ai pe nimeni care să țină la dumneta ?

Îmi făcuse niște obraji de un roșu aprins și printre genele false ochii mei luceau prea tare ; păream beată și mult mai în vîrstă. Mie însămi mi se părea că sînt alta și deodată mă simții bine dispusă și plină de curaj. Machiorul căută ceva ca să mă acopere, cît se poate de ursuz. Îi spusei că aveam un palton.

— Ce palton ! I-auzi, goală sub un palton !

Scotocea cu ochii, scărpinîndu-se în creștetul capului. În cele din urmă găsi un halat ; dar nici halatul nu i se păru potrivit. Cu halatul pe mine mi se părea că ascund ceva luminos și de preț ; extraordinar cît de bine pricepeam totul ! Machiorul cel grăsun se uită după mine pe cînd ieșeam. Aveam părul despletit, umed și viu. Nu întîlnii pe nimeni pe coridoare ; cu siguranță că erau pe scenă, așteptînd.

Ședeam în spatele scenei și în clipa aceea simții că intră Reseda. Știam cum se comporta : abia intra în scenă că și voia să fie interesantă. Directorul, ca s-o facă să lucreze cu tragere de

inimă, îi spunea Divina și Stella ; de obicei ea începea să facă pe copilul răzgâiat, cum de altfel făcea totdeauna și în fața obiectivului, când nu știa să interpreteze o secvență ; atunci directorul relua scena, fără să-și dea aerul că o relua ; dar când nu era pe scenă și vorbea cu glăsciorul ăla și făcea mofturi, îl plictisea de moarte ; îi zîmbea totuși, vrînd să-i arate că era încîntat. Uneori, când nu izbutea să se facă interesantă cu aerele ei de fetiță, se pornea să-și povestească propriile vise, și erau în general vise obscene ; bărbații rîdeau, lucrătorii de pe platou rîdeau, dar apoi se uitau urît la ea. Astăzi, în schimb, toți erau serioși. Cred că nici dacă ar fi leșinat, cum făcea cîteodată ca să pară interesantă, n-ar fi obținut nici un efect (de obicei, în asemenea cazuri, toți se precipitau asupra ei ; directorul o prîndea în brațe și o așeza pe divanul din cabina lui ; puțin după aceea ea se liniștea, ca o fetiță după un somn bun) ; de data asta însă, după ce întrebă cu aerul ei somnoros, „ce s-a întîmplat ?” și-i spuseră despre ce era vorba, mîinile ei osoase și voluntare lăsară să cadă poalele rochiei pe care le ținea ridicate ca să nu se șifoneze sau ca să-i dea un aer de ingenuă, și se așează gînditoare.

Dacă Reseda ar fi știut cum tremuram eu, cît îmi era de frig, cum mă apuca un fel de greață, ar fi fost mai bună cu mine. Devenise tristă. Vedeam în mijlocul scenei scaunul pe care trebuia să pozez, ridicat pe un podium și în fundul sălii pe toți bărbații și pe toate femeile acelea. Directorul dădu dispoziții ca toți cei ce n-aveau legătură cu scena în cauză să iasă ; nimeni nu se

clinti. Răsună un fluierat ; îmi lepădai halatul și ieșii pe podium.

— Dar e abia o copilă !... murmură o voce de dincolo de strălucirea orbitoare a reflectorului care se aprinse frigîndu-mă.

Era vocea Resedei. Lucrătorul aprinsese reflectorul ca să mă încălzească, dar raza aceea fierbinte nu-mi atingea decît spatele. Îmi aranjai părul în așa fel încît să mă acopere. Totul deveni plăcut, îndepărtat, plușat ; era o tăcere ca de boală. Directorul, căruia-i auzeam glasul fără să-i disting cuvintele, avea o voce gravă, de dimineată de iarnă.

— Ți-e prea cald, mititico ?

Mă privea pe deasupra lamei aceleia strălucitoare.

— Nu, e bine, i-am răspuns eu.

Mulțimea din fundul sălii dispăruse ; îi auzeam pe toți murmurînd dincolo de scenă, așa cum auzi vocile cînd ești bolnav, de dincolo de ușă. Întinzîndu-mi capul, îl vedeam pe lucrătorul de la reflector mîncînd o bucată de pîine, stînd pe schelărie și privindu-mă cu seriozitate în timp ce mesteca. Era tînăr. Avea aerul că-mi face un reproș.

— Totul în plină lumină ! strigă vocea directorului.

Lucrătorul mă potopi cu toată lumina aceea și mă simții ca un fluture prins în bătaia razelor unei lămpi. Și atunci începu schimbul de cuvinte dintre Reseda și pictor.

Glasurile lor răsunară ca un cîntec trist și dulce, alternativ, cînd al bărbatului, cînd al femeii ; iar eu mă uitam la ei cu priviri de

statuie. La orice întrerupere lucrătorul cobora reflectorul, lăsînd abia o rază care să-mi încălzească spatele. Parcă-mi ținea o mînă ocrotitoare pe umeri. Eu îmi plecam ochii în fața lui, pînă cînd, scena terminîndu-se, stinse totul fără să mai aștepte nici o dispoziție, lăsîndu-mă într-o penumbră rece și apăsătoare. Încă orbită de lumină îmi căutam halatul, cînd simții în spate o mantie moale și caldă, și auzii vocea Resedei :

— Vino cu mine.

Mă cuprinsese pe după umeri și așa mă scoase afară, unde oamenii așteptau și mă văzură trecînd ca bolnavă. Femeile erau adunate în grup, stînd pe o masă lungă, cu poalele rochiilor sumese, ca să nu le șifoneze, ca țărăncile ; bărbații vorbeau între ei serioși. Lucrătorul de la reflector coborîse de pe schelăria lui și mă privea inexpressiv.

— Culcă-te, îmi zise Reseda, făcîndu-mă să mă întind pe divanul din cabina ei.

Mă acoperi cu o cuvertură moale și, cum îmi clănțăneau dinții, îmi dădu să bea ceva cald. Eu continuam să fiu scuturată de friguri și sub pătură. Reseda nu scotea un cuvînt. Se așezase în fața oglinzii și se privea, strîngîndu-și obrazul în palme. Apoi mă ajută să mă îmbrac și, la ieșire, își luă rămas bun de la mine ca și cum nu ne-am fi cunoscut vreodată.

Singură, pe un scaun, pe coridor, îmi era frig și mă gîndeam : „Două sute de lire !“ Oamenii treceau pe lîngă mine parcă în vîrfurile picioarelor. Nu mă priveau, ca și cum mi-aș fi jucat prost rolul : toți erau obosiți, triști și gînditori. Directorul începu să bată din palme :

— Haide, haide, mai repede. Ce s-a întâmplat ?
A murit cineva ?

Un secretar de platou, enervat, începu să înjure. Apoi se opri în fața mea :

— Ai isprăvit ? Atunci du-te acasă.

Cu mama n-am schimbat o vorbă, iar seara începu să mă certe fără pricină.

CADOURILE

În cei dintâi ani în care Zigrino și cu mine am lucrat în străinătate, ne-a mers destul de bine. Plecaserăm cu ideea de a strînge cîte douăzeci de mii de lire de căciulă, amîndoi avînd același plan la întoarcere : să ne cumpărăm niște pămînt. La început această preocupare a noastră, faptul că vedeam crescîndu-ne zi de zi economiile și ținerea socotelilor banilor cheltuiți pe mîncare, pe pîine și slănină, pîine și cașcaval, pîine și roșii, gătind seara cîte o strachină de ciorbă ca pe la noi, reprezenta o diviziune a zilelor și a orelor. Apoi însă totul s-a schimbat în obișnuință, și timpul nu mai trecea. Uneori, Zigrino îmi zicea :

— Am îmbătrînit aici fără să-mi dau scama.

Zigrino să tot fi avut patruzeci de ani ; eu aveam douăzeci și cinci. Într-o zi muri un consătean și tovarăș al nostru de lucru, care nu locuia împreună cu noi. Se culcase ca și cum ar fi plecat în călătorie ca să rezolve repede și chestiunea asta, și închisese ochii. Și ne-am adus atunci aminte cum plecase din sat înaintea noastră, cum îl înîlniserăm în străinătate și cum am petrecut zile

întregi împreună, stînd la taclale. Trecuseră zece ani. Din clipa aceea timpul începu să se precipite, trecea fără ca măcar să ne dăm seama, așa cum se văd trecînd, noaptea, trenurile rapide. Am făcut socoteala celui salt de zece ani, care fusese atît de scurt și în timpul căruia abia apucasem să schimbăm niște fraze ca astea : „Plouă“, „E frig“, „Uite zăpada !“ „Afară-i soare“.

În ultima vreme economiile noastre creșteau încet, tot mai încet. Păstram banii asupra noastră, într-un buzunar pe care ni-l făcuserăm în căptușeala jilecii. Uneori ne trecea prin minte gîndul că, dacă ne-am fi pierdut, ne-am fi pierdut împreună cu cîteva mii de lire, ca un butoiuș cu pulbere de aur. La sfîrșit de săptămînă ne făceam socotelele. Uneori ni se părea că avem mult mai mulți bani deoarece, în timpul săptămînii, ne făceam socoteala în cap și sfîrșeam prin a ne închipui și a crede că ne încurcasem la numărât. Apoi, numărînd din nou bancnotele acelea împăturite, cu mirosul, culoarea și consistența de rufărie veche, trecute prin aîtea mîini, parcă păstrînd întrucîtva căldura pielii altuia, ale mîinilor unei jumătăți din omenire, ne dădeam seama că ne mai lipseau o groază pînă să ajungem la suma ce credeam c-o avem. Apoi uitam și de asta și, în ziua următoare, ne făceam iarăși iluzia că nu ne mai lipsește decît puțin pînă să ajungem la cifra pe care o păstram întipărită în minte. Ajunsesem pînă la urmă la optsprezece mii de lire. Era o cifră plăcută, optsprezece mii ; dar nouăsprezece mii ni se părea o cifră grozav de frumoasă, iar douăzeci de mii era o cifră grasă și plină ca un ou rotund ; dar pînă acolo mai era !

Într-o dimineață de sărbătoare, pe cînd ieșeam din ospătăria ținută de un italian, dar nu de prin părțile noastre, descoperii pe țarm, de-a lungul rîului, niște plante ce mi se păreau cunoscute. Îi spusei lui Zigrino :

— Zău dacă astea nu-s vrejuri de roșii și de dovleac !

Mă întorsei și le smulsei din pămînt cu rădăcină cu tot, încetîșor, ca să nu se rupă. Erau exact ce-mi închipuisem eu ; vrejurile de roșii scosese deja cele dintîi frunzulițe zimțate și li se și simțea mirosul aparte, acel miros pe care copiii îl simt cît se poate de pătrunzător în grădină. Tulpinițele de dovleac erau albastrii, cu primele frunze dispuse ca doi plămîni. E caraghios, desigur, ce e în stare să facă omul departe de țara lui ; și astăzi, cînd văd oameni plecînd, acum cînd m-am întors la casa mea, încă mai las închipuirea să-mi zboare spre atîtea și atîtea lucruri puerile, care alcătuiesc secretul oamenilor aflați departe de casa lor.

Eu și Zigrino eram foarte grijulii cu acele două răsaduri, așteptînd ziua cînd din cele dintîi frunze ale dovleacului vor ieși foile nervurate. Asta ne slujea la o mai bună măsurare a timpului. Ne gîndeam că plantele cresc inevitabil, că înfrunzesc, că între frunze iese un miez nou și că apoi se ajunge la nodul din care îmbolesc florile. Ne aminteam cîmpul în zilele cînd pare că nu se mai trezește ; apoi, într-o bună zi, ceva se destramă în văzduh, totul vădește grabă și sîrguință, și plantele încep să crească. Și iarna e ca și cum nici n-ar fi existat. Ziua înfloririi părea departe, dar pentru că e inevitabil ca plantele să crească, zilele

ploioase și cele înșorite devin un fel de perspectivă, dar sigură. Într-un cuvânt, e ca și cum ai asista la creșterea unui fiu. Creșterea pare înceată, copilul parcă rămîne veșnic mititel ; și iată-l deodată mare și pentru el timpul începe să se scurgă fără a se mai opri. Și iată că, într-o bună dimineată, ne trezirăm avînd cîte douăzeci de mii de lire pentru fiecare, plus prețul biletului de întoarcere.

Umblam prin oraș, era o seară de sărbătoare și totul era grozav acum, o dată ce trebuia să plecăm ; ne reaminteam de toate cele prin care trecusem, de serile și de diminețile cu feluritele lor suferințe, de timpul grav ca o călătorie, de cuvintele de mai ieri, care parcă și astăzi mai răsunau în cămăruța noastră — și toate ne reveneau în memorie ca și cum abia acum le-am fi putut înțelege. În seara aceea Zigrino îmi spuse :

— Nu te-ai gîndit că nu ne putem întoarce acasă fără să le ducem ceva, niște cadouri, rudelor și prietenilor. Cadourile sînt necesare ; cel mai frumos moment al reîntoarcerii e cînd oamenii așteaptă să deschizi geamantanul : copiii stau grămadă, nu scot un cuvînt ; nevasta nu îndrăznește să pună mîna pe geamantane și așteaptă așa cum numai femeile știu să aștepte. În sfîrșit, tu scoți cadourile unul cîte unul, ca pe niște animale ciudate, de pe țărături depărtate și copiii le strîng la piept, ca și cum s-ar teme să nu le scape. Apoi toți vorbesc zile în șir despre aceste lucruri.

— Așa-i, i-am răspuns eu, dar dacă te pui pe cumpărat cadouri, nu-ți mai rămîn douăzeci de miare rotunde. Închipuie-ți numai ce înseamnă asta pentru rude și prieteni. Nu putem face figură proastă. Trebuie să ne gîndim întîi.

Merserăm o vreme gînditori, de-a lungul cheiului. Eu mă gîndeam că aveam o biblie spaniolă și că am să i-o dau învățătorului. Dar și el și-ar fi dorit cu totul altceva.

— Să mai stăm un an, își dădu cu părerea Zigrino. Într-un an mai strîngem noi niște lucruri. De cele douăzeci de miare să nu ne atingem.

Se părea că dacă ne-am fi atins de ele, aceste douăzeci de mii de lire s-ar fi năruit asemenea castelelor de nisip clădite de copii pe țărmul mării. Stabilirăm o listă de obiecte de care trebuia să facem rost, dar cu cît ne gîndeam mai mult, cu atît ne aminteam de mai mulți oameni. Încercam încă de pe acum plăcerea strigătelor, a surprizei, a încurcăturii, totul. Pînă și celor care nu țineau la noi aveam să le dăruim cîte ceva, căci uneori e bine să fii generos cu cine nu te iubește. Seară de seară, înainte de a ne duce la culcare, rumegam în gînd ce lucru ne-am fi dorit pentru fiecare. Uneori, pe cînd mîncam, ne aduceam pe neașteptate aminte de cîte cineva. În scrisorile ce ni se trimiteau de acasă se specifica de fiecare dată cine ne trimitea salutări: nevasta începea totdeauna scrisoarea spunînd că se simte bine, atît ea, cît și copiii: scria numele tuturor copiilor, unul după altul; apoi înșira numele rudelor, ale prietenilor, ale cunoscuților, și era suficient să vedem aceste nume scrise, ca să ne dăm îndată seama cum arăta și persoana de care era vorba. Îi iubeam atît de mult pe oamenii de pe la noi, încît se părea că numele fiecăruia era un element al lui propriu, alcătuit anume pentru el, ca forma nasului sau culoarea părului. Scrisorile erau mereu aceleași: în timp ce eu citeam, Zigrino îmi reproducea din

memorie pasaje întregi. Uneori, numele nu erau înșirate în aceeași orînduială ca alte dăți, și atunci ne întrebam dacă nu cumva se întîmplase ceva rău. Uneori ne apuca dorul să aflăm cum mai arăta un colțișor oarecare, o fîșie de cîmp, dacă ogorul fusese semănat și dacă arborii erau tăiați. Apoi, de cînd scriam că ne vom întoarce în curînd, lista de nume începuse să dispară din scrisori și nu ne mai vorbea decît nevasta, despre ea însăși și despre copii. Spunea că aștepta să ne întoarcem și ne-o și închipuiau în pragul ușii, în clipa aceea cînd nu mai trebuie să străbați decît cinci, și apoi doi metri ca să ajungi la ea, dar nici ea și nici copiii nu izbutesc să se clinească din loc.

Trecu și anul acesta. Dar între timp interveni criza, nu prea găseam de lucru decît pe apucate și nu numai că nu cîștigam un ban în plus, dar începuserăm să intrăm în banii puși deoparte pentru întoarcere. Trebui să luăm totul de la început ca să-i recîștigăm. Și astfel mai trecură încă cinci ani. Iar cînd plecarăm, într-o zi, nu mai simțeam nici o bucurie.

Toți își aduc aminte cum a fost cu cadourile noastre. Izbutisem să facem rost de cîte ceva. Dar fetițele crescuseră, băieții se făcuseră mari, nici unuia nu-i veneau nici hainele și nici încălțămîntea pe care le cumpăraserăm. În acei din urmă ani nu mai ținusem socoteala trecerii timpului. Scoțînd pantofii din valiză și dîndu-mi seama că toți copiii mă priveau dezamăgiți, mai că nu turbai. Doream ca măcar fetița cea mică să-și tragă pe picior pantofii aduși de mine, dar o strîngeau și plînsese o seară întreagă într-un colț, pînă i-i scosei și-i aruncași pe fereastră. Cu Zigrino

fu însă și mai rău : în timp ce era în drum spre casă, îi murise nevasta și aflate despre asta abia când ajunse acasă. Zigrino avea cincizeci și cinci de ani. Vreme de multe zile stătu fără să scoată un cuvânt, închis în casă. Apoi, pentru ca agoni-seala să nu i se irosească degeaba, se însură cu o fată de nouăsprezece ani.

IMPRESARUL

Giulia era o fată care putea să facă o impresie cît se poate de antipatică. De aceea toți artiștii și oamenii cu imaginație ce se perindaseră prin casa ei rămăseseră izbiți de acest lucru. Era o fată cam complicată.

Dar cum vreți să fie simplă o fată trăită în acel mediu? Nu era un suflet deschis cum nu e suflet deschis nici un fiu al vreunui actor, fie el ilustru sau de mîna a șaptea. Gîndiți-vă la tatăl ei, la Rastelli. Nu e prea comod să ai un artist în casă. Toată atenția este îndreptată spre el, iar toți ceilalți trec pe planul al doilea. El e personajul cel mai important, cu speranțele, exaltările, furiile și amorurile lui: el, mereu în primăjdie și totdeauna încordat, triumfător sau abătut. E o viață anormală. Toată casa sfîrșește prin a se învîrți în jurul acestui astru, care în unele dimineți se trezește ca soarele mohořit al iernii, sau strălucitor ca niște zori primăvăratici. Dar la viața aceasta nefirească te adaptezi, sfîrșești chiar prin a o găsi unica viață posibilă. Rastelli nu e mai dificil decît atîția alți artiști; e, totuși,

mai pitoresc și mai spontan. Era un comic de café-concert, apoi s-a făcut actor și acum e marele actor pe care-l cunoașteți. Vorbea cu vocea oamenilor din popor, cu vocea aceea opacă de ființă născută și trăită în adolescență în umbra fundăturilor. Și, deodată, iată-l celebru și bogat, sărbătorit și căutat ; iată fotografiile mai-marilor pământului cu cuvinte de omagiu și afecțiune pentru „marele artist al artei dramatice“.

Familia unui artist e cea mai turbulentă și mai perfidă, avînd aproape perfidia publicului. O dată ce îndură o tiranie, își terorizează la rîndul ei despotul. Băgați-vă în cap că artistul trebuie să fie totdeauna egal cu el însuși, fiecare gest al lui trebuind să țină pasul cu miraculoasa iluzie a faimei sale. Nimeni nu-i iartă dacă se poticnește. Și, în chip firesc, copiii care cresc în această atmosferă sînt niște creaturi ciudate, obișnuite cu faima și cu onorurile și, tocmai de aceea, neliniștiți și plini de slăbiciuni.

Și, apoi, incredibila confuzie a sentimentelor. Credeți că Gino, primit în casa lui Rastelli, o iubește numai pe Giulia. Gino o iubea pe Giulia pentru că era fiica lui Rastelli ; îl iubea pe Rastelli mai întîi, apoi pe fratele ei și pe mama ei, pentru că erau rude cu Rastelli. Gino era îndrăgostit de faimă. Visa și el să ajungă un mare artist, dar șovăia încă între muzică și literatură. Prin faima lui, Rastelli își domina fiica, iar pentru ea orice bărbat care nu era tatăl ei era neglijabil. Iată rațiunea suferințelor și a geloziei lui Gino. Subiectul discuțiilor lui cu Giulia erau totdeauna tatăl ei, succesele lui, arta lui ; și asta cu dragoste și revoltă totodată. Vă spun că Gino a trecut prin

torturile cele mai rafinate pentru Giulia. Se simțea iubit așa cum sînt iubiți admiratorii și adoratorii.

Iată deci cum s-a desfășurat povestea fugii Giuliei din casa părintească. Într-o seară, în casa Rastelli fusese invitat un critic influent, venit din străinătate. Toată familia Rastelli era adunată în păr, minus băiatul, și Gino era și el de față. Rastelli era într-o dispoziție insuportabilă în seara aceea. Poate i se părea că criticul nu manifesta destulă admirație pentru el. Cînd era în starea asta, trebuia să-i spui că e mare și să-i repeți asta sub diferite forme. Dar dacă, din întîmplare, își manifesta nemulțumirea aceea pieziș, toată familia îl contrazicea în gura mare. Nu-i era îngăduit să manifeste slăbiciuni. Însă de data aceasta avea dreptate : nu mai juca de doi ani, nu mai afla un teatru care să-l angajeze ; nu mai era la modă. Și cum nu putea mărturisi aceste adevăruri și pretexta mereu că voia să se odihnească în așteptarea unui contract, își revărsa proasta dispoziție bombănind pentru te miri ce, stîrnit de niște fapte cotidiene, de probleme domestice, de o rochie a fiicei, de tenul ei.

Giulia era pretextul tuturor izbucnirilor sale ; o trata așa cum tratezi o femeie iubită, voia să știe ce făcea, ce citea, ce gîndea, pe cine vedea. Asta contrasta cu atitudinea soției lui, dulce, surîzătoare, plină de aceea dragoste ce se respira în orice gest și în orice cuvînt al acelei familii, o dragoste bolnăvicioasă, lesne de remarcat în toate lucrurile de care era înconjurată, în împodobirea apartamentului unde bibelourile de prost gust, păpușile, clovnișorii purtători de noroc, tablourile cu scene amoroase, dădeau impresia uni cuib de

amanti ; unde pînă și puțina dezordine era o dezordine a unor îndrăgostiți, iar ordinea minuțioasă și stupidă din salon însemna adorație. În litigiul privitor la unele persoane din anturajul Giuliei, criticul ținu partea acesteia. În casa lui Rastelli, ca în casele multor artiști, nu existau secrete, totul se discuta în public, atît de deschis încît era trecută cu vederea pînă și bănuiala de lipsă de pudoare, și nu conta dacă un musafir primit în casă abia de un ceas se amesteca în discuție. Pe Rastelli intervenția criticului îl puse pe gînduri. Gino deveni suspicios și trist. Giulia se angajă total într-un joc plin de cochetărie cu apărătorul ei, așteptînd să fie privită, privindu-l cu nerușinare, informîndu-se despre el, despre gusturile și despre viața lui, provocîndu-l cu ochii ei de oțel. Atunci, în sfîrșit, criticul începu să-i aducă laude lui Rastelli care, îmbătat de acel omagiu, se însenină, deveni vesel și nici prin cap nu-i trecu că omagiul i-l datora fiicei sale și că multe din cuvintele celui imn de slavă i se adresau nu lui, ci Giuliei. Dar după prînz, cînd toți se aflau în salon, din camera alăturată izbucniră niște hohote de rîs și se auzi plesnetul unei palme pe o suprafață carnoasă. Erau Gino și Giulia. Fu rîndul criticului să devină melancolic. Mușcase din momeală, mersese prea departe, neținînd seamă decît de ea, vorbind numai pentru ea, așa cum fac uneori bărbații în societate, cînd vor să dea lovitura la o femeie. Și acum Giulia răsturna jocul. Și ea, ca și tatăl ei, se îmbăta la gîndul de a crea o dramă în jurul ei.

Criticul mi-a povestit apoi că, plecînd noaptea tîrziu împreună cu Gino, se plimbaseră vreme de două ceasuri prin orașul pustiu și că Gino nu

numai că-i mărturisise că remarcase atitudinea provocatoare a Giuliei, dar că rostise la adresa ei, pe care o iubea cu disperare de atîta ani, cuvinte grele : anume că Giulia făcea același joc cu toți musafiri mai de seamă și că, dacă criticul voia, putea s-o aibă. Mai adăugase o serie de amănunte pline de cruzime și încheiase încurajîndu-l să tenteze o aventură cu ea. Dar nimic nu era adevărat. Era durerea provocată de acest eșec neașteptat, excitația nopții, curiozitatea de a cunoaște ce anume atrăsese atenția criticului care, cum însuși recunoștea, își pierduse în seara aceea capul.

— E o isterică, repeta Gino, acompaniat de zgomotul înăbușit al pașilor nocturni pe sub balcoanele care, în tăcerea nopții, se făcuseră parcă mai joase, ca să-i vină într-ajutor unui amant la pîndă. E o isterică, și nu i-ar strica o lecție. Încercați !

Dar faptul s-a întîmplat după aceea, și nu e atît de important. Să ne întoarcem la seara cu pricina ; în timp ce stăteau cu toții în salon, sunase telefonul : Rastelli se întorsese după cîteva clipe radios, anunțînd sosirea iminentă a unui mare impresar, care dorea să-i vorbească.

Rastelli, după cum bine știți, nu mai juca de doi ani. Nu mai găsea nici un impresar dispus să-i încredințeze un rol mare, și acesta era motivul proastei lui dispoziții și a frămîntării celor apropiați. Despre problema asta nu se vorbea nicio dată în casă, dar era prezentă în toate discuțiile, în toate certurile izbucnite pe neașteptate, în toate subitele accese de dragoste. În viața oricărui artist apar astfel de perioade în care se pare că a fost

uitat ; trebuie doar să le depășească, fără a se lăsa învins, faima poate reînvia, tot așa cum dragostea copiilor, după ingratitudinea adolescenței și a tinereții, reînvie în pragul maturității. O fericită tăcere se așternu în clipa cînd Rastelli anunță vizita aceea. Giulia nu se mai uită nici la Gino, nici la criticul cel influent, ci-și plecă ochii, ascultîndu-și părintele. Doamna Rastelli le surîdea musafirilor de parcă nu mai știa unde să reverse atîta dragoste, iar Rastelli, în picioare, își redobîndise frumusețea din momentele lui de triumf, o frumusețe de demon fermecător. Acestea erau clipele cînd el își lăuda musafirii, pentru ca și el să fie la rîndul lui lăudat, dar laudele lui erau niște laude leșinate, de care numai el era în stare, umilindu-se atît de tare încît devenea agresiv. Abia se auzi soneria, că Rastelli se precipită el însuși să deschidă. Se auziră obișnuitele cuvinte de politețe, complimentele lui Rastelli ; apoi ușa biroului lui se închise.

Știu asta de la Gino : Nevasta lui Rastelli, fiica lui, Gino, criticul influent, așteptau în salon. Giulia părea să fi uitat de jocul la care se pretase în seara aceea, devenise rece și distantă. În astfel de clipe se revela o anume asprime a trăsăturilor ei, frumusețea demoniacă a tatălui ei.

În toiul acelei așteptări, ușa se deschise. Apăru mai întîi impresarul, un om de statură mijlocie, palid, cu un tic nervos al ochilor, tic ce-i confera privirii lui un aer veșnic disprețuitor. Rastelli era în spatele lui, dar aproape convulsionat, cu gura strîmbată, cu ochii reci și răi. Expresia lui nu vestea nimic bun. Făcu prezentările ; impresarul se înclină din vîrfurile pantofilor și luă loc fără

să se uite la nimeni. Rastelli rămase în picioare, aruncă o privire în jur, realizează că domnea o atmosferă de așteptare și începu să vorbească bîlbîindu-se, de parcă ar fi declamat un rol. Se întoarse spre soția lui :

— Mi-a oferit un contract pen... pentru tea-teatrul de varietăți ! Un număr comic ! (Doamna rămînea impasibilă). Nici măcar o apariție de trei sferturi de oră ! (Doamna — nici o mișcare). Două mii de lire pe seară ! (Doamna nu-l învredniciu nici barem cu o privire).

Rastelli schimbă tonul :

— Aș putea ști ce aveți ?

Nimeni nu răspundea. Impresarul afișa un aer absent și se uita în tavan.

— De atîta timp ! reluă Rastelli, de atîta timp nu mai lucrez. Și simt o nevoie să joc... e ceva de nestăpînit... o necesitate. Domnul îmi oferă un contract. Nu e teatru ! E teatru de varietăți ! Depinde cum se face și ăsta ! Sînt totuși un artist ! Sînt un mare artist !

Ultima frază o urlă. Apoi amuți. Impresarul începuse s-o privească țintă pe Giulia. Rastelli strigă încă și mai tare :

— Sînt încă un mare artist !

Și cum nimeni nu răspundea, își frînse mîinile, agîtîndu-le în fața fiicei sale și zicînd :

— Dar ce pot să fac ? Să fim drepti. Dacă nu e momentul meu ! Pot sta așa, fără să lucrez ?

Părea că dă niște replici, și nici măcar reușite.

Giulia se ridică și se retrase în camera ei. Ilustrul critic își luă rămas bun. Plecă și impresarul. Gino interveni :

— Nu se pune problema că trebuie neapărat să jucați. Problema e că vi se oferă ceva ce nu e demn de dumneavoastră.

Dădea dovadă de o cutezanță de care nimeni nu-l credea în stare, de o superioritate care-l înspăimînta pe Rastelli.

— Să joci pentru femei goale ! rosti în sfîrșit soția lui, acoperindu-și obrazul cu mîinile.

— Dar tu ce altceva făceai ? izbučni Rastelli. Unde te-ai găsit ? Nu erai și tu una din femeile alea goale ?

— Am fost. Dar apoi am devenit alți oameni, replică ea.

Totul se prăbușise. Pentru prima dată Gino ieșea din casa aceea ca un bărbat, cu fruntea sus. În seara următoare nu mai ieși singur. Giulia, care-l însoțise pînă la ieșire, îl rugă :

— Ia-mă de-aici.

I se abandona, înfrîntă ; dar cînd ajunseră pe strada pustie, la miez de noapte, sub burnița ce cădea fără zgomot, ea se opri ca să-i spună :

— Dar făgăduiește-mi că ai să devii un mare artist. Am să fac tot ce vrei tu. Dar promite-mi că ai să devii un mare artist !

Gino o prinse de reverurile jachetei și, închi-zîndu-le peste grumazul ei gol, răspunse :

— Ți-o făgăduiesc !

Și așa se destrămă familia Rastelli. Băiatul și-a găsit o slujbă. Doamna Rastelli își urmează soțul, după ce a vîndut casa și totul. Cît despre Rastelli, e un caz despre care toți vorbesc. Dar nimeni nu-i vine într-ajutor. Printre altele, cîștigă două mii de lire pe seară. Și, ca să fim drepecți, nici nu merită milă.

AMEȚEALĂ

Nici ea singură nu-și putea explica de ce o făcuse. Dar iată cum se întâmplaseră lucrurile : o doamnă se prezentase la ușa ei și o întrebase de ea, de signora Brunilde Rommi. Ea, signora Brunilde Rommi, se dusese să deschidă fără să bănuiască nimic, crezând că era băiatul de prăvălie al lăptarului sau al brutarului (nu știa, într-adevăr, care din ei doi scria „broască rîioasă“ lîngă cantul ușii sau care din ei mîzgălea desene al căror sens nu-l pricepea ; dădea bacșișuri atît de mici !) Pînă în clipa aceea viața ei fusese, pe cît de sărăcăcioasă, pe atît de liniștită. Liniștită. Uneori, dimineața, băiatul de la brutărie aducea, ca să iasă cu bătaie la cîntar, o bucată de lipie crocantă, cu grunzi mari de sare peste crusta uleioasă, și ea o scotea imediat din cornetul de hîrtie și mușca din ea, contemplîndu-și casa în lumina dimineții. (Nu, nu se putea ca băiatul de la brutărie să fie cel ce scria și mîzgălea pereții cu desene). Deci, era liniștită. Și era mulțumită de casa aceea enormă în care locuia, se simțea ocrotită de faptul că cînzeci de familii își duceau traiul acolo, că

erau mulții copii, și încerca senzația de solidaritate a celui ce călătorește pe mare, pe un vapor ticsit de oameni unde numărul, precum și atâtea și atâtea complicații familiare îți dau certitudinea că vei scăpa cu bine de orice furtună, cu ajutorul Providenței.

Dar ducându-se să deschidă, cu vaga senzație că butonul soneriei fusese apăsător de o mână necunoscută, poate erau de la gaze, se pomeni față-n față cu o doamnă ce i se păru grozav de elegantă și care, la început, o sperie. Nici nu apucase să-și scoată șorțul. Doamna, stând dincolo de ușă, întrebă de signora Brunilde Rommi. Avea o față închisă, netedă, ordonată, de parcă ar fi fost pictată pe o miniatură. Și purta niște haine !... Oricum ar fi fost, aveai impresia că la ușa ei nu se prezentase o doamnă, ci un personaj costumat, așa cum par costumate doamnele elegante nimerite într-un sat sau într-un cartier sărac, unde viața e aceea de acum cincizeci de ani, iar cel ce vede niște veșminte moderne le privește ca pe o travestire plină de amănunte ciudate, asupra cărora fantezia întârzie, fără să le priceapă sensul. Signora Brunilde deschisese acum ușa. Necunoscuta își mișcă buzele înguste, mărite de o tentă de ruj în formă de inimă, care le conferea o expresie puerilă, poate expresia unui băiat ce s-a mînjit mîncînd cireșe.

— Aș dori să vorbesc cu signora Brunilde Rommi.

Și iată că signora Brunilda, cu șorțul pe ea, răspunse, fără a sta măcar pe gînduri, printr-o minciună :

— Stăpîna nu-i acasă. Vorbiți cu camerista.

Ajunsa aici, signora Brunilda ar fi putut să tacă. Dar o dată ce apucase pe drumul acesta, își auzea vocea de parcă era a alteia, și parcă vorbea despre ea însăși, plecată într-un loc plăcut și liniștit, cine știe unde.

— Stăpîna mea e în vizită la surorile ei, care locuiesc în apropiere de San Pietro, și se întoarce tîrziu. Poate face o plimbare. Ziua e frumoasă și surorile ei au o mașină. Dacă aveți să-i comunicați ceva, spuneți-mi mie și am s-o pun la curent. În zile ca astea stăpîna mea se întoarce foarte tîrziu acasă.

Iată ce zise signora Brunilda Rommi și, auzindu-se vorbind despre ea însăși, încerca un sentiment suav, ocrotitor și plin de afecțiune.

— Aș dori, vorbi vizitatoarea, niște informații asupra unei cameriste care zice că a lucrat aici. Adele. Dumneavoastră o cunoașteți?

— O, sigur că o cunosc pe Adele, recunosc signora Brunilde, și în clipa aceea simțea un fel de solidaritate, ca între egali, pentru femeia aceea care într-o perioadă de șomaj, lucrase la ea cîte o jumătate de zi. Da, cum să nu, continuă ea. Vedeți, la început am fost două femei în casa asta. Stăpîna mea are doi copii ; și mai este și domnul. Și au nevoie de două femei. Mai ales că copiii sînt mici și neastîmpărați. Vai, așa-s de ștregari ! Apoi, știți cum e viața, viața e din ce în ce mai grea, și toți se restrîng în ziua de astăzi. După cîte o cunosc eu pe Adele, e o fată cumsecade, credincioasă. De altfel puteți să-i telefonați stăpînei mele, dacă vreți să aflați ceva direct de la ea, fără să vă mai pierdeți timpul cu drumul, cu riscul de a nu o găsi.

Tot vorbind, înseamnă pe o bucată de hîrtie un număr de telefon, în timp ce se minuna de puterea ei de simulație și de felul cum în închipuirea ei se născuseră doi copii drăgălași și ștregari și acest număr de telefon format din șase cifre, născocit de la cap la coadă. Apoi, ca să continue discuția aceea plăcută, în vreme ce vizitatoarea cobora scările, adăugă :

— Numai că Adele e mereu îndrăgostită. Asta-i cusurul ei.

Era mulțumită de ce figură făcuse și de faptul că acordase atîta distincție numelui și persoanei ei : o zi în piața San Pietro, cu soarele care, în umbră, pătrundea ca pe un alt tărîm, prin răcoarea fîntînilor în murmurul cărora se amesteca zgomotul de pași al pietonilor, vîjîitul mașinilor și sfîrșitul de la birturi. În același timp însă fu cuprinsă de o vagă oboseală, de nemulțumire, de un fel de remușcare. De ce se comportase așa ? De ce mințise ? Se gîndea că n-o s-o mai revadă niciodată pe doamna aceea, pierdută într-un oraș atît de mare, și cum aceasta părea o doamnă foarte elegantă, o să-i rămîină întipărită în memorie familia aceea cu doi copii, o doamnă ale cărei surori locuiesc în piața San Pietro, toate mulțumite și liniștite. Dar nu putea alunga o senzație de gol ; devenise tristă și toată oboseala vieții ei tinere, care totuși se desfășurase liniștită lung șirag de zile, plină de încredere și de nădejde, o apăsă pe neașteptate. Cu realitatea pe care și-o născocise se confrunta acum ea, cea adevărată, pe care i se părea că abia acum o vede pentru prima dată. Pînă în momentul acela totul fusese firesc și aproape fatal în viața ei, căci copii nu

avusese ; avea un soț tînăr și plin de speranțe, dar care mai avea mult pînă să și le împlinească. Aștepta să vină și pentru ea vremuri mai bune, așa cum aștepti anii, fără grabă și fără să-ți dai seama.

Acum însă, după ce născocise toate astea, se simți pentru prima dată nefericită. Era cuprinsă de o neliniște pe care nu izbutea să și-o lămurească, pe care n-o încercase și nici n-o bănuise mai înainte, parcă ar fi vizitat o țară ciudată, ar fi trăit într-o ambianță aparte și s-ar fi adaptat greu la noul ei mediu. Nici nu bănuise vreodată că ar fi putut să se uite la lucrurile ei dragi, la casă, la mobile, ca la niște jucării dintr-o viață anterioară, revăzute după ani îndelungați de absență. amăgiri ale unor vremuri pentru totdeauna apuse. Mai venise ea adesea în contact cu destule doamne asemenea acelei necunoscute, dar le tratase cu nepăsarea cu care se privesc ele însele, cugetînd la lucruri îndepărtate și nemărginite, spre care fantazia noastră n-ar putea să se avînte. Acesteia însă îi văzuse îndeaproape chipul, își amintea cu precizie tăietura buzelor, ochii străvezii de animal, sătui, goi de gânduri și de remușcări. Ochii aceia o fixaseră cu atenție, așa cum se uită adulții la copii, dînd impresia că ar cunoaște un secret incomunicabil și pe care fiecare trebuie să-l descopere singur.

Fusese un moment de nenorocire, una din acele nenorociri care atît de des le lovesc pe femei, inexplicabile și de nemărturisit. A doua zi regăsi obiectele familiare, obiectele ale căror secrete le cunoștea, fierul de călcat care pentru toți oamenii

scoate același miros uman cînd trece peste lenjeria umedă, nevinovata grosolănie și agera osteneală a ustensilelor familiare. Încercă un moment de duioșie, de parcă ar fi trădat pe cineva. Înfățișarea vizitatoarei i se schița vag în memorie, și acum se gîndea la ea zîmbind, ca la amintirea unei glume reușite. Și copiii, și numărul de telefon ; toate născocite. I-ar fi plăcut să știe cine ar fi răspuns la celălalt capăt al firului. În față, soarele ilumina stucatura crestată din loc în loc, pentru a însemna colțul casei : cunoștea umbrele ce se condensau din oră în oră, pînă cînd ajungeau să împrăstie o umbră uriașă, și atunci se făcea seară și aduceau cu umbrele desenate de munți la apusul soarelui, peste cîmpii. Încă puțin și țipetele rîndunelor s-ar fi auzit mai ascuțite, seara ar fi devenit răcoroasă și vastă, o dată cu stingerea globului trosnitor de jăratice de dincolo de copaci.

În timp ce stătea așa, gustînd nedeslușit ceasul acela ca pe o amintire sau ca pe un presentiment, căci era încă tînără și mai era vizitată de impresiile din copilărie, răzbătu pînă la ea, din curtea interioară, un glas pe care i se păru că-l recunoaște. Casa în care locuia de cinci ani făcea acum parte din ea însăși ; simțea dacă cel ce urcă scările o caută pe ea, simțea că cineva se oprea la ușa ei încă înainte ca persoana respectivă să pună degetul pe butonul soneriei, de parcă ușa ar fi fost un timpan al urechii ei. Și simțea, poate după felul cum se grupau cuvintele, poate datorită unui simț asemănător cu al animalelor domestice, dacă se vorbea despre ea, doar auzind niște voci nedeslușite în curtea interioară. Peste armonia cunoscută a vocilor de toate zilele, pe care o

avea în minte după cum treceau orele și care alcătuia ritmul muzical al zilei ei, auzea cum se imprimă voci cu care nu era obișnuită și care-i dădeau senzația unei sosiri, a unei surprize, a cuiva care vine să te caute de departe, cu speranță și teamă totodată. Și adesea nu erau decât perceptorul sau încasatorul de la electricitate. De data asta își aduse aminte de vizitatoarea din dimineața aceea și fu sigură că vocea era a ei. I se făcu frică, ar fi vrut să dispară, ca și cum ar fi trebuit să răspundă de vreun delict. Stînd cu urechea la fereastră, fără a-și scoate capul, ca să nu fie zărită, auzi deslușit schimbul de cuvinte ce urmează :

— O găsiți cu siguranță acasă : nu iese aproape niciodată, zicea vocea pe care ea o cunoștea bine, a portarului.

— Totuși, cînd am venit data trecută, fusese toată ziua plecată. Se dusesese la surorile ei, din piața San Pietro, replică cealaltă voce, a necunoscutei.

Urmă un chicot plin de compasiune, chicotul portarului, al omului acelaia mititel și rotofei ce stătea mereu cu pălăria pe cap lîngă poartă, ca și cum ar fi voit să pară străin de clădire.

— Așa mi-a spus camerista ei, răsună iar vocea necunoscutei.

— Camerista ei ? Dar de cînd se știe n-a avut cameristă ! o contrazise vocea portarului.

— Am încercat chiar la telefon, adăugă vocea doamnei.

De data asta portarul izbucni în hohote de rîs :

— La telefon ? Dar n-a avut niciodată ! Oricum, urcați sus. O s-o găsiți cu siguranță.

Și iată zgomotul de pași înăbușiți pe scările lungi.

— Dar ce vor de la mine ? se întreba Brunilde. Ce vor, ce-am făcut, de ce vorbesc așa despre mine ?

Nu mai auzise pe nimeni vorbind despre ea și acum își dădea seama în ce fel vorbeau. Totdeauna fusese altfel decît își închipuise ea : ea, doamna, stăpîna, femeia bărbatului ei, Brunilde, persoana cea mai dragă pentru ea însăși !

— Oh, cît pot fi de răi... de răi ! De ce mă caută ? Ce le pasă de viața mea ? De ce nu mă lasă în pace ?

Pași urcau. Auzea limpede de dincolo de ușă pasul obosit, călcînd pe a o sută douăzeci și una treaptă. Curînd trebuia să se audă țîrîitul soneriei. Gata : a și apăsât pe buton. Ea se înfățișează. Poartă același șorț. Înaintează și spune :

— Stăpîna e plecată cu copiii și cinează la țară în seara asta. Stăpîna mea se îngrijește mult de sănătatea copiilor ei și idealul ei este să trăiască la țară, mereu la țară. Stăpîna mea are o căsuță la țară, o căsuță mică și modestă, și uneori se duce acolo. Căci bărbatul ei are mult de lucru.

Rostea cuvintele astea încetișor și domol, de parcă ar fi vrut să-i facă plăcere vizitatoarei și o invita să ia parte la un joc de copii, la un joc de-a cei mari. I-ar fi fost recunoscătoare dacă ar fi acceptat jocul, dacă ar fi vrut să creadă în el. Și în timp ce vorbea și urmărea cu privirea ochii vizitatoarei care lunecau pe preșul destrămat din fața ușii, pătrundeau în vestibulul sărăcăcios dar atît de curat, descoperirea și ea, călăuzită de ochii străinei, mizeria din locuința ei, ca și cum ar fi văzut-o

pentru prima dată, întoarsă dintr-o lungă călătorie ; era exact cum se întâmplă cu copiii care, după ce au mințit și au povestit despre satul lor lucruri ciudate și uluitoare colegilor dintr-un oraș oarecare, unde s-au dus la studii, se întorc în satul lor și-l descoperă dureros de mizer și de trist.

Vizitatoarea o privi drept în față și începu cu o voce delicată și nespus de dulce :

— Într-adevăr, am încercat la telefon și...

Brunilde aștepta cu capul în pământ, cu ochii rugători, să audă ce va spune vizitatoarea :

— Am încercat, dar nu răspundea nimeni.

— Vai, doamnă... murmură Brunilde, peste măsură de recunoscătoare.

Dar chipul străinei se făcu palid sub fard, în timp ce buzele subțiri și uscate rosteau :

— Mincinoaso ! Ești o mincinoasă !

Ea încercă o slabă rezistență :

— Nu mă credeți, doamnă ?

— Ești o mincinoasă ! O toantă, o neghioabă ! Zdrențăroasă mizerabilă ! Să mă iei pe mine drept proastă. Ah !...

Făcu gestul de a pleca, întorcându-i spatele, fără s-o învrednicească măcar cu o privire. Dar pe cînd Brunilde închidea ușa, gîndindu-se la minutul următor ca la o eliberare, vizitatoarea se întoarse și exclamă cu o voce ironică și plină de răutate :

— Dacă-mi îngădui, am să revin altădată să cer informații de la stăpîna dumitale : chestia mă distrează și mă pasionează. E o desfătare. Bună ziua, doamnă, la revedere. Și distrează-te cu plimbările dumitale la țară.

Era rea, cât se poate de rea ! Brunilde se rezemă de fereastră. Vedea rîndunicile urcînd și coborînd în văzduh, ca niște puncte negre. Din curtică răzbătu o voce puternică, a portarului :

— Ați văzut ? Ce cameristă vreți să aibă femeia aia ? Ce casă la țară ? Ce telefon ?

Vocea se pierdu. O alta, a vizitatoarei, răspunse ceva nedeslușit, dar îți dădeai seama că vorbea cu răutate.

Răi ! De ce era atîta răutate pe lume ? Și ea, ea de ce mințise ? Brunildei i se părea că nu înțelesese viața pînă în clipa aceea. Avea impresia că urcase pe o scenă, că ieșise din adîncurile unei mahalale și că, pe neașteptate, toți vorbeau despre ea. Și cum vorbeau ? „Aia... o mincinoasă... toantă, neobrăzată, idioată“. În imaginația ei orașul se restrîngea. Altădată, o raită prin oraș o făcea să guste plăcerea de a fi o necunoscută. Seara, cînd lumea ieșea la plimbare, cînd îmbrăca și ea ceva nou, o pălărie, o pană, o agrafă, un cordon, îi făcea plăcere să se scurgă prin străzile din centru împreună cu mulțimea revărsată din toate părțile, mirată de propria ei complexitate și confuzie, cu sentimentul atîtor secrete omenеști purtate într-o alternanță uniformă, fiecare cu familia, cu bărbatul, cu casa lui. Și iar îi venea în minte locuința ei din fundul mahalalei, de unde, la aceeași oră, de peste tot, femeile se strecurau în fugă, ca într-un decor de teatru, cu vaga plăcere de a ieși pe o scenă, încercînd un sentiment destul de aproape de orgoliu, topindu-se în viața unui oraș care, din centrul lui, făcea să-i urce spre cer vuietul și zăpăceala. Însuși veșmîntul pe care aceste femei îl îmbrăcau era un soi de uniformă.

Toate erau ca niște spectatoare entuziaste, alcătuind la rîndul lor obiectul unui spectacol. Brunilde văzuse adesea toalete bogate, giuvaeruri splendide și luxul reflectîndu-se, palid, din vitrinele iluminate, pe chipul femeilor aplecate să vadă. Și, aplecată peste luciul de cristal, era mulțumită să poată lua și ea aceeași poziție. Iar cînd vorbea despre toalete, despre frumusețe, despre bogăție, o făcea ca și cum ar fi preamărit toate aceste lucruri, ca piețele, grădinile și monumentele orașelor.

Și iată că acum o munceau altfel de gînduri ! Fapta ei îi dădea, în cercul prietenelor ei, o subită importanță și dădea naștere unor anume îndatoriri. Care anume să fie aceste îndatoriri, nu știa prea bine nici ea. Era ca și cum ar fi crescut dintr-o dată, copleșită de rușinea aceea destul de comună tinerilor, rușine pentru actele și cuvintele săvîrșite și rostite în cadrul unei adolescențe lipsite de experiență și capricioasă. Lăudăroșenii stupide, minciuni nevinovate și timide, de care-ți amintești pe neașteptate, cum pe neașteptate îți descoperi locul tău în lume. Era o senzație neplăcută și nu lipsită de regrete pentru pierderea unei nevinovății și a unei fericiri irecuperabile. Și acum aștepta să vadă ce se va întîmpla : poate că vor veni s-o caute ; poate că au s-o descopere și au s-o urmărească pe stradă.

Poate că faptul acela ce i se părea atît de important și care vreme de cîteva zile i se zvîrcoli în creier s-ar fi spulberat fără urme, ca o zi urîtă din adolescență, cu răutățile ei, atunci cînd existența e dominată de demonul prefăcătoriei, de minciună și de cruzime. Numai că necunoscuta se

gîndi ea să reînvie amintirea. Pe o foaie de hîrtie aspră și parfumată, de o culoare vagă, pal-trandafirie, ca lacul unghiilor ei, îi scrisese Brunildei o scrisoare : continua s-o ia peste picior, scrisoarea fiind plină de întepături, amintindu-i de întîlnirea lor, despre surorile ei, despre casa ei de la țară, despre plimbările sale și despre copiii ei atît de ștregari. Numai despre lucruri inexistente, inclusiv copiii. Îi spunea că ar dori să o mai întîlnească din cînd în cînd și că, dacă n-are s-o întîlnească, o să se înfățișeze ea personal, într-un chip oarecare, „căci doresc să cunosc mai îndeaaproape o femeiușcă atît de grozavă“. Era păcat, adăuga scrisoarea, că ea n-avea de loc telefon, « ca să mai flecărească puțin și să mai facă uneori cîte o ieșire la iarbă verde ».

E de ajuns extrem de puțin ca să deschizi ochii spre adevăr. Brunildei i se părea că orașul s-a schimbat brusc, așa cum se schimbă un anotimp. Tot așa se schimbase și ea însăși. Acum nu se mai gîndea la orașul acela și la oamenii aceia cu același sentiment al infinitului cu care se privesc frunzele copacilor, ci ca la o gloată dușmănoasă, prin care cineva și-ar fi putut tăia drum strigînd :

— Uite-o, uite-o pe nerușinata aia, mincinoasa, nenorocita !

Și se simțea plină de ură față de toți cei despre care i se părea că vor s-o nimicească.

Începu prin a aduce acasă obiectele cele mai diverse, zicînd că le găsisese în autobuz sau că le cumpărase de ocazie, pe mai nimic, la licitație. Erau obiecte de lux, de toaletă, bijuterii, pantofi, îmbrăcăminte. Apoi, tot așa, din întîmplare, cum zicea ea, datorită unei întîlniri norocoase, pe

care însă o povestea confuz, găsi pentru bărbatul ei un asociat, un om serios, dispunînd de mari capitaluri și cu ajutorul acestuia soțul ei întemeie o industrie prosperă. Își făcu rost de o altă locuință, avea acum un salon, prietene cu care să vorbească despre toalete și bijuterii, și împreună cu care să privească, pe stradă, toaletele și pălăriile trecătoarelor. Își schimbă fața și culoarea părului. Privindu-se în oglindă, nu mai recunoștea în ea pe femeia de altădată. Dar n-o muncea nici un soi de remușcare. Nimeni n-a știut vreodată de ce mijloace se slujise ca să ajungă aici și ea însăși părea să fi uitat de asta. Oricum, nu voia să se gîndească. De altfel, în cercurile pe care le frecventa, nimeni nu știa de unde venise.

Într-o seară, urcînd scările spre apartamentul ei, aproape că se izbi de cineva care cobora. Cealaltă se opri, deschise gura ca să vorbească, și o măsură din cap pînă în picioare. Era necunoscută. Rîdea, dar nu ca altădată. În șirul dinților ei lipsea ceva. Brusc, Brunilde o invită s-o urmeze. Era o seară de sărbătoare și nimeni nu era acasă.

— Da, sînt chiar eu, începu Brunilde, închizînd ușa în urma ei. Vă regăsesc în drumul meu. De o bucată de vreme n-am mai auzit vești despre dumneavoastră. Adevărul este că mereu m-am așteptat să vă întîlnesc. Eram, totuși, sigură că ne vom revedea.

Necunoscuta se așează liniștită într-un fotoliu și-și aprinse o țigară. Și, cum își rotea privirile în jur, Brunilde îi zise :

— Da, tot ce vedeți în jur îmi aparține.

— Mă bucur, răspunse străina, dînd drumul unui rotocol de fum, într-o atitudine destul de

des întâlnită la unele femei ce fumează cu înverșunare, stăpânite de un viciu alimentat din deznădejde, ca și cum n-ar aștepta nimic altceva de la viață. Continuă :

— Și eu mi-am adus adesea aminte de dumneavoastră. Nu știu de ce, dar nu mi-ați mai ieșit din minte și mereu mă interesa să aflu cum ați fi putut s-o sfârșiți. Ați făcut, deci, avere, nu ?

— Da, am făcut avere. Și dumneavoastră ce aveți de gând să faceți acum ?

— În ce sens ? ceru lămuriri necunoscuta.

— Întreb dacă o să vă mai găsesc mereu în drumul meu. Dumneavoastră m-ați căutat, pe cât se pare.

— A, pricep. Vă e teamă să nu vorbesc, nu-i așa ?

— Într-adevăr, nu mi-ar face nici o plăcere să reapăreți în viața mea.

— Oh, făcu necunoscuta căutînd un firicel de tutun rătăcit între buze, nu mai sînt ca altădată. Acum e ușor să mă jigniți. Mi-am schimbat ideile. Știți, m-am gîndit la dumneavoastră. Ce mai mințeați ! Ziceam că, desigur, cu o asemenea capacitate de a minți o să vă tăiați un drum larg oriunde. Și nici măcar nu vă dădeți seama că spuneți minciuni ! Mă căiam că v-am făcut să suferiți. O dată chiar am vrut să v-o spun. V-am căutat chiar, dar mi s-a răspuns că v-ați mutat. Abia de puțină vreme am aflat că locuiți aici.

— Aveam scrisorile dumneavoastră, o întrerupse Brunilde, și-mi era frică de dumneavoastră. V-am urît ca pe o dușmană a mea. Totodată doream însă să mă revedeți. Înțelegeți, nu, că erați grozav

de importantă pentru mine. Deveniserăți personajul cel mai de seamă din viața mea.

— Ați învins dumneavoastră. Și ați făcut-o repede. Sînteți încă tînără și frumoasă.

— Știți prea bine că lucrurile astea nu-mi mai sînt acum de nici un folos.

— Haide, zău, nu exagerați !

— Sînt foarte obosită, zise Brunilde. În timp ce trecea prin fața oglinzii se privi în ea, apoi adăugă, parcă vorbindu-și sieși :

— Foarte obosită ! Și dumneavoastră, cum o mai duceți ? Fericită ca întotdeauna ?

— Vai, nu. Știți cum e cînd ești fericită. Îi umilești cu ușurință pe alții. Ai vrea să fii totul : aerul pe care-l respiri, lumina care te încălzește. Asta se cheamă gelozie ! Ești geloasă pe orice ! Atîtea femei tinere și fericite sînt așa ! Ce groaznică dușmănie ! Se spionează între ele, le spionează pe necunoscute, pîndindu-le primul semn de oboseală, de bătrînețe sau de sărăcie. E înfiorător ! Și, cum, mai devreme sau mai tîrziu, toate decad...

Se întrerupse. Se așeză mai comod în fotoliu, picior peste picior, și-și aprinse altă țigare :

— Iată-mă, adăugă apoi. Eu, după cum vedeți, am decăzut.

Izbucni într-un plîns dureros, cu lacrimi mari care, scurgîndu-i-se în jos pe obraji și pe nas, păreau că-i opăresc pielea, înroșindu-i-o.

— Trebuia să mă arăt, și plăcerea mea era să ies seara, să mă arăt în timp ce se desfășura din plin plimbarea mondenă, să stau la cafenea. Auzeam în jur pălăvrăgelile oamenilor de teapa mea : „Aia, sau Aialaltă, mamă doamne, da' prăpădită mai e, uite ce s-a urîțit și cît e de prost îmbrăca-

tă !” Și eu, de ce trebuia să mă afixez ? Nu mă interesau decît prietenele, rivalele, necunoscutele ; pînă și celor pe care nu le cunoșteam le știam numele, știam totul despre ele, cum ele știau totul despre mine. Nici n-ai puterea să faci altceva cînd ești stăpînită de acest demon ; nu mai ai nici măcar putere să iubești. Și toată ziua mă gîndeam numai la ceasul acela, mă pregăteam numai pentru asta. Mă gîndeam cum am să apar, ce-am să îmbrac, ce pălărie, ce pantofi, ce bijuterii am să-mi pun. Nu știți ce scenă de teatru e trotuarul. Comentariile despre altele, pe care le auzeam în jurul meu, nu-mi dădeau pace : „Uh, da’ grasă mai e !”, „Mă, ce-a mai slăbit !”, „Îfîh, ce s-a nasolit !” Mă trezeam noaptea bîntuită de coșmare, că m-aș fi plimbat sărăcăcios îmbrăcată printre oamenii aceia. Îl tîram după mine pe tipul meu. Nu era bărbatul meu. Era unul pe care-l tîram după mine, așteptînd să-mi pice altul, mai bogat și mai puternic. Într-o zi, acesta rămase fără un chior. Își cheltuisese toți banii pe rochiile mele, cîte una pe săptămînă, pe pălării, pe bijuterii. Trebuia să-l tolerez și așa sărac, căci era complicele meu. Ieșeam încă, dar sfiindu-ne, căci nu puteam abandona scena aceea înspăimîntătoare, întorcîndu-mi ochii după averile ce se perindau prin fața noastră, după fericirile încă pline de vlagă, surîzînd ca niște curtezani, făcînd orice ca să fim observați. Am avut grijă să ne despărțim la timp, fiecare în spatele altei persoane asemenea nouă. Și reîncepurăm jocul. Mă gîndeam adesea la dumneavoastră, îmi aduceam aminte de momentele cînd v-am văzut pentru întîia oară și aș fi dorit să vă cer iertare. Dar nu v-am mai găsit. Îmi închipuiam că sînteți

fericită. Dar în loc de asta, luaserăți înfățișarea mea. Aveați acum ochii mei. Dacă stau în fața oglinzii alături de dumneavoastră, ne putem confunda una cu alta. Toate sfîrșim prin a semăna între noi, cînd sîntem așa cum sîntem. Sînt o nenorocită, nu-i așa ?

— Da, aprobă liniștită Brunilde.

— Incapabile să iubim, incapabile să iertăm, incapabile să ne uităm la oameni fără să-i judecăm greșit. Încetul cu încetul oamenii încep să-ți repugne. Nu aveți și dumneavoastră un stomac delicat ? Vreau să zic, nu vă e greață de toți ceilalți ?

— Ba da, recunosc Brunilde.

— Și eu am fost așa cum v-am văzut pe dumneavoastră atunci. Uitați-vă, ne confundăm.

— Ați face bine să mă scutiți de prezența dumneavoastră. Sau, dacă nu, vă dau afară.

— Nu e nimeni acasă. Sîntem singure, eu cu dumneavoastră. De altfel, să nu credeți că m-am plictisit urmărind viața dumneavoastră. Ați fost precisă și exactă. Ar trebui să fiu cea mai bună prietenă a dumneavoastră. Știu cum v-ați desăvîrșit opera : urcînd de la cel mai neînsemnat la cel mai puternic. Sînt singurul om cu care puteți vorbi și căruia vă puteți destăinui. Recunoașteți că primul tinerel pe care l-ați întîlnit și pe care l-ați și ruinat imediat era interesant. Cît pe ce să vă îndrăgostiți de el ! Dar ultimul, cel mai bogat : ce marfă, nu-i așa ?

— Ajunge !

— Și, ajunsă bogată, ați luat-o de la capăt. Adică ați inversat rolurile. V-ați apucat să-l protejați și să-l ajutați pe un tînăr sărac. Cînd

te deprinzi să lucrezi pentru bărbați... Și e așa de plăcut să reîncepi, să urci scările spre cămăruța unuia care locuiește la mansardă, o sută douăzeci de trepte, o odăiță posomorită, rufărie sărăcăcioasă!... Fascinația rufăriei sărăcăcioase și un anume iz de sărăcie!... În condițiile noastre nu se uită niciodată. Și vă prefaceți că sînteți și dumnea-voastră săracă, pentru ca nu cumva să-l intimidați? Și că puteți să-l ajutați un pic, din cînd în cînd, nu-i așa? Dar el știe cine sînteți și vă tolerează. Dar vă înșeală cu o fată săracă, așa ca el, pe care o iubește și pe care o va lua de nevastă.

Necunoscuta stătea alături de Brunilde, lîngă oglindă. În umbră, aproape că se confundau. Și tocmai în clipa asta Brunilde se repezi la ea, în întuneric, confundîndu-se în întregime cu necunoscuta. În aceeași seară, servitorii o găsiră pe Brunilde sufocată, zăcînd pe covor. Nici urmă că ar fi pătruns cineva străin în cameră. De aceea se gîndiră la un acces de nebunie. În scrumieră fură găsite două mucuri de țigări. Luîndu-se amprente digitale, se descoperi că acestea corespundeau cu ale Brunildei. Portarul, interogat, declară că toată seara precedentă nu văzuse pe nimeni urcînd sau coborînd scările.

BARCA

Luaserăm barca unor pescari ce trecuseră pe niște veliere, o barcă grozavă, lungă de cinci metri, vopsită în alb, roșu și verde, care pescuise în larg. Și ne simțirăm bogați avînd această barcă — singurul capital pentru nenumărați pescari ; și ne simțirăm îmbărbătați.

În viața noastră nu pusesem mîna pe o vîslă, decît ca să o cumpănim în mînă și să simțim cum vibrează în aer lopata. Acum trebuia să ne însușim și un limbaj nou, să învățăm denumirea părților componente ale acestei bărci : frînghiuțele, furcheții, randele, boma, denumiri ce însemnau depărtare, solitudine, navigație ; vîslele roseseră zdravăn furcheții, electroplasa coșcovise barca la pupa. Puneam mîinile pe lucruri la care multe alte mîini trudiseră. Barca era docilă, chiar prea docilă. Iar noi eram tineri. Cînd ieșirăm, cu pînza întinsă, ni se păru că ne aflăm în umbra unei aripi înfiorate de vîntul înălțimilor ; nici n-o înălțasem bine, că ne și pomenirăm în larg ; barca se cabra ca un cal, pămîntul părea departe, oamenii de pe țărm ne priveau, iar cineva striga

la noi. Ne gîndeam — vag — la cel dintîi om ; uimitoria inteligență umană e încorporată într-o barcă în stare să brăzdeze valurile mării. Și vîslele se împlîntă în marea ca oglînda ; le simțeam cadența și deveniserăm noi înșine ritm ; înțeleserăm că vîslim bine în clipa cînd vîsla începu să întindă apa ca un vîl ce se sfîșia brusc. Auzeam bolbōroseala regulată a apei despîcată de chilă, și era aidoma susurului unui rîu. Asta însemna că sîntem aproape de fund, de care ambarcațiunea noastră era despărțită doar printr-un centimetru sau doi.

Pe mal se aflau două fetișcane venite pentru prima dată la mare. Nu voiau să vină cu noi în barcă. Aveau un glas subțire, subțire de tot, și o piele albă pe care soarele și vîntul o înroșeau, o piele de oameni iernatici. Veneau dintr-o țară cu ierni îndelungate. Pînă și glasul lor avea ceva de iarnă, fiind delicat, aidoma pojghițelor de gheață. Aerul și lumina le alterau cu ușurință trăsăturile ; păreau pe punctul de a năpîrli. Ne salutau de pe țîrm. Se părea că aveau multe rude, căci ne aminteau mereu de unchi, de mătuși, de bunici, de bunice, și nici nu mai vorbeau despre altceva. Ba nu, vorbeau și despre țara lor, despre ceața și despre gerul marilor întinderi. Aveau totuși o grădină și ne înșirau numele plantelor cultivate în ea. Aveau, printre altele, o buruiană otrăvitoare, sau o ciunăfaie. Și un tată teribil.

Există, totuși, fete simple și curajoase. Noi le invitam mereu să iasă cu noi. Ziceau „nu !“, stînd cu picioarele în apă, suflecîndu-și fustele și stăruind cu privirea asupra vîlurelelor atunci stîrnite ce le înfiorau gleznelor subțiri. Apoi, într-o zi,

una din ele se lăsa ispitită să meargă cu noi. Trăgeam la vîsle cu mult mai multă atenție, așa cum orice bărbat e plin de atenții cînd o femeie îi calcă pragul casei. Fata stătea ghemuită, atentă la freamătul mării. Din cînd în cînd, întreba cît putea să fie de adîncă apa sub noi. Zece. Douăzeci, cincizeci de metri.

Ne însușiserăm bine această veche iscusință a omului, iscusință care-i îngăduie să alerge pe suprafața apei, ne însușiserăm instinctul necesar pentru a despica așa cum trebuie valurile și știam cît de mult ne puteam apleca peste barcă, spre a scruta fundul, păstrîndu-ne echilibrul. La început marea pare nouă și nemuritoare, viața ei fericită ; peștii au o formă desăvîrșită și nealterată, delfinii își execută în voie terțetele. Apoi descoperi însă legea mării. Pîndeam coloniile de polipi ; caracatița are o casă : grotă ; cînd stă acasă, își închide intrarea cu un șir de pietricele desăvîrșit rînduite ; una din pietre este dată la o parte cînd animalul e afară. Le fugăream. Își schimbau culoarea, își îndreptau într-altă parte acel soi de craniu rotund care este tot trupul lor, craniu al unor oameni dintr-o altă lume, dintr-o lume a viitorului, care, se zice, va fi locuită de oameni cu cranii uriașe ; își bulbucau ochii înspăimîntați și iritați, dădeau drumul norului acela negru care le este caracteristic. Puține dintre ele sînt întregi la trup. Multe au tentaculele ciupite sau trunchiate de țiparii care intră în vizuinile lor și încep să le devoreze de vii. Dar țiparii ! Îi vezi cu cîrligele undițelor înfipite în gîtlej, după ce au rupt firul. Poartă cîrligul așa, toată viața, pînă cînd un ultim cîrlig le vine de hac. Se zvîrcolesc în fundul bărcii, își

schimbă culoarea și sfârșesc horcăind sub trapă, în puțina apă gălbuie și caldă care abia de-i acoperă. Țiparii, ca să-i poți prinde, trebuie să-i lovești la cap, căci au dinți și mușcă, au o gură roșie, de șarpe, și coada puternică, ca un șperaciu. În larg, e un mișun de pești care fug, ca prinși într-un sac. Sacul — este marea.

Așa descoperirăm noi imensa cruzime a mării, rezistența naivă și zadarnică a celor slabi, aroganța stupidă a celor puternici, împotriva cărora se ridică totdeauna alții, și mai puternici, iar pînă la urmă, toți aceștia sînt învinși de istețimea omului, care nu are gheare sau dinți, dar, cu ajutorul mîinilor lui îndemînatice, făurește și distruge universul. Iar omul, la rîndul lui, e strivit de o altă forță, care-l copleșește, de marea deasupra căreia zburdă, călăuzind prova în așa fel încît să spintece valul ce se deschide și apoi este gata să se închidă peste el. O barcă pare ageră și însuflețită ca un cal sau ca un taur ; are pînă și un glas al ei, glasul armăturii și al părților ei componente, al catargului, al pînzei, glasuri pe care înveți să le cunoști. Zile întregi merge prost și nu-ți dai seama ce are. Catargul vorbește, ca stejarul argonauților. Pe dinlăuntru e frumoasă ca o aripă întinsă, alcătuită asemenea coșului pieptului, care închide inima omului.

Marea, deci, marea strălucitoare, limpede, măiestruoasă și bogată devine, pentru cine o cunoaște, o împărăție a cruzimii. Unuia dintre noi, celui mai tînăr și mai îndîrjit, marea îi stîrnea un fel de exaltare. Vădea iscusință în prinderea caracatițelor cu mîna, le dibuia printre alge și printre stînci, le lăsa să i se încolăcească în jurul brațului, le dădea

iarăși drumul în apă ca să le privească schimbându-și în mod idiot culorile și desfășurându-și tentaculele ca un pumn ce se închide și se deschide, cu o neschimbată mecanică a mișcărilor, de parcă se supuneau aceluiași legi ca și omul ; apoi le prindea iar, și când le vedea în oală îl apuca melancolia și nu voia să se mai atingă de ele. Alteori scoteam din apă, cu plasele sau cu undițele, niște pești zdraveni, care-și desfășurau în fața noastră grozăvenia aripioarelor, înotătoarelor, țepilor și creștelor, măsurându-și puterile cu noi, de parcă am fi fost egali lor, pești de mare.

După fiecare din aceste prăzi, deveneam mai cutezători. Plănuiam să ne ducem să asistăm la jocurile nupțiale ale delfinilor, să le vedem salturile și căderile pe marea liniștită, salturi asemănătoare sticlelor ce conțin mesajele naufragiaților. Cît despre fata care urcase în barcă și acum ne însoțea totdeauna, ea se simțea ca într-o familie. Nu-i simțeam prezența și, totuși, încrederea pe care ea o avea în brațele noastre îi dădea imbold bărcii. Într-o seară însă, pe când ne întorceam spre țărm, după un vîslit îndelungat, auzirăm pe cineva cîntînd. Era fata. Cînta în ritmul bățăilor vîslelor, cu privirea ațintită spre țărm, unde fiecăruia îi trebuia străbătută ; vocea ei era delicată, iar ochii îi erau acum mai întunecați, gura subțire i se deschidea modulînd silabele cîntecului, grumazul neted i se umfla potrivit melodiei. Iar noi ne simțeam mai bărbați, aproape pirati.

Asta s-a întîmplat în ultima seară de vară. În ziua următoare, marea devenise sălbatică,

mistralul sufla atotstăpîn peste valuri, velierele ancorate în marea verzuie căpătau culoarea lemnului vechi și manevrau prorele în așa fel încît să nu prindă vîntul din coastă ; dintr-o dungă într-alta a zării se îmbulzeau norii, vînturile voiau să sufle toate deodată, pînă cînd mistralul le domină pe toate și marea se acoperi de horbote de spumă. Toate lucrurile își pierdeau culorile iar velierele trandafirii și verzi arătau, izbite de furia vîntului, ca niște ziduri scunde sub un cer opac de iarnă. Pe plajă, furia valurilor făcea prăpăd printre meduze, printre stelele de mare, printre protozoarele lipsite de apărare, cu formele lor rudimentare, de tuburi, înzestrate abia cu cîtiva cili. Iar noi umblam și le număram printre alge. Marea rămînea singură cu velierele ei. Începea un anotimp aspru, asemănător cu vîrsta matură a omului. Veniră și unchii și o luară pe fată cu ei.

DE-ALE PRIMĂVERII

Nu-i chiar atât de rău că lumea poate s-o ia mereu de la început. Pe măsură ce trăiește, omul devine un fel de încăpere din care locuitorul se mută, plină de mobile șubrede, de lucruri ieșite din uz, care capătă pînă la urmă aspectul unor instrumente de tortură. Apoi viața este iarăși ca o pagină pe care toate se înscriu cu vigoarea anilor dinuți și n-are importanță că la un moment dat știi cum se întîmplă totul. Iată anotimpurile, sărbătorile, vremea dragostei: creația e o continuă alcătuire de noi pagini pe care omul le mîzgălește cu sine. Dar cîte ștersături nu întîlnești pe aceste pagini! Natura înflorește. Acesta este ritmul ei. Florile sînt tocmai niște pagini albe ale anului. Cînd le vine timpul, se veștejesc; e perioada cînd iubiții se ceartă pe la colțurile străzilor singuratice unde, cu puțin înainte, nu știau să facă alta decît să stea îmbrățișați; și acum zic: „Dar mi-ai jurat...“. „Lasă, acum te cunosc eu bine.“ „Tu te-ai uitat la ea“. „Îți jur“. „Adio“.

Cum se veștejesc și se strică lucrurile noi, lucrurile neprihănite! Cumplită e clipa cînd frumu-

seșea începe să se tulbure ! O floare, o femeie, un animal, par pentru o zi nemuritoare. Pînă și nouă, în copilărie, o haină nouă ne pare indestructibilă ; oricine își poate aduce aminte senzația de lehamite, proprie tinereții, încercată de om cînd descoperă caducitatea lucrurilor. Nu e ceva important, dar asta nu înseamnă că oamenii, pînă și cei mai distrați, nu se gîndesc adesea la asta. Cum se scofîlcește obrazul adolescentului ? Cum ajunge de-și pierde strălucirea ochiul unei fete ? Cum, și în ce moment ?

Era o grădină lăsată în paragină, în care plantele aveau totuși nevoia să înflorească. De fapt chiar înfloreau, cum puteau, revenind la starea de plante sălbatice, redobîndind frumusețea încă pășinată a copiilor săraci : cameliile și trandafirii netăiați se dublau, zambilele și narcisele se simplificau ; pomii, necurățați de ani de zile, înmugureau în încîlceala de ramuri vechi și uscate, oferind priveliștea disperată a plantelor abandonate în voia soartei, plante ce se răsucesc, se destramă și se chinuie să-și scoată mlădițele tinere printre cele sterpe, care le acoperă ca niște zdrențe : aceștia sînt pomii posomorîți și scîlîmbăiați din unele peisaje bolnăvicioase.

În toiul înfloririi, cînd frunzele prea lungi ale zambilelor se și îmbrînceau în sucurile lor vîscoase, printre balele melcilor, țîșniră macii cu tulpinele lor păroase, cu cele patru petale purpurii și lucioase ; era o prevestire a verii învăpăiate, năvălind peste violaceul clerical și pascal predominant în culorile primăverii. Iată-le corola neatinsă, liniile întinse ale nervurilor, polenul presărat în jurul urnei bine conturate, ca un ochi pestriț

printre gene castanii. Aceasta a fost cea dintâi dimineată a vieții lor. Florile tremurau slobode pe pajiștile din jur, unduind ca o curgere de rîu — și totul era o fugă fără sfîrșit. Totul era curat, nou, nealterat, pînă și florile blonde ale măceșilor de la marginea grădinii.

Adesea natura stîrnește impresia așteptării. De fapt, nici nu puteai face altceva decît să aștepti s-o surprinzi într-una din clipele ei de activitate. La orizont, soarele lumina pieziș plantele, relie-fîndu-le umbrele prelungi, așa cum o lampă așezată pe dușumea luminează obiectele dintr-o încăpere. Plantelor, ca și oamenilor, umbrele le semnaleză existența. A fost puțin de așteptat. De nu știu unde se ivi un bondar de culoarea cîrmîzului, umplînd ceasul acela cu glasul lui răgușit și matinal. Nu se știe ce anume caută să ocolească aceste gîngănii prin zborul lor întortocheat; dar se îndreaptă fără șovăire, cu toate că pieziș, spre un punct precis. Acesta căzu ca o bilă de plumb drept în mijlocul macilor, începînd cu cel mai înalt.

Se așeză, ca atras de pata aceea castanie, în mijlocul corolei, de care nici nu se diferențiază prin culoare; de fapt, așa cum era, cu aripile încă agitate de vibrații, forma, împreună cu corola, un tot vaporos. Floarea avea însă tulpina prea lungă și nu putea suporta greutatea gîzei: se clătina, pendula; iată-i corola întoarsă spre pămînt; alunecînd, insecta își reluu zborul; apoi se cufundă iarăși în cupa corolei; și iarăși tulpina macului se încovoie, lăsînd-o să cadă. Ori de cîte ori insecta se agăța de suprafața netedă și lucioasă a plantei, bîzîitul i se liniștea, ca plînsul

unui sugar care se prinde de țîța mamei lui, dar, cînd se desprindea de corolă, bîzîitul reîncepea, asemenea plînsului copilului pe care mama încearcă să-l întarce. Apropîindu-te, dar cu băgare de seamă, puteai să vezi cum gîngania asta lacomă palpează caliciul, se cramponează cu toate cele patru piciorușe ale ei, dînd din aripioare ca să se mențină în echilibru, cumpănind, prin mișcările ei, balansarea floarei; insecta era îmbătată de polenul acela negru, de opiul acela voluptuos, pentru ca, tocmai în clipa cînd era mai legată de hrana aceea vitală, confundîndu-se cu ea într-o unică și vaporeasă culoare, ca de cerneală, contopită cu ea într-o unică vibrație, să fie respinsă, să-și reia zborul, să revină. Și asta pînă cînd, în urma acestei continue respingeri din partea plantei, să se apropie de o floare vecină, mai scundă și cu tulpina mai rezistentă, dar și de pe aceasta cădea; încăpățînat și lacom, bondarul își risipea apoi strădaniile asupra altor corole, se răsucea ca nebun, cu antenele, cu mandibulele, cu gheruțele, ațîțat de purpuriul plantelor, cu tot trupul lucitor pudrat de colbul acela negru și opac.

Soarele se înălța la orizont. Umbrele se scurtau, ghemuindu-se la picioarele plantelor; era o ploaie de raze drepte, din înalt, și florile începeau, ca într-un extaz, să soarbă lumina, fără să mai tresară măcar. Și, în lumina aceea puternică și indiferentă, îți dădeai seama că, acolo, unde mai înainte se afla corola netedă, strălucitoare, cu nervurile precis desenate, rămînea acum o suprafață ofilită, aspră, ca o foaie de hîrtie mototolită. Acesta este sfîrșitul mut al florilor.

La semnalul de trâmbiță al bondarului, sub razele perpendiculare ale soarelui de amiază, atât de jinduite de florile cu corolele sfielnic deschise, un roi de alte gînganii, albine, fluturi, viespi, bondari, tăuni, dădu năvală din toate părțile, fiecare intonîndu-și propria melodie, o fanfară de miliarde de insecte care nu izbutesc să dea glas pe lume. Luară florile cu asalt; respinse de una sau găsind-o secătuită, zburau spre o alta, cea mai apropiată, nu se știe dacă atrase de miros sau de culoare, dar orbește, pieziș, ca și cum pe tot pămîntul nu se putea cădea decît peste flori. Albinele, mai ușoare, trebăluiau printre petalele florilor de măceș: mișcările lor erau aidoma unui pumn care stoarce un ciorchine; printr-o neîntreruptă muncă a picioarelor (cele de dinainte scormoneau, cele mijlocii, mai scurte, împingeau, iar cele din spate adunau) făceau cocoloș pulberea galbenă a polenului, o modelau și, preschimbată de pe acum în ceară, le forma pe piciorușele de dindărăt o trăistuță a cărei culoare trecea de la galben-roșcat la culoarea caldă a lumînării sau a fagurilor fantastici ce se arată în fața ochilor celui ce deschide un știubei. Puteai să-ți închipui albina întorcîndu-se la stup cu cele două pungulițe atîrnîndu-i de-o parte și de alta, depunînd încărcătura prin alte mișcări precise ale gheruțelor, mișcări în care este încorporată îndemînarea oarbă a instinctului.

La vremea prînzului, tot smaltul florilor nu mai era decît o amintire în urma acelei invazii: corolele erau inerte, caliciile ofilite. Te gîndeai la vara care se înstăpînea din ce în ce mai mult, la moartea florilor, la clipa cînd pouirele ofilite

ale macilor aștern pe pământul ars o hlamidă de un roșu spălăcit, iar bondarul, simțind că i s-a dus vremea, ajunge să se izbească cu capul de geamuri, viespile cad în colbul drumurilor iar albinele caută sîmburii aurii ai fructelor coapte. Noutatea pământului înprimăvărat se și preschimbase într-o amintire, așa cum doar o amintire rămîne tinerețea, dragostea și clipa în care înflorește viața.

ORGIA

Din clipa în care aşezasem pe pământ farfuri-oara de cafea, devenisem şi eu o zeitate. Să mă explic : mă afluam singur pe pajiştea din faţa vilei ; vara mă copleşea, uriaşă, uriaşe erau marea şi cerul, mai puţin uriaşi arborii. O nesfârşită oştire de furnici îşi tăiasă propriul drum printre ierburi. Chipul meu stătea aplecat peste drumul lor îngust şi, dacă seminţia aceea de insecte mi-l vedea, cu siguranţă că-şi făcea despre el ideea pe care ne-o facem noi despre lună. La început, furnicile mi se înfăţişară ca o mulţime învâlmăşită, apoi viaţa lor deveni mai lămurită, complexă, armonioasă : mi se părea că privesc din înalături strada unui mare oraş.

Tot aţintindu-mi ochii asupra lor, isprăvisem prin a desluşi fiecare insectă în parte, şi pe cele bine făcute, cu trupul lor lucios şi negru, şi pe cele spălăcite, care căpătaseră culoarea frunzelor vechede, unele cu antenele puternice şi pufoase, altele cu trupşorul uscat, tîrîndu-şi cu mari strădanii abdomenul greoi. În afară de cele vizibil ocupate să care vreun grăunte sau cîte o fărî-

mitură, celelalte se preumblau în sus și în jos, cu aparenta lene a unei plimbări de-a lungul unui mare bulevard; se aflau printre ele furnici care se apropiau de marginea drumului cu șovăială și stângăcie, altele, sigure de ele, își tăiau cu repeziciune drum prin mulțime. Ordinea era uimitoare, armonioasă, ca petele negre ale notelor pe un portativ. Zăream câte o furnică enormă, împoțonată ca o treizecindoime. Pe unele dintre ele ajunseseam chiar să le recunosc. Încetul cu încetul, ochiul meu se obișnuise cu lumea lor. Poate, toate împreună, construiau un drum. Cu gheruțele lor încîrligite bătătoriseră printre ierburi o cărăruie dreaptă și subțire, o linie fermă; în urma trecerii lor pămîntul se fărîmîțase, fiecare grăunte de țărîină se făcuse neted ca o bordură de trotuar. Mă simții ca nimerit pe neașteptate în toiul activității febrile a unor ființe neștiutoare și grozav de ocupate, ca într-un oraș străin. Ochiul se obișnuî cu infirmitatea acelei lumi, și încă în asemenea măsură încît, revenind apoi asupra lucrurilor de dimensiuni mai mari, asupra arborilor, a bărcilor, a mării, a oamenilor de pe stradă, mi se părea că urc dintr-un abis.

Era ceasul de atotstăpînire a soarelui, clipa aceea de neclintire meridiană, cînd totul pare că stagnează și se saturează și cînd un fior de vînt te-ar face să auzi foșnetul universului; florile vinete de anghinare tremurau, populate doar de niște scarabei verzi, bărcile erau copleșite de soarele dogorîtor al mării, cu velele atîrnînd moi, vîrfurile copacilor stăteau încovoiate în aerul neclintit. Iar pe fișia aceea de pămînt se mișca lumea neobosită a furnicilor, profitînd de inerția pămîntului.

Nu dinadins pusesem aproape de drumul lor farfurioara în care se revărsase un pic de cafea. Obiectul acesta, strălucitor de alb și rotund, scăpăra fulgerări peste fasciculele de raze ce străbăteau printre ramurile copacilor. În centrul farfurioarei se deschidea lacul negru al celor câteva picături de cafea, în care soarele stârnea stranii densități de culori, curenți irizați și o stratificare de bobite depuse la fund. Ochii mei, obișnuiți acum cu universul infim al furnicilor, distingeau cele mai mărunte lucruri. Unele fire de iarbă luau pentru mine aparențe de piscuri, de hățisuri de pădure, de luminișuri, pînă într-atîta încît ridicîndu-mi apoi privirile, lumea îmi apărea asemenea unei viziuni oceanice în care irumpeau nori, lumină, într-o culoare orbitoare, într-o nesiguranță înspăimîntătoare.

La un moment dat, văzui că una dintre furnici, atrasă de discul alb al farfurioarei, se apropiase de marginile ei și încerca să le escaladeze. Oricine își poate imagina că eu, în clipa aceea eram atotputernic : afundai farfurioara în iarbă, în așa fel încît firele vegetale să alcătuiască o punte peste lacul negru al cafelei. Așteptai. Furnicile — îmi ziceam — sînt niște animale ordonate ; furnicile sînt deștepte ; furnicile sînt prevăzătoare. Furnicile sînt cumpătate. Și iată că furnica exploratoare, trecînd peste puntea unui fir de iarbă se înfățișă lîngă lacul negru al cafelei. Se ținea încă departe, ca să nu cadă. Tărmurile lacului erau albe și cît se poate de alunecoase. Era o furnicuță oarecare, mărunțică și gălbioară : își arcui partea anterioară a trupșorului, și pe albul porțelanului i se desenară miraculos antenele, cleștii,

perişorii. Gustă o picătură de lichid. Antenele îi tremurară un pic; simţea, poate, mirosul pătrunzător al acelei suprafeţe dense şi negre, şi asta cu o nesfârşită uimire. În picătura aceea se oglindea o crenguţă a copacului de deasupra mea, ca într-o pupilă. Îmi dădui seama că gîngania mergea acum clatinîndu-se pe picioruşe şi că puteam s-o recunosc dintr-o mie. Se întoarse înapoi ca o săgeată, dar nu mai avea mersul elegant al tovarăşelor ei; în membrele ei minuscule curgea ceva ce o sălta în sus; mai că nu simţea pămîntul sub picioare sau poate visa că zboară.

Nu avusesem grijă s-o urmăresc la timp pe cărăruie; o lăsasem sub un fir de iarbă unde-şi agita antenele, excitată de descoperirea ei, şi mi-o închipuiam pradă unei veselii nemăsurate, ca un beţiv la un colţ de stradă, urmărit de dezgustul trecătorilor care-şi văd liniştiţi de drumul lor, cînd, întorcîndu-mi iar ochii la farfurioară, văzui că pe malurile negre ale lacului de cafea se strîngea un cerc de furnici mărunte, gînganii dintr-un neam cu cea dintîi, una lîngă alta, înaintînd cu paşi mici, neîncrezătoare şi curioase. Ordinea era uimitoare, se putea spune că alcătuiau un singur organism; senzaţia primejdiei, curiozitatea, albul orbitor şi alunecos al porţelanului, priveliştea neasemuită a aceluia imens lac negru, adînc şi dulce, în care, şi mai negru încă, se reflecta lanţul gîngăniilor, ofereau într-adevăr perspectiva unei aventuri fără seamăn. Se vede că aroma aceluia lichid era îmbătătoare. Într-o uluitoare solidaritate, gîngăniile îşi săltau partea de dinainte a trupului, vibrîndu-şi antenele, apoi se ridicară în vîrfurile lăbuţelor într-o stare de aşteptare greu de

remarcat, în mod obișnuit, în lumea furnicilor ; își desfăceau lăbuțele în toată lungimea lor, cum-pănindu-se ritmic pe încheieturi. Și atunci, în fața ochilor mei se perindară viziuni ciudate : mă aflam acum în fața unui lac la ceas de noapte, în fața unui lac african și, peste fundalul acestei imagini, o alta mi se așternu în minte : cercul triburilor negre, legănarea lor pe vine, în sunetele tam-tamului, așa cum îi putem vedea în filmele color. Lichidul negru devenise un peisaj ; sutele de gînganii își făceau antenele să tremure deasupra lui, se săltau și se lăsau ritmic pe lăbuțe, de parcă cine știe ce regizor ar fi izbutit să le în-vețe niște figuri de dans. Nici un întreg trib de sălbatici, veșnic nesătui de alcool, n-ar fi in-tonat un imn mai măreț descoperind un lac de rom. Căci, dacă zvonurile de glasuri ale acelor mi-nuscule pete de cerneală — și acest zvon de glasuri trebuia să existe — nu-mi ajungea la ureche decît ca imaginea sau închipuirea unei sușo-teli nedeslușite, eram totuși sigur că lărmuiala trebuia să se producă și că un cor al bucuriei izbucnise în fața descoperirii aceluia lichid vrăjit și negru ca uitarea, ivit în mijlocul deșertului de amiază al pămîntului secătuit și al plantelor în-setate.

Unul dintre cele mai atrăgătoare spectacole este acela al bucuriei celor simpli ; și e fermecător spectacolul bucuriei animalelor, căci dacă oamenii simpli rîd puțin, animalele nu știu să rîdă ; de aceea, bucuria lor e de natură primordială, o bucu-rie ditirambică, așa cum este pe la noi culesul strugurilor, tragerea vinului în butoaie, culesul fructelor și secerișul. Ca termen suprem al bu-

curiei sale, animalul nu are decît bucuria pîntecului şi a abundenţei, asemenea oamenilor mai primitivi ; toată osteneala lui e cheltuită întru căutarea hranei şi hrana este lucrul pe care-l preţuieşte înfîi de toate. Acel ditiramb al cumpănirii pe picioare, acea orchestră de antene şi de mandibule tremurătoare care trebuie să scoată un ţîrîit muzical, dură cîtva timp, într-o ordine desăvîrşită, ca dirijată ; şi totul apărea cu atît mai ciudat, cu cît era vorba de chibzuitele, harnicele şi prudentele furnici, furnici alcătuite din două biete puncte negre. Dunga cărăruiei lor rămăsese aproape pustie. O parcurgeau doar furnicile mai greoaie şi mai treze, răţîcind cînd la dreapta, cînd la stînga, ca năucite de acea neaşteptată pustietate.

Între timp, se isprăvisese dansul de pe marginile farfurişoarei, şi numerosul trib, întărit de un alt rînd de gînganii, coborîse în baia aceluia lichid miraculos. Se prosternaseră în faţa lui, atingeau uşor malul lacului negru care, la margini, era mai limpede, aşa cum marea e mult mai azurie în apropierea ţărmului. Această îndeletnicire a poporului de furnici amintea de vechi şi ciudate ritualuri desfăşurate pe apă ; harnice şi îndemînatice cum erau, poate aminteau de iscuşii lucrători care creaseră statul egiptean şi de serbările lor anuale pe fluviu ; sau de riturile vreunui popor primitiv, de-a lungul curenţilor sălbatici. Începeam să mă gîndesc şi la sfîntul fluviu al Gangelui, la cadavrele tîrîte în iureşul apelor lui, cînd cîteva dintre gînganii, nesăţioase, bete, nemulţumite să-şi moaie doar capul în bulboana aceea neagră, se avîntară nebuneşte în mijlocul

lacului de cafea și, după ce biruiră oarecum aburii îmbătători ai acelei mări alcoolice, devenite pentru o clipă ușoare, aproape în stare să treacă în zbor peste ea, acum se înecau. În turme înaintau și în turme pierceau în mijlocul lacului, sacrificându-se strălucitoarei zeități a beției. Altele, rămase nemișcate pe țărm, se trezeau după câțiva timp dintr-un somn adânc, găseau putere să mai soarbă o dată cu lăcomie din veninul acela voluptuos și se prăbușeau inerte. Câte una, mai prudentă, care-și muiase numai antenele, nu mai izbutea să meargă decît întortocheat, pășind de-a-n-dărăteala sau într-o parte, lăsându-se moale pe picioarele pe care și le simțea peste măsură de lungi și de ușoare, la fel, cred, cum se întâmplă cu noi, oamenii, cînd ne aflăm în stare de beție. Se părea că vor să se desprindă de firele subțiri ce le mai legau de pămînt.

Farfurioara mea era acum o îngrămădire de gîngăii înecate. Ajunseră la ea și furnicile mai mari. Băură un pic. Se întoarseră. Și, pentru un timp, drumul pustiu al mușuroinului fu străbătut de aceste insecte mai mari cu o viteză de bolizi, derapînd și răsturnîndu-se ca niște automobile într-un oraș cuprins de panică.

DOUĂ MII DE ANI

Iată-o aici. E o amforă care poate să numere, cu siguranță, cel puțin două mii de ani. Fusese scoasă la suprafață în iulie trecut de niște pescari, lângă țărmurile insulei Montecristo, nimerind în plasa lor scoborâtă la o adâncime de două sute de metri, bineînțeles nu în căutarea unor amfore străvechi. Celor ce lucrează pe vasele de pescuit li se poate întâmpla să le nimerească în plasele lăsate la fund și altă pradă, mai proastă decît asta : bulgări de gudron sau de cărbune și tot ceea ce navele pierd în drumul lor în timpul furtunilor și al naufragiilor ; e posibil ca plasele să cadă peste arboradele vaselor scufundate și să fie scoase la suprafață toate ferfeniță. Dar nimeni nu-și închipuia că ar fi cu putință să pescuiești o amforă pierdută cu două mii de ani în urmă de cine știe ce ambarcațiune, în cursul unei străvechi furtuni pe marea veșnic neschimbătoare.

A fost o vară plină de asemenea descoperiri. Plasele scoteau la suprafață amfore de formele cele mai diverse, iar pescarii se împăcară cu faptul cînd aflară că puteau fi vîndute : erau scoase

amfore cu toartele arcuite în sus, ca brațele femeilor care merg la fântână, sau cu toarte minuscule pe pîntecele rotund, sau asemenea unora dintre clondirele descoperite în mormintele din antichitate. Chipul omenesc, după care se inspiră de fapt formele și chipurile, urcioarelor și ale amforelor, se vedea reprodus aici în alcătuirile cele mai ciudate ; la unele amfore lua forma bustului, a soldurilor și, descoperind în sfîrșit același motiv peste tot, se reduceau la forma inimii. Toomai asta era și forma amforei mele.

Nu putusem pune mîna pe cea care aducea cu o cumătră cu mîinile împreunate pe cap, o formă feniciană care, la un moment dat, printr-o crăpătură, începu să verse un lichid gros și cenușiu, un fel de gudron, de smoală de călăfăruit, amestecată cu rășină, ceară și miere persistentă, mirositoare, ce se împînzea în aer. Mirosul se simți zile-n șir, răscolit de vînt cînd te așteptai mai puțin, se încîlcea cu mirosurile plajei și ale micului port. „Iată — îmi ziceam — cum trebuie să fi mirosit un port din antichitate, cum se amesteca acest miros cu izul greu al corăbiilor aflate în lucru, cu mirosul pîinii scoase din cup-tor acolo, în sat, cu acela al vetrei scăldate de soare pe colină, miros răzbătînd pînă departe, în larg, ca o răsuflare a pămîntului. La orice altceva m-aș fi putut gîndi, numai la faptul că voi adulmeca un puternic miros, vechi de douăzeci de veacuri, nu.” Uneori, cînd acest miros mă surprindea, aveam impresia că străbat drumul înapoi, prin secole, că sînt un drumet fără vîrstă, risipit în întregime în această răsuflare scurtă. Vreme de cîteva zile așteptai ca, revenită pe

lumea luminii și a căldurii, amfora mea să-și picure și ea smoala. Era în formă de inimă și era goală. Fusese, oare, azvîrlită peste bord într-o noapte de furtună, o dată cu atîtea altele, ca să ușureze corabia ? Ajunsesse pe fundul mării în urma unui naufragiu ? E mai probabil. Zăcuse atîtea secole pe fundul mării ; valurile multor furtuni se învîlvoraseră deasupra ei, nimicind multe lucruri, dar nu și suprafața acea fragilă de lut de culoarea trandafirului veșted. Și rezultatele unei munci îndelungate se acumulaseră pe pereții ei : melcii, crustaceele, poriferele, madreporile își construiseră galeriile și labirinturile, își întinseseră ramificațiile și-și încastraseră valvele de forma depunerilor care alcătuiesc stalactitele. O parte a amforei era în întregime un desen complicat, asemănător cu rețeaua de vine și de artere din ilustrațiile închipuind inima omului. De partea pe care amfora zăcuse pe fundul mării, de-a lungul tuturor celor douăzeci de veacuri, fără ca nimic s-o mai cîntească din adîncimi, argila era netedă și curată, încît citeai pe ea linia beîșorului de care olarul se ajută cînd învîrte vasul pe roată, modelîndu-l cu degetele.

Ciocănind-o cu nodurile degetelor, scotea un sunet de vas întreg, fără nici o crăpătură, sunetul acela plin, atît de des auzit dimineața, la țară, în zilele de țîrg, în jurul vînzătorilor de vase de pămînt. Trebuie să fi conținut ulei, sau apă dulce, sau vin, elemente care, de-a lungul și de-a latul Mediteranei, vorbesc limbajul unei bucurii obișnuite. Și acum era goală, intactă, dar inutilă. O nimica toată ar fi putut-o hîrbui, făcînd să i se piardă forma după douăzeci de secole. Re-

adusă la viață, se punea problema să fie păstrată în viață. N-am să povestesc despre atenția cu care a fost transportată, despre grijile stupide și absurde. Mă gîndeam că atîtea lucruri au fost nimicite, civilizații, orașe, popoare și statui minunate, cărți pline de adevăr ; ce mai însemna, deci, în comparație cu toate astea, o biată amforă ? Nimic. Forma ei rămăsese însă nealterată, ceea ce nu se întîmplase cu Colisseul sau cu bustul lui Apollo din Belvedere. Dar tocmai pentru că nu mai slujea la nimic, pentru că n-aș mai fi putut ține în ea nici ulei, nici apă, nici vin, era mult mai greu să fie conservată. Există lucruri care au o viață lungă, atîta vreme cît slujesc zi de zi la ceva, lucruri fragile și, cu toate acestea, indestructibile, ca unele vase ajunse la noi și numărînd mai multe veacuri decît amfora mea. Problema conservării începe în clipa cînd obiectele nu mai sînt întrebuițate.

Mi se părea că intuiesc limpede legea potrivit căreia totul moare cînd nu mai folosește la nimic, că viața nu este decît uzură, consum, împlinirea unui eveniment, a unei istorii. Așa mor civilizațiile ; și dintr-o dată, așa cum se sfîrșește un joc de copii, națiuni întregi și lumi se prăbușesc în uitare, ceea ce părea ieri o lume de neclintit a armelor și a cuceririlor nu mai este decît o amintire, ca valurile mării ce s-au închis într-o zi peste corăbioara naufragiată lîngă insula Montecristo.

Văzusem, în același port mititel unde cumpărasem amfora asta — oaspete ce mă punea în încurcătură — că sute de alte amfore asemănătoare, rămase pe suprafața pămîntului, fuseseră

făcute țandări și întrebuințate la construirea unui dig pe țărm, într-o vreme de demult, când forma lor nu mai avea sens și nici nu mai era de folos ; surpătura unui zid se arăta alcătuită numai din asemenea hîrburi, se deslușeau încrustate fundurile conice, torțile, gurile, înfipite în cimentul medieval. Pînă și în asta descopeream o violență. Nu-mi puteam explica existența unui întreg zid făcut numai din hîrburi de amfore decît gîndindu-mă la sfîrșitul unei lumi, a unei civilizații, laolaltă cu toate obiceiurile și ustensilele acesteia.

Întîmplarea avusese loc anul trecut, prin august. Veni luna lui septembrie și, o dată cu ea, zvonurile prevestitoare ale războiului. E de înțeles că zvonurile astea puteau stîrni în suflet astfel de impresii, dincolo de meditațiile asupra sfîrșitului lucrurilor. Puteam să-mi imaginez o clipă din viața aceluia colț de lume atît de îndepărtat în timp : amintirea unei fabrici de olărie în apropierea unui oraș prosper, piața gălăgioasă unde erau vîndute acele vase, mulțimea, comoara familiară a vinului, a uleiului, a apei, și a grîneturilor păstrate în acele recipiente : o viață, clipa unei vieți, liniștită și veșnică. Apoi dimineața ieșirii navelor în larg, aducerea pe bord a acestor vase, prețioase însoțitoare ale navigatorilor de-a curmezișul deșertului mării. Și apoi, într-o altă zi, sub imboldul nepotolit al timpului, noi trebuințe și noi cuceriri, schimbări neașteptate — și aceste obiecte ajunse o palidă amintire a unei alte vieți, iar cele rămase neprotejate de abisurile marine, preschimbate în materiale de construcții pentru ridicarea unui nou zid al unor noi timpuri, pline de noi speranțe. Cînd veni

luna lui septembrie, cu senzația aceea de război răspîndindu-se ca o fierbințeală, îmi amintesc ogoarele uluite și așteptarea ce se simțea nu numai în brazdele deschise ale arăturilor. Ne făcuserăm în grabă bagajele ca să ne întoarcem în oraș, departe de acea neclintire a pămîntului ce părea să se întoarcă întrebător spre noi, ca o mamă neștiutoare. Boi cu mers domol și cai iuți de picior rămîneau în urma noastră, ca o semnificație a singurelor lucruri ce nu se schimbă pe pămînt.

Și deodată ne aduserăm aminte de amfora părăsită în casa încuiată și ne gîndirăm că, poate, n-o vom mai revedea. Poate peste scurt timp, după două mii de ani de existență, nu va mai fi nici ea decît o grămadă de hîrburi. Un lucrător, într-o dimineată nouă, își va fi pregătit mortarul pentru noul său zid și va fi întrebuințat știrbiturile alea ca să tencuiască un stîlp sau să astupe o gaură. Căci așa este alcătuit întreg pămîntul, precum și goana înnebunitoare a anilor și civilizația. Ar fi fost o dimineată frumoasă, cu o mare extraordinar de albastră și nimeni n-ar fi auzit, pe cîmpul strălucitor de rouă, decît fluieratul aceluia lucrător care-și ridică zidul și zgomotul loviturilor de mistrie care țândureau, potrivit nevoilor lui, un fragment din vasul acela.

CESARINO S-A FĂCUT BĂIAT MARE

Cesarino s-a făcut băiat mare ; și tatălui său i se pare cu neputință ca el să fi fost odată copil : adesea, noaptea, îl mai visează copil, și-i revin în minte hăinuțele colorate, lenjeria albă și acel miros de copil pe care acum îl simte la copiii altora. E greu de spus ce anume este acest miros dar, pe de altă parte, toți știu ce este. Tatăl lui se trezește în confuzia acestor gânduri și e mulțumit ; își revede propria copilărie, copilăria fraților lui, o cu totul altă casă, o cu totul altă vîrstă, un alt ținut. Deschizînd însă ochii, nu mai vede mobila de pe vremea cînd Cesarino era de-o șchioapă, ci o altă mobilă, frumoasă, solemnă, de curînd venită de la magazinul de antichități, avînd aspectul unui oaspete de seamă. De ce-și vînduseră vechea mobilă ? Acum pot să-și umple casa cum au chef, pot să aranjeze cum îi taie capul scaunele, divanele, mesele ; Cesarino nu se mai lovește cu capul de ele, nu mai izbucnește pe neașteptate într-un plîns care, brusc, țîșnește tumultuos, ca un lichid revărsat dintr-un vas prea strîmt, un plîns mai mare decît Cesarino însuși.

„Știi ce zic eu ? Că, gata, ai și îmbătrânit“, își spune aproape cu voce tare tatăl lui Cesarino. „Dar nu chiar așa de mult, nu chiar de tot“, se consolează el în fața oglinzii. Nu-și aduce bine aminte de cînd nu mai plînge Cesarino zgomotos, de cînd se mulțumește doar să facă nazuri, dar își amintește că vreme îndelungată și el, și mama îl tot întrebaseră :

— Ce-i cu tine, Cesarino ? De ce nu ne spui ce ai ? Nouă trebuie să ne spui tot.

Și el nu răspunde nimic. Uneori zîmbește, dar numai pentru sine, și amîndoi ar dori să cunoască motivul. Iar el zîmbește pentru că se gîndește la un coleg care vorbește urît, la faptul că, la liceu, copiii ies de la cursuri făcînd o hărmălaie nemai-pomenită, iar el nu poate să facă la fel, fiind încă abia la gimnaziu, dar așteaptă ; fiindcă a aflat că fotbaliștii, în vreme ce publicul urlă și aplaudă, schimbă între ei înjurături și cuvinte tari. (În chestia asta, cu cuvintele tari, tatăl și mama lui Cesarino nu știu ce să creadă : le pricepe, sau nu le pricepe băiatul ? Încă nu se știe).

— Vezi, poate își deschide sufletul în fața ta, poate are mai multă încredere în tine, o îndeamnă tatăl pe mama lui Cesarino.

O, neșarmurita singurătate a tatălui în clipa cînd băieții încep să-și adore mama, s-o urmeze, în clipa cînd vor s-o vadă îmbrăcată bine și aud cuvintele pe care bărbații, în zilele bune, i le strigă din urmă ! Cesarino e legat de mama lui, glumesc împreună, și e solidar cu tatăl său numai în aprecierea că ea e prea slabă, prea neștiutoare — o femeie. Acum aproape că ea devine fetița casei. Dar, cel puțin, ea știe.

— Ce ți-a spus ? Întreabă tatăl.

Și ea-i povestește că băiatul începe să se uite după fete ; o dată chiar fusese surprins, îmbrăcat de sărbătoare, contemplînd-o de la fereastră pe doamna de vizavi. Dar e o femeie coaptă ! Tatăl, însă, amintindu-și de adolescența lui, declară sentențios :

— E încă nevinovat. De altfel, adaugă el, măcar de ar da, cînd o fi mai mare, de o doamnă ca aia de vizavi !

Mama îi acuză atunci pe bărbați, zicînd că sînt cinici, că altfel nu s-ar gîndi că o femeie, ar fi în stare, cu un băiat, atît de tînăr... Și toate resentimentele față de bărbați reînvie la gîndul că fiul ei... Simte că are doi bărbați în casă — și e o senzație de abis, de întunecime. Fiecare stă în odaia lui. Cesarino citește cărți de aventuri, cărți din acelea cu Fatima sau Halil, care îmbrățișează un vestit explorator și aventurier. O dată tatăl deschisese, din întîmplare, una din cărțile astea în care Fatima putea fi văzută îmbrăcată în văluri, după moda orientală. Cesarino se făcuse roșu. Poate tocmai pentru că citea cărți de aventuri și vedea atîta omenire în mișcare, Cesarino zisese într-o zi :

— Cînd voi fi mare, o să-mi doresc mulți copii.

Poate-și închipuie că încă mai trebuie să se joace, și cum cu cei de-o vîrstă cu el nu se mai împacă, vrînd să conducă numai el, crede că le va putea comanda copiilor lui și va putea născoci multe jocuri.

Între timp, maică-sa îi confecționase niște marionete de postav ; erau într-adevăr bine lucrate : sacrificase o pereche de mănuși negre și o poșetă

roșie ca să le facă cizmulițe; e un teatru în miniatură cu Buffalo Bill, cu Banditul, cu Piele-Roșie, cu Chinezul, cu Negrul și Calul, întru totul asemănători personajelor din cărți; între ei domnește disciplina, sînt buni și răi; cel drept învinge totdeauna. Noaptea trebuie să se furișeze în vîrfurile picioarelor ca să-l dezlege pe Banditul spînzurat de căpățîniul patului sau de o lampă în mijlocul odăii, cu mîinile legate la spate, cu o sfoară strînsă în jurul gleznelor, cu un căluș în gură. De unde se alesese Cesarino cu atîta îndemînare, de unde învățase atîta cruzime? N-o fi el chiar așa de rău! La astea se gîndește tatăl lui și, în adîncul inimii, are impresia că băiatul îi scapă de tot. Și asta pentru că Cesarino îi reproșa că-i spusese neadevăruri.

— Ziceai, cînd eram mic, că totdeauna capul atîrnă mai greu decît restul trupului, și e tocmai invers.

— Ți-am spus-o ca să nu te apleci prea mult peste pervazul ferestrei

— Mi-ai spus minciuni, știu eu.

Pe atunci era cuminte, îl credea, stătea și asculta povești despre Garibaldi și despre Napoleon și despre toți oamenii, mari sau mici, care realizaseră ceva pe lume. Cînd era mic, lumea era liberă și fericită, și nu exista moartea. Își aduce aminte că băiatul se închisese în sine cînd descoperise ce însemna moartea. Cînd se întîmplase asta? Nu izbutea să-și aducă aminte ziua.

— Mi-ai spus minciuni, știu eu...

Acum tatăl nu mai avea ce să-i povestească și i se părea că, într-adevăr, îl înșelase. Îl făcuse să cunoască o lume fantastică, o lume în care nu

exista teama de moarte. Acum era rîndul mamei. Alături de ea băiatul învăța să fie delicat și bine crescut, mai ales bine crescut, să dea mîna, să facă plecăciuni, să vorbească numai cînd trebuie, să placă — iată lucrurile care contează în viață. Acum mama este aceea care se duce, seara, la patul lui, tot ea îl vede cea dinții dimineța ; tatăl e ca dat la o parte, e singur în camera lui, singur ca un copac desfrunzit. De cîte ori îl privește, băiatul e o noutate pentru el. E mare, are ideile lui, secretele lui

Acum e vorba să i se confecționeze lui Cesarino o altă marionetă, ceva nou : o femeie care să stea în mijlocul bandei lui de aventurieri. Cesarino n-o mărturisește, pentru că nu l-ar crede nimeni, dar Buffalo Bill e chiar el, Cesarino, el e păpușa aia care învinge totdeauna, care nu ajunge niciodată legat fedeleș, niciodată cu un căluș în gură și, chiar dacă i s-ar întîmpla una ca asta, ar ști oricînd cum să se salveze ; el este cel pentru care durerea nu există ; semn că în sufletul lui mai rămăsese ceva din lumea fantastică a povestirilor tatălui lui. Acum vrea o femeie care să-l urmeze călare pe Buffalo Bill ; fusese o idee a mamei și tatăl căzuse de acord cu ea, ca și cum ar fi fost vorba să-i facă cunoștință cu prima lui prietenă. Cel care n-a trecut prin asta, nu-și poate închipui situația ; dar problema asta, a femeii, e o veșnică preocupare a părinților care au băieți ; la o anumită vîrstă, băiatul devine deodată bărbatul de mîine, tată de familie, și toate chipurile feminine întrevăzute de el nu sînt decît aspecte îndepărtate ale panoramei călătoriei lui spre viață. Dacă Cesarino va ști să aleagă, atunci la capătul drumului, departe, într-un colț

oarecare al pămîntului, o femeie s-a născut pentru el ; și ea, ca și el, abia învață să cunoască lumea, în clipa asta se joacă împreună cu cei de vîrsta ei, rătăcește și ea din iluzie în iluzie, din greșeală în greșeală, ca și cum ar naviga spre el.

Deocamdată însă Cesarino își va avea păpușa lui de cîrpe. Nu se știe bine care din doi, mama sau fiul, vrea să-l amăgească și să-l înveselească pe celălalt ; iată clementele : o bucată de sîrmă, postavul, un pic de mătase pentru obraz. Era stabilit că va fi îmbrăcată ca o amazoană, cu pălărie neagră de fetru și cu cizmulite înalte. Dar cînd să hotărască dacă să fie blondă sau brunetă, încep discuțiile. Cesarino o vrea brunetă, maică-sa e brunetă, el o vrea brunetă. Mama scoase la iveală un scul de mătase de un galben auriu strălucitor. Dar băiatul n-o vrea blondă și păpușa e gata făcută, cu gura trandafirie, în formă de inimă, cu genele subțiri, pielea albă și ușor colorată cu carmin. Intervine și tatăl : trebuie să fie blondă ; și, dacă ar trebui să mărturisească de ce anume luase hotărîrea asta, trebuie să-și spuie că era un soi de gelozie la mijloc : nu vrea să fie brunetă, pentru că și mama e brunetă. Nici măcar nu bănuise că va încerca acest sentiment ; rivalitatea dintre el și fiul lui izbucnise spontan.

— E bine ca băiatul să se obișnuiască să privească femeile sub o altă înfățișare decît aceea a mamei lui, să nu se simtă prea legat de maică-sa, și asta spre binele lui, ca să nu-i fie sclav mîine, cînd va avea nevoie de propria lui voință.

Niciodată nu se încăpățînase tatăl așa de mult ca acum și numai cu greu acceptă mama să nu redea, în păpușa aceea, o imagine a ei înseși. Ar

fi fost plăcut să se afle în camera lui Cesarino, cînd acesta era singur, să-l urmărească de-a-n călare pe cuvertura patului, care reprezenta preeria. În locul ei, iată, o altă femeie, păpuşa cu perucă blondă ; şi, cum fiecare se reproduce pe sine, mama îi făcuse o talie subţire cum are ea, şi-i modelase fruntea la fel cu a ei. Dacă atingi bluza galbenă a păpuşii, simţi doi nasturi convecşi — sîinii. Cesarino ia păpuşa cu el.

Sînt singuri în cameră — Cesarino şi tribul lui. Uşa e închisă. Cesarino intră în lumea aventurilor. Patul se schimbă într-o întindere neţărnută, perna mare, galbenă, de fulgi, e un munte, un munte arid ; cît vezi cu ochiul terenul pare lipsit de viaţă, dar e plin de capcane. Blonda goneşte călare alături de Buffalo, care-i cedase roibul lui mărunţ şi nervos, pe cînd el ţine acum frîul unui vechi căluţ de lemn salvat din flăcări pe cînd Cesarino era mai mic şi voise să vadă dacă arde. Ce libertate, ce aer curat, ce strălucire ! Drumul e lung ; Negrul şi Indianul convertit au şi pus la cale un atentat, la adăpostul unui luminiş izolat ; banditul şi Chinezul stau pitiţi, cu pistoalele în mîna şi le lasă gura apă la gîndul gustării pe care Negrul o pregăteşte pe iarbă. Cesarino nu este altul decît Buffalo, simte în el veşnica tinereţe a acestui aventurier care nu îmbătrîneşte niciodată, coama ca pana corbului i se zbate pe obraji ; cu intuiţia ce-i este proprie, Buffalo ştie cum se vor desfăşura toate, căci altfel cum s-ar putea învîrţi, cu inima uşoară, prin ţinuturi atît de inospitaliere ? Îl zăreşte de departe pe Negru, trebăluind la gustarea cu pricina ; imprudentul îşi pusese lancea pe o stîncă ; lui Buffalo

îi place Negrul, căci mereu comite astfel de naivități. Dar Indianul e înarmat pînă-n dinți, nările-i adulmecă aerul, degetele îi sînt crispate pe capătul lasoului, în aruncarea căruia este neîntrecut. E un indian curajos, se gîndește el, civilizat și credincios, unul dintre puținii scăpați de vînătoarea pornită de albi împotriva lor. El, ca reprezentant al rasei albe, se simte vinovat față de tribul acela sărman, dar de Indianul lui are mare grije și o să-l salveze totdeauna din cele mai primejdioase aventuri. Drumul e lung, căluțul lui bătrîn schioapătă, dar roibu lui tovarășei lui nechează și ar fi ținut la drum, măcar că o molie îi rosesse crupa. Ajung unde voiau și se așază pe iarbă. Buffalo, deși știe cît de perfidă e preeria, se așază, își desface centura, își scoate scurta de piele adevărată, dar are pistolul în buzunar. Între timp, se petrece o scenă fulgerătoare : Chinezul iese din pădure, prefăcîndu-se rănit, dar, în vreme ce este oblojit prietenește, Banditul, într-o mantie albastră (un rest din stofa unui costum ce-i vine bine mamei), țîșnește și el afară cu cîte un pistol în fiecare mînă. Urmează o învălmășeală de nedescris. Buffalo îl doboară pe Bandit la pămînt și, cînd întoarce ochii, vede că Indianul o legase fedeleș cu lasoul pe blonda lui tovarășă de drum. Buffalo bănuia că trebuie să fie o trădătoare. (Numai de nu și-ar da seama mama !) Cu o mișcare rapidă, Buffalo îi taie coșta blondă și, cu creionul chimic, îndată îi și face mustăți și favoriți de mușchetar. Păpușa se schimbase în făptura cea mai odioasă, într-un trădător travestit ce voise să-l atace pe la spate pe cînd era angajat în lupta cu Banditul. Se pun pe

mîncate în fața celor doi, zdravăn legați, azvîrliți pe jos, unul lîngă altul. Și Indianul, care nu vrea să mănînce și stă mereu de veghe ! Se lasă seara. Se aud răcnete de fiare. Aprind focul.

Ușa se deschise :

— Dar de ce a ajuns blonda asta bărbat ?
întrebă tatăl. Și de ce-i legată ?

— Era un trădător camuflat și Buffalo Bill nu-și dăduse seama.

— Dar era femeie, îți spun eu că era femeie !

— Da, dar uite că s-a descoperit că era un trădător. Nu-i vezi mustățile ? întrebă Cesarino, sigur de sine.

Tatăl contemplă dejunul acela de iarbă verde și poziția păpușilor care vorbesc și povestesc atîtea. Lîngă el, Cesarino, mare acum, zîmbește :

— Vezi, au pistoalele lîngă farfurie !

Tatăl închide ușa la loc și pleacă, zicîndu-și în gînd : „Ciudat, nu știu încă ce va face cînd va fi mare.“

Cesarino e și mai mare ; îl vede acum ieșind, cu pălăria trasă peste ochi, și se întreabă încotro se duce. Are o pălărie de om mare ; peste obrajii lui, încă de copil, pare un coif pus în joacă pe cap. E îmbrăcat tot ca un om mare ; paltonul băiatului, atîrnat în cuier, a luat de pe acum forma lui Cesarino în mers, al unui Cesarino ce-și va atîrna paltonul într-o altă casă, cînd părinții vor rămîne singuri. Li se mai întîmplă uneori, cînd Cesarino intră în casă, să se uite mult prea jos, și, în locul unde deobicei îi vedeau căpșorul, văd acum o mîină puternică, pe care acesta o ține la piept, vîrîta printre nasturi în deschizătura paltonului, o mîină care nu mai este a tatălui și a mamei, ci mai de-

grabă a unuia decât a altuia, o mână mare, puternică, fină și nervoasă totodată, mîna celui ce va fi Cesarino.

Și cît de mult îi place să iasă singur pe stradă ! De cînd s-a obișnuit să nu mai aibă nevoie de ajutorul nimănui ca să se îmbrace, iese de parcă ar fugi de-acasă. Cine-și mai amintește cum și-a în-sușit elementele simple ale artei îmbrăcatului ? Să-și încheie nasturii, să facă lațul la șiretul ghetelor, nodul la cravată, sînt operațiile cele mai importante ale vieții unui copil. Aceste probleme cer mult timp, din copilărie pînă în adolescență. Cît despre cravată — cu ea nu mai sfîrșim niciodată. Avem zece degete : cînd începem să ne slujim de ele, sînt prea multe, atît de multe încît, la început tragem prea tare și totul ni se rupe cu ușurință în mîini. Mamele ne întrebă : „Dar cum faci de le rupi așa pe toate ?” Acestea sînt mîinile fierbînti și puternice ale adolescenței timpurii. Cu aceste zece degete care, la început, sînt cîrligele, ghearele și cleștele noastre, nu izbutim într-o zi să vîrîm primul năsturel de sidef în cheutoarea cămășutei de pînză. Mînuțele astea sînt rănite de orice : sîngele cald și năvalnic le umflă ; aproape că le simți crescînd ca aluatul pus la dospit. La această vîrstă numai degetele mamei se gîndesc la toate, degetele ei cu unghiile puțin prea aspre ; degetele astea profită pînă și de nasture ca să vadă dacă nu avem bur-ticica prea umflată. Toată casa e surprinsă în ziua în care copilul ajunge să se elibereze ca de un al doilea cordon ombilical natural. Și se ajunge aici numai prin tainice eforturi ; e foarte important să-ți poți încheia singur nasturii ; cînd izbutești, înseamnă că ai ajuns propriul tău stăpîn. La în-

ceput nasturii sînt prea tari și ochiul cheutoarei e prea strîmt. Acestea sînt rarele clipe cînd spiritului copiilor i se dezvăluie cît de grosolani și de primitivi sînt oamenii. Grozav ce tot sucesc oamenii nasturii și deschid ochiurile cheutorilor ! Sistemul de închidere este și astăzi cel întrebuintat de ciobani la închiderea porților stînilor. De veacuri, de cînd se tot îmbracă, n-au născocit nimic mai bun decît un disc de os care trebuie să învingă rezistența unei tăieturi în stofă.

Aceasta este, deci, o perioadă plină de mii de tentative executate în tăcere, cu limba scoasă, cu bărbia sprijinită în piept, cu pecetea nasturelui pe pielea fragedă și cu o surdă răzvrătire față de capcanele întinse de cei mari. Și este într-adevăr un anotimp al vieții, anotimpul cînd nu știi nimic despre trupul tău și cînd apăsarea nasturelui pe piept sau pe gît te face să te temi că te-ar putea răni, făcînd să-ți țîșnească sîngele roșu. Iar în clipa cînd ai isprăvit, mama îți atrage atenția că n-ai păstrat simetria încopciatului. Iată o altă chestie cu care trebuie să-ți obișnuiești ochiul : simetria.

În descoperirea acestor secrete, încopciatul ocupă un loc aparte, timpul în care se descoperă și că obiectele nu trebuie puse gata-gata să cadă pe marginea mesei, timpul cînd trebuie să înveți să te orientezi pe întuneric în propriul tău pat și cînd abia te-ai deprins să-ți duci cu precizie lingura la deschizătura gurii. Lucruri importante, prin care te convingi de sensul orientării, ce pare atît de firesc, dar este primul element care-l deosebește pe un om cu capul pe umeri de un nebun.

Se deschide apoi un alt capitol, acela al lațului de la șireturi. De data asta copilul e cuprins de o adevărată admirație pentru om : nu se gîndește decît vag că asta este cea mai veche artă descoperită de navigatori, de cel dintîi om care a vrut să lege o pînză sau o sălbăticiune domesticită spre a-i sluji. Tocmai arta asta le dă copiilor impresia că sînt îngrozitori de mici ; prestigiul unui laț sau al unui nod e atît de mare în mintea lor, încît cred pentru o clipă că, mișcîndu-și cele zece degete, încurcînd cele două capete ale șiretului, nodul se va forma ca prin farmec. Facerea acestui nod e o miniune al cărei secret ți se dezvăluie doar după îndelungi căutări. Căci copilul nu se gîndește la trecut decît ca la o lume creată dintr-o dată, bună să-i ofere adăpost și ocrotire și, de data asta, îi fulgeră prin minte că omul e ager, iscusit și ordonat. Nici adaptarea la locuința omului, nici arta țesutului sau a gătitului nu-l tulbură și nu-l uimesc ; nu izbutește să conceapă prin ce proces de activitate omenească s-a ajuns la toate acestea, așa cum pisica, tolănită pe piatra fierbinte a vetrei, nu se întreabă care este originea focului. Tentativele ascunse ale copilului de a-și face singur lațul la șireturi sînt, poate, aidoma cu cele ale primului om care a dorit să facă un nod. Ca un pitic, ca un animal inconștient, caută irațional să desăvîrșească un procedeu logic ; pînă cînd, tot încercînd, izbutește, poate, să încîlcească totul în asemenea hal încît nu se mai poate descurca. A nu putea să ieși din casă, a fi sclavul acestor două capete de șiret care nu vor să se lege — iată ce înseamnă toate acestea. Mai tîrziu, cînd am aflat că într-un lagăr de prizonieri germani, în timpul marelui răz-

boi, oamenilor li se luau nasturii și șireturile încât să nu poată fugi decât ținându-și pantalonii cu mâinile, am realizat la scară mare ce poate însemna sclavia nasturilor și a șireturilor, sclavie căreia îi sînt supuși copiii. Numai datorită acestor fleacuri, prizonierii deveneau neputincioși ca niște copii. Problema nasturilor și a șireturilor îl ține pe copil legat de rînduiala casei și de grija celor mari, pînă cînd mama, cît ai clipi, cu degetele ei miraculos de îndemînatice, leagă șireturile la amîndouă ghetetele copilului ; și atunci copilul, aparținîndu-și acum sieși, își ia zborul de parcă și-ar fi pus aripi, o ia la goană ca un cîine căruia i se scoate lanțul și nici nu-i trece măcar prin cap că ar putea părăsi casa de care este încă legat prin aceste fire.

Totdeauna am fost astfel subjugati. Mă revăd pe mine însumi, mare acum, adolescent, plecat de acasă și neștiind încă să-mi fac nodul la cravată. Cea pe care o purtam la gît mi-o legaseră ai mei înainte de plecare ; ei bine, noaptea mi-o scoteam, dar dimineata mi-o puneam la loc petrecînd-o peste cap. Nici gînd să mă rog de alții. Nici un copil nu se roagă de alții ; e o mîndrie a lui să stea și să rezolve singur probleme rezolvate de veacuri. Mai tîrziu, viața m-a învățat să fac un nod ca lumea ; dar niciodată destul de bine : și acesta e ultimul nod ce ne ține legați de in experiența juvenilă ; un bărbat are mereu cîte ceva de învățat din acest punct de vedere. Iar cînd ajunge să învețe și asta — totul s-a sfîrșit. Numai că, de obicei, lucrul se întîmplă destul de tîrziu.

Mi se întîmplă ca, într-o scară, pe cînd stăteam la discuție cu cîțiva tineri, să intre în casa aceea o femeie. Și iată că ea se apropie de mine, tocmai

de mine, care doream asta cu toată puterea inimii mele, zicîndu-mi :

— Încă nu ştii să-ţi faci nodul la cravată !

Cum adică ? Doar mi se părea că învăţasem destul de bine să-l fac. Şi iată că pentru ultima oară două mîini de femeie începură să trebăluiească la un element al îmbrăcăminţii mele, ca odinioară mîinile mamei. Aceasta însă se uita la mine de aproape, cu ochii ei ironici şi remarcă că buzele ei schiţau un surîs. Eram prizonierul ei ; eram un băieţaş ; răsufllarea ei, ochii ei puţin cam stinşi, mă ocroteau cu duioşie în clipa aceea. Şi-mi făcu un nod splendid, un nod superb. Toţi prietenii care mă înconjurau — şi se aflau printre ei unii mai în vîrstă — doriră ca simplul dar miraculosul secret să fie încercat şi asupra lor ; unii o implorau chiar să se ocupe un pic şi de ei.

— Iată, exclamai eu, cînd ea isprăvi cu nodul, unul din mijloacele cele mai eficace care te pot face să-ţi aminteşti de o femeie, o spun fără pic de răutate. O să-mi aduc mereu aminte de dumneavoastră, de clipa asta şi de ce-am învăţat acum. Poate că-mi voi aduce aminte de dumneavoastră în fiecare dimineată, cînd îmi voi pune cravata la gît. Iată un secret prin care te poţi face de neuitat.

Ea rămase impresionată de cuvintele mele, ca şi cum şi eu, la rîndul meu, i-aş fi dezvăluit secretul unei reţete care să-i facă de neuitat chipul, ochii azurii, părul alcătuiind o urzeală delicată în lumina amurgului, răsufllarea care-i sălta pieptul. Un secret cît se poate de simplu, prin care o fiinţă omenească rămîne, pe cît îi stă în putinţă, o amintire scumpă.

O dată, tatăl îl văzu pe Cesarino din întâmplare, dar băiatul nu-l zărise. Cesarino traversa o piață largă, plină de forfotă omenească. E cunoscută senzația încercată când îl întâlnești din întâmplare pe propriul tău fiu, după ce l-ai văzut totdeauna numai acasă și nici n-ai apucat să-l vezi bine în șorț de școlar, că el și poartă pantaloni lungi; să-l vezi pe stradă, printre alți oameni, devenit unul dintre atîția. Tatălui lui Cesarino i se întâmpla pentru prima oară așa ceva: aproape că nu-l recunoștea, i se părea că este o parte din el însuși, o închipuire a lui, un gând al lui și, în același timp, o amintire despre el însuși. Trebui să se sprijine de un zid; el îi dăduse viață, și i se părea că acum Cesarino trebuia să-i ceară socoteală, după ce-și găsisese locul lui printre oameni, după ce-și încercase puterile și dibăcia. Traversa uriașa piață ca și cum s-ar fi avîntat în zbor, de o parte el singur, iar de alta toate elementele: monumentele, cupolele, statuile, turnurile, oamenii, tot trecutul și prezentul pe care el le vizita ca un pelerin ce-și caută locul. Și era voios și schimbat ca un pește care-și încearcă întîile mișcări în largul mării. Tatăl lui se simțea mărunț, gol pe dinăuntru, uzat; fiul își tăia drum prin mulțime cu toată proaspăta lui vigoare, pe chipul lui plin de curiozitate se întipăreau fugar toate impresiile, iar tatăl se simțea ca un custode care vede niște vizitatori intrînd într-un loc oprit. La început văzu doar o figură ca multe altele, apoi înțelese că era el, dar fără a-i desluși bine chipul, cu senzația de năuceală încercată când îi vezi pe cei apropiați ție, în mijlocul mulțimii, aidoma tuturor și totodată unici, singularizați și cunoscuți. E extraordinar să

le vezi gesturile cunoscute, zîmbetul oarecum şters printre mii de alte gesturi indiferente ; se apropie ca printr-o ceaţă şi, cînd sînt aproape, totul îţi apare ca un vis ce se destramă. Cesarino îşi ţinea mîna lui zdravănă vîrîtă în deschizătura paltonului, cu capul uşor înclinat într-o parte, mergînd cu pasul unuia care ştie că are o bună bucată de drum în faţă. Şi atunci tatălui îi se păru că revede aceeaşi piaţă cu nu ştiu cîţi ani în urmă ; nu mai stătea rezemat de colţul zidului. Unde era acum tatăl ? În jur totul era ca mai înainte : fîntîna din mijlocul pieţii continua să ţîşnească, arborii erau tot verzi, pe chiparos se învălmăşea lumea gîlcevitore a vrăbiilor şi era acolo şi Cesarino, stătea acum în locul tatălui său, sprijinit de zid, contemplînd pentru o clipă veşnica rînduială a lucrurilor, noii copii. În clipa aceea tatăl îşi aduse aminte că ades se gîndise la ziua şi la felul în care — prin nu se ştie ce neaşteptată prăbuşire a gîndurilor, sau în urma cărei treziri — Cesarino descoperise că este om şi că e plămădit din carne fragilă : cînd îşi dăduse seama că nu este nemuritor. I se păru că-şi reaminteşte privirea lui schimbată, o privire conştientă, prima lui privire de bărbat : poate că atunci se întîmplase. La astea se gîndea el acum, în vreme ce Cesarino traversa piaţa şi nu-l zărise. Se scurgeau pe stradă femei şi fete în floarea primăverii, iar în jur alţi băieţi aşteptau alte fete ; dintr-o biserică ieşeau femei îmbrăcate în veşminte cenuşii, fete în rochii deschise. Tatăl nu izbutea să se dea la timp la o parte, cedînd locul pe care, văzîndu-l pe Cesarino continuîndu-şi drumul, i se părea că l-ar fi uzurpat.

Dacă Cesarino ar fi întors capul ! Tatăl o dorea, dar se și temea de asta ; s-ar fi ivit pe neașteptate în spatele lui, zicîndu-i : „Cesarino, eu sînt, sînt lîngă tine, vrei să mergem împreună ?“. Dar Cesarino își urma drumul, cu toți nasturii de la palton încheiați, umbla ca printr-o pădure și pădurea erau oamenii, femeile, căruțele și trăsurile printre care se pierduse, ca pornit într-o explorare. Iată că băiatul o cotea după colț, ieșea pe vechea poartă a orașului : îl distingea încă, pierdut în mulțime, de parcă ar fi fost învăluit într-o aură de lumină și s-ar fi deosebit întru totul de alții ; iată-l cum merge, cu capul înclinat într-o parte ; iată-i pasul sigur, iată felul lui aparte de a privi în jur cu o prudență instinctivă și cu atenția pe care mereu i-o recomandase maică-sa ; cine știe dacă, în clipa aceea, își mai amintea de părinți ! Tatăl își simțea inima inundată de bucurie și se consola, zicîndu-și în gînd : „Uite cît e de cuminte și de ascultător !“

Cîtă vreme îl urmărise cu ochii, tatăl aproape că evadase din sine, toată ființa lui trăia în viitor și, de fapt, de zidul acela nu stătea rezemat decît învelișul unui om, ca o cazma zdravănă sau o unealtă de lucru proptită de perete. Și se simțea fericit că totul se anulasă în el. Oricît de bine îl cunoștea pe Cesarino, oricît știa cum își schimbase fizionomia, oricît îi văzuse mîinile de-a lungul pușinelor anotimpuri ce le număra, oricît văzuse cum i se alcătua chipul, cum ochii lui trecuseră de la culoarea unei mări de lapte și azur la albeața și la stabilitatea aceea dintre alb și auriu intens, ca un act al creației în timpul căruia apele se despărțiseră de uscat, oricît le-ar fi cunoscut pe toate astea, miracolul mișcărilor lui, al instinctului, al

capacității lui de orientare, îl făceau să i se taie răsuflarea și vechea teamă pentru fragilitatea băiatului îl cuprindea iar. Cum îl apăraseră, cum îl călăuzise de-a lungul procesului de descoperire a lucrurilor, de câte ori se loviseră de rezistența lucrurilor și a gândurilor ! Uneori, dimineața, Cesarino era trist de parcă adevărul i-ar fi vorbit prin somn. Îndelungă vreme piața lui fusese spațiul dintre masă și divan, presărat la primii lui pași cu tot felul de obstacole ; obiectele stăteau țepene la locul lor, și el se lovea de ele, iar cei mari le băteau cu podul palmei, zicînd : „Na, na, na !“. „Rău ce ești !“ îi strigau colțului care-i făcea fruntea să se umfle cu ușurința unei piersici coapte ce se pătează de cum se lovește de ceva. Dar faptul că-l vedea acum apărat de nimic altceva decît de îmbrăcămintea lui, de paltonul lui, de părul lui, în mijlocul oamenilor, el fiind singurul care făcea primii pași în mijlocul lor, îi marca prezența, ocupa un loc în spațiu și era minunat să stai pironit locului urmărindu-l cu ochii ca pe vremea cînd făcea primii pași. Există în viața copiilor un moment în care părinții nu-și mai găsesc locul ; clipa cînd copiii își află locul lor în lume și fug de lucrurile cucerite o dată de părinți. Cesarino era mulțumit de libertatea aceea, de faptul că se afla singur printre oameni. Era prevăzător, mergea drept înainte, sigur de el și aproape că nu se uita de loc în jurul lui ; singurătatea lui stîrnea o invidie asemănătoare cu cea simțită de tatăl său cînd, intrat în camera copilului, își dăduse seama că se află într-o împărăție ale cărei hotare nu puteau fi călcate.

Iată un element în privința căruia tatălui lui Cesarino nu i se mai acorda încredere, de când băiatul începuse să crească și mai repede; camera lui. Nu se poate spune cum intrase Cesarino total în stăpânirea ei și cum o ocupase în întregime numai cu sine; dar se simțea, în clipa când se pomenise că era singur cu el însuși, în iremediabila singurătate a băieților cărora nimeni nu le poate da nici un ajutor, că locul acesta respira un alt aer decât cel al întregii case, și că multe apariții, nevăzute de ceilalți, îl vizitau. Era aerul acolo rarefiat și înfierbîntat al adolescenței, un aer plin de prezențe obscure, un soi de cutie magică înăuntrul căreia lumea se înfățișează fanteziei copiilor și ei o rezămislesc. Când intra în camera aceea, tatălui i se părea că a nimerit într-o rețea invizibilă, țesută de fiul lui și pe care numai acesta o cunoștea, sau că se învîrte în mijlocul unor prezențe obscure, imperceptibile pentru el, invocate de băiat și care se lipeau de perete, lăsînd trecerea liberă de îndată ce intra un străin. Aveai impresia că, numai atingînd vreun obiect, tulburai o rînduială statornicită în cameră; privind mai cu atenție, deslușeai fire întinse, cărți dispuse într-un fel aparte, hîrtii și cutii și cele mai felurite obiecte, ocupînd aproape niște puncte strategice, de care nu-ți dădeai exact seama, cunoscute numai de el, pe temeiul încrederii existente între copii și lucruri, pe temeiul valorii fantastice ce li se atribuie obiectelor în timpul adolescenței. Cu siguranță că fiecare element din camera asta, chiar dacă părea așezat la întîmplare undeva, avea pentru Cesarino o semnificație deosebită față de cea care s-ar fi putut imagina. Ce reprezenta mormanul acela de

fișe felurit colorate ? Și ce căuta o veche păpușă de-a lui cocoțată în vârful unui vraf de cărți ? Acesta era locul unde se recunoștea și se sonda propria lui personalitate, unde nici o experiență nu-i slujea la nimic, unde se regăsea singur cu fantasmelor din mintea lui, unde traducea în valori, toate personale și secrete, tot ce vedea și își însușea zi de zi, unde reconstitua imaginea lucrurilor văzute și gândite în tot atâtea simboluri, așa cum matematicianul reconstituie lumea în rîndurile teoremelor lui. Uneori, odaia lui mirosea a febră.

Se știe că Cesarino tănuiește o mică dragoste : e o mică dragoste teribilă, plină de expresii care te fac să te cutremuri ; amîndoi (Cesarino are acum nouăsprezece, iar Luisa șaptesprezece ani) își scriu frazele cele mai fatale și mai definitive întrebuintate vreodată de omenire ; desigur, nu le pricep semnificația precisă, le rostesc ca pe o melodie, așa cum apar cuvintele copiilor și celor ce se află în pragul adolescenței, care inventează cuvinte rostite dintotdeauna, așa cum celui care aude vuietul mării și vîjîitul vîntului îi vine să improvizeze un cîntec, dar curînd descoperă că e gata scris, că e o arie dintr-o operă sau o simfonie faimoasă. Și în cazul dragostei se întîmplă la fel, dar sunetul cuvintelor și al vechilor fraze pare nou și îmbătător. Totul a survenit pe neașteptate, întrucît, pînă mai ieri, Cesarino fusese un copil. S-ar putea spune că pasiunile și gândurile bărbătești luaseră naștere în sufletul lui o dată cu dezvoltarea fizică ; fiecă nouă realitate a trupului lui stîrnise un nou gînd.

Nu există nimic mai simplu decît un copac fără flori, un animal fără gheare, un bărbat tînăr fără tuleie. Apoi floarea, gheara, pubertatea, devin ființa, instinctul, gîndirea. Iată cum a devenit Cesarino bărbat. Tot așa trebuie să se fi întîmplat și cu Luisa, căci abia-i înflorise puful viu, de adultă. Au regăsit amîndoi gestul pe care-l face creațiunea de îndată ce are la îndemînă mijloacele. Ce anume îi dictează insectei să-și caute hrana în flori? Și asta se întîmplă an de an, iarăși și iarăși, cu o siguranță lipsită de cea mai mică șovăială. Totul se face fără ezitare, de-a dreptul, sigur.

Pînă și cuvintele ce și le scriu unul altuia, Cesarino și Luisa, par scoase de ei dintr-o carte veche, dar adevărul este că le-au născocit ei singuri. Dar sînt grozave, mai ales cele pe care le scrie ea : palpită în ele veșnicul și nepotolitul instinct de dominație al femeii ; ai impresia că ar vrea să-l mănînce de viu ; culorile ei sînt culorile luminoase și trandafirii ale vietăților primordiale ce trăiesc pe fundul mării, care undule ca niște valuri și pîlpîie ca stelele, într-o neîntreruptă cadență. Luisa vorbește despre veșnicie, despre toată viața, despre totdeauna și niciodată. Suferă, îi vine rău, leșină, reînvie, e înfierbîntată și-l caută, neclintită și palpitantă, în misterul în care se învăluie bărbații. Cu fruntea ei de argint și cu pieptul ei de aur, Luisa este ca însăși o asemenea nesățioasă palpitatie de care bărbații caută să fugă, așa cum o iau la fugă peștii iuți și hoinari peste actiniile ce se agită pe fundul mării.

E incredibilă agitația asta instinctivă la niște tineri atît de fragezi, fără experiență, lipsiți de

răutate ; e ca o observație asupra faptelor naturii. Totul devine în chip fatal îndârjit, nefericit, neliniștit. Ea, agitându-și plăpînde brațe argintii, strigă : pentru totdeauna, pentru totdeauna, legați, încătușați, prizonieri ! Cesarino e năucit de acest ritm abisal care-l invocă pe el. Nu e o glumă copilărească. Copiii nu glumesc. Cesarino încearcă să se smulgă din încătușare fiindcă este bărbat, și caracteristica bărbatului este fuga, evaziunea. Dacă ne aplecăm asupra acestui infim univers, asupra dragostei unor copii, alcătuită din îmbrățișări pe furis, din bilețele strecurate într-un gest de apropiere, putem citi rînduiala lumii și ni se pare că totul se întîmplă pentru prima dată, cu prospețimea fructelor. Aceste bilețele — niște simple petice de hîrtie — devin ceva din ei înșiși, ca niște pene smulse dintr-o aripă ; sînt vii, au o culoare a lor, un miros și o temperatură a lor, poate temperatura mîinii care le-a strîns în palmă, așteptînd. Rîndurile ce împestrițează hîrtia reconstituie un portret secret al Luisei, care zugrăvește literele ca pe o mie de gesturi felurite. Ea vrea să-i placă neapărat, cu orice preț, lucru pe care-l încearcă și în scris : alungește consoanele și terminațiile cuvintelor, de parcă l-ar țintui cu mii de ace, cum i s-a întîmplat lui Gulliver în țara piticilor. Dar, în același chip, lui i-ar fi de ajuns o smucitură ca să scape de captivitatea ei. În scrisorile ei se deslușește urzeala unei vietăți răbdătoare, care de cînd se știe își țese în același chip pînza. Într-ale lui, în schimb, se remarcă întortocherile prin care vrea să exprime ce-ar dori să fie — adică un bărbat.

Mai e de notat un fapt curios : Luisa se gîndește la fericire și nu face altă decît să scoată exclamații

de durere ; toate scrisorile ei sînt pline de ele ; adevărate sau simulate, mai degrabă închipuite, ceea ce nu le împiedică să fie la fel de adevărate, expresiile ei sînt un strigăt de tortură. La şaptesprezece ani, face impresia că are o tot atît de mare experienţă a suferinţei ca o tînără femeie. S-ar zice că viaţa şi chiar bucuria nu-şi află altă cale de exprimare. Cesarino e un bărbat şi e năucit de această fericire nestăpînită care se exteriorizează printr-un perpetuu tipăt de durere, de această chemare răsunînd în lume ca glasul uraganelor pe mare. Şi pentru că amîndoi sînt două fiinţe nevinovate, cuvintele de care se slujesc devin îngrozitor de adulte, păstrează stigmatul păcatului originar. În exaltarea ei, Luisa vorbeşte de copii de mîine, de dragoste, de durere şi de moarte. E o femeie.

Aici e buba. Nu se ştie bine ce anume este un bărbat şi căror instincte le dă ascultare. Pentru o femeie, fie şi pentru tînăra de şaptesprezece ani care este Luisa, totul e limpede şi simplu ; numai că nu se ştie, fiind totul atît de limpede şi de simplu (casa, căminul, uniţi pe vecie, niciodată departe, niciodată despărţiţi, totul pentru mine, dacă m-aş pierde de tine) de ce tocmai din pricina asta el se gîndeşte să scape de ea. Pînă şi asta e o caracteristică masculină : să fugă, să se apere, să se sustragă. Cesarino se gîndeşte la asta cu încăpăţînare, cu hotărîre, cu implacabilitatea bărbatului. Iată imensa singurătate a femeilor. „Of, bărbaţii !“ va exclama Luisa mîine, fără a se simţi însă atît de istovită încît să renunţe la urzeala ţesăturii ei. O să-şi aducă aminte de ziua aceea cînd, aşezaţi pe o bancă într-o grădină publică (ramurile palmierilor iradiază sub cerul orbitor,

arborii se înalță stufoși spre cer și nici nu mai există pământul, ci numai lumina), Cesarino i-a spus că totul trebuia să se sfârșească. Ea nu pricepea. De ce ? „Gata, s-a sfârșit“, întărise Cesarino, și izbucnise într-un plîns cu hohote.

Chiar că sînt prea tineri ca să vorbească despre dragoste într-o grădină publică ; ți se face milă să te uiți la ei, cum ți se face milă de băieții ce poartă povara unui istov sau de fetițele care fac pe actrițele. El însă plînge. Și ea plînge ; speteaza băncii pe care stau alături, față în față, cu genunchii lipiți, e dulce sub avalanșa sughițurilor de plîns. Totul pare absurd, stupid : arborii strălucind în lumină, sunetul fîntîinii țîșnitoare în bazin, trecătorii ; și totuși, totul e frumos ca un vis, îmbătător ca senzația vieții și a puterii. Toate stau și-i ascultă cu încordare, și ei se găsesc frumoși, plini de grație ; el o găsește frumoasă cînd îi scapă prima exclamație de femeie rănită, care-i sapă pe gura fragedă o cută a durerii. Au impresia confuză de a se rezămîlsi pe rînd, de a se plămădi prin plînsul acela și o altă senzație, mai nouă, mai acută, simțămîntul că se preschimbă și îmbătrînesc deja într-un episod al trecutului. Un instinct mai puternic decît orice măgulire, chiar acum, cînd o admiră, îi poruncește lui Cesarino s-o părăsească. Plînge și ar avea nevoie ca ea să-i sece izvorul lacrimilor printr-o îmbrățișare. Iar cînd plînsul lor ajunsese să se potolească, se părăsiseră cu adevărat unul pe altul.

Luisa n-a înțeles niciodată fuga băiatului decît ca pe o acțiune mai puternică decît el însuși, din afara lui și care-l depășea. De ce plîngea ? Cesarino s-a întors acasă și-a pus în ordine cărțile, camera,

hîrțile și vechile jucării de pe vremea cînd, abia ieri, era un copil. Ba chiar s-a apucat să se joace cu ele, regăsind parcă o viață uitată. Simte că-și aparține numai lui — iată explicația ! Se lungește, își dezmoște oasele, se aruncă pe jos în spatele jucăriilor lui. Dar de plînsul acela absurd, Luisa își va aminti. E răscumpărarea ei de femeie.

Și pentru că pînă la urmă totul se află, mama lui Cesarino auzi de plînsul lui și-l întrebă :

— E adevărat, tu plîngeai ?

Cesarino răspunse afirmativ.

— Dar de ce ?

Cesarino refuză să dea orice explicație. Nici mama nu-l mai înțelege, și nu e pentru prima oară. Se redeșteaptă în ea străvechea dușmănie față de bărbat, căci Cesarino e un bărbat, nu mai e copil, și mama lui pare surprinsă că l-a adus pe lume, ea care nu-și dorise decît un copil.

Ziua următoare, mama lui Cesarino se afla împreună cu o fată mai coaptă — să tot fi avut douăzeci și cinci de ani. Stăteau pe o pajiște și vare se făcea simțită prin hurelul îndepărtat al batozelor. Cesarino era și el de față și, la un moment dat, maică-sa aduse vorba despre plînsul acela. Fata stătea pe iarbă, iar Cesarino se aplecase spre ea, glumind, ca un bărbat care vrea să placă. Unde și cum învățase să placă ? Și maică-sa tot vorbea în glumă despre plînsul acela. Fata se ridică în picioare și exclamă serioasă :

— De bucurie plîngea, doamnă, de bucurie !

Expresia chipului ei era aspră și sălbatică. Se întoarse spre Cesarino :

— Nu-i așa ? Hai, spune adevărul.

Cesarino nu răspunse.

MAMA DE LA ȚARĂ

Avea și el, în satul lui, o mamă. Trebuie să știți însă că mamele de la țară nu prea sînt deprinse cu duioșiile decît din partea copiilor mai mici. Cînd copiii se fac mari, nu mai știu cum să spună vorbele bune de altădată, și cu atît mai puțin cele pe care copiii săraci știu să le rostească, precum, de pildă : „Cînd mă fac mare, îți fac o oală de aur, o farfurie de aur“. Vorbele astea au rămas în sufletul mamei și nimeni nu va ști să le mai rostească vreodată ca băiețelul acela, cu siguranța și spontaneitatea lui. Ce altceva spune copilul ? El e uluit de lucrurile pe care mama lui știe să le facă pentru el : forma prăjiturilor de sărbători ; și de altceva : cum taie felia de pîine și cum îi pune în față fructele. Strînge rotunjimea pîinii la sînul ei fraged, o taie. E ca și cum mama ar tăia o parte din ea ; ea este înrudită cu natura, cu tot ce este gustos și bun de mîncat. Fructele, cînd le pune ea în față copilului, sînt calde, coapte parcă de mîinile ei. Hrana ne cade bine sau rău la stomac după dorința celui ce ne-o dăruie ; cînd ne-o dăruie o ființă care ne iubește cu adevărat, hrana e bună ca ea.

Copilul trăiește senzația confuză că pîinea are savoarea mamei, tocmai pentru că el este încă legat de ea, se hrănește prin ea.

Dar trebuie să ne gîndim că, în unele seri, în penumbră, copilul care-și mestecă gustarea, lihnit după o zi de joacă, pentru mamă pare că vorbește, că se avîntă în tăifăsuirea simplă a animalelor ce rumegă în singurătate. Acestea sînt clipele de comuniune dintre copil și mamă la țară. Copiii cred că mama e bună ca pîinea, fragedă ca un miez de piersică și curată ca apa. Copilul mănîncă creația, creaturile, specia, familia. „Ia, căci este trup din trupul meu”, are mama aerul că zice cînd îi dă pîinea. Și e ciudat să vezi cum apucă în mînă cuțitul bine ascuțit, ea care nu are nimic dintr-o războinică ; totuși, cu cuțitul acela și-ar apăra copilul și împotriva monștrilor, dacă ar fi necesar. Taie pîinea cu milostenie, ca și cum în clipa aceea ar năpădi-o mila pentru toată lumea lipsită de pîine.

Iată care sînt elementele raporturilor dintre mamă și fiu la țară. Aproape fără cuvinte, sau cu cît mai puține cuvinte. Mama îl învață să recunoască universul, dar în felul ei : animalele, florile, marea. Asta este știința ei. Tatăl n-a fost chemat încă să spună adevărul. Mai tîrziu îi spune că stelele sînt mari și îndepăntate. Copilul rîde și-i spune mamei : „Dar tu știi că...” Mama nu știe nimic și, de fapt, aceste lucruri n-o interesează, adevărul este că — deși le-a auzit de atîtea ori — uită că apa se schimbă în vapori, vaporii în nori, norii în ploaie, ploaia, la rîndul ei, în vapori, vaporii în nori etc. etc. Mama își trăiește destinul asemenea norului : devine carne, copil, pîine. E obișnuită cu miracolele naturii. Pentru ea nu există nimic mai frumos

decît să-și vadă copilul mîncînd ; e clipa aceea de comuniune cînd totul se transformă, ca să-i poată dărui hrana necesară vieții.

În afară de asta, nu se știe prea bine ce anume și-au spus în timpul petrecut împreună. E greu să-și aducă aminte. El se întoarce acasă transpirat, înfierbîntat încă de jocurile din timpul serii, și povestește. Nu numai creația îl interesează, ci omul, semenul lui. Vorbește agitat și cu voce tare, înainte de a amuți sub călușul somnului. Uh, un gest al unui tovarăș de joacă, un fel al lui de a se mișca, de a vorbi, de a da ochii peste cap, îl pun pe gînduri, îl fac să izbucnească în hohote de rîs, în culmea admirației. A descoperit omul, caracteristica personalității umane, distincția precisă dintre un om și altul, el care, înainte, se putea dizolva în orice element. La vîrsta cea mai fragedă se desfășurase explorarea lumii animalelor : cum face cîinele, cum face calul, cum face pisica ? Rînd pe rînd, copilul crede că el este cîine, cal, pisică. Nici măcar nu crede că este el însuși dacă-și vede imaginea într-o oglindă ; se salută, crede că acela este... Nici nu se știe ce anume crede, dar el se recunoaște numai în alții.

Relațiile strînse cu alți copii nu înseamnă pentru el decît o comunicare despre descoperirea vieții. Prietenii lui sînt adevărata oglindă, și nu numai a copilului. Uneori stau și scot limba unul la altul, sau se strîmbă ; și se privesc atenți și gravi cînd fac asta ; se văd în ceilalți, se simt pe ei înșiși. În felul acesta copilul dobîndește individualitate. Apoi fiecare născocoște cîte ceva : o săritură de pe o piatră înaltă de-o palmă, și i se pare că zboară. Așa intră

În stăpînirea propriei lor persoane : înstăpînind elementul în care navighează — aerul — ca peștii în mare. Ce-i minunează pe ei este faptul că alții se pot plăsmui cum vor, asumîndu-și înfățișări și expresii multiple ; și cum copiii au insuficientă inventivitate, cel ce născocеște o săritură, o piruetă, o frază, o strîmbătură, îi uluiește pe ceilalți prin originalitatea lui. Nici imensa libertate a spiritului nu se naște în om altfel.

Și e atît de greu să-i pricepi pe copii, în privința acestor născociri, încît mama, seara, cînd îl aude pe mioușul ei povestind că Peppino (cine-o mai fi Peppino ăsta ?), celebrul Peppino, a făcut un gest sau a spus un cuvînt pe care picușul nu poate nici să-l refacă, nici să-l repete, atît i se par de noi și de inimitabile, mama nu pricepe nimic, oricît s-ar căzni. Înțelege însă un lucru : că fiul ei a descoperit ideea de conviețuire umană, de alcătuire a vieții, libertatea extremă a omului de a-și făuri o lume în jurul lui.

În clipa asta, imperceptibil, începe izolarea mamei. Orice va deveni fiul ei, om de vază sau neînsemnat, Napoleon sau Arlechin, ea știe că din clipa aceea l-a pierdut. L-a pierdut în privința singurului lucru care o interesează pe ea : dragostea lui. O știe chiar din seara cînd copilul i-a vorbit, țipînd ascuțit și rîzînd, despre gesturile și faptele făcute de tovarășii lui. E o transmutație care va rămîne pentru ea un mister, ca tot ceea ce este viril și se agită și urnește lumea, și pe care o va accepta resemnîndu-se ca în fața unei legi mai presus de om : schimbarea vieții într-un simbol universal, într-o imagine rece a gloriei, a puterii, a cuceririi ; același miracol prin care ea, femeie, a

putut genera un bărbat. Și bărbatul generează putere.

Memoria scumpei mame e populată de fapte mărunte, acelea ale creșterii și evoluției zămislirii ei în lumea sensibilă, pentru că în asta constă toată minunea. Iar copilul, mai târziu bărbatul, își amintește de ea și de această atenție într-un tot fizică și corporală în clipele când, pentru un scurt răgaz, trupul e suflet, pînea, gîndire, fructul, fantezie și apa, un bun al naturii. În acest scurt anotimp cerul și pămîntul nu slujesc la altceva decît la sprijinirea băieților care trebuie să devină puternici.

Băiețelul e bărbat. Bărbatul acesta are o mamă la țară. Iată cum s-a întîmplat. Fie el un bărbat pe un tron glorios sau pe un scaun de paie, mama nu se gîndește decît că l-a văzut în leagăn și-l regăsește în acele clipe de dragoste. Și cum e cu neputință să-i spui mamei cuvinte dulci și nimeni nu le-a rostit vreodată, iar cel ce încearcă să le rostească nu face decît să adune laolaltă cîteva biete cuvinte, mama se mulțumește să știe că fiul ei este bun, generos, uman. Dacă fiul e așa cum îl vede ea, înseamnă că o iubește, căci ea se regăsește toată doar în aceste sentimente; și nu e fericită atîta pentru faptul că fiul ei a ajuns un om mare, ci pentru că e bun, căci dacă e bun, înseamnă că o iubește.

Și fiind ea una din mamele care nu-și au fiii alături de ele, care abia i-au văzut ridicîndu-se copăcel, abia au văzut cum le crește părul îndărăt-nic de adolescenți, că i-a și înghițit orașul, iar ea a rămas la țară, viața ei e plină de date, de ani-

versări — și nu neapărat festive. Fiii își petrec sărbătorile împreună cu nevestele, apoi la rîndul lor, cu fiii lor ; dar acestei biete mame nu i-au rămas decît datele bolilor sau datele legate de primejdia prin care trecuseră fiii ei, cînd toți trei fuseseră răniți în război iar unul dintre ei murise departe de casă : acum, toate aceste întîmplări ajung și prea ajung ca să-i umple toate zilele săptămîinii, ea amintindu-și doar în ce zi au avut loc ; și, rugîndu-se cerului pentru ca fiii ei să scape de primejdii, face legăminte de post, de rugăciune și de dat pomeni. Cu asta își umple toată săptămîina. În mîntea ei zilele se înfățișează neschimbătoare, fiecare cu numele ei aparte ; ea nu cunoaște nici date, nici ani ; povestea vieții ei e închisă în cele șapte zile ale săptămîinii. Iată cît i-au lăsat fiii ei, dureri trecute, griji și necazuri îndurate și un legămînt cu Dumnezeu căruia i-a făcut toate făgăduințele, pe care le împlinește ca o datornică, recunoscîndu-se în cei sărmani pe ea însăși, cea din clipele cînd a avut nevoie de ajutor. Dar poate că nu-i chiar atîta chin în asta. La urma urmei, e o sărbătoare să retrăiești primejdiile trecute, iar săracii care-i calcă pragul casei sînt ca niște oaspeți poștiți la acele sărbători. Toți știu în care zi a săptămîinii ea dă de pomană, care dintre ele îi stă mai mult la inimă, ziua în care dăruie mai mult, fiind ziua cea mai întunecată din amintirea ei, ziua fatală în care rugile ei n-au fost răsplătite : ziua cînd unul din fiii ei dispăruse.

Puțini știu prețui darurile pămîntului și puțini știu să le preschimbe în daruri ale Providenței, așa cum știu cei ce trăiesc în căsutele întunecoase ale tîngușoarele de provincie, unde există un timp al semănatului și un timp al culesului, timp al mă-

cinatului și timp al plămădirii pînii, unde anotimpurile trecute sînt o amintire a roadelor lor îngrămădite în cămări, omul care trăiește aproape de pămînt trebuind să știe să închidă și să deschidă porțile pentru intrarea și păstrarea acestor roade, întru-cît, neexistînd, ca la oraș, magazine și prăvălii, grîneturile și vinul se strică cu timpul și se cere să te folosești de ele înainte ca asta să se întîmple, făcîndu-te să oftezi după reîntoarcerea lor ca după epoca de aur. Dar pentru a putea acumula aceste lucruri este nevoie de bani, și sărac în acest tîrgușor e socotit cel care, măcar nu duce lipsă de un acoperiș deasupra capului, nu are, la sorocul recoltei, destui bani ca să-și adune provizii pentru tot restul anului. De aceea săracii nu sînt cerșetori; cerșetorii vin din orașul vecin: sărac e vecinul care s-a îmbolnăvit și cel ce a fost o vreme bogat.

Există forțe împotriva cărora oamenii închiși între munte și șes nu pot lupta: molima printre animale, grindina, seceta, uraganul, forțele naturii ridicîndu-se împotriva omului; adesea chiar omul împotriva lui însuși, omul care n-a știut cum să trăiască și s-a înstrăinat de legea lăuntrică rînduitoare a vieții semenilor lui: socotite toate cu aceeași măsură — stihii mai puternice decît omul. Acestea sînt toate evenimentele posibile în acest ținut. În odăile lor, lîngă lampă, lîngă vatră, pe cîmp, toți așteaptă vestirea marilor evenimente ale anului: rîul a inundat ogoarele și a dezrădăcinat măslinii; a dat molima printre animale. Acestea sînt faptele. Ceea ce restul lumii crede că ar fi important, aici nu este decît un ecou, un mormur, pînă și marile cataclisme ce răscolesc omenirea.

Noi nu ne mai dăm seama, cînd mîncăm pînea și bem vinul, ce reprezintă acestea pentru cătunele singuratice, unde o recoltă proastă înseamnă năpăstuire pentru o întreagă populație, ca și cum în afară de acel cerc de oameni, dincolo de acele hudițe întunecoase, fulgerate de strălucirea soarelui, n-ar mai exista alte grîne și alt vin pe lume. De fapt, nici nu există, pentru că oamenii nu și-ar putea cumpăra. Aici o găină care face multe ouă ajunge vestită în tot ținutul ; la fel se întîmplă cu un pom care rodește fructe frumoase sau cu un ogor mînos. Dacă o bucățică de pîine cade pe jos, cel ce o ridică o sărută.

Aceste lucruri ori le-ai văzut cu ochii tăi, ori e nevoie de un geniu pentru a și le putea imagina : sărăcia e un fapt imens, depășind orice închipuire omenească, este drama cea mai sfîșietoare a omului, însăși istoria omenirii, a luptei și a războaielor dintre oameni.

Numai oamenii pot să se ajute cu adevărat între ei, să ajungă acolo unde legile nu ajung și unde, chiar dacă ar ajunge, ar remedia prea puțin : există o durere a lumii al cărei adînc nu poate fi sondat decît cu ochiul blînd al omului. Iar civilizațiile devin inumane cînd această veghe se întrerupe și omul nu se mai interesează de soarta vecinului său ; cînd cineva vrea să-i ferească pe toți, în masă, dar toți, în particular, ajung nefericiți.

Mama despre care vorbesc și-a făurit o lege care poate părea prea simplă și prea omenească : dar e eficientă. Ignoră totul : nu cunoaște orașele, nu știe de primejdii, uită că există răul, își imaginează doar confuz totul, e departe de toate cum este departe de fiii ei, știe că un singur lucru poate

răzbate pînă la ei — și acesta este Dumnezeu. De aceea ea se închină lui Dumnezeu, se străduiește să alina durerile cunoscute de ea, așa cum Dumnezeu poate alina durerile de care ea n-are știință. Și acesta nu e orgoliu : omul nu izbuteste să stabilească raporturi decît pe măsura lui, pînă și cu puterea divină, și i se încredințează acesteia ca unui prieten apropiat, acolo unde prietenul lipsește. Cînd frămîntă aluatul pentru pîine, cînd treieră boabele sau scurge uleiul, mama se gîndește iar la vremea cînd toate astea le făcea pe ascuns, pentru ca nimeni să nu poată bănuși cîtă bogăție trece prin mîinile ei. Dar pe atunci era tînără și astea erau cuceririle luptei pentru existență. Acum ciulește urechile să audă dacă nu bate cineva la ușă. Cei săraci au un simț sigur a ceea ce se poate cere, o intuiție firească ; poate deslușesc zgomotele cu un instinct de animal, ca pe o armonie proprie anumitor activități vitale : după ferestrele închise, după forfota din casă, după pașii răsunînd pe dușumea, după sunetele obiectelor, ghicesc ce se petrece înăuntru și dau fuga. Dulci și familiare sunete, care sînt ritmul, cadența, rima activităților omenești, îmbinate într-o strofă pe care numai săracii și singurătatea te învață să o deslușești și să o înțelegi, adică oamenii pentru care abundența nu are încă nimic nerușinat în ea, fiind doar un prodigiul al soartei. Astfel cînd, cu ferestrele închise, se plămădește pîinea și odaia e plină de căldura acră a drojdiei, domnește o atmosferă aidoma cu cea a unei nașteri. Cine ar putea pizmui această atmosferă, chiar dacă e lipsit de ea ? Și atunci faptul că săracii se opresc la ușă cu talgerele gata pregătite să primească pîinea abia scoasă din cup-

tor, îți dă senzația că ar acorda niște instrumente ; cu hainele sărăcăcioase, mâinile schilave — eternele unelte — alcătuiesc un cor de îngeri, nici măcar triști, un cor al îngerilor veniți în oșpeție.

Cea mai ciudată vizită a săptămînii e a unuia care a fost frumos, impunător, aventuros și bogat în tinerețe ; apoi sărac, așa cum știu deveni săraci numai cei cărora soarta le-a surîs din plin. Acesta se înfățișează adesea la cuptoare. Femeile îi dau cîte o pîine, zicîndu-i încă „domnule“, și și-l amintesc tînăr, cu pielea lucioasă și obrajii plesnind de sănătate. Acest om bătuse odată la ușa mamei milostive, zicînd :

— Doamnă cumătră, tare mi-e dor de-o cafea bună.

Și de ce oare un sărac n-ar avea dreptul să aibă astfel de dorințe ? Uneori se întîmplă să aibă doar dorințe din astea, lucru care-i scandalizează de obicei grozav pe oamenii civilizați, cu toate că, de altfel, aceștia tind doar spre cucerirea superfluului, numai că nu tolerează această tendință și la săraci. Și săracii au nevoie de superfluu mai mult decît de strictul necesar, ca toți oamenii : cine i-a auzit odată discutînd, știe că pînă și fan-tezia lor, ca a tuturor celorlalți oameni, rătăcește pe pragul lucrurilor oprite pentru ei și pe care nu le vor avea niciodată, așa cum rătăcise în că-utarea unei cești de cafea bietul domn, ajungînd la mama cea milostivă. Și pentru că nu se în-tîmplă prea des ca un sărman să ceară o cafea, un scurt consiliu avu loc între mama milostivă și soțul ei.

— Fac eu îndată o cafea grozavă — răspunse ea și adăugase îndată : Dar cum să-l poftesc la o

cafea în pragul ușii ? Nu s-a mai văzut de când lumea un sărac stînd pe trepte și sorbindu-și cafeaua !

Și săracul fusese poftit să urce și să ia loc în casă. Prin această dorință superfluă îl recunoscuseră drept om.

— Vă rog, o caut pe doamna Demă.

Portarul, care era și cizmar, ridică ochii în timp ce răzuia o pingea cu cuțitul :

— La primul etaj. Băteți tare în ușă, vă rog. Sînteți fiul ei ?

„Ia te uită, pînă și portarului i-au vorbit despre mine“ — gîndi el. Știa asta : pe oriunde treceau, vorbeau despre el, spuneau că stă la Roma și că are o situație strălucită. Și nu pricepea că toți l-ar fi recunoscut ca fiind fiul lor, chiar dacă ei n-ar fi vorbit, căci semăna cu familia lui cum o portocală seamănă cu alta, un urcior de lut cu altul.

— Da, sînt fiul lor. Mulțumesc.

Coridorul era lung și strîmt, cu pereții goi și prăfuiți ; în dreapta suia prin întuneric scara de piatră, cu treptele roase de pași. „Mereu vorbesc despre mine. Pînă și în tren, tuturor celor pe care-i întîlnesc, le vorbesc despre mine. Și apoi își închipuie că toți mă cunosc, printre atîtea milioane de oameni.“

Sus, la primul etaj, zăbrelele unei uși își profilau umbrele pe peretele de alături. Asta era ușa. Bătu cu putere. I se deschise imediat. Și, în dosul ușii, își revăzu mama. Îi sărută mîna, ca pe vremuri, cînd era copil, și recunoscă mîna ei delicată și aspră totodată, de o căldură asemănătoare cu

a lui, imprimată în piele de același soare. O revăzu cu pîntecele întrucîtvă proeminent, cu pîntecele ei care niciodată, nici măcar acum, nu-i dăduse impresia de pîntece, ci de o lume în stare să poarte în ea o altă lume. Cine știe datorită cărei amintiri, îi veni în minte, în fața ei, cuvîntul Speranță : Speranța ținîndu-și mîinile la pieptul înbelșugat, cu ochii hotărîți, privind drept înainte. O umbră lunecă în spatele ușii de sticlă a coridorului.

— E gazda mea — rosti mama lui. Vroia să te vadă. Are un fiu care ar vrea să-ți vorbească. Și portarul vrea să-ți vorbească, pentru o recomandare. Zice că are o idee bună, de pe urma căreia s-ar putea cîștiga bine.

— Și tata ? — întrebă el.

Ieșise. Ea însă așteptase în umbra casei aceleia, sigură că băiatul ei va veni.

Odaia era întunecoasă, trebuia să fie și igrasioasă : o odaie sărăcăcioasă, cu un pat mare, imediat schimbat de imaginația lui în patul maiestuos și solid din casa părintească, marele lux al casei, tronul săracilor. Două scaune, un dulap, un scrin ; nici mai multe și nici mai grozave decît în casa părintească. Numai că aici soarele nu părea să pătrundă vreodată. Dincolo de fereastră, o plantă verde, mănăstirească, păstra un reflex de scare, ca o amintire. Părea că ar crește în fundul unui puț. De la etajul superior cădeau peste ea zdrențele, cioburile, pantalonii destrămați.

— Dar cum de-ați nimerit aici ?

— Sînt oameni de treabă — răspunse mama. El e paznic la închisoare. Și apoi, aici sîntem aproape de biserică.

Fiul surîse :

— Ce idee ! Dar sînt atîtea biserici la Roma ! Se poate spune că pe fiecare stradă dai de o biserică.

— O fi — se învoi mama — dar asta e biserica lui San Gianni.

Aşa rostise, San Gianni în loc de San Giovanni. Şi dialectul lui, pe buzele ei, dobîndea gingăşia pierdută a unei limbi native a copilăriei sale, a copilăriei oamenilor.

Mama se aşeză şi el luă de asemenea loc. Îi descoperi în veşminte cutele dintotdeauna, parcă ar fi fost cutele neschimbate ale unei statui, ale uneia dintre statuile însingurate din firidele bisericilor. O cuprindea cu privirea şi memoria lui şovăia acolo unde nu regăsea ceva cunoscut la ea : tîmplele uscate, bărbia subţiată, obrajii scofîlciţi ; aproape că parcurgea drumul copilăriei lui, care fusese un drum ce trecea prin maică-sa, nesigur ca un om care, pe o stradă cunoscută, dă de o denivelare de care nu ştia. Dar pîntecele şi pieptul îi erau aceleaşi dintotdeauna, ochii-i hotărîţi şi limpezi nu se schimbaseră, şi regăsea în vocea ei accentul ingenuu de pe vremea cînd era copilandru ; cu acelaşi ton cu care pe vremuri îi amăgea ne liniştea infantilă, rostea acum cuvinte serioase. Şi în dialect. Ea nu voise niciodată să vorbească altfel decît în dialect, un soi de limbă a ei, care nu era cea natală, nici măcar italiana, şi care făcea ca toate cele să pară familiare, de cînd lumea, fără să uluiască.

— Am venit să şedem o lună la Roma — spusese ea.

— Dacă mi-aţi fi scris din timp — o asigură el — v-aş fi găsit eu o cameră mai bună. Casa noas-

tră de la țară e plină de aer, de lumină și are o mulțime de ferestre, de la care se vede marea, muntele și râul.

Ea stătea lângă pat, cu mâinile pe pîntec, ca odinioară, cînd simțea înăuntru zbaterile altei ființe : și se părea, ca și în cealaltă casă a ei, că susține totul, că respiră cu respirația întregii case, cu scîrșitul grinzilor, cu geamătul tuturor lucrurilor neîmpăcate cu propria lor greutate. Tot ce se afla în odaia asta vorbea de mizerie, de lipsuri, de o viață crudă aflată sub asediul orașului lacon și brutal. Dar ea stătea acolo ca și cum nu și-ar fi dat seama, eclipsînd cu prezența ei pînă și lumea asta străină.

— Ne simțim bine aici — îl asigură ea. Stăpînul casei nu-i un om rău. Și nu vorbește prea mult. Nevastă-sa îi știe de frică. Dar ne simțim bine. Ne-am adus de acasă. Nu ne lipsește nimic.

Ce aduseseră de acasă ? Mama se ridică. Aduseseră farfuriile, paharele, tacîmurile, oalele ; și aluatul, și făina, și brînză, și uleiul, și șunca, și cîrnații, și slămina. Din toate astea se împînzea în odaie un iz familiar, pe care el îl recunoscuse, iz însemnînd, la țară, o adiere a belșugului, strigătul șoptit și chemarea tainică a unei avuții secrete, prin care casa ajunge ca o corabie încărcată pe o mare greu de brăzdat și pustie.

— Ce idee ! Dar aici se găsesc de toate ! o dojeni el.

— S-or găsi, dar nu-s ca pe la noi — se apăra ea.

— Dar cel puțin farfuriile, tacîmurile, paharele le găsești și aici.

— Nu știam — se dezvinovăți mama.

Poate că pentru prima dată camera asta mizeră, în taina și în melancolia ei, cuprindea atîta belșug. Și el, fiul, văzu lumea ca altădată, în casa părintească, sărăcindu-se și schimbîndu-se în deșertăciune în fața bucuriei tainice a grîului în baniță, cu puternicul său miros uman, a șuncilor atîrnînd ca niște ugere în bucătărie, a vinului fierbînd în butoi ca o beție încătușată, așteptînd sărbătorile și veselia cu neastîmpărul cu care le așteaptă copiii.

— Și proprietăreasa zice că de-astea, așa bune ca pe la noi, nu s-au mai văzut pe aici.

El, fiul, se regăsește acum într-o lume străveche, o lume săracă, hrănită de abundența tainică a brînzeturilor și a uleiului, adunate din timp și înainte de sfîrșitul anului, înainte ca anotimpurile să se facă pustii și vlăguite de roade : lumea asta neîncrezătoare, legată de gustul vinului și al apei din propriul sat e imposibil s-o dezobișnuiești, e o lume avară, închisă în sine, care se înspăimîntă de iernile lungi, adună în coșerci, în chiupuri, în saci, în lăzi o întreagă natură moartă mustind de toți fermenții și de tot mirosul panic al pămîntului, făurind un anotimp uscat și artificial pe care săracii, trecînd, îl adulmecă visînd pomana.

— Da, sînt bunătăți cum nu se află pe aici — spuse, amintindu-se pe el însuși, căci devenise orășean și acum, în locul vechilor gusturi tari și puternice le prefera pe acelea mai rafinate ale omului sedentar. Și în vreme ce rostea cuvintele astea, fiul își dădu seama că niciodată, niciodată nu mai vorbise astfel, ca un bărbat, cu mama lui. Iată ce înseamnă viața : stai mititel lîngă mama ta, neînchipuit de mărunț, într-o lume de uriași ; apoi te pomenești

mare, detașat, purtînd în tine o întreagă istorie pe care n-o poți repovesti, dar pe care mama o cunoaște sau nu i-ar folosi la nimic s-o cunoască ; ești sărac și lipsit de toate, apoi descoperi că poți face bani și ești mare pe lîngă sămînța aceea secătuită și goală care este mama ta. Dar sămînța aceasta nu s-a desprins încă de germenul ei, încă mai sînt amîndoi cufundați într-o tainiță prielnică — tainița pămîntului.

Niciodată nu mai vorbise cu maică-sa ca un bărbat. Intrase de mititel în aventura vieții și ultimele lui cuvinte adresate mamei fuseseră : „O să-ți fac un pieptene de aur și o tigiaie de aur“, iar astăzi, ajuns bărbat, nici n-o găzduia măcar în casa lui. Dar ea însăși dorea să fie așa, ca nu cumva să-i tulbure viața de familie. Aceasta era desprinderea, abisul ce nu putea fi umplut, semnul evident și crud al unei alte vieți.

— Tu cum o mai duci ? întrebă ea. Ești mulțumit ? Ai o nevastă la locul ei ? Copiii sînt cuminți ?

El răspunse tot printr-o întrebare :

— Dar dumneata, dumneata ești bine, sănătoasă ?

Nici nu isprăvi însă bine cu întrebarea, că-și dădu seama cît timp se scursese, cît de mult se schimbaseră toate. Îi punea întrebarea asta ca unei femei care ar fi putut să fie nefericită, nu ca unei mame care, odată, avusese în mînă înseși cheile fericirii vieții lui : îi vorbea ca unei femei din fața cărcia se destrămaseră vălurile viselor, și era acum slabă, avînd nevoie de protecție și de apărare. Redevenită, la rîndul ei, o fetiță. Odinioară, cînd se afla alături de ea, se simțise sigur împotriva lumii întregi,

împotriva a tot ce era necunoscut și dăunător. Era atît de sigur încît, stînd lîngă scaunul mamei, pe dușumea, proptit cu șezutul pe călcîiele desculțe, în timp ce ea trăgea din furcă firul alb de lînă, amintind de oi, de antichitatea pămîntului, de ingenioasa luptă împotriva iernii, el dorea ca mama să-i vorbească despre lucrurile prietene și dușmane ale omului, căci se simțea la adăpost de orice : întreba cum e cuptorul, cum e copacul, cum e rîul, cum e laptele, cum e pîinea și cum este el însuși ; și mama răspundea : bun, bun, rău, bun, bună, iar tu ești rău. Erau de ajuns numai cuvintele, miraculoasele cuvinte, pline de profunzime și de misterul cuptorului și al rîului. Și atunci, într-un imbold neașteptat, el zicea :

— Bine, eu sînt rău, dar mănînc pîinea cea bună.

Și se îndopa ca o vrabie și se simțea rău și puternic.

Acum însă el o putea întreba pe ea dacă se simțea bine. Altădată, nici nu se gîndise la asta și niciodată nu se îndoise de sănătatea ei. Auzind această întrebare, pe care n-o mai auzise nicicînd din gura băiatului ei și încă rostită cu vocea lui de odinioară, își aminti deodată de chinul tainic al vieții ei, de durerea despre care nu vorbise nimănui, căci nu avea altă datorie decît pe aceea de a consola ; și începu să plîngă în tăcere. Întrebarea îi aducea aminte de anii ce se scurseseră, de faptul că acum, în fața fiului ei, ea nu mai era decît o sărmană femeie care dăruise totul, iar el era un bărbat, descoperise sensul vieții și nu mai putea fi amăgit. În liniștea acelei penumbre el îi mîngîie pentru înfrîna oară obrazul și-și aminti de

pînea abia plămădită într-o odaie a casei părintești, închisă ca un incubator, mirosind a drojdie, cînd toți erau ca îmbătați de acest miros, și slujnica cea cu brațele goale și zdravene, și el însuși, și mama lui.

Intră tatăl și aprinse lumina, vorbind cu vocea lui puternică, de om ce vine de departe.

— Ce, stați pe întuneric ? Da' ce lucruri grozave vă mai povesteți ?

Se uită cu atenție la fiul lui, ca și cum l-ar fi căutat în memorie. Apoi exclamă brusc :

— Măi copii, măi, ce belșug mai e în oraș ! De toate se află, tot ce-ți poștește inima.

CLASA A TREIA

Dacă ar depinde de mine, mi-aş petrece mult timp între sosiri şi plecări, între trenuri şi gări. Aici au loc întâlnirile, aici faci cunoştinţă cu feluriţi oameni, vreau să zic cu oameni care stau de vorbă, în clasa a treia, oamenii pentru care călătoria e adesea o schimbare importantă, adesea un nou destin. Valizele ciudate, boccelele, proviziile pentru drum. Numai văzându-le pe toate astea poţi înţelege un ținut, oamenii lui, condiția lui. Şi apoi, mai e şi fericirea de a sta de vorbă ; căci oamenii vorbesc şi-şi spun o grămadă de lucruri.

Într-o noapte, în vreme ce moţăiam într-un compartiment de clasa a treia, auzii dincolo de speteaza banchetei mele mărturisirea unei femei, făcută cu voce tare, aşa cum ne închipuim că sînt confesiunile solemne. Trebuie să fi fost tînără şi stătea de vorbă cu un tînăr. Vorbea despre ea, despre viața ei, povestind tot ce i se întîmplase pînă în clipa cînd devenise femeie. Era o poveste de un adevăr şi de o simplitate cutremurătoare, cum se întîmplă în fața tainelor naturii şi tocmai

cu aceste taine. Era limpede că pe tînărul acela îl cunoscuse în timpul călătoriei.

Oamenii simpli vorbesc în timpul călătoriei, se confesează unui om pe care nu-l vor mai revedea niciodată. Ceea ce mă îmboldește pe mine nu este curiozitatea. Caut doar aspecte veridice ale vieții, vreau s-o savurez chiar de la sursă. Asta nu e curiozitate. Nu voi isprăvi atît de curînd cu povestirea întîlnirilor mele din timpul călătoriilor. Iată, de pildă, vagonul acela rezervat pentru femei : în fiecare gară urcau în el cîte una, și toate erau însărcinate. Întinse pe spate, cu genunchii desfăcuți, cu mîinile la sîn, fiecare o întreba pe cealaltă în ce lună este. Este vară. Mai toate aveau pe obraji pete de roșeață, roșeața aceea care, pe chipul unei mame, vestește copilul.

Într-o altă zi, întîlnii un tren plin de muncitori. Era zăpușeală. La toate ferestrele se zăreau brațe și coate goale ; garnitura, înșesată de brațele astea, căpăta aspectul răbdător al unui vechi vagon de marfă, asemenea aceloră în care se transportă piese de artilerie. Căldura trenului, scăldat în razele soarelui, era întrecută de căldura aceea vie, iar strigătele, și așa destul de energice ale gării, păreau șterse în comparație cu energia și adevărul acelor voci. Toate glasurile vorbeau despre unul și același lucru : apa de băut. Vorbeau cu un accent, un ton, într-un dialect ce mi se părură cunoscute : îl simțeam deschis și nazal, iute ca un gîlgîit ; îți deschidea în față o prive-
liște : o mare pustie și exagerat de albastră, o cîmpie îngălbenită, un munte fără urmă de oameni, un tren într-o gară, devenit minuscul față de atîta

singurătate ; într-o perindare domoală, din trenul în mișcare puteai întrezări, departe, confruntându-se cu stîncile muntelui, satele făloase.

Mă pomenii, deci, într-un compartiment, printre șase lucrători cărora le pricepeam atît dialectul, cît și tonul repezit, specific oamenilor aflați în călătorie. Le vedeam înfînile sprijinite ca niște unelte sau ustensile pe genunchi, cutele imprimate veșmintelor lor de pozițiile din timpul lucrului, toate precise și necesare. Unul dintre ei stătea la fereastră și se uita la o pompă de apă a cărei trompă umplea rezervoarele trenului. Se întoarse și rosti cu vioiciune :

— Uitați-vă, e acolo unul care bea !

De fapt, omul cu pricina își cufundase obrazul în jetul de apă.

— Bea ! Uitați-vă !

Toți se îmbulziră la fereastră, îmboldiți de același impuls și de aceeași sete. Atingeau marginea oblonului ca pentru a se ține mai bine, gîndindu-se că trenul se putea urni din loc dintr-un moment într-altul. Unul din ei zise, resemnat :

— Cîtă apă !

Avea gura arsă și ochii înfierbîntați. Deodată însă un alt lucrător se întoarse și exclamă :

— Dar nu vedeți ? Se lucrează, acolo !

Într-adevăr, puteau fi văzuți lucrători netezind terenul, împingînd roabe, iar dintr-un vagon se aruncau cărămizi, în vreme ce o voce număra : „Șaizeci, șaizeci și două, șaizeci și patru, șaizeci și șase...” Se auzea hîrșîitul mîinilor ce prindeau din zbor cărămizile uscate și sonore. Tovarășii mei de drum stăteau acum pe locurile lor, privind afară, absorbiți de acel ritm de muncă ; priveau pămîntul

răscolit și oamenii ce se osteneau parcă să-l acopere cu graba celor ce așteaptă pe cineva, priveau scripetii coborînd perpendicular.

— Da, aici este de lucru — rostiră ei, unul după altul.

Cel ce-și strigase tovarășii să privească scena aceea, se uita acum cu ochii ieșiți din orbite, fără altă expresie pe chip decît aceea a unei curiozități nesățioase ce-ți făcea milă. Aș fi vrut să-l văd dormind, închizînd ochii. Privind, toți își întindeau brațele, strîngîndu-și pumnii într-o mișcare instinctivă, amintîndu-și gesturile muncii. Iar eu mă simțeam groaznic de inutil.

Ca să mă apropiu de ei, le spusei că le cunoșteam ținuturile de baștină și amintii cîteva nume, de torentul grandios, de oleandrii crescînd vara în albiile secate unde, în vreo băltoacă, o broască răspunde scurt la țîrîitul prelung al greierilor. Izbucniră în rîs. Unul zise :

— Locurile de care vorbiți sînt cele mai ciudate : pe acolo toți se cheamă Papalia și Pizzata. (Pizzata înseamnă prin părțile alea pîne de mălai). Revăzui satul înghesuit și înnegrit ca un cuptor. Cel cu ochii holbați adăugă :

— E un sat care are mereu ceva de împărțit cu noi, ăștia. Nu mai avem parte de liniște pe-acolo. Rivalitatea, se știe, rivalitatea.

Știam. Deodată unul începu să clatine din cap : toată fața lui se mărginea la nasul lung și candid, asemănător cu nasurile mîzgălite de copii pe pereți și care, poate, alcătuiesc primul tip uman, vizibil, de fapt, și în unele imagini primitive de lut ars.

Trenul se puse în mișcare. Clădirile deveneau tot mai rare și, într-un spațiu rămas liber între o clă-

dire și alta, o bucată de pământ cu un smoc de copaci, se zărea un țăran mînuind sapa cu gesturile acelea care-i par nebunești celui ce le vede de departe și nu aude zgomotul efortului și nici sorîșnetul sapei împlîntate în pământ. Tovarășii mei de drum aveau mișcările iuți și treze ale oamenilor obișnuiți să răspundă cu toate mădularele lor unei comenzi. De aceea odihna lor, în timp ce mergeau cu trenul, nu era odihnă. Un muncitor se odihnește numai cînd doarme. Și, apoi, cu toate că nimic nu le scăpa ochilor, atenția le era atrasă numai de aspectele pe care le puteau recunoaște și care le erau lor familiare. Se deslușea limpede unde le alunecau privirile ca pe o suprafață netedă și unde se opreau.

— Aia — zise unul de lîngă mine — acum sapă, apoi trebuie să semene, să plivească ; și să aștepte. Un an trebuie să aștepte pînă să știe ce-o să aibă.

Făcu un gest larg, semnificînd trecerea unui an. Niciunul nu zîmbi. Și în clipa aceea descoperii străvechiul lor chip de țărani. Cel ce se naște muncitor are un alt fel de a privi ; observă munca altora cu o privire ce repetă fiecă gest al propriei lui istorii, o privire în care se deslușește măsura muncii și a meseriei. Privește cam așa cum îl priviseră tovarășii mei de drum pe țăranul cu sapa.

Priveliștea din fața ferestruicii se schimbase, se vedeau iarăși pămîntul răscolit, camioanele în poziții neverosimile în niște gropi în care nu se știe cum pot intra și din care nu se știe cum pot ieși, brațele neostenite ale macaralelor.

— Da, aici e de lucru, nu glumă ! Mulți de pe la noi au venit aici. Locuiesc toți într-un cartier și se întîlnesc între ei. Important e să ai pe cineva

cunoscut. Că afli apoi și de lucru. Aici o să fie de lucru și mâine, și cine știe câtă vreme.

Cuvîntul „lucru” revenea mereu în cuvintele lui. Pentru el întreg pămîntul nici nu însemna altceva. Și privea ca și cum în ochii lui de țaran pămîntul dătător de roade ar fi fost cel răscolit pe care-l vedea, în care se sădeau edificii, poduri, apeducte.

— Încotr-o mergeți ? întrebai eu.

— În Piemont. În munți. Se zice că o să ningă curînd pe-acolo. Om lucra cît om putea.

— Și străbateți Italia de la un capăt la altul ! mă minunai eu !

— Și-au adus aminte de noi. Ne-au chemat așa, deodată.

Iarăși mă bătui gîndul că era vorba de țărani sau de ceva asemănător : pentru ei totul era plin de mister, pînă și chemarea aceea. Și poate că nu erau numai țărani, ci ciobani, catîrgii, truditori de prin măruntele sate înșorite. Un soldat, trecînd prin fața ușii noastre, se opri să asculte o clipă, apoi zise, cu o voce repezită, cu un ușor accent :

— Se plătește bine acolo. Corvada e grea, da' se plătește bine.

O spuse ca un om de sus, de la nord, apoi își reluă drumul și văzurăm cum i se îndepărta ceafa lată și zdravănă. Auzindu-l, cei șase tovarăși ai mei, buimăciți de sete și plini de nădejde, adormiră.

Unul, cel cu chipul ca un desen de copil, dormea cu ochii pe jumătate deschiși și se părea că mă privește mereu de dincolo de hotarele somnului lui. Avea o înfățișare de păstor, capul mic, fruntea îngustă și nasul acela de mistic, asemenea nasurilor de pe icoanele sfinților schivnici. Nu știu ce amintire de cînd lumea îmi sugera deslușit fiecare carac-

teristică a persoanei lui și sensul oricărei poziții adoptate de el ; pînă și palmele nu-i erau patrate, ca ale unui muncitor, ci înguste, ca o frunză de volbură, mîini de păstor ce stă în picioare, sprijinit în bîta lui lungă, ca un arbust dominînd povîrnișul. Cel de lîngă el, cel cu ochi aproape ieșiți din orbite, își lăsase pleoapele peste ochi, dar rîdea prin somn. Pe acesta îl socotisem catîrgiu : mi-o spunea bereta lui decolorată toată de soare, în afară de dunga vizierei, și pantalonii peticiți la fund, acolo unde înnodătura piciorului se freacă mereu de pîntecele dobitocului ; și apoi rîsul lui vesel, de o indolență firească, indecența călătoriilor lungi cu caravana dintr-un sat într-altul, printre dobitoacele în călduri și răgetele lor. Celălalt, care nu scoase nici un cuvînt, stătea în colțul lui, neclintit, ca și cum i s-ar fi prescris o anumită poziție. Abia de-mi aruncase o privire înainte de a adormi și părea să fie cel mai neîncrezător dintre toți. Dormea, încordat și în somn, de parcă și-ar fi împlinit o datonie, cu ochii încătușați în orbita adîncă și buzele strînse. Era un tip deosebit de ceilalți : avea niște trăsături obișnuite, care în popor se regăsesc atît la bărbați, cît și la femei, la bătrîni și la copii, mai mult sau mai puțin delicate, trăsăturile unui chip de mamă, de frate sau de soră. Dormea ca și cum s-ar fi gîndit la casă. Pe ceilalți trei, care stăteau în rînd cu mine, îi vedeam mai puțin. Dar chipurile celor din fața mea mi le-am săpat în minte ca să nu le uit niciodată, ca pe trei tipuri ale naturii abia scoase la lumina noii lumi a muncii. Peste cîteva luni munca îi va fi schimbat, îi va fi făcut mai colțuroși, îi

va fi modelat într-un singur tipar, în oameni pentru care și odihna este aspră ca piatra.

Trenul se opri. Zăpușeala și gândul la apă îi treziră pe toți cei adormiți în devălmășie. Se uitară pe ferestre, ciulind urechile să audă dacă nu cumva, o dată cu vîntul zburdînd printr-un olandru, se strecoară și un susur de apă. Unul de lîngă mine își holbă ochii și arată ceva la orizont. Era un edificiu uriaș, acoperit de schele, ca profilat pe cer de niște desenatori în căutarea unei linii definitive. Părea un miraj pe cerul spălăcit al verii. Vecinul meu întinse degetul și exclamă :

— Dar eu îl știu ! Ce-i ?

Era un edificiu gigantic, printre cele mai faimoase ale noii Rome. Îi spusei numele.

— Da, da, așa i se zicea, cum ați spus ! Șase luni am lucrat acolo. Așa i se spunea. Am lucrat acolo Uitați-vă ! — se întoarse el spre tovarășii lui, îndemnîndu-i să privească.

Încremeniră cu toții în contemplație. Cu siguranță că, odinioară, muncitorii care ridicaseră Colosseul sau biserica San Pietro le priviseră înălțîndu-se uriașe, din depărtare, întrebînd tot așa de numele, lor, amintindu-și doar că lucraseră la ele.

„DĂ-TE-N COLO CU BOCANCI !“

Omul ăsta se făcea imediat remarcat și poate că oricine ar fi intrat cu plăcere în vorbă cu el ; înțeleg prin asta un om care nu se sperie de aerele de pelerini ale unora : iar acesta avea un aer de pelerin, de parcă ar fi cunoscut o grămadă de lume și ar fi venit de departe ; nu purta pe cap decît o tichiuță, era îmbrăcat cu niște veșminte care fără îndoială că nu fuseseră croite pentru el, iar în picioare o pereche de bocanci soldățești ; iarna se înfodolea într-o manta, de asemenea cazonă ; cît despre chipul lui, avea trăsături cît se poate de obișnuite, și ar fi putut aparține la fel de bine unui funcționar, unui artist sau unui om de afaceri. În plus, avea o expresie cît se poate de liniștită, dulce, și un surîs de copil. Toamă înfățișarea asta a lui făcea impresie, de parcă ai fi întâlnit-o altundeva și în cine știe ce împrejurări și ți s-ar fi părut ciudat s-o regăsești acum sub o tichiuță ca aia, uneori cu umerii aduși înainte, strînși ca aripile păsărilor ce așteaptă pe o creangă, gata de plecare, pîndind toamna iminentă. Omul acesta, cu mîinile în buzunare, cu coatele lipite de șolduri, cu capul

înfîpt între umerii ridicați, oprit să-i privească pe cei ce treceau, neclintit, nemirîndu-se de nimic, fără o umbră de tristețe pe chip, jenant ca un martor care nu participă la viața tuturor, era, cum s-ar spune, unul care nu pricepe o iotă din lumea asta. Și chiar dacă ar fi înțeles ceva, cu tichiuța aia a lui, cu bocancii lui, nu i-ar fi trebuit mult ca să treacă drept un om fără simț practic. Îmbrăcămintea unui sărac e un costum romantic, mai degrabă fantezist, și oamenii sînt dispuși să recunoască sub un asemenea veșmînt un sfînt, un erou, un poet, orice măreție umană, dar nicidecum un bărbat. Ei, dar poate că el era toate astea la un loc, numai că, pe la colțuri de stradă, unde-i observa pe trecători, dîrdîia de frig. Cu toate acestea, avea în cap formidabile proiecte prin care să facă fericită omenirea. Nu era nimic de făcut : fiind sărac, era un vizionar. De fapt nici nu suferea ; dacă ar fi suferit, s-ar fi agitat, ar fi ridicat glasul, și-ar fi făcut rost de un costum mai decent ; dar el era așa cum era, cum leul e de culoarea leului și tigruul tigrat.

Într-o zi, bărbatul acesta intră într-o biserică. Înăuntru era lume multă. Zidurile groase, care primiseră între ele mulți oameni, emanau o căldură plăcută și străveche, iar lumina, vie și ea, imprima trăsături nobile tuturor acestor chipuri. Era pentru prima oară că bărbatul acela se găsea în mijlocul unei asemenea mulțimi. Mulți rosteau șoptit cuvinte pe care el nu știa să le spună, dar le-ar fi spus cu plăcere. Și cum stătea îngenuncheat, aproape prosternat, simțindu-se, în postura aceea, atît de fericit recules în sine, iată că auzi alături de el murmurul unei voci :

— Dă-te-n colo cu bocancii !

Era o voce de femeie, și lui i se păru extraordinar de suavă, ochii ei, plecându-se tocmai atunci în pământ, i se părură de o nespusă dulceață, încît îl făcură să se prosterne și mai tare pe lespezile reci și se rugă și el, zicînd din tot sufletul : „Dă-te-n colo cu bocancii !” Ajunse atîta pentru a-l face să se simtă legat de ceea ce nu cunoștea. I se păru că toată biserica murmură aceeași rugăciune ; contopit cu murmurul de glasuri, se simțea ca ridicat pe un val și, crezînd că toți rosteau aceleași cuvinte, parcă se topea într-o viață nemărginită, aidoma corului naturii în nopțile de vară, cînd totul se confundă în ceva de negrăit, aducînd laudă cerului senin.

Ieșind din biserică, omul nostru simți alături o umbră prietenoasă și auzi un glas spunîndu-i :

— Domnul ți-a ascultat ruga și mă trimite la tine. De o vreme îngerii nu mai pogoară pe pământ. Eu sînt unul dintre ei.

Nu era îmbrăcat mai bine ca el, Îngerul ăsta ; avea un chip de adolescent care suferise mult, și suferința îi păstrase în trăsături o grație plină de nevinovăție, ca un fruct rămas în crengile unui pom, conservat în ciuda gerurilor iernii. Chipul ăsta se ivea de sub o pălărie ponosită, peste un fular înfășurat în jurul gîului ; trebuie că era un chip grozav de frumos, dacă femeile întorceau capul să-l privească, măcar că nu era elegant. Bărbatul nu păru năucit de apariție. Și chiar în ziua aceea Îngerul, fără ca bărbatul să-și dea seama, îl duse în Paradis.

Aici omul întîlni o mulțime aidoma celei din biserică ; erau numai persoane de foarte bună con-

diție, cu pantofii lustruiți, în haine noi, cu barba rasă, și toți erau mulțumiți și se salutau între ei : „A, dar pe cine văd !“, „O, dumneavoastră aici !“, „Vai, ce frumos !“, „Splendid !“. Și era întradevăr frumos. Totul era curat, sclipitor, nou ; vechile mahalale fuseseră demolate, străzile erau moderne și rațional dispuse. Mulțimea forfotea peste tot și vorbea la nesfârșit, ca vuietul unui torent ; aveai impresia că dintr-o clipă într-alta glasurile acelea se vor schimba într-un sunet de orchestră, într-un cor uriaș. Femeile frumoase erau nespuse de frumoase, bătrânii cordiali și sublimi ; era ca atmosfera unui spectacol la marile teatre de operă, când biletele se vînd la prețuri exorbitante și toți cei ce se văd acolo se cunosc între ei sau, chiar dacă nu se cunosc, știu unul despre altul. Totul părea extrem de ușor, tot așa cum bogăția dă idee de fericire.

Prin mulțimea asta își făcu loc omul nostru, însoțit de Înger, purtînd încă bocancii și mantaua lui de soldat.

— Trebuie să fie un artist ! își dădea cineva cu părerea.

Dar el se sustrasese repede atenției curioșilor. I se atribui o cameră la ultimul etaj, în vechile cartiere. Trebuia să urce o scară în spirală, o sută douzeci de trepte, și avea o mică terasă cu ghivece în care să planteze flori. Dedesubt locuia un colonel pensionat ; de fapt, ambianța era aidoma celei de pe pămînt. De acolo, de sus, vedea cetatea preafericiților, mare, frumoasă, luminoasă, cu marile ei localuri ; toți aveau tot ce le poftea inima : apartamente frumoase, arbori frumoși, flori frumoase. Omul în manta cazonă orîndui totul în stilul lui.

Trăia ca pe pământ. De acolo, de sus, cuprindea cu privirea imensul și minunatul oraș, cu senzația că nu pricepe cum sînt ceilalți oameni, ce fac, cum gîndesc : însuși misterul vieții ce i se perinda prin fața ochilor. Avea grijă de florile sădite pe terasă, apărîndu-le de ploi, de ger, de prea multă căldură ; aștepta să crească și să dea în floare, se minuna de fiecă frunzuliță și o iubea, așa cum Dumnezeu își iubește toate creaturile. Ignora total faptul că în alte cartiere era de ajuns să ți-o dorești, ca îndată să și vezi crescînd cele mai minunate flori și cei mai rari arbuști. Toți spuneau despre Paradis : „O, ce frumos e, o, ce bogat, o, cît e de bine !“ dar bietul om avea tot ce-i trebuia, în jurul casei, ca și pe pământ : anotimpurile se succedau regulat, diminețile se arătau încetoșate, învăluind orașul în mister, luna își urma calea ei dintotdeauna, constelațiile se roteau la fel, pîinea era proaspătă astăzi și tare mîine, florile își deschideau corolele, se ofileau, timpul trecea : totul era frumos ca și pe pământ.

Casa aceea în care toate se desfășurau după rînduielile de altădată, ajunsese curînd vestită. Mulți ziceau că n-ar fi stat acolo pentru tot aurul din lume : era prea de rînd ; mai ales pentru fetele cărora le plac cartierele elegante, magazinele de lux, luminile orbitoare. Și apoi, viața modernă simplificase atît de mult lucrurile ! Alții însă, voiau cu orice preț să se mute aici, ca să fie liniștiți ; mulți nu rezistau și se reîntorceau acolo, jos, unde domnea o veșnică încîntare, o veșnică primăvară, unde se aflau persoanele cele mai sus-puse, personajele faimoase a căror prietenie era căutată de toți : „Contesa îmi spunea că... În seara cînd am

dansat cu prințul... Generalul, prietenul nostru..."
Așa își vorbeau.

Cînd veni marea sărbătoare, din toate casele inundate într-o lumină albă și nervoasă răzbătură aconduirile unui cîntec care se contopea miraculos cu cîntecul fiecăruia, alcătuiind un cor imens ce pogora pe pămînt fin și pulverizat ca zăpada. În corul acela se deslușeau toate vocile, vocile trecătorilor, ale oamenilor ce stăteau acasă, glasuri din leagăne, glasuri ale copiilor plutind pe aripile viselor, glasuri ale bătrînilor. Corul se revărsa în cuvinte nemaiauzite, cu neputință de repetat sau de întipărit în amintire, cuvinte cum se crede că s-ar auzi pe pămînt ascultînd o muzică măreață, misterioasele cuvinte ale violoncelelor și ale violorilor, ale trîmbițelor și ale flautelor, cuvinte fără silabe. Uriașa cetate a fericiților răsuna de cîntec tot așa cum orașele pămîntești își răsfrîng pînă departe zumzetul lor monoton. Și, din melodia acestui cor, o frază distinctă, întru totul deosebită de altele, fraza omului sărman de la etajul cinci, făcea să tresalte întregul Paradis.

„Ați remarcat noua rugăciune?" „Pare un cîntec al pămîntului", „Parcă ar fi înmiresmată ca florile", „Parcă e o prevestire a bucuriei", „Ce frumos e să fii artist!" Așa ziceau toți. Și întrucît erau fericiți, ascultau ca pe o muzică nemaiauzită fraza omului în manta soldățească, mereu aceeași necunoscută rugăciune: „Dă-te-n colo cu bocancii!" Omul de la etajul cinci începu să primească multe vizite și să aibă mulți invitați. Erau, în genere, domni ce-și dedicaseră toată viața afacerilor și acum trăiau din rente, care-și aveau poziția lor

pînă și în Paradis, o poziție neoficială dar plină de autoritate. Aceștia ziceau :

— Dacă n-ar fi trebuit să mă zbat atîta pentru familie, arta ar fi fost vocația mea. Tare mi-ar fi plăcut arta ! M-am născut artist. Dar nevoile vieții, știți...

Oftau și întrebau :

— Și acum ne mai pregățiți ceva frumos ? Ce anume ?

Ajuns aici — totul se întîmplase în somn — visul omului în manta soldățească se întrerupsese. Tî-nărul Înger care-l oprise la ușa bisericii se trezi și el pe cele trei scaune așezate unul lîngă altul pe care dormise, și amîndoi începură să mănînce pîine și să bea lapte. Laptele era dulce, iar pîinea era bună, ca pîinea. De cînd se știa Îngerul nu mai gustase ceva atît de grozav ; cu înfățișarea lui de adolescent care suferise multe, își întrebă gazda :

— Și ce-aș putea face pentru tine, de vreme ce-s un înger ? Spune-mi ce-ți dorești.

Omul în manta soldățească răspunse :

— Aș dori ca brutarul să mă mai păsuiască cu datoria și să-mi mai dea pe credit.

IDOLUL

Cînd intrai în incinta închisorii, împreună cu un bătrînel ce făcea parte din Comitetul pentru salvarea condamnaţilor, furăm salutaţi în hol de nişte voci care, se simţea bine, erau fericite că vin în contact cu oameni liberi. Ziua, ceţoasă şi umedă, se închise în urma noastră şi rămase neclintită pe strada ce-şi trăia după-amiaza, nevrînd parcă să ne însoţească mai departe. Ajunşi înăuntru, simţirăm cum se schimbă anotimpul şi lumina într-o culoare inertă. Furăm introduşi în biroul directorului, un om în puterea vîrstei, care stătea la un birou, cu gambeta pe cap ; îmi amîntea întru totul de rectorul colegiului unde învăţasem cînd eram mic. Îmi inspiră, de aceea, mai multă încredere, ca şi cum l-aş fi cunoscut de multă vreme. Nu se arată de loc uimit ; îmi aruncă fără să vrea o privire neîncrezătoare şi scrutătoare, dar coborî imediat ochii, poftindu-mă să iau loc într-un fotoliu. Încăperea era goală, mobilele tari şi incomode ; **un steag** înfăşurat stătea sprijinit într-un ungher ; **pe un perete** atîrna un crucifix suferind, părănd că **vrea să se libereze** din poziţia aceea. Nu glasuri,

ci un zgomot de pași răsună de-a lungul coridorului, însoțit de clinchetul unei legături de chei. Până și pe biroul directorului zăcea o unealtă de fier al cărei rost nu mi-l puteam explica ; el o observă, poate, pentru prima oară, din pricina prezenței mele și acum, din când în când, punca mîinile peste ea, ca și cum ar fi vrut să o ascundă. Cerneala din călimară era groasă și făcuse o crustă mîloasă în jurul marginilor, penița părea îmbîcșită de catran. Directorul îmi urmărea privirile involuntare și trebuie că remarcă și el, pentru prima oară, aceste lucruri și semnificația lor neobișnuită.

Bătrînelul din Comitet mă prezentă :

— Iată un domn care le va spune cîteva cuvinte deținuților.

— Bine, acceptă directorul, dar știți că avem aici și deținuți condamnați pe termen lung. Spuneți-le ceva care să le dea curaj și să-i facă mai buni.

— Uitați, mă oferii eu, aș putea să le vorbesc despre război. Le-aș putea vorbi și de Dostoievski. Și Dostoievski a stat la închisoare. Dar dă ceva roade opera asta de salvare ? Când ies, se fac mai buni ?

— Hm, depinde, depinde. Cîteodată, da : e unul ieșit nu de mult, care se pare că se poartă bine. A dat de o femeie care s-a măritat cu el ; mai trece pe la mine uneori ; îl ajut să-și caute de lucru. Totul e să nu se întîlnească iar cu foștii tovarăși, și să nu rămîină singur ; în cazul ăsta e iarăși pierdut. Apoi sînt mulți pentru care nu există salvare.

Vorbea calm, absorbit, dar atent. Eu stăteam cu brațele încrucișate : la un moment dat, brusc, le desfăcui. Intra un temnicier.

— Sînt gata ? întrebă directorul.

Da, erau gata. Închisoarea era o veche mănăstire : de-a lungul porticului interior se deschideau chiliile : fiecare era închisă cu un grilaj de fier ; printre gratii se zăreau paturile ridicate în sus, la perete. Întemnițații așteptau îndărătul gratiilor. În alte părți, celulele erau goale : pe lavițe se zăreau cîte o carte deschisă, vedeam literele înînghesuite în pagini, literele cărților pe care le citim și noi, devenite aici, în celule, niște seminte sterpe deasupra cărora fantezia n-ar fi putut înflori. Ochiul mă privea pe mine, un străin, îmbrăcat altfel decît ei ; aveam un fir alb pe o pulpană a paltonului. Ridicîndu-mi ochii deasupra porticului, vedeam cerul cenușiu, banderola de pe clopotnița fostei mănăstiri ; o păsărică se așezase pe clopotniță și se uita în jos, răsucindu-și oblic căpșorul. De ce nu zbura de-acolo ? Lîngă scară, o schelă de zidar încurca trecerea. Un cap se aplecă de sus și zise : „Bună ziua, domnule director“, dar cu tonul ouiva care salută un trecător prin beznă și nu vrea să-l sperie. Purta tichia de osîndit care, în clipa aceea, mi se părea aidoma acoperămîntului ce și-l încropesc zidarii din hîrtie.

— Noi, zise Directorul, îi învățăm o meserie, pentru cînd vor ieși. Asta, care mai are de ispășit șapte ani, și-a descoperit o vocație de decorator. O să decoreze bolta scărilor.

Condamnatul își relua lucrul : întindea un verde-smarald foarte deschis peste niște nuiele împletite geometric în jurul stemei Statului, roșie,

albă, albastră ; erau frapante culorile ieșind de sub pensulă. Desenul părea să reia unele forme și unele culori rămase în memorie ca niște amintiri plăcute, culorile trebuiau să cînte prin ele însele, ca în cutia cu creioane colorate a unui copil : era mai degrabă un vis al culorilor și al formelor. Într-o încăpere, alți deținuți făceau mobile : scaunele și mesele prăpădite, țepene, erau ca o deșartă dorință de a poseda aceste obiecte, într-o viață în care nu-i sînt de folos nimănui ; și mi se părea că trebuie să mă așez pe unul din scaunele alea, să pun mîna pe una din mese, fără să izbutesc însă.

Sună un clopoțel. Intrasem într-o vastă sală patrată, luminată de becuri atîrnînd dintr-un plafon înalt. Sala se umplu de oameni în uniforme cenușii, cu dungi de culoare mai închisă, și mai deschisă ; la o comandă dată printr-un fluierat, se așezară, scoțîndu-și tichiile. Jur împrejur gardienii, suiți pe o estradă înaltă de-a lungul peretilor, dominau adunarea. Mă așezai la o masă și începui să vorbesc. Le vorbeam despre război, despre familie, despre părinți, dar aveam senzația stranie că toate cuvintele mele sînt inerte și se căznesc să umple gîndurile acelor oameni, ca și cum ar fi fost văduvite de sens. Mă priveau mai degrabă năuciti ; părul ras le lăsa descoperiți ochii ficși ; unii stăteau cu gura deschisă iar unul, moale, cu buzele subțiri, cu fruntea teșită, părea să mă ia în bătaie de joc ; un altul, tînăr, cu gura cărnoasă, aspră, strînsă, se uita încîntat la mine, și eu la el mă uitam cel mai mult. Alții, apoi, nu existau decît în grup, cîte patru sau cinci împreună, în poziții identice, alcătuiind parcă un singur organism, și toți laolaltă abia dacă prindeau cîte un cuvînt,

licărirea unei idei, și se priveau aproape mulțumiți că au priceput ceva. Îmi simțeam vocea însingurată în tăcerea aceea, căutam cuvintele cele mai simple, cu care erau mai familiarizați din viața lor anterioară. Vorbeam despre război, despre cei ce pleacă și cei ce așteaptă, despre femeile care lucraseră ogoarele. Directorul, de pe un scaun din fundul sălii, își ridică sprâncenele, ca pentru a-mi face un semn; ochii publicului meu scânteiau ici și colo, ca niște licăriri în beznă: iată că li se deschideau drumurile spre sate, spre case, iar femeile stăteau și așteptau: peste pământuri treceau femei în rochii pestrice. Tînărul spre care mă întorceam mai des își trase tichia pe ochi. Se împânzea nu știu ce zumzet nedeslușit, ca al unei prisăci. Și, totuși, nimeni nu scotea un cuvînt. Începură să bată din palme, dar eu vedeam în față un grup, ironic, trîndav, neclintit, și pe condamnatul acela grăsan, cu buzele subțiri, abandonat pe scaun ca o ființă ambiguă. Gloata mirosea a pămînt, simții asta trecînd prin mijlocul lor. Cîte unul mă privea ca și cum aș fi venit de la o mare depărtare.

— Acum, zise directorul, o să proiectăm un film.

Toți ochii se pironiră pe peretele alb din fundul sălii, pe care era trasat un dreptunghi negru. Se stinse lumina, aparatul de proiecție începu să deruleze filmul cu un bîzîit de tăun izbîndu-se în geamuri; în același timp, în semiobscuritate, gardienii făceau să se audă niște scrîșnete de fiare. În cadrul dreptunghiului alb apărură un titlu tremurător, ca și cum peretele s-ar fi adîncit și ar fi arătat o altă lume; pelicula începu să depene, pulsînd în ritmul unei baghete de orchestră, povestea ex-

tatică și mută a unei drame în costume din secolul al optsprezecelea. Nu era complet întuneric, și de aceea imaginile se înfățișau într-o culoare cenușie : iată marca, scînteierea valurilor, o corabie cu pînzele umflate, un castel în zare ; strigătele echipajului nu răzbesc pînă la noi ; dar în urma acelei corăbii navigam și noi, cu toții, într-un alt timp și într-o altă lume, pătrunși totuși de senzația primejdiei. Însăși corabia se deplasa repede, ca și oum ar fi fugit de niște urmăritori ; din cînd în cînd, dungi, pete și fulgerări tulburau cadrul, stîrnind o furtună absurdă pe marea aceea liniștită. Scenele se succedau cu repeziciune, fără logică, și iată-ne, în sfîrșit, într-un salon splendid, strălucitor, în timpul primirii oaspeților. Părea ceva clandestin, atît de repede se desfășura totul. Înseși personajele costumate păreau acum camuflate, pentru a nu fi recunoscute, iar felul cum se agitau vorbind părea consecința unei persecuții nelămurite. La un moment dat apăru o femeie în rochie cu volane. Era blondă, dulce, rîzîtoare, și stătea tocmai în mijlocul ecranului. Se apropia, cerșea, ni se înfățișa ca pe un pedestal mobil ; o cosită i se zbenguia pe grumaz și un neg îi înțepa obrazul, îndemnînd-o să zîmbească. Ne și zîmbea acum, aproape, imensă, ca un idol. Corsajul ei, strîns pe corp, strălucea.

La zîmbetul ei, toată sala răspunse printr-un vuiet surd ; vuietul deveni mai confuz cînd unul din actori se apropie de ea, petrecîndu-i brațele pe după umeri ; fu un muget înfundat, fără cuvinte, de parcă s-ar fi dezlănțuit o furtună. Directorul, alături de mine, suflă într-un fluier : lu-

mina se aprinse iarăși, gardienii aruncară priviri iuți în jur. Aparatul de proiecție își încetă bîzîitul. La un semnal, condamnații se sculară în picioare și, în rînd cîte unul, se îndreptară spre ieșire, sub supravegherea gardienilor.

— N-au tăiat cum trebuie pelicula, zise directorul. De cîte ori nu le-am spus că femeile n-au ce căuta în filmele pentru deținuți !

Acum, în plină lumină, cadrul de pe perete, șters ca o fotografie veche, o fixase împietrită pe femeia care surîdea și se destrăma într-o depărtare de vis, părăind, totodată, o fereastră deschisă spre o lume îndepărtată, de dincolo de un perete de sticlă ce se poate sparge cu ușurință. Se auzeau închizîndu-se grilajele. Apoi totul fu tăcere. Undeva, sub cerul ploios, se auzea chemarea unui clopot. Te făcea să te gîndești mai mult la cerul liber decît la pămînt, la străzi și la case. Când ieșii, cu bătrînelul alături, se lăsau vălurile amurgului. Oamenii mergeau pe lîngă ziduri, sub o burnițare mărunță. O clipă mă străduii să-mi aduc aminte de casa mea, de ușa mea, de camera mea. Mi se părea că abia atunci sosisem în orașul meu.

CURRENTUL SUBTERAN

Nu există răgaz mai plăcut, pentru un artist, decât clipele petrecute imaginându-și propriul său viitor. Ne plimbam adesea împreună, prietenul meu Ygrec și eu — Zet, vorbind despre noi, despre proiectele noastre, despre ce izbutisem să realizăm. Aceasta era perioada cea mai frumoasă. Eu și Ygrec eram cu adevărat prieteni : aveam aceleași aspirații — amîndoi voiam să ajungem să spunem într-o zi ceva frumos și adevărat : cînd vorbeam, nu ne priveam în față, ne ascultam doar unul pe altul, așa cum fac cei ce se roagă în comun ; abia mai tîrziu am băgat de seamă cum îi erau trăsăturile și expresia chipului. Multă vreme nu i-am cunoscut decît ochii, pe care mi-i amintesc și acum : toată ființa lui se revărsa în ochii aceia plini de o neobosită dorință de a vedea și de a înțelege, plini de planuri minunate, cu globul pupilei care părea să te învâluie pe nesimțite, ca razele lunii în nopțile senine. În ochii aceștia sălășuiau toate visele noastre. Eram foarte atenți la tot ce vedeam în jurul nostru și aproape că nici nu aveam nevoie de cuvinte ca să exprimăm ce simțeam :

lumea se rînduia în jurul nostru spre a fi înțeleasă, văzută, întipărită în minte, iar discuțiile noastre erau o melodie vagă, aidoma susurului rîurilor șopotitoare într-o solitudine rustică. Lumea era speranța noastră, visul nostru : lumea era memoria lucrării omului și a timpului ; omul însuși era o memorie a timpului. Cel ce și-a trăit pe deplin copilăria își poate prea bine imagina aceste raporturi strînse dintre mine și prietenul meu : totul era minunat, împlinit potrivit fanteziei noastre, mai că ne închipuiam că noi născociserăm totul și că toate trebuiau să dea ascultare gîndurilor noastre : pe scurt, noi eram măsura fiecărui gest, a fiecărui act uman, căruia îi prevedeam dezvoltarea printr-o fericită devinație. Eram în stare să petrecem ore întregi contemplînd un copac, un copil alergînd, o barcă legănîndu-se pe oglinda apei. Dar toate parcă se aflau dincolo de un țarm îndepărtat : culorile, formele, vocile ni se întipăreau în minte ca într-un timp trecut, într-o dimensiune cu totul în afara dimensiunilor omenești ; jachetele roșii, și azurii ale copilașilor sub arborii verzi, la picioarele trunchiurilor cenușii ; o lebădă albă plutind pe lac ; o femeie, un cal, un cîine alergînd pe o pajiște, toate alcătuiau o lume ce se risîpea, fugea, se destrăma ; lumea aceasta trebuia oprită, reamintită ; și noi credeam că totul se scurge aidoma apei rîurilor, veșnic curgătoare și veșnic aceeași. Pe noi însă faptul ne îndurera de parcă lumea trebuia să se spulbere de la o zi la alta, și nimănui nu-i mai era dat să vadă toată acea bogăție de culori, de lumină, de mișcare.

N-aș putea repovesti ce discutam cu Ygrec. Erau lucruri mărunte, închise în coaja lor, ca semințele ;

germinau pe neașteptate și le simțeam crescînd în noi de parcă și-ar fi înfipt rădăcinile în inimile noastre, se dezvoltau și ne năpădeau. O dată ne oprisem în fața unei dughene de pe o stradă oarecare, ca în fața unei capodopere; dugheana era scundă, ticsită de saci și de mărfuri: omul de după teighea părea că abia atunci se plămădește din lumea aceea rudimentară; sezînd pe un sac, o femeie condensa în jurul ei penumbra dughenii, risipită parcă de fuiorul părului ei negru, și toată slaba lumină dinăuntru se concentra pe chipul ei; își mișcă brațele și apoi de desfăcu într-un gest pe care de atîtea ori îl remarcasem în icoanele reprezentînd Bunavestire sau episodul Regăsirii lui Moise copil; era un model ilustru, căzut în lumina aceea opacă. Se părea că dădusem de o Veneră înveșmîntată în negru, de un înger pornit după cumpărături.

E de neînțeles de ce omul, la un moment dat, trebuie să-și propună să repete în felul lui ceea ce natura exprimă zi de zi, născocind nesfîrșite combinații. Dar tocmai asta se întîmpla cu noi, și aveam sentimentul că facem ceva oprit: că vrem să pătrundem legile ce cîmnuiesc creația, să ne substituim puterii lor. În felul acesta ne aflam în afara lumii, visînd neconținut realitatea. Într-o bună zi, prietenul meu Ygrec se despărți de mine; găsise o femeie care-l iubea și urma s-o ia de nevastă. Despărțirea avu loc într-o seară, la capătul unei străzi fără capăt: trecea un tramvai plin de oameni serioși și un nor des de praf înainta spre porțile orașului; ne spuserăm la revedere, dar eram sigur că nu ne vom mai revedea niciodată, decît, poate, din întîmplare; prietenul meu Ygrec

prinse tramvaiul din mers, îmi făcu semn cu mîna prin geam și zîmbi ca din depărtare. Simțeam că n-o să ne mai împărtășim în veci visele.

Am zis vise. În realitate, nu făcusem altceva decît să ne gîndim dînd frîu slobod fanteziei — la lucrurile reale ale lumii, ale străzii, ale oamenilor, ale copacilor, ale animalelor. Și, încetul cu încetul, cu cît vorbeam mai mult despre lucrurile astea, ne îndepărtam de adevăr și de lume, ca și cum ne-am fi închis într-o mînăstire. Dar acum eram singur — și pentru totdeauna. Nutream pentru lume o dragoste fierbinte și năvalnică, dar tocmai strădania de a trăi cu ochii deschiși mă împiedica să mă apropii de ea. Toți știu să-i vorbească unui copil, unei femei, unui animal : eu, însă, aflîndu-mă în fața lor, eram cuprins de o asemenea stare de subjugare, mă năpădea o atît de mare teamă că aș putea tulbura armonia în cadrul căreia se mișcau aceste atît de simple fapte, încît le contemplam doar, fără a izbuti să rostesc un cuvînt ca lumea : bîlbîiam doar ceva și vedeam că toți se îndepărtează de mine, după ce mă priveau ca pe o ființă osebită de toate celelalte, o prezență supărătoare și echivocă. Totul îmi apărea îndepărtat, ca dincolo de un perete de sticlă, și acum pizmuiam fireasca detașare cu care bărbații și femeile își veneau unul altuia în întîmpinare, cu care cîinii își urmau credincioși stăpîinii, cu care copiii se refugiau în brațele mamelor lor. Și atunci, în camera mea, începui să deapăn iar aceste impresii, ca și cum aș fi fost închis într-o temniță. Le descriam una după alta, le îmbogățeam cu stranii semnificații, descopeream neobișnuite relații între atîtea și atîtea elemente diverse, le îmbinam

Într-o fantezie absurdă, și-mi exercitai atît de zelos puterea de observație, capacitatea de aducere-aminte încît, încetul cu încetul, mi se păru a cunoaște lucruri pe care niciodată nu le văzusem, afecțiuni pe care niciodată nu le încercasem.

Găsisem și eu, între timp, o femeie care mă iubea. Se arătă foarte bună și drăgăstoasă cu mine. Rînduia totul în jurul meu ca pentru o sărbătoare, cu o grijă ce demonstra cît de mult așteptase aceste clipe. Așteptîndu-mă să vin de departe, întoarcerea mea acasă căpăta pentru ea nuanțe fantastice ; abia ajungeam la ușă, că-mi și ieșea rîzătoare în întîmpinare ; cu siguranță că, uneori, îmi pîndise pașii cu urechea lipită de ușă. Apoi, cînd mă vedea, imaginea pe care fantezia ei o crea mereu despre mine se ștergea și iată că mă privea ca și cum, printr-un farmec, s-ar fi pomenit în fața altei persoane. Poate că tocmai de aceea izbucnea uneori într-un plîns cu hohote, așa cum li se întîmplă copiilor. Stăteam și mă uitam la ea : lacrimile îi curgeau curate, tinere, ca niște picături de rouă ; eram incapabil s-o consolez, așa cum omul e incapabil să aline durerea lumii.

Într-un cuvînt, eram osîndit la artă, închis, fără speranță de salvare, într-o temniță. Uneori mă amăgeam cu gîndul că aș putea ieși, dar oamenii își dau instinctiv seama că artistul crează o operă prohibită și e osîndit să stea cu ochii veșnic deschiși, asemenea statuilor : stăteau de vorbă cu mine, mă ascultau, mă căutau ; dar mă întrebau cum întrebi automatele ce-ți cîntăresc greutatea. Era cu neputință să te integrezi în viața lor, să te bucuri de căldura prieteniei care-i înveselește pe oameni.

— Dumneavoastră, îmi ziceau ei, aveți altele la care să vă gândiți ; dumneavoastră... dumneavoastră...

Eu eram ceva aparte. Numai că aveam cumplică nevoie de ei. Îmi amintesc de una din ultimele mele tentative de a găsi pe cineva care să mă iubească, o ființă vie : era o femeie ; cînd ne aflam împreună vedeam că oriunde îmi întîrziu privirile, ea punea, nesigură, mîinile ; își acoperea mîinile cu mînecele, își trăgea poalele rochiei pînă peste glezne, se ascundea în penumbră : intuia în ochii mei o judecată, greutatea pe care eu le-o acordam involuntar lucrurilor, temîndu-se totdeauna că aş avea o atitudine rece şi distantă, lipsită de acea forţă a dragostei care inundă viaţa oamenilor. Căci oamenii colaborează cu toţii la fericirea, la norocul, la dragostea altora, privindu-se cu încredere unii pe alţii.

Şi iată-mă expulzat încetul cu încetul într-o lume pustie, dincolo de hotarele vîrstei şi ale vieţii. Şi atunci începui să-mi reamintesc trecutul, ca pe o lume pierdută, şi pînă şi lumea pe care o vedeam zi de zi şi o readuceam sub lumina unei amintiri de demult. Cu asta mă munceam, născocind în permanenţă ceva care să-mi facă plăcere, introducîndu-mă, prin puterea imaginaţiei, în mijlocul unor întîmplări pe care mi-ar fi făcut plăcere să le trăiesc, în mijlocul priveliştilor celor mai stranii, printre fapţurile cele mai graţioase. Eu eram totul, ajungînd pe rînd să fiu muntele, marca, copilul, pînza de corabie, animalul răbdător. Şi în vreme ce mă munceam cu astea, avînd mereu de-a face cu cuvintele, cuvintele dobîndeau pentru mine valoarea realităţii, deveneau imagini, întîmplări,

acțiuni. Deschizînd o carte și căutînd în cuvînte istoria celui ce o scrisese, unele fraze, un cuvînt alăturat altuia într-o semnificație neașteptată, mă emoționau ca un ceas petrecut în mijlocul unei naturi de o neasemuită bogăție de culori ; prin acest cuvînt întrezăream o lume ascunsă cum, uneori, contemplînd un oraș de pe o înălțime, ți-i închipui pe oameni în casele lor, cu copiii și cu femeile iubite.

Aceasta a fost veșnica gradatie a nenorocirii mele. Cîteodată, cînd auzeam vorbindu-se în casă, obișnuitele discuții matinale ale băieților care aduc pîinea, laptele, vinul, începea să-mi bată tare inima în piept, îmi imaginam vesti ciudate, evenimente absurde, cu senzația celui ce reține dintr-un tablou un gest ce concentrează un fapt remarcabil sau a celui care, la teatru, simte apropierea unei catastrofe. În jurul unui strigăt ce răzbătea pînă la mine din stradă, urzeam cine știe ce întîmplare, imaginam schimbări, apariții subite, revelații, și inima mi se zbătea în piept. Erau zile cînd priveștea cerului, arcuindu-se lin deasupra pămîntului, străzile ce se topeau în noapte, o clădire singuratică într-o piață învăluită în semiobscuritate, stîrneau în mine o panică ce mi se părea cu neputință de îndurat. Din adîncurile orașului țîșneau uneori întruchipările unor plămuiți ce mă înfricoșau : și tot străduindu-mă să dau un sens lucrurilor, ajunsesem să pot citi în ochii oamenilor, să le deslușesc pe chipuri urnele pasiunilor și ale suferințelor.

Din pricina acestor emoții continue mă simteam distrus pentru ani în șir ; pe măsură ce ascultam emoțiile, mă consumam, așa cum oamenii se consumă în viața de toate zilele. Aș vrea să mă odih-

nesc și să nu mă mai gândesc la nimic, să trăiesc ca o plantă. Orice nou sentiment, orice nouă descoperire îmi slăbește inima — și totuși aceasta este viața mea. Într-o zi l-am reîntâlnit pe prietenul meu Ygrec, acum soț și tată fericit ; regretă vremile noastre de altădată, dar cu blîndețe, ca un om care și-a făurit un minunat vis al tinereții, dar l-a abandonat înainte de a fi fost trădat.

FEMEIA CARE A SALVAT LUMEA

Rareori ieșea doctorul Crision să se plimbe pe câmp ; își limitase ora de mișcare zilnică la o plimbare cu pas sprinten în parcul orașelului X, zi de zi, la ceasurile trei fix. Dar după douăzeci și unu aprilie, în loc să o ia întins spre bazinul cu pești roșii, pe a cărui apă plutea o lebădă neagră, ce părea ținta însăși a grabei lui, ieșea prin poarta din vale a parcului, poartă ce dă spre râul de la poalele orașului și parcurge o bună bucată de drum în câmp deschis, pînă la apusul soarelui. Văzu barcagii pe râu, îi văzu pe pescarii cu undița — și-și dădu seama că venise primăvara. Era în prada celei mai vii agitații și nu-i ajunseră patru ore de plimbare ca să-și revină în fire.

— A dracului femeie ! bombănea el mereu, a dracului femeie !

Adierea primăverii îi culegea cuvintele de pe buze și le lua cu ea ; florile se legăneau pe pajiști, iarba fragedă se învâlurea, suflată de vînt, într-o singură direcție. Dar, de la o vreme, doctorului Crision nu-i mai păsa de toate astea. Cu mîinile în buzunar, cu pălăria dată pe ceafă, se uita la flori, la pajiști, la râu, ca la niște neghiobii copilărești

care voiau să-l amăgească și să-l distragă de la gândurile lui. Florile se legăneau grațios, ca și cum ar fi dorit să-i atragă atenția. El însă se gândea că toată grația lor nu era altceva decât un pic de clorofilă, azot, oxigen etc. — astfel de idei hălăduiau permanent prin viața lui cotidiană, căci era un om de știință ; acum aveau forța unui resentiment. Totuși nu credea că femeia definită de el prin cuvintele „a dracului femeie !” nu era altceva decât câteva grame de calciu, sare etc. Aceste câteva grame de foarte puține substanțe îi provocau o durere arzătoare, neașteptată, poate cea dintâi durere din viața lui : aceste substanțe îi erau neoredincioase ; ele îi mărturiseau că nu-l iubesc, ba chiar îi confirmau că ar fugi cu primul chelner al primului restaurant din oraș. Acum își amintea cu precizie fiecare amănunt din viața lui trecută ; cu mult, cu mult înainte, doctorul Crision văzuse în flori cu totul altceva decât un pic de clorofilă : iată, își amintea cum stăteau jos pe o mică pajiște și ea își lăsa amprenta caldă a trupului peste niște flori și peste niște păraluțe. Ei bine, era vorba de una și aceeași femeie.

Doctorul Crision încercase să reacționeze la acest ultim eveniment. Obişnuit cu cele mai neașteptate revelații ale științei, când auzise cuvintele prin care femeia aceea îi relata fapta ei, nu le intuise numaidecât enormitatea și răspunsese :

— N-ai decât, du-te cu el !

— Care va să zică nici nu-ți pasă de mine ! strigase ea jignită. Apoi indignată : — Grozavă moralitate, n-am ce zice ! Grozav simț al onoarei mai ai ! Of, nefericita de mine ! Să-ți fie rușine ! Nu ești bărbat ! Mare brânză și savanții ăștia !

Căci lucrul pe care-l ura ea cel mai mult era știința. Doctorul Crision știa asta. De o bucată de vreme atomul, asupra căruia doctorul Crision își concentra acum cercetările, devenise dușmanul personal al nevestei sale. Ridicînd ochii spre ea, tocmai cînd exclama „mare brînză și savanții ăștia !” îi văzu micul craniu împodobit de șuvițe ondulate cu grijă, îi zări întreaga ființă de care-l despărțea dintr-o dată o prăpastie.

— Într-adevăr, răspunse el cu răceală, să mă iau de piept cu primul chelner al primului restaurant din oraș, mi se pare nedemn de noi, incompatibil cu condiția noastră.

Mentalitatea lui de om obișnuit să delimiteze, să controvezeze, să raționeze, îl trăda încă o dată.

— A-ha ! exclamă doamna, așadar dacă ar fi altul, o persoană distinsă, ai avea mai puțin de obiectat ?

— Ce aiureală !

— Dar chiar tu ai spus-o !

— Eu ?! izbucni doctorul Crision, stupefiat.

— Tu, tu, sigur că tu ! Uite cît de mare ți-i dragostea ! Of ! mi-am stricat viața, mi-am irosit dragostea ! Căci eu te-am iubit, să știi !

(Îi veni în minte primul chelner al primului restaurant din oraș, fumîndu-și trabucele tari, care-l făceau să tușească). Doctorul Crision nu pricepea unde voia să ajungă ea cu vorbele astea. Avu doar senzația de lucru prost făcut, de neputință în fața unui fapt care-l rodea la inimă. Senzația asta avu darul de a-i întoarce gîndurile spre toată viața lui din trecut, spre munca lui, și-și dădu

seama că în toate dăduse greș, cum dăduse greș și în privința soției lui. Văzu în toate doar stupida lui încăpăținare, lipsa lui de pregătire, neputința lui în fața științei. Dacă femeia asta îl părăsea, era semn că greșise în toate privințele, că nu va mai izbuti să dezintegreze atomul, ceea ce constituia idealul lui. Dacă el ar fi izutit să spargă atomul, faptul ar fi provocat probabil o conflagrație în toată atmosfera, lumea întreagă s-ar fi prăbușit ca un castel de cărți de joc. Dar nu acesta era scopul cercetărilor lui : era o simplă consecință.

— Ai dreptate, îi răspunse el cu o răceală care o scoase cu totul din sărite. Ai dreptate, nu sînt decît un biet om, m-am străduit toată viața să combin ceva, să fac o mare descoperire, dar mi-am făcut prea multe iluzii. Tu ți-ai dat seama de asta — și acum mă părăsești. Ai dreptate. Adio !

— Dar ce-are de-a face una cu alta ? exclamă ea indignată. N-ai altceva în cap decît știința asta a ta. Cînd ai să pricepi și tu odată că oamenii au o inimă și un suflet, și că viața-i cu totul altceva ?

În timp ce se plimba, doctorul Crision rememora acest dialog. Ea plecase cu adevărat, cu căpșorul ei împodobit de șuvițe frumos ondulate. Uitase să-i spună : „Vezi că nu mai ești chiar așa de tînără. N-o să treacă mult și el o să te lase, și-atunci ce-ai să faci ?“

Se gîndea la toate astea cu calm, dar în sufletul lui se zvîrcolea o durere înăbușită într-o mare de lacrimi. Vedeau în fața ochilor niște fire negre, întinse între cer și pămînt, ca niște proptele invizibile ce cîrmuiau universul și pe care oamenii nu le mai văd decît atunci cînd durerea dă buzna peste ei. Niște păsări lipsite de griji zburau din

copac în copac, se lăsau purtate ca frunzele de vînt și își reluau brusc zborul. Era o zi limpede, cu un cer senin și neclintit, dens către apus și pal spre răsărit ; părea un acoperămînt din cel mai de preț material.

A doua zi, sub puterea durerii lui, doctorul Crision își încunună cu succes cercetările : acum putea sparge atomul, putea provoca o conflagrație mondială care să nimicească toată lumea, poate chiar și lumile vecine ; dar doctorul Crision nu era sigur de această fază ulterioară. Sub ruinile acestei lumi s-ar fi făcut talmeș-balmeș cu toții, inclusiv nevasta lui și chelnerul ei șef, fumător de trabuce tari.

Doctorul Crision ieși seara, să vadă cum își trăia lumea cele de pe urmă ceasuri : ceasurile astea erau frumoase și liniștite, sigure că se vor vărsa în ceasurile zilei de mîine, veșnice și noi totodată ; plin de ură, doctorul Crision nu se mai putea uita la nimic fără a-și zice că el cunoaște dezamăgirea tuturor lucrurilor ; nici un aspect al vieții nu l-ar mai fi putut abate acum de la ideea lui. Se întoarse acasă liniștit și hotărît. Chiar în noaptea aceea el, doctorul Crision, cu ajutorul formidabilei lui științe, va face ca lumea să explodeze ca o bombă, și asta o va face el, un savant obscur dintr-un orășel îndepărtat.

Acasă o găsi pe secretara lui, încă ocupată cu ultimile preparative ordonate de el. Săraca fată ! Nu știa la realizarea cărui proiect îngrozitor își aducea contribuția. Doctorul îi spuse scurt să se ducă acasă, căci era târziu și nu trebuia să se obosească prea mult. Fu neobișnuit de curtenitor. Secretara îi replică plină de delicatețe :

— O, dar nu e numai o datorie, ci și o mare plăcere pentru mine.

Se întoarce spre el abordînd un surîs care, în semiobscuritate, lui i se păru fermecător. Și apoi mai purta un costum dintr-un material gri care, pe trupul ei atît de delicat, făcea o impresie cît se poate de plăcută. Pînă acuma nu-i dăduse nici o atenție ; dar iată că deodată i se părea bine făcută, avea pasul ușor și un ritm grațios al mișcărilor — toate amănunte de mare efect asupra bărbaților. Cînd fata închise ușa în urma ei, doctorul Crision căzu pradă remușcărilor. Ar fi fost mai bine s-o înștiințeze de ce avea să se întîmple, să-i spună cîteva vorbe bune, plăcute, căci îi fusese foarte credincioasă. Deschise ușa și alergă după ea. Ea se întoarce uimită și-i zîmbi încă odată fermecător ; apoi îi zise :

— Duceți-vă acasă, domnule profesor, și somn ușor. Pe mîine.

Doctorul Crision se întoarce acasă și se închise în biroul său. Își dădu seama că se uită mereu la ceas, așteptînd ziua de mîine. Ceasurile se scurgeau greu și nu-i venea de loc somnul. Nu, deocamdată nu va distruge lumea ; voia s-o revadă pe tînăra domnișoară.

Numai din pricină că doctorul Crision a dorit să-și revadă secretara, lumea mai stă și acum în picioare. Ea, însă, habar n-are de asta.

DOUA GLASURI, DOUA UMBRE

Două fete, închise într-o odaie, se plictiseau. Epuizaseră toate impresiile despre toalete, despre frumusețe, precum și toate părerile despre ziua de azi și cea de mâine. Afară ploua. Nu puteau ieși, nu puteau îmbrăca toaletele care le făceau ispiti-toare. Nu-și făcuseră încă rost de costumul ideal pentru ploaie la care se gândiseră ; nu puteau, deci, risca aventura cotidiană a străzii, nu-și puteau aduce acasă rația de fior și de promisiune, aminti-rea micului lor triumf. Erau singure în casă. Aveau în cameră un telefon și, cum li se întâmplă multora în fața avantajelor tehnicii, cea dintâi idee ce le veni în minte fu să se slujească de el cum nu tre-buie. Tehnica îi adaugă vieții un plus de mister ; fetelor le place să fie misterioase. Se distraseră chiar telefonînd unor prietene, ca să declare cu glas tare, de la un cap la altul al orașului, că erau singure și se plictiseau și că prietena lor Franca avea o pălărie pur și simplu ridicolă. O întreagă organizație era pusă în mișcare pentru asta : din post în post, din număr în număr, o organizație excorta această veste ; operatoare încordate să audă

glasul întregului oraș, muncitori în salopete, funcționari serioși, vedeau aprinzându-se beculețe, auzeau sunînd semnale, declanșându-se circuite — și toate acestea pentru pălăria pur și simplu ridicolă a domnișoarei Franca. Civilizație, comoditate, economie de timp. Și tot economisind timpul, fetele acestea nu mai găseau nimic de făcut. Și pentru că a se masca, a se travesti, a părea altă persoană constituie una dintre tendințele cele mai izbitoare ale omului, cele două prietene hotărîră să recurgă și la această străveche distracție. Era simplu: să formeze un număr, să telefoneze unei prietene sau unui prieten, spunîndu-le ceva dureros sau neliniștitor. Să-i spună, de pildă, prietenei lor Franca că părea o pațachină cu pălăria aia caraghioasă. Bineînțeles, schimbîndu-și glasul și fără să-și spună numele. Sau, unui prieten, să-i spună că o femeie necunoscută îl iubește și-l așteaptă. Dar ar fi fost mult mai excitant să sune pe cineva necunoscut sau aproape necunoscut și să-i spună ceva asemănător.

Maddalena, blondă, una din fetele acelea care de cînd sînt de-o șchioapă au un chip de femeie, maturizat și experimentat, luă inițiativa. Făcuse alegerea: era vorba de un bărbat cunoscut pe cînd era o fetișcană și cu care, așa cum se întîmplă de obicei, nu vorbise niciodată serios, care o tratase tot timpul ca pe o copilă și spre care într-o zi, pe neașteptate, întorsese doi ochi de femeie coaptă, plini de asemenea taine, nespuse de galeși și nespuse de mirați, mulțumită că-l vede fîstîcîndu-se și tulburîndu-se. Domnul care-i văzuse ochii parcă citise în sufletul ei ceva ce ea nu trebuia să știe: și se simțise încurcat toată seara. Fusesse cel dintîi

triumf al Maddalenei. Maddalena ridică deci receptorul, se așază picior peste picior, strânse dărăgăstos în mână instrumentul, îl duse la urechea sidefic al cărei sfîrc depășea cu puțin bentîța cu care-și strînsese părul, înclinîndu-și ușor capul îngrijit pieptănat și chemînd în ajutorul acelui mecanism și mîna stîngă, ale cărei degete luară poziția ce ar fi avut-o pe găurile unui flaut, privi golul din fața ei și începu să vorbească.

Nu există individ mai izolat și mai nesigur de el decît cel ce vorbește la telefon ; vorbește de parcă ar intra în comunicație cu o lume astrală, el simțindu-se abandonat pe pămînt ; ascultă vocea celui alt, o voce esențială, în care totul e concentrat ca într-o sămîntă, vocea nudă și lipsită de apărare a omului care se mărturisește și se roagă. Nasturii de stofă ai jachetei Maddalenei, genunchiul ei încă neîmplinit, ca o pîine încă nedospită, sînul ei în jachetă, simplu și necesar ca nasturii de stofă, negul de pe obraz, ca un punct cojit al unui strat de culori, toate, în clipa asta, sînt parcă ale unei persoane ce nu-și aparține, care nu-i a nimănui, suspendată în nehotărnicirea necunoscutului, rămășiță abandonată la discreția unei voci. Profilul unui individ care dă telefon e una din atitudinile sale cele mai firești și mai lipsite de apărare. Maddalena părea să cînte la acest instrument ; și, prinsă de această ficțiune, deși nu era văzută de nimeni, își aranja părul și jacheta, ca și cum s-ar fi așteptat să apară cineva, vorbea dulce și omeneste, înclinată asupra pîlniei receptorului, vrînd parcă să se reverse toată în ea.

Bărbatul chemat stătu să o asculte docil. Telefonul e plin de oameni care caută, dibuie, greșesc,

se tem să nu li se descopere vreo intimitate. Sub semnul acestor îndoieli fu captat glasul necunoscut.

— Mă recunoști? întrebă ea, și i se păru că glasul ei sună convingător.

Bărbatul era în camera lui, absorbit de preocupările lui cotidiene, de hîrțiile lui, de socotelile lui, de scrisorile lui; nu se gîndea nici pe departe la trecutul lui, la ceea ce fusese el, la cel ce era acum; în clipa aceea era copleșit numai de prezent, de un prezent îngrădit și limitat, aproape lipsit de sens, lipsit de plăcere și de durere, ca orice prezent, care nu poate fi niciodată înțeles — fragment al unei fraze scrise pe o bucățică de hîrtie ferfenițită. Auzi glasul fetei, încercă o senzație neplăcută, ca și cum, noaptea, un străin i-ar fi pus mîna pe umăr.

— Nu mă recunoști?

Tonul celei de a doua întrebări era și mai insistent. Prima întrebare aducea puțin a glumă, avea fizionomia unui copil care-și acoperă fața cu mîinile ca să-ți facă frică, dar tu, ca să-i faci plăcere, te prefaci că nu-l recunoști. A doua întrebare însă, făcea un apel mai direct la memorie, implica o respingere, o negare, un refuz de a-și aminti. Acest „Nu mă recunoști?” voia să zică: „au trecut mulți ani, căznește-te să-ți aduci aminte, am ceva să-ți spun, să-ți reproșez; ce mi-ai făcut?” La început încercă brusc sentimentul că făcuse vreun rău cuiva, sentimentul unei culpe vagi, nedeslușite, care făcea parte din însăși natura lui, datorită simplului fapt că exista. Ar fi dorit s-o fi uitat, cum se întîmplă cînd ascunzi un obiect neplăcut, o scrisoare compromițătoare pe care nu vrei s-o distrugi.

Îi uitase numele, înfățișarea, îi luase posibilitatea de a vorbi, de a-l mustra cu asprime, și iată că o regăsea în casă fără s-o vadă, îi vorbea cu glasul imperativ al conștiinței. El ar fi putut pune tubul acela de ebonită în furca lui, obiectul acela neînsuflețit care orăcăia, ca o cutie ce s-ar fi deschis și ar fi început să vorbească. Vocea aceea gravă, potolită, îndurerată, nu avea chip, era o voce familiară, cu inflexiuni cunoscute, pe care o auzise odată dar nu-și amintea unde anume.

— Încearcă, încearcă să-ți amintești cine sînt. Da, un nume, un nume oarecare.

Erau, deci, multe persoane cărora le făcuse rău ! Purtau fel de fel de nume ; un mare conglomerat uman, suferință, dureri — și pe fiecare dintre ele era scris un nume, ca pe flacoanele cu teribile otrăvuri sau medicamente miraculoase. Dacă pînă cu puțin înainte fusese singur, nu existase decît el, mare cît universul, profund ca natura, prins în ritmul neostenitelor gesturi și acte cotidiene prin care un bărbat își tese pînza zilelor sale, acum, în fața acelei voci, devenise un fragment al universului, în relație cu atîtea alte fragmente și, tocmai de aceea, viu. Își revedea trecutul, într-o scurtă fulgerare, se vedea fugind dintr-un loc într-altul, pe ascuns, mințind, ascunzîndu-se ; se vedea ca într-o oglindă, trecînd acum cu trăsăturile feței puțin contractate de efortul de a stăpîni ceea ce ascundea din el însuși, cărîndu-și propriul trup ca pe o umbră înfocolită într-o mantie. Cineva îi ceruse ceva, nu-și aducea bine aminte ce anume, dar cu siguranță că ajutor, sprijin, spirit de solidaritate, de caritate — și el se dăduse la o parte.

— Nu mă recunoști? Nu vrei să mă recunoști! Nu-ți amintești? Cum de nu-ți amintești de mine?

Vocea asta solitară, vorbind despuiată de orice aparențe, avea gravitatea glasului conștiinței. Așa poți înțelege cum sibilele vorbeau fără a fi văzute, cum glasul înșirilor neîntrupăți străbate pînă la noi, iar cel ce te strigă, uneori, noaptea, vorbind fără a fi văzut, este expresia aceleiași dureri și a aceleiași nevoi omenești. Aceasta era însă o voce făcută, dînd mai degrabă impresia unui instrument și a alcătuirii lui, impresie de interior de salon sau de biserică: era trupul cuiva. Repetînd cuvintele „mă recunoști?“, „îți amintești?“, silabele astea, după ce răsunau în acel interior — un instrument în care inima, pieptul, plămîinii erau arcurile și cutia de rezonanță a unei viori — silabele acelea se configurau exterior, limba le lovea de un palat și de un șirag de dinți, o gură cu dinți sănătoși și egali, numai că între buzele strînse o mică tăietură tărăgăna și tempera silabele, în vreme ce gura se contracta ca o moluscă. Iar în întunericul din care răsună vocea, el vedea imaginea unor trăsături precise în jurul cărora mintea lui contură o întreagă fizionomie și, cu imaginația slobodă a bărbatilor, atrasă de un amănunt, nu se mai gîndi la răul acela vag, ci la faptul că ar putea săvîrși o altă faptă rea. Acest detaliu fizic, gura ce se mișcă și vorbește, caracteristica cea mai minunată a omului, îi răscoli cîteva amintiri, cîteva nume, fiecare alcătuiind imaginea unei familii umane: Eugenia, Flora, Celeste, Susanna. Căreia din ele îi făcuse vreun rău?

Maddalen își jucase rolul cu insistența celei care într-adevăr cere socoteală pentru cât a suferit și pentru cât trebuia să mai sufere. În clipele acelea se simțise cu adevărat jignită și trădată. Închise buzele peste ultimul cuvânt, înăsprindu-l în trecerea lui prin ușoara deschizătură dintre dinții ei deși și strînși și, fără a-și pleca fruntea senină sub părul bine pieptănat, zise :

— Va să zică, nu mă recunoști... Bine, adio !

Crac... Puse receptorul în furcă cu senzația de contrarietate și aproape de repulsie pe care o au femeile în fața uneltelor mecanice. Se distrase destul și acum era cât se poate de tristă.

Comunicația fusese întreruptă. Bărbatul rămăsese atârnat de firul acela, de firmamentul acela sonor, străbătut de glasul acela ce se plîngea de o durere inexprimabilă, îndepărtată, uitată și reîntoarsă, ca avertismentul unui organ pe cale să se îmbolnăvească : devenise un firmament nocturn, plin de pîrîituri, de pocnituri, de murmure în curînd dominate de geamătul prelung al tonului, asemenea glasului melancolic al unei păsări, noaptea, într-un ținut necunoscut.

Bărbatul se întoarse la preocupările lui. Era înconjurat de aceleași hîrtii, de aceleași obiecte, de complicitatea lor încrezătoare.

Afară lumea se îmbulzea pe stradă ca și cum ar fi alergat să vadă un accident. Toate conlucrau în continuare la împlinirea actului vieții, adică răul, vinovăția, remuşcărilor ; la acumularea amintirilor și a secretelor care mor o dată cu noi și de care numai cîțiva ne mai amintim. El se gîndea mereu la vocea aceea : era o voce nudă, de o nuditate ce întruchipează totdeauna o imagine

infantilă, o confidență maternă pînă și în trupul cel mai veștejit. Rămăsese părăsită într-o cameră, pe întuneric. Cineva ieșise, fugise, nu se mai arătase la față, ca un delicvent. Portarul, văzîndu-l ieșind, îl salutase respectos :

— Bună ziua, domnule !

Fu o seară întreagă plină de povești de acest soi. O să vă mai istorisesc una, dacă izbutesc s-o reîntrez în atmosfera aceea în tonul cu care s-a născut spontan în acea seară. Vorbi altcineva dintre noi, unul ce nu era nici vanitos, nici prea isteț, aici nefiind vorba de povestit aventuri galante, cum făcea altă dată ci, mai degrabă, de întîmplări aparente.

— Aveam, începu el, treizeci și cinci de ani bătuți, eram însurat de zece, cînd mi s-a întîmplat unul din lucrurile cele mai neliniștitoare de care poate avea parte un om. La început, totul părea lipsit de importanță : cineva, la telefon, forma numărul meu ; cînd însă unul dintre ai casei ridică receptorul, nimeni nu răspundea la celălalt capăt. La început, cum v-am spus, faptul nu avu nici o importanță : era, probabil, o greșeală, cum atît de ades se întîmplă, lucru care atunci, cu douăzeci de ani în urmă, era cît se poate de frecvent datorită extinderii din ce în ce mai accentuate a mijloacelor de comunicație în orașul care creștea și se popula. Oamenii, cred eu, sînt totdeauna sub nivelul mijloacelor de care se slujesc, sub nivelul propriilor lor invenții. Mărturisesc că și eu încercam o anumită curiozitate, un sentiment de supunere față de instrumentele mecanice puse în slujba vieții și uneori mă surprindeam fabulînd

În timp ce ascultam o voce grosolană, sau stîngherită, bănuitoare sau ingenuă care întreba de brutar sau de modistă ; iar cînd răspundeam că a greșit numărul, vocile acelea exprimau incredulitate, o tulburare — adesea iritarea unor oameni ce simțeau că viața li se complică în mod inutil. Vocile astea mi se înfățișau atît de nude, încît dintr-o dată descriau un individ, mai degrabă păreau să-l descrie, redînd exact iluzia pe care o avem mereu în fața unei trăsături a aproapelui nostru, fie mîinile, fie fața lui, un zîmbet sau o privire care ne spun totul și nimic, care ne călăuzesc pornirile, repulsiile, simpatiile și antipatiile. Se simțea, de exemplu, că unele voci sînt lipsite de experiență, lipsite de apărare și de ipocrizie, ca în fața unui judecător sau a unui confesor.

Aparatele automate trezesc adesea în sufletele simple teama unor prezențe supraomenești. Uneori vocea născută în receptor părea a unui copil vorbind ridicat în vîrfurile degetelor de la picioare ; la început nedeslușită, vocea se timbra, isca un sunet îndepărtat, făcîndu-te să simți dimensiunile unei încăperi populate de ecouri sonore în toate ungherele. Și mă simțeam învăluit de atmosfera aceea, vizitam în închipuire casa în care creștea un copil a cărui singură prezență era suficientă spre a stîrni năluciri fantastice. Cîteodată, apoi, peste asemenea voci se suprapuneau chiar sunetele reale ale unei ambiante : voci care, ca fundal al vocii care vorbea, păreau că imploră sau cheamă cu o neasemuită muzicalitate ; sau zgomotul răsunător al pașilor pe pardoseală. Rezonanța telefonului era absorbită, ca într-o biserică.

Să nu vă închipuiți că am de gând să fac lungi divagații despre acele voci. Se simțea prea bine când erau lipsite de orice farmec și nu dădeau nici un imbold închipuirii : erau unele voci, voci de bărbați, de-a dreptul brutale, surde și lipsite de bucurie ; altele, voci de femei, îngrozitoare, de te lua cu frig, atît erau de viclene. Între aceste două voci, cele masculine se distingeau mai cu seamă prin brutalitate, iar cele feminine — prin viclenie. Brutalitatea este oarbă, materială, apăsătoare : e ceva ca un bizon sau un hipopotam. Viclenia este izbînda dibăciei, faptul de a fi înteles prea mult din viață ; e animalul dresat, e omenirea văzută ca un mecanism al acțiunilor, și reacțiunilor, văduvită de fantezie, așa cum maimuța îl vede pe om. Și tocmai viclenia este aceea care-i imprimă vieții un ce complex și aventuros.

Cineva, deci, chema la telefon, iar când mergeam să răspundem, nu auzeam pe nimeni la celălalt capăt al firului. Putea să fie vorba de o greșală repetată cu obstinenta greșelilor și cu neglijența cu care și noi, uneori, tratăm mașinile, crezînd că dorințele noastre sînt suficiente pentru a le imprima și voința noastră, dar, în loc de asta, ele răspund numai la o calculată precizie a mișcărilor. Sau poate că era vorba de cineva care, dîndu-și seama că s-a înșelat, abia auzea în receptor o voce necunoscută, la care nu se aștepta, că și tăcea, șovăind să-și dezvăluie propria voce, aproape temîndu-se să nu fie trădat. Sînt unii care telefonează ca și cum s-ar furișa pe ascuns, ca și cum ar fi furat. Există voci învăluite și travestite, voci mascate care la un moment dat aruncă masca, voci păstrînd un anume incognito

dar care, după primele cuvinte ți se dezvăluie și-ți surîd ca o trecătoare necunoscută care te recunoaște după cine știe câți ani.

Dar persoana care formează numărul meu nu vorbea. La început, cum v-am spus, n-am făcut caz de asta ; apoi însă chemarea ei punctuală ne atrase atenția.

În loc să pun receptorul în furcă, de îndată ce-mi dădeam seama că nimeni nu răspundea, stăteam și ascultam ; și aici începu primejdia. Cunoașteți extraordinara senzație de gol pe care o poate da un telefon cu circuitul deschis atunci când nimeni nu vorbește : bolboroseala ca de ape rupînd tăcerea și copleșind-o, perspectivele ce le iau pentru tine sunetele — parcă tot acel univers ar deveni melodios — aproape că ne simțim învăluți de muzică. Poate n-o să vă dați seama de asta atît de pe viu cum s-a întîmplat cu mine ; dar gîndiți-vă puțin la radio, la acțiunea lui revărsată în întregime asupra lumii sonore și veți realiza impresiile mele din acele zile. Tăcerea, mai ales tăcerea unui aparat făcut pentru a vorbi, e impresionantă, aproape insuportabilă. Începui să întreb : „Cine e la aparat ?“, de mai multe ori și-mi simțeam vocea filtrată prin cutia aceea neagră, redobîndind accente pierdute într-o îndepărtată copilărie. Nimeni. Comunicația nu era încă întreruptă, cu siguranță că o ureche sta și mă asculta, dar nu răspundea nimeni ; departe, ca pe un fundal muzical, se auzea parcă o învolburare de apă tulbure, un șuier, un vîjfit. Și, deodată, întreprînd tăcerea, un sărut ! Un sărut la telefon, o altă senzație — parcă unul dintre nenumăratele aparate moderne ar fi izbutit să surprindă și să

culeagă fișitului pe care, poate, în natură, îl scoate o floare ce se deschide, izolându-l și înregistrându-l cu precizie din nedeșluit și redându-i mecanismul pur, înălțimea lui pe scara sunetelor, cu acuratețea și indiferența artelor mecanice moderne. Sunetul acesta pe care nimeni, auzindu-l pe stradă, în spatele unui gard viu, într-o grădină printre copaci sau dincolo de perete nu l-ar putea confunda vreodată, sunet ce-l face să tremure de dorință și de înfiorare pe cel care-l aude și care, de pe scena teatrelor crează în sală un vârtej și un vid — nu era aici decât traducerea în limbaj mecanic a contactului dintre niște ființe vii, a reciprocității dorinței dintre bărbat și femeie, o traducere înregistrată printre atâtea fenomene pe care aparatele au reușit să le înregistreze, destrămînd pe rînd văzurile romantice ale firii.

N-am spus nimic nimănui, dar eu eram destul de tulburat. Era necunoscutul care venea să mă caute, fără scop, fără cuvinte, fără chip. Așteptai ca acest fenomen — adoptasem acum un termen științific — să se repete. Dar în loc de asta, ziua următoare, spre ora șase, lucrurile luară altă întorsătură. Apelul obișnuit fu urmat de data aceasta de o tăcere prelungită pe care încercai fără folos s-o întrerup ridicînd și coborînd receptorul. Așa se întîmplă, poate, cînd la două ferestre deschise, într-un adînc întuneric, fără a se vedea, stau două persoane necunoscute care, în singurătatea lor, sînt apropiate între ele prin speranța și prin așteptarea misterului, solidare tocmai pentru că nu se cunosc și sînt singure. Neputînd suporta situația creată — tăcerea asta la un capăt și la altul al firului — ca pisicile pe care, uneori, le

vezi stînd una lîngă alta, nemișcate și ținute locului, concentrate, satisfăcute numai pentru că stau alături și pot privi în gol, în nimic, cu ochii lor vizionari, mulțumite poate de apropierea unei alte răsufări, întruchipînd cea mai absorbită expresie a nevoii animale de apropiere ; neputîndu-mă, zic, stăpîni, începui să întreb :

— Ce doriți ? Vorbiți, vă rog !

Nimicul, vidul îmi sugeau cuvintele așa cum nisipul încins absoarbe apa. Mă înfurai și începui să protestez. Aceeași tăcere. Recursei la ocări. Tăcere. Epuizat să mă tot las pradă aceluia soi de neliniști, acelei spaime nelămurite amestecată cu panica de care te simți cuprins sub ochiul rece și atent al unui necunoscut care-ți urmărește toate mișcările fără a-ți adresa un cuvînt, trîntii receptorul în furcă. Credeam că întrerupsesem aventura aceea stupidă, dar iată că soneria zbîrnîi din nou.

La început răspunse aceeași tăcere. Apoi, din nimicul acela țîșni un fluierat, asemenea chemărilor de pe străzi din unele seri, în penumbra crepusculului. Evident, persoana ce se ascundea în spatele acelei chemări nu voia să i se audă vocea și se sluzea de acel mijloc primitiv, care este, de fapt, o chemare generică, unul din strigătele prin care, în natură, animalele își vestesc prezența. Mă simții dintr-o dată ca un străin pe străzile unui oraș necunoscut, într-un anotimp al adolescenței cînd nu ți se cere să ai un nume, o personalitate, o situație, cînd ești tot numai tinerețe, virilitate, capacitate de aventură, risipite în tot ce e vital, tainic, în stare să placă. Îmi veni să răspund, dar prin cuvinte :

— Ce dorești ? Vorbește ! E timpul să isprăvești cu glumele astea idioate !

Tăcere. Nici o silabă. Apoi însă, drept replică, modulat, insistent, îmi răspunse un prelung fluierat. Mi se părea că sînt fluierat ca un actor prost. Mă revărsai în obrăznicii, mereu în vidul acela întunecat. Și de atunci nu mai avui pace. Persoana aceea necunoscută nici nu-mi dădea timp să mă întorc cu spatele la aparat, că mă și rechema, ca să mă facă să-i ascult fluieratul. Nu-și mai dădea osteneala să-l moduleze ; îl întindea acum țiutor și prelung prin firul de telefon de parcă mi-ar fi intrat în casă prin toate crăpăturile ferestrelor, răzbătea din închieieturile ușii și din bolta semi-neului. Nu mi-aș fi închipuit niciodată că un fluierat poate căpăta o semnificație atît de complexă cum mi se păru în această împrejurare. De ce este, oare, fluieratul un semn de dezaprobare ? De ce, în unele țări, e un semn de invocare a spiritelor ? De ce, auzindu-l noaptea, pe o stradă cufundată în beznă, tresari ? De ce, toate scrîșnețele neplăcute ale lumii sonore se pot reduce la expresia șuieratului ?

Zile în șir n-am mai avut parte de liniște. Părea că în aparat se dezlănțuise un suflet damnat, înzestrat cu toate puterile destrăbătoare ale vîntului cînd suflă șuierînd zile întregi în jurul caselor de la țară, făcîndu-te să-ți pierzi simțul de orientare iar oamenii stau închiși între cei patru pereți ai lor, închipuindu-și că afară se află un dușman și, privesc de la ferestre cerul de un alb spălăcit deasupra unui univers tălăzuitor și tremurător în toate vîrfurile arborilor. Toți ai casei, sub furtuna aceea de apeluri, ne duceam pe rînd la telefon, toți eram

asediați de acel torent de fluierături răutăcioase. Spre seară, între cinci și șapte, când în camere domnește o mai intensă atmosferă de nostalgie, vijelia aceea se dezlănțuia și mai turbată.

Recursei la diferite mijloace pentru a-l indentifica pe autorul acelei glume stupide care ne tulburase liniștea și ne îngheța orice conversație și orice activitate. Un duh al răului, un martor indiscret putea intra după placul lui în casa noastră. Mă simt nevoit să vorbesc cu mare grijă despre urmarea acestei întâmplări, de teamă să n-o dau în vileag pe autoarea acestor necazuri, întrucât unii dintre voi o cunosc. N-am să dau, deci, nici un amănunt care să vă ajute s-o recunoașteți; ajunge să vă spun că e vorba de o femeie cât se poate de respectabilă, de o mare inteligență și stimată de toți. Când aflai cine era, după ce mă asigurai că n-o să i se întâmple nimic neplăcut și că faptul nu va ajunge cunoscut în familia ei, aranjai o întâlnire cu ea. Întâlnirea avu loc într-o seară, la plimbare; mă oprii s-o salut și parcurserăm o bucată de drum împreună. Nimic, nici expresia chipului ei, nici felul de a se purta, nu trăda că ar fi conștientă de vinovăția ei. Recunoșteam expresia obișnuită a chipului ei, întrucâtva rece, delicat și aproape infantil, cum poți să întâlnești la multe femei în floarea vârstei, aceiași ochi frumoși și adânci, același fel de a vorbi întrerupt, roșind adesea la propriile ei cuvinte. Mi se părea cu neputință să fie vorba de ea, ca ea să fi fost autoarea unei glume atât de crude și, în fond, nerușinate. Trebuia totuși să-i atrag atenția, asigurînd-o, în același timp, că n-am să-i provoc mari neplăceri. Mă ascultă fără să clipească și, de data

asta, fără a roși ; privind drept înainte cu ochii ei înghețați, cu un chip impasibil, de marmură, îmi răspunse :

— Dar nu te căutam anume pe dumneata ; nu căutam pe nimeni anume.

Și cum mă uitam năucit la ea, neștiind dacă nu era cumva o simulatoare neobrăzată, adăugă :

— Dumneata nu poți înțelege. Dumneata ești brutal, ca atîția alții. Totuși, de departe... ca o umbră... o voce. Ca un mister. Dumneata nu poți pricepe.

N-am mai văzut-o niciodată. Uneori. Însă, în liniștea înserării, între cinci și șapte, telefonul sună, nimeni nu răspunde la celălalt capăt al firului și pînă și astăzi, după atîția ani, cineva stă cufundat în tăcerea aceea, ascultîndu-mi vocea îndepărtată. Dacă e tot ea, ei bine, e femeia cea mai credincioasă din lume : bineînțeles, credincioasă umbrei unui bărbat — unei voci.

Vorbi altul — era pus pe confidențe. Și în zilele de astăzi oamenii îți mărturisesc lucruri de-a dreptul jenante. Sînt în stare să-ți dezvăluie gînduri și fapte inimaginabile, rușinoase, chiar dezonorante. Nu mai există nici o limită. Nu mai ai în fața ta un om, ci un complex de organe, de membre, de funcțiuni. Și nu se mai laudă, cum făceau altădată, cînd a mărturisi înseamna să te născocești pe tine însuși, nu se mai mint, nu se mai ascund. Ți se înfățișează cu toate mizeriile lor ; dramele care, pe vremuri, rămîneau ascunse o viață întreagă, îți sînt mărturisite acum de oameni care aproape nici nu te cunosc.

Cel de care vorbesc eu băuse și mirosul aperitivelor aducea cu mirosul unei paste de dinți, îți dădea ideea de igienă. Voia să mai bem.

— Răul, zise el, e că fiecare așteaptă ca ferircirea să-i vină de la alții.

— Adevărul este că nu sîntem capabili să iubim. Și pretindem ca alții să ne iubească. Sîntem plini de ranchiună. Urîm, și începem prin a ne urî pe noi înșine, spusei eu.

— Pe noi înșine ? replică el. Începem prin a urî totul. Tot ce ne înconjoară. Și apoi ne plîngem că nu sîntem iubiți.

Nu mai eram stăpîn pe mine, simțeam că mă clatin, amețit de un pahar cu băutură prea tare. Îl întrebai, și-mi auzeam tonul plîngăreț al glasului, tonul pueril de bețiv :

— Nu te-ai gîndit niciodată să ucizi pe cineva ?

— Cum să nu ! rîse el. Era roșu la față și avea un straniu nas palid, de parcă i-ar fi fost lipit. Cum să nu ! Pînă și pe nevastă-meă.

Pe el și pe nevastă-sa îi văzusem adesea împreună ; ea e blondă, e obosită ; viața lor nu prea pare să fie ușoară. Ultima dată cînd îi văzusem se despărteau, salutîndu-se, pe stradă, urmînd să se reîntîlnească la cină ; el îi dădea nu știu ce sfaturi, cele obișnuite ; iar ea îl privea așa cum se privesc între ei cuplurile de acrobați pe scenă, în timp ce fac plecăciuni în fața publicului, cu încrederea istovită a celui ce a executat o figură primejdioasă.

— Ce dracu ! izbucni eu cu cea mai adîncă convingere de om băut. Și tu, ca alții ! Nu știți de cine să vă luați, n-aveți curajul să săvîrșiți ceva demn de un bărbat și vă luați de o ființă care vi

s-a încredințat, care nici nu poate bănuî ce o așteaptă ! Duhoarea asta de măcelărie ce se ridică din dormitoarele timpurilor noastre !

Interlocutorul meu se ridică în picioare, își vîrî mîinile în buzunare, își plecă nasul palid și recunosc :

— Ai dreptate. Devenise gînditor, patetic. Ai dreptate.

Ca și cum i-aș fi vorbit unui dobitoc, unei brute, adăugai :

— Mai mare rușinea ! E o porcărie ! E dezonnoarea epocii noastre ! E comod să arunci responsabilitatea greșelilor tale, ale mizeriei și ale decăderii tale, pe umerii femeii alături de care îți duci viața !

— Adevărul e că o iubesc, mă întrerupse el, apropiindu-se prea tare de mine, cu răsufierea lui de bețiv. Băutura își făcuse însă efectul și asupra mea, drept care mă înfuriai :

— Dar, la urma urmei, de ce trebuie să fiu eu coșul vostru de rufe murdare, depozitul confidențelor tuturor ! Să trebuiască să vă ascult, să știu totul despre voi ! Pînă și cele mai josnice chestii ! Mi-a ajuns pînă-n gît ! Nu mai pot !

— Noi ! exclamă el, făcînd un gest cuprinzător.

— Oamenii traversează strada să vină să-mi povestească ce au mai făcut. Am ajuns o ladă de gunoi, ai priceput ? Cinci minute nu pot să stau cu cineva, că și știu totul despre el, pînă și secretele cele mai de necrezut ! Nu le mai e rușine de nimic. Îți povestesc tot, începînd cu ce li s-a întîmplat în copilărie.

Pe el însă faptul părea să-l amuze. Zise :

— Și mie mi se întîmplă. Tuturor li se întîmplă. Iată ce sînt doi bărbați bine îmbrăcați, gravi,

demni. Doi bărbați pe care lumea îi crede la locul lor. Apoi, pe un ton plîngăcios : Pentru că tu ai experiență, cunoști viața ; pentru că tu gîndești ! Mai că nu mă implora smiorcăind, umilit, pocăit Să nu mă crezi ! Îmi iubesc nevasta.

Îmi adusei aminte cum îl saluta ea atunci, pe stradă, cu un surîs palid, ca un ocou și o amintire a altor surîsuri.

— Am văzut-o cum se uita la tine, zisei.

— Da, săraca, da. Mi se păru că-și șterge o lacrimă cu degetul. Se uită la deget, uimit de propria lui lacrimă, ca și cum ar fost vorba de ceva necunoscut. Adăugă : Vreau să ți-o spun ție : o iubesc, o iubesc cu disperare. Tocmai din pricina asta.

— Adică vrei s-o ucizi pentru că o iubești ?

— Nu că vreau. Mă bate doar gîndul. Mă gîndesc că ar fi posibil. Și de unde știi că ea nu se gîndește uneori la același lucru ? Motivul trebuie să fie inutilitatea asta în care avem senzația că trăim astăzi. Cînd ne-am căsătorit, lumea era sigură, ar fi mers alături de noi, ar fi durat în veci. Tu ești sigur că va dura în veci ? Chiar știind că nu sîntem veșnici, că vom muri, avem nevoie să credem într-o lume nemuritoare, într-o continuitate de după noi. Ce altceva este supraviețuirea, eternitatea, dacă nu asta ? Astăzi nu mai ești sigur de nimic. Astăzi nu mai ai nici o speranță, pricepi ? Citești o carte de acum o mie de ani și simți că în ea există speranța : că omul acela, din depărtarea veacurilor, vorbește unei lumi care va fi, le vorbește celor ce se vor naște. Asta e nemurirea. Dar noi, noi de ce ar trebui să fim buni, odată ce ne lipsește credința în ziua

de mîine ? Numai din obișnuință. Dintr-o veche obișnuință a noastră. Speranța — speranța e învierea morților.

Vorbea avîntat, aplecat înainte, cu mîinile în buzunare. Continuă :

Uneori, din pricina unui incident oarecare, a unui fleac, izbucnim pe neașteptate în plîns. La vîrsta noastră ! Trebuie să fie o epidemie.

Izbucni în rîs :

Da, da, o epidemie ! O maladie necunoscută, mai rea decît gripa. Se strigă, se face scandal, se plînge. Și apoi toate sînt iar cum au fost, se schimbă aceleași cuvinte, aceleași fraze, mergi la prînz, la cină, la plimbare. Părem niște actori între un act sau altul al unei tragedii. După ce am declamat monologul lui Hamlet, cerem un capucin !

Devenea glumeț. Agită arătătorul mîinii drepte în semn de negare :

Si nu-i vorba de ură. Nu este de loc vorba de ură. E dorinta de a fugi. Dar unde ? Și atunci te gîndești să fugi sinucigîndu-te sau ucigînd. Sau cauți refugiu în plîns, de parcă te-ai reîntoarce la vremurile cînd lacrimile erau o voluptate. Dar oare există o rușine mai mare, pentru o epocă, decît plînsul unor oameni în toată firea ? Lacrimile unor oameni care plîng fără motiv ?

Discursul lui începea să mă intereseze. Regăseam în el ceva adevărat, ceva ce mă muncea și pe mine, dar niciodată n-aș fi avut curajul să mi-o mărturisesc. Îl întrebai :

— Dar tu crezi că tinerii, tinerii suferă de aceeași maladie ?

— Mai rău, iubitule, mai rău. Căci noi, cel puțin, avem un trecut. Veșnicia noastră, acum, este

trecutul. Noi, cei mai în vîrstă, sîntem încă, dîin fericire, ridicoli. Din fericire, mai avem încă scrupule. Ne-a mai rămas simţul licitului şi al ilicitului. Dar ei, tinerii, cred că pot face orice. Şi e mai rău. Pentru că nu-şi dau seama că suferă. Dar ajung la fel de disperaţi. Nu ştiu că răul se răzbună. Dar noi ştim, noi ne mai amintim de ce anume era răul — sfîrşi el triumfător. — Apoi îşi reluă peroraţia : O sărmană fată, tînră, frumoasă, s-a căsătorit acum zece ani cu un bărbat. Ca nevastă-mea cu mine. Şi iată ce cadou grozav i-am făcut ! Cadoul de a trăi în epoca asta ! Spune-mi un singur lucru adevărat în vremurile astea, hai, spune-mi-l, unul, unul singur. Spune-mi măcar de ce oamenii ucid sau se sinucid. O să-şi bată ziarele sau tribunalele capul să afle un motiv. Adevărul este însă că noi vrem să scăpăm de propriile noastre remuşcări.

Mă luă de braţ :

Şi totuşi, murmură, sprijinindu-se de braţul meu, şi totuşi... Cînd îţi dai seama ce este cu adevărat viaţa ; că viaţa nu constă în lucrurile măreţe. Mai alaltăieri eram pradă acestor demoni care stăpînesc atît de mult viaţa omului de astăzi. Era o durere insuportabilă şi nemotivată. Era disperarea celui a cărui fată o înţîlneşti de atîtea ori pe stradă, şi o recunoşti, şi ştii din ce e alcătuită : din nimic, din oribilul nimic. Mă uitam, în camera mea, la tot ce-am izbutit să adun cu atîta osteneală în cîtiva ani de viaţă. Totul era într-o ordine perfectă. Căci acum sîntem maniaci ai ordinei, fiind însă, pe dinlăuntru, răvăşiţi. Toţi sîntem răvăşiţi. Şi toate lucrurile pe care le vedeam în jurul meu, sigure, imobile, ridicol de sigure de

viață, mă iritau. Mă simțeam pradă unuia din accesele ce te îndeamnă să distrugi totul. Mă apropii de ușa nevastă-mi. Și aud vorbindu-se înăuntru. Îi aud vocea. O pauză — și apoi iar vocea ei, fără răspuns. Vorbea singură, înțelegi? Așa cum și tu vorbești singur, așa cum și eu vorbesc uneori singur; așa cum atîția oameni sînt surprinși vorbind singuri pe stradă, încercînd să convingă pe nu știu cine — și vorbesc de o vreme cu ei înșiși, cu toată viața lor, cu toată lumea; și vorbesc cu Dumnezeu, și vorbesc cu un abis întunecat, gol, cu un microfon, cu nimicul și cu totul. M-am oprit s-o ascult pe nevastă-mea. Ei, ce crezi că spunea? Ghici! Zicea că trebuie să coasă jacheta fetei după un model. Vorbea cu vocea ei însingurată, cu vocea ei solitară și nudă. Ea trăia, ea suporta și, absorbită de această preocupare, uita totul, tot restul nu valora nimic. Era vocea universului, voce însingurată, pe care nimeni nu vrea s-o asculte și care spune lucruri lipsite de importanță, lucruri adevărate, mărturie a vieții. Și atunci deschisei ușa, năvălii în cameră: trebuie să fi avut chipul răvășit de emoție. O strigai: „Emilia!“. Și ea mă privi cu ochii ei resemnați, care nu mai așteaptă nimic, zicîndu-mi: — „M-ai speriat.“

FEREASTRA DINSPRE CANAL

— Dacă aveți de gînd să stați cîtva timp la Veneția, zise prietenul nostru Gondi, nu uitați că o doamnă, o milaneză, a adaptat cîteva apartamente pentru sejururi de scurtă durată și le oferă la un preț destul de modest. Dacă vreți, vă las adresa. Apartamentele astea nu se află pe Canal Grande, nici în locuri vestite, ci pe străzile cele mai modeste. Cu siguranță că doamna din Milano nu s-a gîndit să le procure chiriașilor ei emoția vieții stradelor ; trebuie să fi ales locul acesta din spirit de economie. Nu depinde decît de voi să profitați de o asemenea ocazie. Eu am văzut unul din apartamentele cu pricina. Într-unul din ele stătea o prietenă de-a mea. E o femeie elegantă, mai degrabă bizară, care a trăit și a văzut multe și nu e mulțumită de sine. O să-i spun Teresa. Nu pentru că aș fi fost — cum susțin unii — îndrăgostit vreodată de ea ; dar femeia aceasta, care mă călăuzea pe străduțele întortocheate unde m-aș fi pierdut din pricina numărătorii cvartalelor care-ți dau ideea unui sistem desuet de numărătoare și care alcătuiesc o întreagă civilizație prin

simplul fapt al supraviețuirii, îmi stârnea o nouă emoție, îmi dădea impresia că aş fi inițiat în ceva necunoscut, îmi aducea aminte de vremurile când femeile mature ne cîrmuiau. N-are importanță dacă am fost sau nu îndrăgostit de ea. O reîntîlneam după mulți ani, eu nu mai eram un băiat și ea nu mai era o fetișcană. Ceea ce-mi dorisem o dată, se întîmpla acum ; chiar neîndrăgostit, mă emoționau foșnetul rochiei ei, mersul și felul cum mă călăuzea pe căi neștiute de mine, dar cunoscute de ea. Altădată aş fi plătit nu știu cît pentru o astfel de călătorie, pentru rătăcirea sau pierderea asta pe stradele, și iată că acum călătoria avea loc, dar fără sens și fără țel. Lăsați-mă să vă înfățișez totul ca și cum s-ar fi petrecut cîndva, demult. Însuși respectul Veneției te ajută să te simți în mijlocul altei vieți, care-și încheiase socotelile. N-aș mai putea regăsi acele puncte de trecere, acele poduri, poarta aceea.

Astăzi numai Veneția poate să-ți dea impresia că te învîrți pe străzi ca într-un interior, că, abia trecînd pragul unei uși, te și pomenesti într-un spațiu mai larg decît strada, mai îndepărtat și mai straniu. Și tot numai la Veneția ți se poate întîmpla să ieși dintr-o cameră și să ai îndată impresia, cu toate că te afli afară, că ai nimerit într-o dimensiune mai strîmtă, mai intimă decît însăși casa — și această dimensiune este strada. E unul din farmecele acestui oraș veșnic incredibil, cum incredibil ar părea un alt astru decît al nostru. Interiorul e strada, comunitatea cu alți oameni care încă te mai privesc drept în față, recunoscînd în tine un om, o cordialitate acum dispărută din cadrul societății noastre. Și zgomotul

acela de pași care a însoțit atîta viață omenească, reconfortînd-o prin asidua lui prezență, și care astăzi nu se mai aude decît la Veneția, trezindu-te dimineata cu amintirea unui alt timp, trăit într-un ținut al copilăriei ! Teresa mă călăuzea pe străzi ca un copil ce-și are drumul lui marcat prin pădure. Se temea să nu se rătăcească dacă ar fi luat-o pe scurtătură. Rochia ei ultra modernă lua aspectul unui costum din vechi timpuri, așa se întîmplă în vechile orașe familiare și saturate de viață.

Îmi amintesc bine grilajul ce se deschidea spre un coridor. Coridorul părea o continuare a străzii. Apoi curtica, în care un arbust își reflecta de iur împrejur verdele frunzelor, ca o rază într-un loc unde e de-ajuns să întîlnească în drum o culoare interpusă între pămînt și cer, un mozaic, o lespede de marmură, un zid de cărămidă, pentru ca văzduhul să devină un halo al acelei culori. Si arbustul acesta din curtică era o amintire îndepărtată a verdelui venetian. Apoi o altă porțiță și, încă sub impresia echivocului pe care vi l-am descris între intrare și ieșire, mai treceam un prag dinspre stradă și intram, din intimitatea străzilor, din lumea aceea intimă și toată numai ferestre deschise una peste alta, într-o cameră închisă, spațioasă, singuratică și înaltă.

Camera era situată aproape la nivelul canalului : un balcon o despărțea de suprafața apei care se vedea curgînd leneșă, tulbure, cu vîlul ei murdar și de culorile curcubeului, tîrînd într-o lentă călătorie o bucată de hîrtie sau o coajă de pepene, devenite importante. Mai încolo, se zărea strada cu pavajul ei. Si iată că te invadea iarăși, aproape ca dintr-o lojă deschisă spre o lume intimă și

vic, impresia aceea absurdă de exterior ce devine mai familiar decît interiorul. Fără să le pese că cineva stă să-i privească, oamenii stăteau de vorbă în pragul unei uşi şi unul încerca să-l convingă pe celălalt, printr-un discurs plin de „mă“ şi de „te“, cu ajutorul acelui gest de la mine la tine, de la un piept la altul — sintetizînd marea strădanie de a fi înţeleşi a oamenilor. Lîngă fereastra acestei camere se arcuia bolta unui pod cu culoarea lui brună de cocă de vapor pe şantier. De sub pod ţîşnea din cînd în cînd un gondolier, plecîndu-şi şi ridicîndu-şi capul. Unul transporta o încărcătură de varză. În mişcarea pe care o făcea aplecîndu-se sub bolta podului şi reluînd vîslitul abia ieşit de sub ea, nici prin cap nu-i trecea măcar să arunce o privire în interiorul camerelor ce dădeau spre canal, cum de altfel nici un trecător n-o făcea. Ce ziceţi de acest respect al intimităţii ? Gondola ţîşnea pe neaşteptate, ca o lebădă neagră. Remarcai cum sînt făcuţi furcheţii gondolelor, ca o furcă dintr-o creangă de copac, curăţită la noduri, dînd vîslei totală posibilitate de manevră şi de echilibru. Nu sînt frumoşi furcheţii aceştia, sînt mai degrabă grosolani, asemenea membrelor puţin elegante ale unor animale splendide, de pildă labele lebedei.

Apoi începu să plouă. Picăturile săpau gropiţe pe suprafaţa canalului pustiu şi pe strada la fel de pustie ; încetă şi zgomotul acela de paşi care, la Veneţia, te trezeşte în zori din somnul cel mai adînc ; voi sînteţi obişnuiţi să dormiţi în mijlocul lărmuielii mecanice a oraşului ; lărmuiala asta e o prelungă şi dulce melodie omenească ; prin intensitatea ei, mai scăzută sau mai ridicată, vă

dă de știre, răzbătînd prin obloanele compacte ca ale caselor de țară, despre starea vremii, vă spune dacă străzile sînt uscate sau umede.

Stăteam pe scaun, cu picioarele pe pervazul ferestrei. Îmi scosesem haina din pricina zăpușelii ce precedase ploaia și acum aerul pus în mișcare de ropotul de ploaie mi se părea reconfortant. Teresa stătea puțin mai la o parte, îmbrăcase un halat de casă de atlas negru și încălțase niște papuci de piele aurită. Papucii ei odihneau pe pervaz alături de pantofii mei. Prin castaniu-auriul subțire întrezăream din cînd în cînd, ca odinioară, piciorul ei neastîmpărat. Stăteam amîndoi alături, cu picioarele pe același pervaz, privind și simțind ploaia, uitîndu-ne la apa ce-și întindea iar stăpînirea asupra orașului, slobozind aproape un ulei eteric din amorteala canalului. Și nu mai aveam să ne spunem nimic, acum, după atîția ani. De fapt, nici nu vorbeam. Între timp trecuse gondolierul cu verzele și verzele erau stivuite pe gondolă de parcă o lebădă legendară ar fi cărat verze, tot așa cum apele canalului tîrau indiferente coceni, hîrui și coji de pepene.

Cîți ani trecuseră de cînd eu și Teresa ne înțîlnisem pentru prima oară? Vreo douăzeci. Și iată-ne iarăși împreună, în aceeași cameră, dar neavînd nimic să ne spunem. Cum stăteam așa, îmi dădui seama că de la o fereastră din față ne pîndea cineva. O perdea se mișca ușor ca o răsufare. În dosul ei stătea fără îndoială cineva, atent la fiecare mișcare a noastră. Desigur că vedea perfect încălțărilor noastre rezemate de pervaz, cum ne vedea și pe noi înșine în semiobscuritatea camerei,

afundați în două fotolii. Noi încercam însă o altă plăcere decît aceea de a sta unul lîngă altul, tăcuți și fără a simți nevoia să rostim un cuvînt, într-un fel de repaos golit de orice sentiment, în afară de sentimentul vag al vieții care trecuse printre noi. Călăuzit de privirea pe care o ghiceam în dosul perdelei, remarcam parchetul, covorul întins sub masă, toate extremitățile mobilelor cu sugestiva lor putere de intimitate și de complicitate. Fără îndoială că persoana de după perdea își dădea seama de asta. Un bărbat și o femeie trebuie să fie foarte buni prieteni, să n-aibă nimic de ascuns unul față de altul, să n-aibă nimic să-și reproșeze, pentru a putea sta alături așa cum stăteam noi. Dar persoana din dosul perdelei, temîndu-se parcă să nu-i scape ceva, se înfățișă la fereastră. Era o fată cu părul revărsat pe umeri. Începu să se uite deschis la noi, cu obrazul în palme. Făcînd un semn spre spectatoarea noastră, remarcă :

— Cine știe ce-și închipuie despre noi. Își imaginează cuvintele noastre. Își imaginează...

Ce-și putea imagina o fată săracă despre două persoane cu înfățișarea noastră, cu două perechi de încălțări noi rezemate de pervazul ferestrei, nu izbuteam să-mi închipui. Fata stătea atentă, încordată, și fără îndoială că la urechile ei nu putea ajunge decît răpăitul nedeslușit al ploii, mai puternic din cînd în cînd în canalul ce-și tîra hîrniile și cojile cu un aspect încă și mai mizerabil sub stropii de apă. Și atunci mi-o amintii pe Teresa cea de acum douăzeci de ani, cînd venise din provincie în orașul în care locuiam eu. Era neliniștită și-l căuta, fără să-și dea seama de asta, pe bărbatul hărăzit ei. Avea forța vitală a ani-

malelor sau a plantelor ce se întind în căutarea soarelui. Pe atunci era albă și netedă, fără un rid și lipsită de griji. Acum sta alături de mine tăcută și goală sufletește, iar eu eram cărunț alături de ea. Odinioară hainele ei modeste mi se păruseră înseși frunzele unei plante, fastul nevinovat al florilor. Iar acum papucii ei, halatul ei de atlaz, nu mi se păreau altceva decât costumul în care noi toți ne jucăm rolul în viața socială, și adesea un rol nepotrivit cu firea noastră, hainele fiind ca travestiul actorilor înainte de intrarea în scenă, purtat, pînă a nu începe să joace, ca o livrea. Era o biată femeie acum, și eu eram, desigur, un biet bărbat. Și totuși, capotul îi cădea în admirabile cute de-a lungul piciorului, pornind de la genunchiul ce se reliefa prin moliciunea lucioasă a materialului. Încălțările noastre pe pervaz aveau un chip al lor, o prezență — păreau să se fi regăsit, că se înțeleg printr-un limbaj numai al lor, un limbaj ușor și plăcut, plin de o delicată experiență.

Spectatoarea noastră aștepta. Strada era îngustă și fata era atît de aproape de noi, încît părea pictată pe un tablou în odaia în care ne aflam. Se deslușea privirea ei adîncă și atentă de fată sărmană visîndu-și fericirea. Nu putea să audă decât rîsul nervos al prietenei mele. Eu tocmai îi spuneam :

— N-aș vrea să te deranjez... Poate aștepti pe cineva...

— Nimeni nu vine fără să mă anunțe, mă liniști ea. Am adoptat norma asta de conduită. Nu-mi plac surprizele.

După ultimele cuvinte rîse, un rîs prea puternic și crud, ce mi se întipări dureros în memorie, peste imaginea ei de acum douăzeci de ani. Vorbise așa pentru că mie, vechiului prieten, putea să-mi spună totul, după ce vreme de ani de zile nu-mi spusese niciodată nimic. Și spectatoarea noastră se apleca spre pînza ploii, vrînd parcă să audă măcar un cuvînt, cuvîntul acela misterios pe care lumea adultă îl cunoaște și pe care copiii nu-l știu, cuvîntul care deschide porțile vieții și ale fericirii. Prietena mea adăugă :

— Și, apoi, îmi ajunge și-mi prea ajunge. Rîse iar, mai tare și mai crud : Am încurcat-o de tot. În ce-i privește pe bărbați, sînt mulțumită că la un moment dat își iau pălăria și-o întind. Mă simt foarte ușurată cînd pleacă. Sînt plictisitori.

Așa zise prietena mea, și obrazul ei fin se contractă ca sub povara unei jigniri. Întinsei mîna și o luai pe a ei într-a mea :

— Sărmana mea Teresa, mă doare să te aud vorbind așa. Erai altfel pe vremuri.

Simții că avea aceeași temperatură ca mine, că sîngele nostru curgea domol și lîncezit. Nu era nici urmă de secret sau de mister în confidența aceea, așa că-i lăsaî mîna. Mîna ei era noduroasă, seacă, așa cum îi erau și cuvintele. Spectatoarea noastră își aplecă și mai tare capul pe fereastră. Apoi, cuprinsă parcă de panică, cu încăpățîinata candoare pe care o bănuiam în ea, poate încă adolescentină, se retrase brusc.

Disparația ei de la fereastră schimbă, nu știu cum, scena. Sentimentul că pudoarea aceea feciorelnică ne abandonase ca în pragul unei tainice fericiri, mă făcu să mă resimt de pe urma vieții

și a experienței. Teresa se închise în baie ca să se pregătească de ieșire. Auzeam țîrîitul și gîlgîitul apei din robinete, zgomotul flacoanelor lovindu-se de cristalul toaletei, dar zgomotele astea care ar fi făcut să-mi tresară inima în piept, zgomote însemnînd extrema încredere a unei ființe în alta, și care-i fac pe amanți să delireze de nerăbdare, nu-mi mai stîrneau nici o emoție. Îngrijorată parcă de faptul că plecase de la un spectacol întrerupt, fata se înfățișă iar la fereastră. Eu rămăsesem la locul meu. Fata mă privi fix cu ochii ei adînci, parcă vrînd să mă întrebe ceva. Și simțeam, cum simțisem o dată și la Teresa, frămîntările ei asidui, feciorelnice, pentru taina vieții adulte și virile, pe care nimeni n-o dă niciodată în vileag decît după ce totul s-a săvîrșit.

CAPRA

Se ivise problema caprei. Terenul era restrîns, trebuia dusă afară la păscut și atunci toți protestau, chiar dacă rodea iarba de pe marginile șanțurilor. O ducea la păscut băiatul țăranului. Cineva îi spuse :

— Dă-i să mănînce sîrmă ghimpată. Îi face bine.

— Daaa, răspunsese băiatul.

Rupsese trei funii ; acum trebuia s-o țină legată cu lanțul. Pe deasupra nici nu dădea lapte, nu voia să dea, căci avea iedul. O legau, o țineau strîns, ca s-o poată mulge ; capra dădea însă cu coarnele, rupea tot și fugea. O singură dată izbutiră țăranii să-i guste laptele gras și tare. Stăpînul se întorcea din oraș.

— Juma' de litru — îl înștiința țăranca, amintindu-și puținul lapte ce izbutise să-l smulgă caprei pentru fetița cea mai mică, aceea de care uita totdeauna, fiind atît de liniștită de parcă trăia pe altă lume. O dată, capra îl doborîse la pămînt pe băiatul care o ducea la păscut ; băiatul zăcuse trei zile la pat.

— Dar la început se înțelegeau bine, el și capra, se miră stăpînul.

— La început, da, așa a fost, dar pe atunci nu avea iedul, îl lămuri țăranul care băuse și vorbea cu o excesivă seriozitate.

— I s-ar putea lua iedul, își dădu cu părerea stăpînul.

— Nu se poate : caprele alăptează pînă la șase luni, se împotrivi un țăran în trecere pe acolo.

Stăpînul răsfoi manualul de agricultură și zise :

— Prejudecăți. Iezii pot fi înțărcați după cinci sau șase săptămîni. Apoi adăugă : dar dacă la început se împăca bine cu băiatul, înseamnă că el i-a făcut ceva de a scos-o din fire. Caprele sînt blînde și, cînd încep să țină la cineva, se țin după oameni ca niște cîini și-i apără.

Țăranul, țărancă și țăranul în trecere pe acolo se priviră mirați, ca și cum așa ceva s-ar fi putut întîmpla, dar altundeva.

— Am citit asta în carte, căută să-i convingă stăpînul.

Stăpînul citea cărți în care se spunea cît de chibzuită și de grijulie este natura, că nu trebuie să le faci rău plantelor și animalelor, că nu trebuie să te înconțrezi cu caprele, care sînt prietene ale omului, cum trebuie cicatrizate jăliturile merilor, care sînt pomii cei mai gingași. Visînd sub înrîurirea acestor cărți, își închipuia că și pămîntul trebuie să fie la fel. Cînd însă se ducea pe tarlalele lui, toate i se arătau altfel : avea doi meri tineri, scrijelăți, pe care îi mistuia repede boala, un fel de bubuliță prăfoasă ; mai era și capra, care nu voia să dea lapte și țărani care voiau s-o mănînce. Toți erau de acord :

— Să tăiem capra și iedul, să prețaluim și toți vecinii or să cumpere câte-un kil. Iese o mâncare!...

Asta o spuneau la prînz ; bărbații stăteau la masă, cu pălăria în cap, în fața unor străchini pline de cartofi și de verdețuri, copiii lîngă vatra focului, cu strachina pe genunchi, femeile pe de lături, așteptînd ce-o să le mai lase bărbații și întrebau frumos :

— Din asta nu mai mănîncă nimeni ? și luau resturile cu aerul că se puteau lipsi de ele.

Era o disciplină aspră, dar care nu mai durea ; devenise o vrajă. Mititica, fetița care trăia într-o altă lume plină de tăcere, mîncea bucățele de pîine muiate în vin, lucru despre care se zicea că-i face bine, că-i dă puteri. Prînzul lua sfîrșit ca din întîmplare, de parcă toți ar fi și uitat de el. Tăranca pretexta că trebuie să facă o zeamă pentru băiatul năucit de bușitură. Voiau să mănînce capra. Stăpînul stătea mut. Ieși.

Capra era priponită sub nuci. Era spanchie — i se spusese ; pentru că se luase în coarne cu alte capre ; acum însă el o vedea cum era, cu irisul ca un cristal țandurit. Începu să-i vorbească : capra stătea atentă și bănuitoare. Pricepea prea bine că nu voia să-i facă nici un rău, dar nu credea. Nu credea în nimeni, credea numai în ea însăși. Nu credea în nimic mai presus de ea, nu credea că omul este dumnezeul ei. Cînd el voi s-o scarpine pe frunte, capra se încordă și se arcui, împingîndu-și înaintea coarnele. Era ceva extraordinar și în același timp demn de milă în faptul că animalul credea că s-ar putea apăra împotriva omului. Avea încă vechile arme de apărare, uzate ca o unealtă casnică. Nu-și dădea

seama de primejdie, nu realiza că omul putea s-o omoare. Natura întreagă se reducea la asemenea mijloace : pe orice pășune, în orice hățiș, lumea imensă a animalelor se folosea încă de aceste mijloace de apărare și de atac, amintire a unor vremuri de demult, când natura își măsura puterile cu ale omului și omul o imita. Omul însă se maturizase și natura rămăsese copilă. Părul caprei era franjurat ca o lorică, iar coarnele ei erau un coif. Și, brusc, capra întruchipă imaginea unui războinic din vechime, din vremea când oamenii își descopereau modelul în capră, în leu, în broasca țestoasă. Stăpînul iubea viața acea din jurul lui. Ar fi dorit ca tot acest cîmp să mișune de vietăți cîntîndu-și corul rugător către viață : puii, iepurii, caprele, asinul, vaca de lapte. Era viața ce se rezămislea fără încetare, viața care privea, nevinovată și crudă, murdară și naivă, din fundul grajdurilor și al vizuinilor, convinsă de puterea ei, gata să se apere cu armele acelea caraghioase, cu labele, cu ghearele, cu coarnele. Voia ca toți să aibă de mîncare, ca toți să mănînce și țăranii să se simtă bine. Fiind un citadin, lui îi plăcea abundența aceea de viețuitoare ce-și țirau pe labe trupul viu, întrucîtva monstruos ; viața în nesfîrșitele ei întruchipări. Dar gîndul nu-l ducea mai departe. În dimineața asta își dăduse seama că se uita la capră ca unul care vrea s-o mănînce ; era o alcătuire repetată la infinit în lume, era hrana conservată de natură cu suflare de viață, alimentul căruia viața îi este indispensabilă pentru că viața se hrănește din el. Și văzu neamul omenesc cărîndu-și după el, vii,

alimentele : alimentele care umblă, se conservă și se transportă singure.

— Nu, nu, nu ! zise stăpînul, în vreme ce capra îi pîndea alarmată fiecare mișcare, n-o să te mănînce.

Un om cu o șapcă umflată și neagră pe chipul mat și uscățiv aștepta nu departe. Într-o dimineață oarecare el ar fi tîrît capra cu el și capra l-ar fi urmat, numai să fi fost și iedul cu ea, convinsă că viața nu-i este în primejdie. Din negura vremurilor dăinuie imaginea acestui om cu pasul domol și hotărît, care tîrăște după el animalul gata de sacrificiu. Au făcut din el o reprezentare, i s-a atribuit ceva sacramental. E în el ceva care-l apropie destul de mult de un sacerdot. Se aude pasul lui călăuzitor, urmat de tîrșitul poticnit al animalelor ce-l urmează.

Între timp, capra își recîștigase oarecum siguranța și reîncepuse să roadă mlădițele copăceilor de care era legată ; avea dinți albaştrii, puternici, teribili. Și ea devora. Iedul izbutise să evadeze din grajd și toți ieșiră să-l prindă. Tipau și rîdeau totodată, căci mica vietate era grațioasă, își destindea în salturi tot trupul încordat și arcuit, fraged și de pe acum neîncrezător. Mama stătea cu urechile ciulite și voia să-și rupă lanțul ca să alerge spre ied ; o mamă capră, cu lorică și cu coiful ei — dar o mamă. Iedul sărea printre butucii de vie. Zări, într-o cutie ruginită de tablă, un smoc de flori, răsărite din pămîntul încă gălbui, și le mîncă pe loc. Mîncă mugurii de viță de vie, mîncă miezurile zarzavaturilor cu diabolicii lui dinți azurii. Faptul acesta îl umplea de indignare pînă și pe stăpîn ; era tot atît de in-

dignat ca și împotriva țăranilor care ziceau că vor să mănânce caprele. Iedul părea că se joacă, dar își apăra hrana ; tot ce se mișca, îl speria ; urmărea cocoșul, iepurele, credea că urmărește un copăcel ce se legăna, o piatră ce se rostogolea. Aceasta era viața, mișcarea, voia s-o oprească, s-o ucidă. Toți erau uimiți și-i apuca râsul în fața acelei minuni în mișcare care reedita zburdălniciile copiilor și ale cărei înfățișări se multiplicau în multe alte înfățișări, semănând cu tot ce a prins de puțină vreme viață, o viață de pe acum în stare de alarmă, voindu-se stăpîna a tot ce o înconjoară și, în același timp, ușor de suprimat. Iar faptul cel mai caraghios era aerul de stăpîn al iedului.

Omul cu șapca umflată și neagră stătea deoparte fără să scoată un cuvînt. Nu rîdea, nu striga ; aștepta doar și observa. Nu se grăbea. Își dăduse cu părerea asupra vacii și a vițelului : vițelul avea trupul lung și avea să crească bine ; vaca făcuse niște mușchi promițători la coapse, totul se desfășura după o rînduială precisă, pe care el o cunoștea. Stăpînul deslușea numai o parte a adevărului ; distingea ochii adînci ai vacii holbîndu-se la el și recunoscîndu-l cu îngăduință dintr-o adîncime imensă, cît caverna trupului ei ; deslușea că niciodată vițelul nu va izbuti să-și capete înfățișarea de animal și totuși era fraged, tînjea după pășune, avea ceva canin, inteligent și fidel și simțea în el o inexprimabilă resemnare. Dar acesta nu era decît un crîmpei de adevăr. Omul cu șapca umflată și neagră aștepta la o parte, așa cum așteaptă toți cei ce săvîrșesc operațiunile fundamentale ale vieții și care se arată

la momentul potrivit. Oamenii nu-l văd, dar el e acolo, delături, asemenea tuturor celor ce au de dus la bun sfârșit o sarcină necesară și de care omeni-rea nu se va putea dispensa niciodată. Nimeni nu era prieten cu el, dar nici el nu cerea prietenia ni-mănui. Vorbea numai cînd alții se apropiau de el și răspundea precis la întrebările lor. Era sin-gurul care nu vorbea despre sine și nu se referea niciodată la el însuși. El zicea :

— O să mîncăți un vițel cum trebuie la anul. Iedul, după greutate, nu face nici două sute de lire, cine-l ia trebuie să-l crească, să-l hrănească, să aștepte să iasă ceva din el. Cu capra, chestia e limpede : e bună de lapte.

Nu avea altceva de spus, vedea totul în raport cu alții, cu stomacul altora, cu trebuințele altora. El nu era decît un martor ; ochii lui vedeau orice lucru despuiat de sens sau cu sensul lui adevărat. Alături de el încercai o senzație de frig și copacii din jur, plantele, animalele îi spu-neau, supuse, doar dacă sînt folositoare sau dacă poate ieși ceva din ele. Era unul dintre oamenii care, intrînd în grupul altora, provoacă tăcere, stinghereală, destramă animația, fantezia, iluzii-le ; era unul din indivizii la locul lor, înțelepți și care reacționează prin cifre. Cîmpia înfloreă, însemna că venise primăvara. Nimic folositor încă : grîul abia încolțit, pomii plini de flori — unul din momentele cînd pămîntul pare mai îm-belșugat ca niciodată, dar nu oferă altceva decît făgăduieli. De pe acum, pe unul din merii de curînd sădiți, florile nu erau altceva decît putre-

gaiul și descompunerea ce precede viața. Iată ce senzație încercai în apropierea acelui om. Lângă el — vedeai adevărul. Nimeni nu-i cerea să participe la ceea ce se întâmplă, adică la jocul iedului, în vreme ce capra se căznea din răspuțeri să scape din lanț, neștiind că acolo se rîdea, nesimțind altceva decît primejdia, ca toate niamele care au un copil viu, printre oameni străini. Și omul cu șapca umflată și neagră privea, dar fiecă mișcare a animalului îi stîrnea gînduri precise. Ceilalți erau atît de uimiți că iedul se putea deda la asemenea năzbîtii, încît îi spuneau „dumnealui“, ca unui personaj ce domina totul. La începuturile vieții toate viețuitoarele seamănă între ele : abia mai tîrziu se diferențiază, se fixează într-un tipar numai al lor, se separă din marea unitate a copilăriei, în cadrul căreia tot ce viețuiește se exprimă în același limbaj față de tot ce e viu în limitele aceluiași regn. Iedul se zbenguia ca un cățeluș, sărea la atac ca un cocoșel, alerga ca un copil. Rîsetele continuară chiar și cînd își înfipse dinții în mugurii de viță de vie. Așa se încheie ziua aceea — în hohote de rîs. Omul cu șapca umflată și neagră se întoarse acasă singur, cu mersul lui ritual.

Pămîntul merge bine, vremea se încălzește, Stăpînul se reîntoarse cînd grîul crescuse bine, pomii aveau florile murdare și via își scotea frunzele palmate. Era o zi cu cerul acoperit, monotonă și lîncedă. Stăpînul dădu fuga să vadă iedul ; era închis în țarc și țaranca îi dădea de mîncare, dojenindu-l. Îi ieșiseră două coarne ne-

gre, lucioase, agere. Capra nu-i mai dădea lapte și trupșorul i se deforma. Era urât, era un animal. Omul cu șapca umflată și neagră aștepta iar, în tăcere. Știa cum urma să se sfârșească totul. După ce stătu puțin, se îndepărtă cu mersul lui hotărât și ritual, urmărit de cele două animale care, împreună, s-ar fi simțit peste tot în siguranță, chiar urmându-l pe el, care mirosea a sânge.

S U M A R

Iapa neagră	7
Despărțire	34
Soția	46
Fata mamei	52
Picioare desculțe	59
Dușmanul meu drag	68
Nevasta lui Giovannino	77
Piciul singuratic	85
Ilorile mănăstirilor	93
Dincolo de gratii	118
Fără cuvinte	125
Secrete	132
Caba	140
Străini	149
Furtuna	156
Speranța	164
Sărbătoare citadină	172
Cinema	180
Cadourile	188
Impresarul	195
Amețeală	203
Barca	221

De-ale primăverii	227
Orgia	233
Două mii de ani	240
Cesarino s-a făcut băiat mare	246
Mama de la țară	271
Clasa a treia	289
„Dă-te-n colo cu bocancii !“	297
Idolul	301
Curentul subteran	311
Femeia care a salvat lumea	319
Două glasuri, două umbre	325
Fereastră dinspre canal	347
Capra	356

CEREȚI ÎN LIBRĂRII

RĂSCOALA PESCARILOR

ANNA SEGHERS

Realizare remarcabilă a prozei germane de după primul război mondial, *Răscoala pescarilor* transpune parabolic maxima scriitoarei Anna Seghers, prin care își fixează drept țel al creației sale literare „să descrie, dar descriind, să transforme“.

Apărută în 1928, ecranizată și încununată cu prestigiosul Premiu Kleist în același an, povestirea Annei Seghers emoționează prin lipsa de patetism, prin claritatea, obiectivitatea și măiestria ei stilistică.

Răscoala. care se desfășoară într-un imaginar sat breton, este modelatoare de oameni, în aceeași măsură în care oamenii îi dau chip și formă, iar încheierea ei fără succes nu duce la concluzii deznădăjduite, ci trezește încredere în posibilitățile nelimitate ale omului.

TIPARUL EXECUTAT LA

INTREPRINDEREA POLIGRAFICĂ „13 DECEMBRIE 1918”

Coli tipo: 11,50; comanda nr. 1040

Corrado Alvaro (1895-1956) — romancier, novelist, eseist, reporter și publicist (desfășurând o bogată activitate la *Stampa*, *Mondo* și *Corriere della Sera*) — este unul dintre cei mai de seamă scriitori italieni contemporani.

Autorul excelează în genul scurt, în care își demonstrează forța narativă, alternând investigația socială și psihologică, reflecția critică și meditația morală, cu evocarea lirică și transfigurarea fantastică, într-un univers deosebit de variat și pitoresc.